ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵ

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1922թ.

8

ՕԳՈՍՏՈՍ 1987

Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացե՛ք

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

8

ՕԳՈՍՏՈՍ

1987 թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՏԵՍԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԼՈՒՅՍ Է
ՏԵՍՆՈՒՄ
ԱՄԻՍԸ ՄԵԿ
ԱՆԳԱՄ
ՀԱՅԵՐԵՆ
ԵՎ
ՌՈՒՍԵՐԵՆ

Բովանդակություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿՈՄԿՈՒՍԻ
ԿԵՆՏԿՈՄԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ

ՍԻՄՈՆՅԱՆ Ա. Ս.
(գլխավոր խմբագիր)
ԱՍԱՏՐՅԱՆ Գ. Ե.
ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ Լ. Բ.
(գլխավոր խմբագրի տեղակալ)
ԽՈՋԱԲԵԿՅԱՆ Վ. Ե.
ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Լ. Մ.
ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Ռ. Բ.
(պատասխանատու քարտուղար)
ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ Ս. Գ.
ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ Գ. Բ.
ՄԱՆԴԱԼՅԱՆ Ք. Լ.
ՄԵԼԻՔՅԱՆ Մ. Ա.
ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ Մ. Դ.
ՍԱՔԱՆՅԱՆ Ա. Մ.
ՍԻՄՈՆՅԱՆ Հ. Ռ.
ՍԻՄՈՆՅԱՆ Ս. Ա.
ՖԱՆԱՐՋՅԱՆ Վ. Բ.

Խմբագրության հասցեն՝
375023, Երևան—23, Օրջոնիկիձեի պողոտա, № 2

ՀԵՌԱԽՈՍՆԵՐ՝
գլխավոր խմբագիր՝ 52—89—93
գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ 53—86—11
պատասխանատու քարտուղար՝ 52—99—22
պատասխանատու քարտուղարի տեղակալ՝ 56—59—93

Բաժիններ

մարքս-լենինյան տեսության պրոպագանդայի՝ 52—05—58
կուսակցական կյանք՝ 52—25—43
սոցիալ-տնտեսական պրոբլեմների՝ 52—57—56
գիտության և կուլտուրայի՝ 52—99—34
գրական աշխատողներ՝ 52—66—77
56—59—94
թղթակից, սրբագրիչ՝ 58—86—11

ՊՐԱԿՏԻԿ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԽՈՐԱՑՆԵԼ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեում տեղի ունեցավ հանդիպում մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների և ստեղծագործական միությունների ղեկավարների հետ, որի ընթացքում նրա մասնակիցները կարծիքներ փոխանակեցին վերակառուցման պրոցեսում, ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի նախատեսած խնդիրների կատարման գործում մամուլի, հեռուստատեսության և ռադիոհաղորդումների դերի հետագա բարձրացման հարցերի շուրջը։

Հանդիպման ժամանակ ելույթ ունեցավ ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ. Ս. ԳՈՐԲԱՉՈՎԸ։

— Մենք նորից ենք հանդիպում ձեզ հետ։ Ըստ իս, սա վատ ավանդույթ չէ։ Մենք բարձր ենք գնահատում այն ավանդը, որ վերակառուցման գործում ներդնում են մասսայական ինֆորմացիայի մեր միջոցները։ Ես այստեղ մտցնում եմ նաև մեր հանդեսները, այդ թվում՝ գրական. չէ որ դրանցում մեծ տեղ են գրավում հրապարակախոսական բաժինները։ Ես նույնիսկ կասեի, որ կուսակցությունը թերևս չհաջողվեր հասնել վերակառուցման ամբողջ պրոբլեմատիկայի (իսկ այն շատ ընդարձակ է, ոչ միանշանակ, հակասական) քննարկման այսօրվա մակարդակին, եթե ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան պլենումից անմիջապես հետո մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները ակտիվորեն, իսկապես չընդգրկվեին այդ պրոցեսում։

Սա առաջին։ Իսկ երկրորդն այն է, որ կյանքը սկսել է փոխվել։ Միգուցե ոչ այնպես արագ ու լիովին, ինչպես կցանկանայինք։ Այստեղ կան տարբեր տեսակետներ. ոմանք կարծում են, որ վերակառուցման պրոցեսները դանդաղ են ընթանում, մյուսները ասում են, թե մենք շտապում ենք։ Ես կարծում եմ, որ այն, ինչ մենք անում ենք, ծավալում մեր հասարակության մեջ, մեծ պատասխանատվություն ու կշռադատվածություն է պահանջում, և դրանով մենք պետք է որոշենք մեր տեմպերը։ Մեր թիկունքում հսկա երկիր է, հսկայական ժողովուրդ, որն այնքան բան է տվել, որպեսզի ամրապնդի ու բազմապատկի հոկտեմբերի նվաճումները, մեր երկիրը դարձնի սոցիալիստական հզոր տերություն։ Այդ պատճառով էլ մեր բոլոր քայլերը պահանջում են մեծ պատասխանատվություն թե՛ ժողովրդի առաջ, թե՛ ողջ մարդկության, հաշվի առնելով այն դերը, որ մեր երկիրը, մեր պետությունը կատարում են արդի աշխարհում։

Փոփոխություններ տեղի են ունենում, մենք դրանք տեսնում ենք։ Դրությունը այլ էր նախքան Կենտկոմի հունվարյան պլենումը, և միանգամայն այլ կերպ ընթացան դեպքերը նրանից հետո։ Պատրաստվելով անցկացնել Կենտկոմի հունիսյան պլենումը, մենք տեսանք, որ էկոնոմիկայի կառավարումն արմատապես վերակառուցելու հարցը դնելով օրակարգում, մենք չենք կարող չխոսել ամբողջությամբ վերցված վերակառուցման ընթացքի մասին։ Սա միանգամայն հասկանալի է։ Մեր էկոնոմիկայի բազմաթիվ երևույթների ողջ նշանակալիությամբ հանդերձ, նրանում վերակառուցման պրոցեսներ չեն ընթանա, եթե դրանք չիրականացվեն մեր հասարակության կյանքի մյուս բոլոր ոլորտների, նախ և առաջ այնպիսի ոլորտների հետ փոխկապակցված կերպով, ինչպիսիք են հոգևոր ու քաղաքական, դեմոկրատիայի և շատ այլ ոլորտներ։ Կենտկոմի հունվարյան պլենումից հետո այդ պրոցեսները փոխեցին իրենց բնույթը, փոխվեցին նաև դիսկուսիաների տեմպը, դրանց սրությունը, ըն-

գտնվող որոշումների բովանդակությունը: Պետք է ասել ուղղակի. ամեն ինչ փոխվեց ու սրվեց: Դա նշանակում է, որ հունվարյան պլենումում մենք ճիշտ էինք դրել հարցը, և վերակառուցումը սկսեց ընդգրկել հասարակության կյանքի բոլոր ոլորտները, ժողովրդի բոլոր խավերին: Նա սկսեց իր մեխանիզմի միջոցով ընդգրկել միլիոնավորների, իսկ այնտեղ, որտեղ միլիոնավորներ են, այնտեղ մեծ, պատասխանատու քաղաքականություն է սկսվում:

Այդպես մենք հանգեցինք այն գաղափարին, որ Կենտկոմի հունիսյան պլենումում ներկայացվելիք զեկուցման մեջ անհրաժեշտ է վերակառուցման ընդհանուր ընթացքը վերլուծող քաղաքական բաժին, որի մեջ հնարավոր լիներ խորհրդածել, թե ի՞նչ ենք մենք արդեն անցել, որտե՞ղ ենք այժմ գտնվում: Մեզ համար պարզ դարձավ, որ մենք գտնվում ենք վերակառուցման սոսկ սկզբնական փուլում, և այդուհանդերձ, դա արդեն մեր զարգացման յուրատեսակ ինչ որ նոր շրջան է, մենք հասել ենք վերակառուցման նոր բնագծերի, մեզ մոտ երևան է եկել ապագայի պլանների հաշվարկն անելու նոր մեկնակետ:

Այդ առնչությամբ, քանի որ շարժումն արագանում է, անհրաժեշտ է, որ թե՛ կուսակցությունը, թե՛ մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները ամբողջ ժամանակ «ստուգեն ժամացույցը»: Հունիսյան պլենումից հետո, կարծում եմ, դրա անհրաժեշտությունը է՛լ ավելի մեծացավ, քանի որ այնտեղ լուծվում էին մեր էկոնոմիկայի կառավարման համակարգը վերակառուցելու հետ կապված հսկայական կարևորության հարցեր:

Ես համոզված եմ, որ պլենումի նյութերը բոլորդ էլ լավ գիտեք, ունեք ձեր գնահատականը, ձեր կարծիքը, և, կարծում եմ, գլխավորի հետ համաձայն եք. այն ամենը, ինչ մենք անում ենք Կենտկոմի ապրիլյան պլենումից հետո, թելադրված է մեր հասարակության զարգացման բուն ընթացքով, կուտակված պրոբլեմներով և անհետաձգելի խնդիրներով, որոնք պետք է լուծել:

Ես ամբողջ ժամանակ ասում եմ հասարակության մասին, քանի որ Կենտրոնական կոմիտեն և քաղբյուրոն իրենց քաղաքականությունը սահմանում են՝ ելնելով հասարակության զարգացման շահերից, հաշվի առնելով հասարակական զարգացման մեջ տեղի ունեցող միտումները, կախված այն պրոբլեմներից, որոնք անհանգստացնում են հասարակությանը, որոնք նա քննարկում է: Իհարկե, հասարակությունը մի ինչ-որ անդեմ բան չէ, նրանում կան կոնկրետ ուժեր՝ բանվոր դասակարգ, գյուղացիություն, մտավորականություն, և նրանց ներսում էլ՝ իրենց խավերը իրենց առանձնահատկություններով, իրենց շահերով: Վերակառուցումը և նրա պրոբլեմները տարբեր կերպ են բեկվում մեր հասարակության տարբեր դասակարգերում և խավերում՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր խմբի կենսափորձը, կոնկրետ կենսապայմանները:

Պետք է ելնել այն բանից, որ հասարակության մեջ կան բազում չլուծված պրոբլեմներ, մասնավորապես շատ է լարված դրությունը էկոնոմիկայում: Հենց դեպի դա էլ մենք պետք է կողմնորոշվենք, գիտակցենք այն, ինչ հասունացել է հասարակության մեջ: Եվ հասկանանք, որ ճիշտ ընտրություն ենք կատարել: Անցած երկու տարին ցույց տվեց, որ մարդկանց մեջ սկսում է ամրապնդվել համոզմունքը վերակառուցման անհրաժեշտության նկատմամբ, իսկ շատերի մեջ նույնիսկ վախ, ապրումներ են դրսևորվում վերակառուցման համար. հանկարծ այն չձախողվի:

Ուզում եմ ընդգծել (այդ մասին խոսք եղավ Կենտկոմի հունիսյան պլենումում), որ վերակառուցումը ժխտում չէ, իսկ եթե ժխտում է, ապա՝ դիալեկտիկական: Կառուցելով արագացման, վերակառուցման մեր գիծը՝ մենք կանգնած ենք ոչ թե ինչ որ սայլթաքուն ճահճաճիմերի, այլ ամուր գետնի վրա, որը ձևավորվել է սովետական մարդկանց շատ սերունդների ջանքերով, մեր ճանապարհին նախագնացների մղած պայքարի շնորհիվ:

Ամեն ինչ կար՝ հսկայական նվաճումներ, իսկ դրա հետ մեկտեղ նաև կորուստներ: Պետք էր դժվարին փորձություններ անցնել: Ես սա ասում եմ նրա համար, որ նույնիսկ ձեր միջավայրում էլ եմ ապրումներ տեսնում, թե նոր փուլն արդյոք չի՞ վերածվի այն ամենի ժխտմանը, ինչ կա, թե մենք չե՞նք մոռացել արդյոք մեր ամբողջ պատմությունը, թե ներկայիս քաղաքականության մեջ արդյոք չի՞ դրսևորվում նախորդ սերունդների արածի թերագնահատում: Այդպես կարծել ու մտածել սխալ կլիներ, ընկերներ:

Եվ ես ձեզ խնդրում եմ. վեր կանգնեք ձեր հույզերից ու ձեր բարեհարմարություններից և հարմար ստերեոտիպերից: Վեր կանգնեք և մտածեք ժողովրդի մասին, հասարակության մասին: Այլապես մենք ի զորու չենք լինի առաջ տանելու սկսած գործը: Ես արդեն ասել եմ, և այդ պատկերացումը, բաց խոսք, միավորում է բոլորիս. մենք եղել ենք և մնում ենք մի նավակում, մենք եղել ենք և մնում ենք բարիկադների մի կողմում. մենք ընթանում էինք ու շարունակում ենք ընթանալ մի ճանապարհով: Ուստի, երբ Ռուսաստանի գրողների միության վարչության նիստում բորբոքվեցին կրքերը, ես խնդրեցի ընկերներին հաղորդել, որ մենք շատ կանհանգստանայինք, եթե հանկարծ մեր ստեղծագործող, արվեստագետ մտավորականության համախմբման փոխարեն, տեղի ունենար, այսպես ասած, խոսքակռիվ, և նրա մասնակիցները փորձեին հրապարակայնության, բացախոսության, դեմոկրատիզմի պայմաններում սեանշի ձգտել ամեն տեսակ քննադատության համար: Դա, ընկերներ, անթույլատրելի է: Դա կլիներ խաղ ժողովրդի հետ, երկրի հետ, սոցիալիզմի հետ: Մենք ոչ մի դեպքում դրան չենք դիմի:

Ամենասուր հարցերը պետք է քննարկել՝ հարգելով միմյանց: Անգամ ամենածայրահեղ տեսակետի մեջ ինչ-որ արժեքավոր, ռացիոնալ բան կա, քանի որ այն ազնվորեն պաշտպանող մարդու մեջ անհանգստություն է դրսևորվում ընդհանուր գործի համար: Դուք հիշում եք լենինյան այն միտքը, որ պետք է կարողանալ վերլուծել սեփական ընդդիմախոսի, նույնիսկ դասակարգային հակառակորդի դիրքորոշումը, քանի որ ոչ ոք այնքան խորն ու սրությամբ չի դնում հարցերը, ոչ ոք այնպես համառորեն թուլություններ չի փնտրում քո դիրքորոշման մեջ, ինչպես քո հակառակորդը: Դե, իսկ մեզ մոտ դա ոչ թե դասակարգային, ոչ թե անտագոնիստական պայքար է, այլ որոնում է և դիսկուսիաներ. ինչպես մենք դուրս գանք վերակառուցման լայն ճանապարհ, ինչպես արագացնենք քայլքը և այն դարձնենք հաստատուն, մեր շարժումը դարձնենք անշրջելի: Ուստի և ես ոչ մի դրամա չեմ տեսնում բանավեճի մեջ, տեսակետների համադրման մեջ: Դա նորմալ է:

Այժմ մենք ասես նորից ենք անցնում դեմոկրատիայի դպրոցը: Մենք սովորում ենք: Մեզ մոտ դեռևս չի բավականացնում քաղաքական կուլտուրան, չի բավականացնում դիսկուսիաներ վարելու, նույնիսկ բարեկամի, ընկերոջ տեսակետը հարգելու կուլտուրան անգամ չի բավականացնում: Մենք զգացմունքային ժողովուրդ ենք: Այս ամենը, հավանաբար, մենք կանցնենք: Կհասունանանք: Ես խնդրեցի ընկերներին ասել, որ մենք շատ ենք գնահատում այն ամենը, ինչ մեր արվեստագետ մտավորականությունն արել է 1985 թվականի ապրիլից հետո, և հուսով ենք, որ այդ ավանդը կմեծանա:

Այնպես որ, մենք ձեզ հետ պետք է մշտապես «ստուգենք ժամացույցը»: Ես հիմքեր չունեմ ինչ-որ մեծ քաղաքական կշտամբանքների համար: Եթե ինչ-որ տեղ ծայրահեղություններ դրսևորվել էլ են (դրանք, ի դեպ, եղել են, և մենք դրանք տեսել ենք), ապա դա տեղի է ունեցել, այնուամենայնիվ, սոցիալիզմի համար, նրա կատարելագործման համար մղվող պայքարի շրջանակներում, ժողովրդի շահերին համապատասխանող պայքարի շրջանակներում:

Իսկ եթե սկսում են արժեքներ ու գլուխներ որոնել և մեզ հրամցնել ժողովրդի շահերի սահմաններից դուրս և սոցիալիզմի սահմաններից դուրս, ապա Կենտրոնական կոմիտեն հրապարակայնորեն դա քննադատության կենթարկի, գնահատական կտա և դեմոկրատիայի, հրապարակայնության շրջանակներում նաև սկզբունքորեն կարտահայտի իր դիրքորոշումը: Կարծում եմ, դա ճիշտ է:

Ես ձեզ հետ անչափ անկեղծ եմ, և դուք պետք է զգաք դա: Ես ձեզ հետ խոսում եմ իմ խորին համոզմունքների մասին: Ինչ որ բանում ես կարող եմ սխալվել, բացարձակ ճշմարտության չեմ հավակնում: Ճշմարտությունը մենք պետք է որոնենք միասին, համատեղ: Ճշմարտության մոմենտը մենք պետք է որոնենք թե՛ կոնցեպտուալ տեսակետից, թե՛ գործնական քաղաքականության տեսակետից, թե՛ մեթոդների տեսակետից և թե այն բանի տեսակետից, ինչը մեր, այսպես ասած, հենակետն է: Այդ հենակետն է իրոք արթնացնել մարդուն և օգտագործել նրա քաղաքական, մշակութային, գիտական հարուստ պոտենցիալը, որը մեր հասարակության մեջ կուտակվել է սովետական իշխանության տարիներին:

Ուստի և Կենտկոմի հունվարյան պլենումում մենք առաջարկեցինք մի ամբողջ կոնստրուկտիվ ծրագիր, որի գլխավոր բովանդակությունը դեմոկրատացման պրոցեսի ծավալումն է, որպեսզի մարդու ակտիվությունը, շահագրգռությունը ներգրավվեն մեր կյանքի բոլոր պրոցեսների մեջ։ Դա գլխավորն է, դա այն ամենի գլխավոր կետն է, ինչ մենք անում ենք, ընկերներ։

Այստեղ բացառություն չէ նաև այնպիսի մի ոլորտ, ինչպիսին է էկոնոմիկան։ Եվ դրան մենք մոտենում ենք այնպես, որ մարդուն ակտիվորեն ներգրավենք արտադրական պրոցեսների մեջ։ Սոցիալիզմը դրա համար ընձեռում է հսկայական հնարավորություններ։ Չէ որ նրա հիմքում ոչ թե մասնավոր սեփականությունն է, այլ մեր ընդհանուր սեփականությունը։ Այդ ելակետը թույլ է տալիս ինքնատիպ եղանակներ գտնել մարդուն ներգրավելու ոչ թե խոսքով, այլ գործով նրան արտադրության, ամբողջ տնտեսական կյանքի տերը դարձնելու համար։ Ինչպե՞ս դա իրագործել։ Հենց այդպիսի խնդիր էր ծառացած Կենտկոմի հունիսյան պլենումի առջև։

Վ. Ի. Լենինը «Կոոպերացիայի մասին» հոդվածում գրել է, որ շատ ու շատ մասնագետների համար փորձաքար է եղել հասարակական նպատակների հետ մասնավոր, այսինքն անձնական շահի միավորման, պետության կողմից դրա ստուգման ու վերահսկման աստիճանը, ընդհանուր շահերին դրա ենթարկման աստիճանը։ Եվ կոոպերացումը նա համարում էր նաև մարդու շահերի հետ սոցիալիզմի միավորման եղանակներից մեկը։ Այս ընդհանուր մեթոդաբանական սկզբունքով էլ մենք ղեկավարվել ենք՝ գիտակցելով, որ գործն առաջ չի ընթանա, եթե հանրային սեփականությունը հուսալիորեն չմիացվի մարդու թե՛ նյութական շահերի և թե նրա՝ որպես անհատի շահերի հետ։ Անկարելի է հասարակությունը դարձնել դինամիկ, կենսունակ, եթե հաշվի չառնվեն շահերը, եթե հակադարձ կապի միջոցով այդ շահերը չազդեն քաղաքականության, հասարակության վրա։ Ուստի և շահերի հարցը առաջադրվեց Կենտկոմի հունիսյան պլենումում։ Ընդհանուր տնտեսական մեխանիզմի մեջ մարդու շահերի ներգրավումը նրան թույլ կտա իրեն տեր զգալ, կդրդի ակտիվորեն մասնակցել մեր հասարակության կյանքի բոլոր պրոցեսներին։

Եվ մենք սկսեցինք, ինչպես դուք գիտեք, պետական ձեռնարկության (միավորման) մասին օրենքից, դրա իրականացման ուղիների սահմանումից։

Համաժողովրդական քննարկման արդյունքների հիման վրա այն ամենը, ինչ հնարավոր էր, մենք մտցրինք օրենքի մեջ, այնտեղ կատարեցինք համապատասխան ճշգրտումներ։ Ճիշտ է, ոմանք առաջարկում էին նաև այն, ինչը դուրս էր գալիս մեր սիստեմի սահմաններից, մասնավորապես հրաժարվել պլանային էկոնոմիկայի գործիքից։ Բայց դրան մենք չդիմեցինք և երբեք չենք դիմի, քանի որ պատրաստվում ենք ամրապնդել սոցիալիզմը և ոչ թե այն փոխարինել ուրիշ հասարակարգով։ Դա միանգամայն պարզ է, իսկ դա նշանակում է, որ շատ բան, ինչ որ մեզ առաջարկվում էր վերցնել ուրիշ էկոնոմիկայից, մեզ համար անընդունելի է։ Ավելին, մենք վստահ ենք, որ սոցիալիզմը, եթե գործի դրվեն նրա հիմնական սկզբունքները, ամեն ինչ ունի մարդու շահերը իրոք ներառնելու և մեր պլանային էկոնոմիկայի առավելությունները օգտագործելու համար։ Իսկ դա ներկա փուլում, հաշվի առնելով այն, ինչ այսօր ներկայացնում է մեր հասարակությունը, մեզ հնարավորություն կտա էկոնոմիկային հաղորդել նոր դինամիզմ։

Ըստ որում պետական ձեռնարկության (միավորման) մասին այդ օրենքին հակասող ամեն ինչ, ամեն մի տնտեսական մարմնի՝ պետպլանի, երկրի մյուս տնտեսական գերատեսչությունների, կառավարման ճյուղային մարմինների աշխատանքին վերաբերող ամեն մի դրույթ պետք է վերանայվի։ Նրանց պարտականությունները այսուհետև պետք է համապատասխանեն այդ օրենքին։ Այդ ուղղությամբ էլ հենց աշխատանք է կատարվում Ահա թե ըստ էության որն է Կենտկոմի հունիսյան պլենումի որոշումների իմաստը։ Դրանց հիմքում հունվարյան պլենումի գծի շարունակումն է. մարդուն ներգրավել բոլոր՝ տնտեսական ու արտադրական պրոցեսների մեջ և նրան իրոք տեր դարձնել՝ զուգորդելով պետության շահերը և բուն անհատի, աշխատավորական կոլեկտիվի շահերը։

Հավանաբար, կյանքը կճշգրտի այդ պրոցեսը, ուղղումներ կմտցնի, բայց

մենք վստահ ենք, որ ճիշտ ճանապարհի վրա ենք, քանի որ արդեն տվյալ դեպքում մենք հենվել ենք որոշակի փորձի վրա։

Այժմ, երբ հասարակության մեջ կա բարենպաստ հոգևոր, բարոյական մթնոլորտ, հրապարակայնության մթնոլորտ, երկրում ծավալվում են դեմոկրատացման պրոցեսները, մենք դեռ պետք է դրանց համար համապատասխան իրավաբանական բազա ստեղծենք։ Այստեղ մեզ մոտ դեռևս շատ է «միտինգային» դեմոկրատիզմը, թեև ներկայիս իրավաբանական նախադրյալները հարկավոր է գործի դնել, շատ բան կիրառել արդեն եղածից։ Մենք մտածում ենք այդ մասին և XIX համամիութենական կուսակցական կոնֆերանսի առթիվ հենց պատրաստում ենք համապատասխան առաջարկություններ։ Ունենալով էկոնոմիկայի կառավարման արմատական ռեֆորմի ծրագիր՝ մենք ասես արդեն ծավալուն ճակատ ենք ստեղծել հասարակության դեմոկրատացման բոլոր ուղղություններով հարձակվելու համար, վերակառուցման արագացման, խորացման համար։

Ահա որոշ խորհրդածություններ մեր մտահղացումների մասին և կուսակցության Կենտկոմի հունիսյան պլենումի կատարած աշխատանքի նշանակության մասին։ Ես կասեի, որ այժմ գլխավոր ստրատեգիական հարցերը լուծված են, մենք նախադրյալներ ենք ստեղծել այն բանի համար, որ վերակառուցումը ծավալվի նոր՝ քաղաքական, գաղափարախոսական, բարոյական, տնտեսական, իրավական բազայի վրա։ Ասենք, ամեն ինչ դեռ առջևում է, քանի որ դրանք նախադրյալներ են, իսկ գործնական աշխատանքը ամենասկզբնական փուլում է։

Բնականաբար, հարց է ծագում, դե՛, իսկ որտե՞ղ ենք մենք այժմ գտնվում։ Ստեղծվել է նոր իրավիճակ։ Այն նույնպես հարկավոր է հասկանալ։ Եթե մենք համաձայն ենք այն բանին, որ մենք նախադրյալներ ենք ստեղծել, որոնց մասին խոսվեց, ապա այսօր սկսվում է թերևս ամենապատասխանատու պահը։ Այժմ հարկավոր է ամենը կենսագործել։ Իսկ դա նշանակում է, որ միլիոնավոր, տասնյակ միլիոնավոր մարդիկ կմասնակցեն մեծագույն գործի։ Չէ որ դա իսկական հեղափոխություն է, այդ թվում՝ նաև մտքերում, մտածողության մեջ, գործի նկատմամբ եղած մոտեցումներում։ Իսկ, ինչպես հայտնի է, Լենինը նախազգուշացնում էր, որ հեղափոխության հետ չի կարելի կատակել, չի կարելի հեղափոխություն խաղալ։ Իսկ եթե մենք ձեռնամուխ ենք եղել դրան, ապա հարկավոր է իսկապես գործել պատասխանատվության և այն բանի ըմբռնման հսկայական զգացումով, որ այժմ արդեն լուծված հարցերի՝ որոշակի, վերակառուցման մեր ծրագրում մշակված հարցերի իրագործման դանդաղումը մահվան է հավասար։

Ուստի և սկսվում է, ես կասեի, կոնստրուկտիվ աշխատանքի փուլը։ Որոշ ընկերներ երևի պատրաստ են արդեն ասել, թե իբր դա նշանակում է. բավական է քննադատել։ Ո՛չ, ես կարծում եմ, դա ճիշտ չէ։ Վստահ եմ, որ առանց բացախոսության, հրապարակայնության, քննադատության մթնոլորտի պահպանման, առանց ժողովրդի կարիքների նկատմամբ, պետության և հասարակության բախտի նկատմամբ հոգատարությամբ տոգորված լայն, պատասխանատու դիսկուսիաների՝ որևէ կոնստրուկտիվ աշխատանք չի լինի, որևէ կոնստրուկտիվ փուլ չի սկսվի։

Ուստի և մեզ համար այժմ գլխավորն է գործել ու գործել, եռանդագին և նպատակասլաց կերպով. որոնել ռեզերվներ, քննադատել վրիպումները, թերությունները և դրա հետ մեկտեղ պաշտպանել նորը, կոնստրուկտիվը, զարգացնել ակտիվությունը, նախաձեռնությունը, խորացնել դեմոկրատիան և հրապարակայնությունը, այսինքն այն, ինչն ամրապնդում է վերակառուցման մթնոլորտը, նպաստում մեր սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացմանը, որոնել աշխատանքի նոր ձևեր, որոնք կզարգացնեին ժողովրդի, միլիոնավոր աշխատավորների ավելի ու ավելի լայն մասնակցությունը։ Դա է վերակառուցման ներկա փուլի սոցիալ-քաղաքական էությունը։

Այժմ կարևոր է ժամանակին տեսնել և նկատել ամեն մի, թեկուզ ամենափոքր, նոր բան, որն առաջ է տանում մեր գործը։ Կենտկոմի հունիսյան պլենումում ես նշեցի բազմաթիվ կոնկրետ փաստեր, որպեսզի ցույց տամ, որ դրական պրոցեսն սկսվել է, և մենք պետք է նորի այդ բոլոր ծիլերը լավ

տեսնենք։ Այստեղ հարկավոր է սովորել Լենինից։ Վերհիշենք Մոսկվա-Սորտիրովոչնայա դեպոյի շաբաթօրյակը, թե ինչպես այդ փաստից Լենինը ծավալեց իր մտքերը, որոնք մինչև օրս էլ ահա արդեն քանի տասնամյակ գործում են մեզ համար և էլի կգործեն։

Կոնստրուկտիվ աշխատանքի, կոնստրուկտիվ գործերի ներկա փուլում շատ կարևոր է տեսնել տեղի ունեցող դրական ամեն ինչ։ Ընդսմին, հատկապես կարևոր են զուգադրությունները. ահա իրար մոտ գտնվող երկու շրջան, երկու ձեռնարկություն, երկու մարզ, երկու հանրապետություն, և ինչպես դրանցում մի մոտեցումը հանգեցնում է շարժման, արագացման, նաև արդյունքների, իսկ մյուսում, որտեղ առկա են՝ դանդաղկոտությունը, մտքի իներտությունը, հնին ապավինելը, քարացածությունը կաշկանդում է կոլեկտիվներին և անհատին։ Դա այժմ գլխավոր թեման է հանդեսների և թերթերի ելույթների համար, ասենք նաև գեղարվեստական գրականության համար։

Հավանաբար, դուք կհամաձայնվեք ինձ հետ (իսկ ես վստահ եմ, դուք նույնպես դրան եք հանգել), որ այժմ մենք բոլորս պետք է լինենք հատկապես գործարար, պատասխանատու, կոնկրետ։ Դուք ըստ երևույթին զգացել եք, պետք է զգայիք առնվազն երկու հիմնական գաղափար, որոնք մենք ուզում էինք տեղ հասցնել Կենտկոմի հունվարյան պլենումում տված զեկուցման մեջ, այն բանից զատ, ինչ շարադրվում էր ի զարգացումն էկոնոմիկայի հարցերին նվիրված ծրագրի։

Առաջին։ Կուսակցությունը չի կարող հետ մնալ հասարակության մեջ տեղի ունեցող պրոցեսներից։ Հենց որ նա հետ է մնում նույնիսկ մի որևէ տեղամասում, սկսվում են շեղումներ, երևան գալիս չափազանցություններ։ Եվ ընդհակառակը, երբ կուսակցությունը պատշաճ բարձրության վրա է, նա լրիվ չափով օգտագործում է իր պոտենցիալը, իր հեղինակությունը, իր հնարավորությունները և այդ պրոցեսում ավանգարդային դիրքեր գրավում, և ոչ թե գործում «չթողնել», չտալ, արգելել կամ մերժել, վերացնել և այլ սկզբունքով։ Դրանք դիրք չեն։ Կուսակցությունը պետք է առաջ տանի։ Եվ նա ընդունակ է դա անելու, քանի որ ունի համապատասխան պոտենցիալ՝ թե՛ կադրային, թե՛ տեսական, թե՛ քաղաքական և թե՛ բարոյական։ Եվ թե բարոյական, ուզում եմ դա ընդգծել։ Կենտկոմի հունվարյան պլենումում զեկուցման առաջին մասում ցույց տալով վերակառուցման արդի փուլի հակասականությունը և առաջիկա ու հեռանկարային խնդիրները, առաջարկելով արմատական ռեֆորմի կոնցեպցիան, կուսակցությունը դրանով իսկ կրկին հավաստեց, որ ինքը կատարում է հասարակության ղեկավար ուժի իր առաքելությունը։ Նա հասարակության իսկական կազմակերպիչն է և նրա քաղաքական ավանգարդը։

Չեմ կարծում, թե այժմ որևէ մեկի մոտ ըմբռնում կգտնի այն միտքը, թե իբր կարելի է յոլա գնալ առանց կուսակցության։ 70 տարի է մնացել մեր հետևում, և մենք կարող ենք միանշանակ հետևություններ անել այս առումով։ Հատկապես այժմ, մեր հսկայական պետության մեջ տեղի ունեցող մեծ վերափոխումների փուլում, երբ մենք ծավալում ենք դեմոկրատացման, դիսկուսիաների, որոնումների պրոցեսները և դրա հետ մեկտեղ մենք հենց ընթացքում պետք է ապահովենք վերակառուցումը, առաջ շարժվենք։ Առանց կուսակցության, որն ընդունակ է գիտականորեն իմաստավորել և առաջարկել համապատասխան քաղաքականություն, գործնական խնդիրների լուծման ստրատեգիա, դա անկարելի է անել, առանց կադրերի, որոնք նա տասնամյակներով պատրաստել է և շարունակում է պատրաստել, դա անհնար է իրականացնել։ Եթե որևէ մեկը այլ կերպ է մտածում, ապա նա առնվազն սխալվում է։ Սոցիալիստական հասարակությունը կարիք ունի ակտիվ, ուժեղ կուսակցության, և ինքը կուսակցությունը կարիք ունի լիարյուն կյանքով ապրելու։ Միայն այդ ժամանակ նա կկարողանա կատարել իր կազմակերպիչ և ղեկավար դերը։

Համամիութենական կուսակցական կոնֆերանսում եկող տարի մենք մանրամասն կքննարկենք շատ հարցեր, այդ թվում նաև այն հարցերը, որոնք վերաբերում են բուն կուսակցության գործունեությանը։

Սա առաջին միտքն է։ Եվ երկրորդը. ժողովրդի մեջ վերակառուցման համար մտահոգությունը ուժեղ է։ Ես արդեն պատմել եմ այն մասին, թե ինչպես

եղա Բայկոնուրում, այնտեղ դիտեցի մեր տեխնիկան, հանդիպումներ ունեցա ժողովրդի հետ։ Մի այդպիսի հանդիպումից հետո ինձ հարցնում են. «Միխայիլ Սերգեևիչ, իսկ ե՞րբ վերակառուցումը մեզ կհասնի»։ Ես դրան պատասխանեցի. «Իսկ դուք հարցրեք ձեր ղեկավարներին, թող նրանք մտածեն այդ մասին, իսկ հետո ձեզ ասեն»։ Գիտեք, ժողովուրդը շատ լավ հատկություն ունի. նրան երբեք չես խաբի։

Երբ մենք ձեզ հետ կյանքը «վարդագույն» լույսով էինք ողողում, ժողովուրդն ամեն ինչ տեսնում էր և կորցնում հետաքրքրությունը մամուլի նկատմամբ, հասարակական գործունեության նկատմամբ։ Եվ գտնում էր, որ նրան պարզապես նվաստացնում, վիրավորում են, երբ կեղծիք են հրամցնում. չէ՞ որ նա գիտե իրական կյանքը, այն, ինչ կա իրականում։ Լենինն ասում էր, որ անգրագետ մարդը քաղաքականությունից դուրս է կանգնած։ Իսկ այժմ մեր ժողովուրդը կրթված է. վերջին տարիների մեր գործելակերպը նշանակում էր նրան պահել քաղաքականությունից դուրս։ Դա ժողովրդի հանդեպ հարգանքի բացակայություն է։ Դա ինչ-որ ընտրովի մոտեցում է։ Այժմ հարկավոր է դեմոկրատական պրոցեսի միջոցով ամեն ինչ դնել իր տեղը։ Կա մեկ վճռական ուժ՝ ժողովուրդը։ Նա առաջ է մղում թե՛ կադրերին, թե՛ առաջնորդներին, թե՛ լիդերներին և թե՛ գրողներին... Ժողովրդից է ամեն ինչ ծագում և ժողովրդին է վերադառնում։

Ահա խոսքի ու գործի այս հակասություններն էլ մարդիկ նկատեցին՝ ելնելով իրենց փորձից։ Նշանակում է, ամեն ինչ չէ, որ լավ է։ Նշանակում է, կան արգելակներ, նշանակում է, կան որոշ երևույթներ, որոնք մարդկանց լըրջորեն անհանգստացնում են։ Մարդիկ հասկանում են. կան վերակառուցման հարցեր, որոնց լուծման համար անհրաժեշտ է մեկ, երկու հնգամյակ, իսկ որոշ հարցերի համար էլ՝ երեք հնգամյակ։ Դրանք հսկայական կարևորություն ունեցող արմատական հարցեր են, որոնք պետք է փոխեն երկրի դեմքը։

Բայց կան նաև այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են, ասենք, առևտրի, քաղաքային տրանսպորտի աշխատանքը, կարգ ու կանոնը փողոցներում, սպասարկումների ոլորտը։ Այնտեղ ինչպիսի՞ վերաբերմունք կա մարդու նկատմամբ, արդյո՞ք այնտեղ հարգանքի մթնոլորտ է, թե՞ բարգավաճում է բռիությունը։ Ինչպե՞ս են լուծվում բնակարանային հարցերը, ինչ-որ բան բարելավվու՞մ, ավելանու՞մ է, ինչպե՞ս են կառուցում։ Ահա այն իրական կյանքը, որի մեջ մարդը, աշխատանքից դուրս գալով, անմիջապես սուզվում է. ինչպես ապահովել երեխաներին, ինչպես ապահովել ընտանիքը, ինչպես լուծել այս կամ այն հարցը։ Երբեմն, այդ բոլոր գործերից հոգնելով, մարդն ասում է. «ղեկավարների ճառերը փոխվում են, իսկ կյանքը մնում է այնպես, ինչպես եղել է...»։

Ահա թե ինչու պլենումում տրված զեկուցման մեջ հայտնվեց մի բաժին այն առաջնահերթ, անհետաձգելի խնդիրների մասին, որոնց լուծմանը մենք պարտավոր ենք ինչպես հարկն է ձեռնամուխ լինել։ Մամուլը պետք է այդ խնդիրները, ժողովրդի կարիքներն իր վերահսկողության տակ առնի և ցույց տա, թե ով և ինչպես է վերաբերվում դրանց։ Դա նշանակում է, թե ով և ինչպես է վերաբերվում ժողովրդին։

Եվ, առհասարակ, ինչ պոստում էլ գտնվի մարդը, եթե նա կորցնում է այդ հատկանիշը՝ մարդկանց կարիքները, նրանց ցավը ընկալելու հատկանիշը, դադարում է հասկանալ, թե ինչպես են նրանք ապրում, ապա դա պատահական մարդ է, նրան հարկավոր է փոխել։ Նա մեզ հարկավոր չէ։ Այս մասին ես Կենտկոմի պլենումում ես ասացի։ Այդպիսի մոտեցումը բնավ էլ չի նշանակում կադրերի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք։ Այո՛ մեր կադրերը, մեր մտավորականությունը, տաղանդավոր մարդիկ պետք է շրջապատված լինեն հոգատարությամբ։ Եթե հասարակությունը արդուկով հարթեցնես, ապա չես թողնի ո՛չ տաղանդ, ո՛չ էլ բարեխիղճ աշխատող։ Դա սոցիալիզմ չէ և ոչ էլ սոցիալական արդարություն, այլ համահարթում և դեմագոգիա։ Բայց, ի դեպ, սոցիալական դեմագոգները թափանցել են նաև թերթերի ու հանդեսների որոշ խմբագրություններ։ Հատկապես չարությամբ են նրանք խփում կադրերին։ Բայց մենք պետք է լավ հասկանանք, որ կադրային կորպուսն իր վրա է կրում վերակառուցման հսկայական բեռը։ Իհարկե, այստեղ էլ կան մարդիկ, որոնք իրենց շրջաններից, կոլտնտեսություններից ստեղծել են հայրենակալվածքներ. այդպիսիներին հարկավոր է այսպես ասած, լույս

աշխարհ հանել։ Բայց չպետք է լինի առհասարակ կադրերի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք։

Եվ միևնույն ժամանակ, ղեկավար պոստերում չպետք է լինեն անհոգի, անուշադիր մարդիկ, որոնք չեն տեսնում ժողովրդի կարիքները և չեն ցավում դրանց համար, չեն ընկալում դրանք ամբողջ հոգով։ Այս մասին խոսվեց Կենտկոմի հունիսյան պլենումում, և ես ձեզ խնդրում եմ՝ զինվել այս ամենով և գործել։ Գործել այնպես, որ բոլոր նրանք, ովքեր հոգում են մարդու մասին, մարդկանց մասին, ամենահասարակ բաների մասին, հեռավոր վայրերում և կենտրոնում, դառնան մեր մամուլի հերոսները, և «հերոսներ» պետք է դառնան նրանք, ում ոչնչով չես կոտրի։

Կենտկոմի քաղբյուրոյի վերջերս կայացած նիստում խոսվեց այն մասին, որ վերջին երկու, իսկ գուցեև երեք տարվա ընթացքում մենք մի շարք որոշումներ ենք ընդունել մարդկանց այգեհողամասերով, տնակներով, շինանյութերով, նորոգման ծառայություններով ապահովելու և այլ հարցերի վերաբերյալ։ Ընդ որում ասացինք. անկախ այն բանից, թե ինչպիսին է այդ նյութերի նկատմամբ մեր շինարարական կազմակերպությունների պահանջը, հարկավոր է դրանք հատկացնել ժողովրդին, տալ առևտրի ցանցին։ Սկսեցինք ստուգել այդ որոշումները և տեսանք, որ գերատեսչությունները միմյանց հետևից սիստեմատիկաբար ձախողել են դրանք։ Եվ այդ ժամանակ մենք որոշեցինք. եթե նորից տեսնենք, հանդիպենք այնպիսի փաստի, երբ այդ որոշումները ձախողվում են, մեղավորներին կհանենք աշխատանքից, ընդ որում դա կանենք բացահայտորեն, ամբողջ երկրի առաջ։

Դուք գիտեք, որ որոշ գործարաններ, շրջաններ, կոլտնտեսություններ արդեն նախատեսել են ոչ թե մինչև 2000 թվականը, այլ 7—10 տարում լուծել բնակարանային պրոբլեմը։ Բոլոր ռեզերվները գործի են դնում. մարդիկ էլ են համախմբվել։ Վոլգոգրադի մարզում ներկայումս բնակարանային շինարարության տեմպերը 1,4 անգամ արագացել են։ Հարկավոր է ներգրավել բոլոր ռեզերվները։ Մարդիկ ուզում են գործին մասնակցել սեփական միջոցներով։ Մարդիկ օգտակար գործ են սկսել. թող գործեն։

Կամ վերցրեք պարենային հարցը։ Չէ որ շատ մարզերում հաջողությամբ են լուծում այս հարցը։ Հանրապետություններին, մարզերին իրավունք տվեցինք համամիութենական ֆոնդի մատակարարումները կատարելուց հետո ամբողջը թողնել իրենց՝ ապահովելու տեղական կարիքները, և նրանք ծավալվեցին, ամեն ինչ արեցին ինչպես հարկն է։ Ձեզանից շատերը դա գիտեն։ Սարատովում 17 տեսակ բանջարեղեն վաճառվում է ամբողջ տարին, ասենք՝ պարենի մյուս տեսակների առևտուրը նույնպես վատ չէ։ Այս տեսակետից փոխվել են Վոլգոգրադը, Ցելինոգրադը, Ստավրոպոլը, Կրասնոդարը, Օմսկը, Բառնաուլը, Բելգորոդը։ Այնտեղ մեծ աշխատանք են կատարում, և արդյունքը ակնբախ է։ Ես կարող եմ հիշատակել այդպիսի շատ մարզեր ու քաղաքներ։ Հաճելի է, որ արդեն նաև Տուլայում, Կալուգայում նման պրոցեսներ են սկսվել։ Նշանակում է այս հարցերը կարելի է լավ լուծել երկրի ամենադժվարին ռեգիոններում։ Սա վերաբերում է նաև ոչ սևահողային գոտուն, որի համար մեր սիրտը ցավում է։ Առհասարակ ոչ սևահողային գոտին պետք է բարձրացնել. այնտեղ կառուցել տներ, ճանապարհներ, այդ երկրամասը հարմարավետ դարձնել բոլոր տեսակետներից։ Մարդիկ այդ երկրամաս են գնում ապրելու՝ ունենալով շատ ցանկություններ։ Ոչ սևահողային գոտու զարգացման ուղղությամբ ամբողջ նախատեսվածը հետևողականորեն կիրագործենք։ Ամենադժվարին ռեգիոններում, եթե մեր մարդկանց մենք հնարավորություն տանք դրսևորելու թե՛ իրենց խելքը և թե՛ տաղանդը, ամեն ինչ լավ կգնա։

Պարզ է, ընկերներ, ես այս առաջնահերթ խնդիրների վրա հատուկ եմ կանգ առնում, քանի որ տանուլ կտա մեր վերակառուցումը, եթե մարդ չզգա, որ վերափոխումներ են կատարվում հենց առաջնահերթ, կենսահույզ հարցերի լուծման գործում։ Ահա այս երկու հարցերի՝ կուսակցության հարցի և մեր առաջնահերթ խնդիրների հարցի վրա ես կցանկանայի հրավիրել ձեր ուշադրությունը, որպեսզի այստեղ ավելի հստակ երևան վերակառուցման ուղղությամբ մեր աշխատանքի գերակայություններն ու հետևողականությունը։

Եվս մի կարևոր հարց՝ Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության 70-ամյակը։ Պետք է բարելավել մեր կյանքի այդ խոշորագույն իրադար-

ձության լուսաբանումը։ Մենք բոլորս էլ սերում ենք Հոկտեմբերից, և մեր այսօրվա հասարակությունը 70-ամյա հետհոկտեմբերյան զարգացման արդյունքն է։ Դա մեր ընդհանուր հարստությունն է։ Դա շրջադարձային կետ է մարդկության պատմության մեջ, ճանապարհ է դեպի նոր աշխարհ։

Ինչքա՜ն վերափոխումներ են կատարվել մեր հեղափոխությունից հետո՝ ոչ միայն մեր երկրում, այլև ամբողջ աշխարհում. հեղափոխությունը ի՜նչ պրոցեսներ է սկզբնավորել։ Եվ այս ամենին պետք է նայել լայն հայացքով՝ տեղի չտալով ինչ-որ միակողմանի պատկերացումների ու տրամադրությունների։ Մենք չենք կարող դրանց վրա կառուցել մեր վերաբերմունքն այն ամենի նկատմամբ, ինչ եղել է Հոկտեմբերից հետո։ Այդպես առհասարակ կարելի է մոլորվել, ընկերներ։ Ես կարծում եմ, որ մենք երբեք չենք կարող և չպետք է ներենք կամ արդարացնենք այն, ինչ եղել է 1937—1938 թվականներին։ Երբեք։ Դրա համար պատասխանատու են նրանք, ովքեր այն ժամանակ գտնվում էին իշխանության գլուխ։ Բայց սա, ընկերներ, չի նսեմացնում այն ամենը, ինչ մենք այսօր ունենք, ինչ կուսակցությունը, ժողովուրդը արել են՝ անցնելով այդ փորձությունների միջով։ Կորուստները լուրջ էին, մեծ, մենք գիտենք, թե ինչի վերածվեցին 37—38 թվականները, թե դա ինչպես հարվածեց կուսակցության կադրերին ու մտավորականությանը, զինվորական կադրերին։ Եվ, այնուամենայնիվ, մենք պարտավոր ենք տեսնել նաև, թե ինչպիսի հսկայական ուժ է ներդրված սոցիալիզմի մեջ, մեր կարգերի մեջ, որոնք դիմացան դրան, կռվեցին նացիզմի դեմ ու հաղթեցին։ Ուստի մեր 70-ամյակի մասին պետք է խոսել հպարտությամբ, մեր մեծ ժողովրդի համար, նրա պատմության, նրա սխրանքի համար։

Մենք ասում ենք ճշմարտությունը և միայն ճշմարտությունը։ Մենք հպարտանում ենք մեր ապրած ամեն մի օրով։ Եվ ամեն մի օրը մեզ համար թանկ է, նույնիսկ երբ այն եղել է շատ ծանր։ Որովհետև դա եղել է պատմության մեր դպրոցը, դրանք եղել են մեր պատմական դասերը։ Այդ ամենը վերապրել ենք մենք և դուք։ Ուստի և չենք կարող թույլ տալ անհարգալից վերաբերմունք մեր ժողովրդի նկատմամբ, այն սերունդների նկատմամբ, որոնք անցել են այդ ամենի միջով և երկիրը հասցրել ներկա օրվան։ Ուստի եկեք ամբողջ ձայնով խոսենք Հոկտեմբերի մասին, սոցիալիզմի մասին, այն մասին, թե ո՞վ ենք մենք, որտեղի՞ց ենք և ինչե՞ր ունենք հեղափոխության ու սոցիալիզմի զարգացման շնորհիվ։

Այս մասին էլ արդեն սկսել ենք խոսել՝ առանց սենսացիաների, լրջորեն, պատասխանատու կերպով, որովհետև նման բաների մասին չի կարելի խոսել ո՛չ քմծիծաղով, ո՛չ էլ չարությամբ։ Չէ որ դա ժողովրդի ճակատագիրն է։

Նույն կերպ պետք է խոսել նաև մեր օրերի մասին, վերակառուցման մասին։ Ընդ որում ըստ երևույթին հարկավոր է ավելի բազմազան դարձնել նյութի մատուցման ձևերը։ Լավ է, երբ հեղինակը խոսում է իր դիրքորոշման մասին։ Բայց ես, ընկերներ, ինչպիսի հետաքրքրությամբ եմ կարդում, երբ տպագրվում են զրույցներ։ Զրույցներ բանվորների հետ, շրջկոմների քարտուղարների, կոլտնտեսությունների նախագահների, գիտնականների, մշակույթի գործիչների հետ։ Դրանցում բաբախում է կենդանի միտքը։ Կամ՝ ընթերցողների նամակների տպագրումը։ Ինչ նամակներ են։ Պարզապես մարդու հոգին են թափանցում։

Մի բան ևս։ Ես ձեզ արդեն ասացի, որ դեմոկրատական չէ, երբ թերթերի և հանդեսների բոլոր էջերը զավթում են մոսկվացի հեղինակները։ Հանդեսներն ու թերթերը միութենական են։ Իսկ երբեմն վերցնելով այս կամ այն թերթը, ակամա հարց ես տալիս. իսկ ու՞ր է երկիրը, ու՞ր են տեղերի կարծիքները։

Մի խոսքով, ընկերներ, ես ձեզ հրավիրում եմ մտորել այն մասին, թե մենք ինչպես ավելի լավ պատմենք մեր մեծ հեղափոխության մասին, վերհիշել մարդկանց, հեղափոխության հերոսներին, բանվորներին, պրոֆեսիոնալ հեղափոխականներին ու բանաստեղծներին... նաև նրանց մասին, ովքեր մոռացվել են, նրանց էլ վերհիշել։ Այս ամենը մենք և դուք պետք է անենք պատասխանատու կերպով ու խորապես, դեմոկրատիայի ու հրապարակայնության ոգով։

Հրապարակայնությունը, դեմոկրատիան, ինչպես արդեն բազմիցս ասել

ենք, ըստ իս, մեր և ձեր ընդհանուր տեսակետն են։ Դա ամենաթողություն չէ։ Հրապարակայնությունը կոչված է ամրապնդելու սոցիալիզմը, մեր մարդու ոգին, ամրապնդելու բարոյագիտությունը, հասարակության բարոյական մթնոլորտը։ Հրապարակայնությունը նաև թերությունների քննադատությունն է։ Բայց դա սոցիալիզմի հիմքերի, մեր սոցիալիստական արժեքների խարխլում չէ։

Մենք գիտենք, թե ինչը հաստատենք ու պաշտպանենք։ Դրանք մեր, որպես սոցիալապես առավել պաշտպանված, հասարակության պատմական նվաճումներն են։ Դրան կարող են կասկածել միայն նրանք, ում մեր սոցիալիստական դեմոկրատիան և պատասխանատվության մեր պահանջները խանգարում են բավարարել իրենց այն անձնական պատվախնդրությունները, որոնք հեռու են ժողովրդի շահերից։ Եվ մենք դրա դեմ պայքարել ենք ու կպայքարենք։ Մենք ամենևին կարիք չունենք գունազարդելու մեր քաղաքականությունը, մեր արժեքները. մենք բաց ենք բոլորի համար։ Բայց դեմոկրատիան ենթադրում է նաև պայքար այդ արժեքների հաստատման համար։ Ես կամփոփեի այսպես. վերակառուցման պրոցեսները այժմ ծավալվում են թե լայնությամբ և թե խորությամբ։ Սկսվել է անցման դժվարին ժամանակաշրջանը, և այժմ առանձնապես հարկավոր են քաջատեղյակություն և պատասխանատվություն։

Հարկավոր է գործել այնպես, որ ամրապնդվի մարդկանց ոգին, հարկավոր է ամեն ինչ վերապրել, հաղթահարել, վերակառուցվել, և այն ժամանակ մենք կստանանք հասարակությանը հարկավոր արդյունքները։ Ուստի դուք պետք է ձեր աշխատանքում ավելի շատ ներգրավեք քաջատեղյակ մարդկանց։ Մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները շատ են խոսում էկոնոմիկայի մասին, բայց ցավոք խոսում են թույլ, մակերեսորեն, երբեմն նույնիսկ գոռում-գոչյունով և բացարձակապես առանց գործի իմացության։ Վերակառուցման մեջ մեր խորանալու համեմատ կխստանան ձեզ ներկայացվող պահանջները։ Ուստի ձեռք բերեք հուսալի ակտիվ, լավ մասնագետներ՝ ձեռնարկությունների ղեկավարներ, ինժեներներ, տնտեսագետներ, գիտնականներ, օգտագործեք այն ամբողջ մտավոր պոտենցիալը, որ մենք ունենք։

Ձեր մեջ կա նաև այսպիսի հակում. ձեր հեղինակային ակտիվը սահմանափակել 3—5 հոդվածագիրներով։ Դրանից երբեմն խմբակայնության հոտ է գալիս։ Եկեք բազմազան դարձնենք մեր ելույթները, որպեսզի մասնակցի ամբողջ հասարակությունը, ամբողջ, այսպես ասած, սոցիալիստական պլյուրալիզմը ներկա լինի յուրաքանչյուր հրատարակության մեջ։ Ահա թե մեզ ինչ է հարկավոր։

Վերջում կասեմ. ՍՄԿԿ-ն բարձր է գնահատում մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների ավանդը վերակառուցման մեջ։ Ինչու՞։ Որովհետև ամեն ինչ կատարվում է մարդու միջոցով։ Մարդն է դուրս գալիս պայքարի առաջավոր եզր։ Նրա միջով է անցնում ամբողջ վերակառուցումը։ Ուրեմն՝ նրա մտածողությունը, նրա դիրքորոշումը վճռական նշանակություն կունենան այն բանի համար, թե ինչպես կընթանա վերակառուցումը։ Մարդու հետ նման խոսակցություն մենք պետք է ունենանք ամեն օր՝ օգտագործելով մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների հսկայական հնարավորությունները։ Չափանիշը, ընկերներ, մնում է մեկը՝ ավելի շատ սոցիալիզմ, ավելի շատ դեմոկրատիա։ Նոր հարցերի բոլոր պատասխանները պետք է փնտրել սոցիալիզմի շրջանակներում և ոչ թե նրանից դուրս։ Սոցիալիզմը մեր ժողովրդի կատարած ընտրությունն է։ Կուսակցությունը ծառայության մեջ է ժողովրդի մոտ։ Ժողովրդին ծառայելու մեջ է մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների աշխատողների բարձրագույն պարտքը։

Հուսով եմ, որ անկեղծության, կուսակցական ընկերականության ոգով ես ձեզ ասացի այն, ինչ ուզում էի ասել Կենտկոմի հունիսյան պլենումից հետո տեղի ունեցող այս հանդիպման ժամանակ։

Այնուհետև տեղի ունեցավ կարծիքների փոխանակություն։

«Դրուժբա նարոդով» ամսագրի գլխավոր խմբագիր Ս. Ա. Բարուզդինը կանգ առավ մեծ Հոկտեմբերի 70-րդ տարեդարձի նախօրեին գրական հանդեսների բովանդակության վրա։

— Շատ լավ է,— ասաց նա,— որ մենք հիմա մեր գրականություն ենք

վերադարձել հանիրավի մոռացված ստեղծագործություններ, այնպիսի ստեղծագործություններ, որոնք տարիներով ընկած էին և չէին հասնում ընթերցողին։ Բայց երբեմն իմ մեջ, որպես գլխավոր խմբագրի, այնպիսի զգացողություն է առաջանում, որ դիմելով անցյալին, մենք այնտեղ փնտրում ենք միայն բացասականը, կարծես թե սովետական պայմաններում մեր ապրած 70 տարում ոչ մի դրական բան չկա։ Ես կարծում եմ, որ սա նույնպես լուրջ մտորումների առիթ է։

Էլ չեմ ասում և այն, որ շատ դժվար է գտնել, հանդեսների իմ գործընկերները դա գիտեն, ժամանակակից վառ, տաղանդավոր ստեղծագործություն, որը պատմի այն կյանքի մասին, որ մենք հիմա ապրում ենք, վերակառուցման դժվարությունների մասին։ Բայց դա բոլոր դեպքերում կլինի հրատապ նյութ։ Մեզանում դա փայլուն կերպով են անում ակնարկագիրներն ու հրապարակախոսները, բայց, ցավոք, դա առայժմ վատ են անում թե՛ արձակագիրները, թե՛ բանաստեղծները և թե նույնիսկ թատերագիրները, որոնք վերակառուցման նախօրեին ասես առաջընթաց ցատկ կատարեցին, բայց այսօր ո՛չ «արծաթե հարսանիքով», ո՛չ «խոսիր»-ով, ո՛չ էլ այլ ներկայացումներով արդեն ոչ մեկին չես զարմացնի։ Որովհետև թերթերը հաղորդում են ավելի սուր բաների մասին, քան բեմադրված պիեսները։

Ս. Ա. Բարուզդինի ելույթում նաև շոշափվեցին գրական հանդեսների նյութատեխնիկական բազան ամրապնդելու, այդ հրատարակությունների աշխատողների նյութական խրախուսումը բարելավելու հարցերը։

«Իզվեստիա» թերթի գլխավոր խմբագիր Ի. Դ. Լապտևը իր մտքերը հաղորդեց մամուլի աշխատանքի որոշ ուղղությունների մասին, որոնք բխում են ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի որոշումներից։

— Մենք այստեղ լիակատար իրավունքով կարող ենք ասել, որ տեղի է ունեցել պատմական հունիսյան պլենումը, որը մեզ մոտեցրեց վերակառուցման ամենավճռական բնագծին, վերակառուցման պրակտիկ իրագործմանը։ Դրանից ելնելով եմ ես մտածում իմ խնդիրների մասին՝ որպես թերթի խմբագրի, ժուռնալիստիկայի խնդիրների մասին։ Կոնկրետ պլաններ մենք կազմել ենք։ Կոնկրետ աշխատանք մեզանում արդեն կատարվում է։

Այստեղ սկզբունքային կարգով ի՞նչն է գլխավորը։ Ինձ թվում է, որ այժմ առաջին պլան են մղվում պլենումի գաղափարների ու սկզբունքների պաշտպանությունը։ Պաշտպանությունը՝ ես սխալ չասացի։ Պաշտպանություն՝ չհասկանալուց, պաշտպանություն՝ կրճատումից, որովհետև կրճատում, հավանաբար, կլինի։ Պաշտպանություն աղավաղումից, որովհետև մինչև գաղափարները հասնեն անմիջական կատարողներին, անխուսափելիորեն տեղի կունենան դրանց որոշակի ձևախեղում և աղավաղում։ Պաշտպանություն խմբակային, գերատեսչական ու տեղայնական եսամոլությունից, որովհետև վերակառուցումը այդ առումով՝ տնտեսագիտական առումով, անխուսափելիորեն կծնի նման կարգի երևույթներ։ Դրան պետք է ըստ երևույթին պատրաստ լինել։ Պաշտպանություն, վերջապես, կրծող կասկածներից, թե արդյոք դրությունը չի՞ վատանա, այսպես ասած, սկզբունքայնորեն, որովհետև կատարվում է իրոք վիթխարի բեկում։

Ինչ վերաբերում է բուն պրոպագանդային, ապա մենք, ըստ իս, պետք է մեր առջև խնդիր դնենք ձևավորել յուրօրինակ ռեֆորմի գաղափարախոսություն։ Այս ասելով ես հասկանում եմ նախ և առաջ նոր տնտեսագիտական մտածողությունը։ Այն հարկավոր է մշակել ամենուրեք, հասնել այն բանին, որ բանվորը բրիգադի մակարդակում, ձեռնարկության մակարդակում, իր կոլեկտիվի մակարդակում պարզորոշ ըմբռնի ռեֆորմի գաղափարները, դրանք կապի իր բախտի հետ, իր բարօրության հետ։

Հրապարակայնությունը հասարակության մեջ հաստատվել է անդառնալիորեն։ Բայց հարկավոր է տեսնել, որ հրապարակայնությունը, այնուամենայնիվ, ենթարկվում է մշտական գրոհների ու ճնշումների։ Հրապարակայնության վրա գերատեսչական ճնշումը չի թուլանում։

Մ. Ս. Գորբաչով. Ճիշտ է։

Ի. Դ. Լապտև. Մենք սխալներ անում ենք։ Հարկավոր է մեզ դրանց համար քննադատել և լրջորեն։ Բայց մենք պետք է տեսնենք այն, որ ցանկա-

ված սխալը որպես առիթ է օգտագործվում հարցը սկզբունքորեն դնելու համար։

Մ. Ս. Գորբաչով. *Սպասում են, որ որևէ մեկը սխալվի, անճշտություն թույլ տա։ Ահա թե ինչու հարկավոր է լինել պատասխանատու, որովհետև դա շուռ է գալիս դեմոկրատացման ու հրապարակայնության ամբողջ պրոցեսի դեմ։*

Ի. Դ. Լապտև. *Ինձ թվում է, որ բոլորիս մեջ կուտակվում է որոշակի հոգնածություն հրապարակայնությունից ու շիտակությունից։*

Մ. Ս. Գորբաչով. *Ընկերներ, քաղբյուրոն համոզված է, որ հրապարակայնությունը հասարակության նորմալ վիճակ է։ Եթե այն չլինի, մեզանում ոչինչ չի ստացվի։ Հրապարակայնությունից, մեր ընդհանուր գործի բախտի համար մտահոգությամբ տոգորված քննադատությունից ու ինքնաքննադատությունից են ուղղակի կախված հասարակության առողջությունը, բարոյական մթնոլորտը։ Այդ մթնոլորտի պահպանումը, որը ներառնում է թե՛ դեմոկրատիան, թե՛ հրապարակայնությունը, թե՛ քննադատությունը, թե՛ բացախոսությունը, առողջ դատողությունները, պատասխանատու դիսկուսիաները, այդ ամենը պետք է լինի հասարակության գոյության ու գործունեության նորմա։ Սակայն հրապարակայնությունը միայն քննադատություն չէ։ Դա նաև այն ամենն է, ինչ արվում է կոնստրուկտիվ ձևով, դա նորի, այն ամենի հաստատումն է, ինչ մենք ձեռք ենք բերել։*

Մի ձայն. *Ոմանք հրապարակայնությունը հասկանում են որպես բացասական երևույթների ցուցադրում։ Միայն դա...*

Մ. Ս. Գորբաչով. *Դա ճիշտ չէ։*

Ի. Դ. Լապտև. *Ինձ թվում է, որ հասել է դեմոկրատացման պրոցեսի նոր, ավելի խոր վերլուծության ժամանակը։ Այդ պրոցեսը մեզանում սկսվել է։ Հարկավոր է այն հասցնել հասարակայնության գիտակցությանը, որպեսզի դառնա մեր հոգեբանության մի մասը։*

«Սովետսկայա կուլտուրա» թերթի գլխավոր խմբագիր Ա. Ա. Բելյաևը *նշեց ստեղծագործական մտավորականության ակտիվ մասնակցությունը վերակառուցմանը, հասարակության հոգևոր կյանքի նորացմանը։*

— Արվեստի հանրահայտ գործչի խոսքը,— ասաց հռետորը,— երբ այն ոգեշնչված է ու խանդավառված կուսակցության գաղափարներով, մարդիկ ընկալում են խորությամբ ու մեծ վստահությամբ, ինչը բարձրացնում է նաև իրենց՝ տպագիր օրգանների, հեղինակությունը։ Այդ ազդեցիկ ուժը այսօր էլ ակտիվորեն աշխատում է ի շահ վերակառուցման։

Արվեստագետ մտավորականության շրջանում վերակառուցման պրոցեսը, ինչպես երևում է մեր թերթին հասցեագրված նամակներից և ժուռնալիստների անձնական դիտումներից, ինչպես ամենուրեք, ընթանում է, կարելի է ասել, դիալեկտիկորեն։ Հակասությունների, բախումների և տարբեր կարծիքների պայքարում արվեստի մարդիկ հրապարակայնություն և դեմոկրատիա են սովորում։ Պարզվեց, որ դա այնքան էլ դյուրին չէ, պարզվեց, որ երկար ակնկալված ուրախալի վերափոխումները երբեմն կյանք են մտնում հիվանդագին շեղվածքներով։ Վիրավորվում է ինքնասիրությունը, տապալվում են ռեալ տաղանդով չամրապնդված կամ նոր պրոբլեմների ճնշման տակ կորսված հեղինակությունները։ Այդ պայքարում պատահում է, որ ճշմարտությունը ոչ միշտ և ոչ միանգամից է հաղթում։ Կան նաև ցավալի կորուստներ։

Մշակույթի գործիչները ուղղակի խոսում են այն մասին, որ իրենք կարիք ունեն կուսակցական խելացի խոսքի, խորհրդի, օգնության։ Կարիք ունեն, որովհետև մտավորականության առողջ ուժերը ուզում են հաղթահարել խմբակային պառակտումը։ Նրանք ուզում են կենդանի գործ կատարել և ոչ թե ժամանակը վատնել անպտուղ պատվախնդրական բախումների վրա։

Մի հարց ևս։ Քննադատների շրջանում այսօր անպատշաճ է համարվում քննադատական դիտողություններ անել այն ֆիլմերից կամ վեպերից որևէ մեկի առթիվ, որոնք երկար ժամանակ ընկած են եղել դարակներին ու գրասեղանների գզրոցներում և հիմա լույս աշխարհ են եկել։ Թեպետև այդ ստեղծագործությունների թվում կան նաև բացահայտորեն թույլերը։ Այս ամենը արվեստի օգտին չէ։

Պակաս կարևոր չէ ուշադիր վերաբերմունքը ազգամիջյան հարաբերու-

թյունների պրոբլեմների նկատմամբ։ Ըստ իս, այդ պրոբլեմը կարիք ունի անկեղծ, բացախոս, ազնիվ, թեպետև նրբանկատ վերլուծության։ Ազգային մշակույթների յուրօրինակության ու անաղարտության համար մարտնչող արվեստի որոշ գործիչների ճառերից անհետանում է սովետական սոցիալիստական մշակույթի ինտերնացիոնալ էության ըմբռնումը։ Հենց իրենք՝ ազգային մշակույթի գործիչներն արդեն սկսում են տագնապով խոսել այս մասին։

Մ. Ս. Գորբաչով. *Ամեն ժողովուրդ ունի իր լեզուն, իր պատմությունը, ուզում է հասկանալ իր արմատները։ Մի՞թե սա հակասում է սոցիալիզմին։ Ոչ, իհարկե։ Բայց, մյուս կողմից, եթե որևէ մեկը ներփակվում է ինքն իր մեջ, տարվում սնապարծությամբ և սկսում դա ներկայացնել որպես բացարձակ արժեք, դրա հետ համաձայնել չի կարելի։ Մենք մի պետություն ենք, որը միավորում է ժողովուրդների մի եզակի համերաշխ ընտանիք։ Այդպես է ավանդել Լենինը։*

Ա. Ա. Բելյաև. *Դարձյալ մի հարց։ Ինձ թվում է, հազիվ թե պետք է նորմալ համարել, երբ հանրապետությունից հեղինակի ուղարկած սկզբունքային նյութը, որը հրապարակվում է կենտրոնական կուսակցական օրգանում, հանրապետություններում քար լռության է մատնվում։*

Ես շատ կցանկանայի մաղթել, որ տեղերում կուսակցական կոմիտեները ավելի արագ ընդօրինակեին ՍՄԿԿ Կենտկոմի ղեկավարության սիստեմատիկ ու նպատակասլաց աշխատանքը մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների հետ։ Ահա այն ժամանակ վերակառուցման պրոցեսը մեզանում ամենուրեք ավելի աշխույժ կընթանա։

— Վերակառուցումը,— ընդգծեց «Նովի միր» ամսագրի գլխավոր խմբագիր Ս. Պ. Զալիգինը,*— հասարակության մշտական հոգևոր հարստացում է։ Մենք չպետք է մոռանանք անցյալի գաղափարական արժեքները։ Այսօր այդ պրոցեսը ընթանում է դեմոկրատիայի պայմաններում։ Բայց մեր ամեն մի սխալը գործում է ընդդեմ դեմոկրատիայի։*

Մ. Ս. Գորբաչով. *Սխալներ են սպասում թե՛ ձեզանից և թե մեզանից։*

Ս. Պ. Զալիգին. *Ես արդեն սպասել չեմ տվել...*

Այնուհետև հռետորը դրեց այն հարցը, թե մեր գրականության մեջ ինչպես մշակել թեման։ Պատմական դեպքերը նույնն են, իսկ դրանց մասնակցող մարդիկ, դուրս է գալիս, տարբեր են, ունեն միանգամայն տարբեր հայացքներ ու բնավորություններ։ Միևնույն իրադարձությունը տարբեր ազդեցություն է գործում մարդկանց վրա։ Սա կազմում է մեր փորձի պոտենցիալը։

Եկող տարի մեր պրոպագանդան, մեր մշակույթը նշելու են Վեռնադսկու ծննդյան 125-ամյակը։ Նրա ուսմունքը գիտություն է մարդու և բնության փոխհարաբերության մասին։ Այդպիսի իրադարձությունները և նման կարգի հոգևոր պաշարը մենք չենք կարող, իրավունք չունենք բաց թողնելու ոչ միայն պրոպագանդայի իմաստով, այլև մեր ընդհանուր գործի իմաստով, մեր սեփական հոգեկան վիճակի իմաստով, որովհետև մեզ հարկավոր են նաև նման հոգևոր նեցուկներ։ Հիշեք, թե բոլորի վրա ինչպիսի տպավորություն գործեց մի այնպիսի գիտնականի կերպարը, ինչպիսին է Տիմիրյազևը՝ «Բալթիկայի դեպուտատը» ֆիլմի հայտնի հերոսի նախատիպը։ Իսկ չէ որ այդպիսի մեծ մարդիկ մեզանում քիչ չեն։ Այդ ամենը պետք է ի սպաս դնել մեր ոգու, մեր համոզմունքների ամրապնդմանը։

Այնուհետև ելույթ ունեցողն անդրադարձավ տպաքանակային քաղաքականության, գրական հանդեսների խմբագրություններում աշխատանքի վարձատրության կատարելագործման հարցերին։

ՏԱՍՍ-ի գլխավոր դիրեկտոր Ս. Ա. Լոսևը *պատմեց կոլեկտիվում կադրերի ատեստավորման փորձի մասին, ինչպես նաև կանգ առավ գործակալության տեխնիկական վերազինման որոշ պրոբլեմների վրա։ Ինֆորմացիայի հաղորդման արագության մեծացումը ոչ թե տեխնիկական, այլ քաղաքական հարց է։ Այսօր մեր գլխավոր խնդիրն է. որքան կարելի է ավելի օպերատիվորեն համաշխարհային հասարակայնությանը հասցնել նորությունները վերակառուցման, նորացման ընթացքի մասին, մեր արտաքին քաղաքական նախաձեռնությունների մասին։ Այդ աշխատանքի բարելավման գործում մեզ մոտ քիչ ռեզերվներ չկան։ Դրանցից մեկը արբանյակային կապի՝ ամենախնայողական և ամենահուսալի կապի անցնելն է։*

«Էկոնոմիչեսկայա գազետայի» գլխավոր խմբագիր Բ. Գ. Վլադիմիրովի ելույթը նվիրված էր էկոնոմիկայի կառավարման համակարգի արմատական ռեֆորմի իրագործման հարցերին, ինքնաֆինանսավորման, ինքնածախսածածկման, տնտհաշվարկի պայմաններում ձեռնարկությունների ու ճյուղերի աշխատանքին: Մասնավորապես նա ուշադրությունը բևեռեց այն բանի վրա, որ տնտեսագետները, ձեռնարկությունների ղեկավարները ընդունված որոշումները մինիստրությունների ոչ մեծ և ոչ մեծաթիվ հրահանգների կամ հրամանների, կարգադրությունների ճշգրիտ լեզվի փոխադրմանն են սպասում: Եվ հատկապես սպասում են այն պայմաններին, որոնցում պետք է աշխատեն ձեռնարկությունները:

Կարևոր է նաև համատեղ ջանքերով արագացնել մինիստրությունների ֆունկցիաների ճշգրտումը, որպեսզի նրանք ավելի արագ հրաժեշտ տան հրամայելու ոճին, ազատվեն բաշխիչ ֆունկցիաներից: Այս կապակցությամբ, ընդգծեց հռետորը, թերթը պետք է ընդհանուր դատողություններից անցնի լրիվ տնտհաշվարկի ու ինքնաֆինանսավորման էության ավելի կոնկրետ պարզաբանման՝ որպես ձեռնարկությունները գոյության սեփական աղբյուրների փոխադրելու պրոցեսի, որպես, պատկերավոր ասած, խնամարկյալներին պետության վզից իջեցնելու պրոցեսի:

ՍՍՀՄ կինեմատոգրաֆիստների միության վարչության առաջին քարտուղար Է. Գ. Կլիմովը շոշափեց պրոբլեմների մի շրջանակ, որոնք կապված էին սովետական կինեմատոգրաֆի վերակառուցման հետ:

— Մեր աշխատանքի պրակտիկայում,— ասաց ելույթ ունեցողը,— մենք գտնում ենք այն բանի հաստատումը, որ հաճախ տեղի է ունենում, ինչպես ասում են, ամբողջ երկրի մասշտաբներով: Մեր շատ աշխատողներ ոչ մի կերպ չեն կարողանում մեզանում, կինոյում հասկանալ. մենք չենք կարող անմիջապես մի ցատկով անցնել իդեալական բաղձալի այն մոդելին, որ մենք Պետկինոյի հետ մեկտեղ մշակել ենք հինգ-վեց ամսվա ընթացքում:

Հակառակորդներն ասում են. կինոյում վերակառուցումն այժմ անհնար է: Հարկավոր է սպասել մինչև երկրում ամեն ինչ փոխվի, և ահա այն ժամանակ մենք նույնպես կմիանանք վերակառուցմանը, կկազմենք արդեն համապատասխան նախագծեր և այլն: Մի խոսքով, իհարկե, մենք այժմ ոչ թե տեղապտույտ ենք տալիս, այլ հասկացել ենք, որ մերկ սրով և առաջին իսկ գրոհից, հեծելազորային հարձակմամբ անհնար է ամեն ինչ լուծել: Մենք հասկացել ենք, որ այդ պրոցեսը ընդհանուր առմամբ այդքան արագ չէ: Մեկ օրվա գործ չէ:

Մ. Ս. Գորբաչով. Կան հարցեր, որոնք հարկավոր է լուծել շտապ: Բայց կան նաև այնպիսի պրոբլեմներ, որոնք հնարավոր չէ միանգամից բարձրացնել: Մենք բոլորս կանգնած ենք հողի վրա և ծանոթ ենք ֆինանսական դրությանը, էկոնոմիկային և գիտենք, թե ինչ պետք է անենք: Այս ամենը պետք է հաշվի առնել, որպեսզի չստացվի, թե նա, ով ասում է՝ «եկեք անենք», նա հայրենասեր է, իսկ նա, ով մտածում է, թե ինչպես պետք է դա անել՝ նա արդեն հայրենասեր չէ. հարկավոր է ամեն ինչի նայել ազնվորեն, օբյեկտիվորեն: Հարկավոր է, իհարկե, ունենալ թե՛ բնության պահպանության, թե՛ մշակույթի զարգացման ծրագիր, բայց միաժամանակ պետք է հիշել նաև բնակարանի մասին: Չէ՞ որ բնակարանի կարիքը մեծ է: Նույնն է նաև հիվանդանոցների առնչությամբ:

Պրոբլեմները շատ են, ընկերներ: Ուստի հարկավոր է իրատես լինել, որպեսզի չստացվի այսպես. դուք բոլորդ, որ ասում ու գրում եք՝ ժողովրդի կողմն եք, իսկ կառավարությունը, որն ուժ չունի միանգամից այդ ամենը բարձրացնելու, միանգամից լուծելու, դեմ է ժողովրդին: Սա դուք մի մոռացեք: Մենք բոլորս շատ լավ ենք հասկանում մեր հոգևոր ոլորտի նշանակությունը: Նա հսկայական պոտենցիալով է օժտված: Եվ նրա միջոցով ենք մենք, ամրապնդելով ոգին ու քաղաքացիական դիրքորոշումը, բարձրացնում մարդուն, պայմաններ ստեղծում նրա ընդունակությունների զարգացման համար: Մենք պլանավորում ենք մոտակա տարիներս լուրջ աշխատանք տանել, որպեսզի լուծենք հոգևոր ոլորտի նյութական բազայի հետ կապված շատ հարցեր: Դրանք քիչ չեն կուտակվել, այդ թվում նաև Մոսկվայում: Շատ բան պետք է այստեղ վերականգնել, շատ բան էլ կրկին կառուցել:

Է. Գ. Կլիմով. Վերակառուցումը կինեմատոգրաֆում, մի բնագավառ, որը իր մեջ համատեղում է թե՛ ստեղծագործությունը, թե՛ արտադրությունը, թե՛ արդյունաբերությունը, թե՛ կյանքի փաստորեն, բոլոր բնագավառների հետ կապը, միանգամից անհնար է լուծել: Ուստի մենք պատրաստում ենք թե՛ տեսական, թե՛ տնտեսագիտական մշակումներ: Մեզ հետ մեկտեղ աշխատում են թե՛ կառավարման բնագավառի մարդիկ, թե՛ գիտնականները: Պետկինոն արդեն հնարավոր ամեն ինչ արել է վերացնելու այն, ինչը արգելակում էր մեր կյանքը, նկարահանման խմբերի ինքնուրույնությունը: Բայց դա քիչ է: Հարկավոր է վերացնել նաև բազում հրահանգները: Քանի որ, եթե դա տեղի չունենա, մենք ոչինչ անել չենք կարող և նոր կառուցվածքը չենք կարողանա արմատավորել: Որովհետև մեզ կկաշկանդեն հին հրահանգները:

Կինեմատոգրաֆի հետագա զարգացումը, այնուհետև նշեց ելույթ ունեցողը, դանդաղեցնում է նրա տեխնիկական հանդերձավորվածության հետ մնալը և, մասնավորապես, ժապավենի, նկարահանման և ձայնագրման ապարատների ցածր որակը: Լուրջ բարելավման կարիք ունի կինոպրոկատի պրակտիկան:

Ավելի լայն ճանապարհ պետք է տալ նոր, հրապարակախոսության շնչով նկարահանված վավերագրական ֆիլմերին: Այդ ֆիլմերը ակտիվորեն են աշխատում օրվա խնդիրների, վերակառուցման օգտին: Ընդհանուր առմամբ սովետական կինեմատոգրաֆը կարող է և պետք է ավելի ակտիվորեն ներգործի երկրի հոգևոր կլիմայի վրա, ամբողջ աշխարհի հոգևոր կյանքի վրա:

— Մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների և հանդեսային հրապարակախոսության գործունեության կարևորագույն ուղղությունների շարքում պետք է լինեն գյուղատնտեսության զարգացման պրոբլեմները և մասնավորապես հողօգտագործման պրոբլեմները, հողի նկատմամբ գյուղացու վերաբերմունքի պրոբլեմները,— իր ելույթում ընդգծեց «Օկտյաբր» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Ա. Ա. Անանևը: Նա կարծիք հայտնեց նաև հողօգտագործման օրենք ընդունելու անհրաժեշտության մասին, որպեսզի հողն ունենա իսկական տեր, որը սիրի հողը, ցավի նրա առողջության համար: Նման օրենսդրական ակտը կնպաստեր հողի նկատմամբ, նրա վրա իր թափած աշխատանքի արդյունքների նկատմամբ հողագործի շահագրգռության մեծացմանը:

Կանգ առնելով գրական հանդեսների գործունեության հարցերի վրա, հռետորը նշեց, որ դրանց թեմատիկան չպետք է սահմանափակվի անցյալով, մասնավորապես երեսնական թվականներով: Կա նաև գեղագիտական արժեքների համակարգի խոր մշակման պահանջմունք, որի հիման վրա կարելի լիներ գնահատել մայրենի խոսքն ու դրույքը:

Խաղաղության պաշտպանության սովետական կոմիտեի նախագահ Գ. Ա. Բորովիկը խոսեց պրոպագանդայի ուժեղացման և մեր սոցիալիստական բարոյական արժեքների, մեր գաղափարների ու մտքերի հաստատման անհրաժեշտության մասին: Կոմունիստները բարոյական լավագույն արժեքներ կրողներն են: Այս բանն ընդունում են անգամ արտասահմանում, իսկ մենք երբեմն ամաչում ենք այդ մասին խոսել: Ես ամենևին կոչ չեմ անում, որ թուլացվի արդարացի քննադատության թափը, բայց ես կողմ եմ այն բանի, որ ճշմարտությունը երևա լրիվին:

Եվ երբ մարդկանց ասում են դրա միայն մեկ կողմի մասին, ապա դա, իհարկե, ներքին բողոք է առաջացնում նրանց մեջ, որովհետև մարդիկ չեն ուզում հավատալ, որ իրենց կյանքն իզուր է անցել, որ իրենք ոչ մի իդեալ չեն ունեցել: Չէ որ դա այդպես չէ:

Մ. Ս. Գորբաչով. Ամենագլխավորն այն է, որ կյանքն իրոք զուր չանցնի:

Գ. Ա. Բորովիկ. Մի՞թե մենք կկարողանայինք այժմ անել այն ամենը, ինչ հիմա անում են երկիրը, կուսակցությունը, ժողովուրդը, եթե նախորդ սերունդների կյանքը զուր անցած լիներ:

Այլապես ոմանք գտնում են, թե վերակառուցման լոզունգով կարելի է խաչ քաշել մեր սոցիալիստական հեղափոխության պատմության 70 տարվա վրա և սկսել իդեալականացնել ցարական Ռուսաստանը: Միգուցե ես փոքր-ինչ չափազանցնում եմ, բայց այն տպավորությունն է ստեղծվում, թե մի ժամանակ եղել են մի տեսակ անձեռնմխելիներ, իսկ այժմ ստեղծվում են այլ անձեռնմխելիներ: Սա կարելի է և պետք է հաղթահարել:

Մեծ ուշադրություն է պետք նվիրել ինտերնացիոնալ դաստիարակությանը: ամբագիրները պետք է մեծ ըմբռնումով, տակտով ու կուսակցական զգայու- նությամբ մոտենան միջազգային հարաբերություններ շոշափող յուրաքան- չյուր հրապարակման: Այստեղ ամեն ինչ չէ, որ բարեհաջող է: Կուսակցու- թյան կոփած ժողովուրդների բարեկամությունը մեր ամենամեծ նվաճումն է և այն պետք է պահպանել:

ՌՍՖՍՀ գրողների միության վարչության նախագահ Ս. Վ. Միխալկովը իր ելույթում ընդգծեց, որ վերակառուցման պայմաններում աշխատելը դար- ձել է ավելի հետաքրքիր, թեև ավելի է դժվարացել, քանի որ հարկավոր է փշրել հին պատկերացումները: Աշխատելը դժվարացել է նաև ինձ համար՝ որպես «Ֆիտիլի» գլխավոր խմբագրի, ասաց ելույթ ունեցողը, որովհետև ժա- մանակն ուրիշ է: Մենք նույնպես պետք է վերակառուցվենք, որոնենք ավելի խոր բարոյախոսական թեմաներ: Այն, ինչ լավ էր տասը տարի առաջ, այժմ արդեն մի տեսակ թույլ է: Այժմ հարկավոր է ավելի խոր թափանցել թե՛ գրա- կանության մեջ, թե՛ դրամատուրգիայում:

Մ. Ս. Գորբաչով. Այստեղ ասվեց, որ վերակառուցմանը չեն արձագանքել դրամատուրգներն ու մյուս ժանրերի ներկայացուցիչները: Ինչպես նկատեցիք, ես այդ բանը չասացի: Եթե սկսեն արձագանքել այն հսկայական գործին, որ մենք սկսել ենք, առանց իմաստավորելու այն, արձագանքել գորշություններով, ապա նման արձագանքը մեզ պետք չէ: Թող ամեն ինչ մարսվի, ամեն ինչ յու- րացվի: Եվ լույս աշխարհ կգան այնպիսի գործեր, որոնք, մեկ անգամ կար- դալով կամ դիտելով, մենք կհիշենք, դրանք կմնան մեզ հետ և կողմնորոշիչ- ներ կտան երկար տարիների համար:

Այնուհետև ընկ. Միխալկովը մի շարք առաջարկություններ արեց ինտեր- նացիոնալ դաստիարակության, ազգային գրականությունների ու լեզուների զարգացման, համաշխարհային մշակույթի գանձարանին ազգային հանրա- պետությունների գրողների հաղորդակցման գործում ռուսաց լեզվի դերի հար- ցերի վերաբերյալ:

Վերակառուցման գործում գրականության դերին իր ելույթը նվիրեց «Զնամ- յա» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Գ. Յա. Բակլանովը: Այժմ, ասաց նա, մեծ գործ է անում հրապարակախոսությունը: Չի կարելի հուսալ, թե ակնթարթո- րեն վեպեր կծնվեն: Այսպես կոչված, արտադրական գրականությունը հաճախ էր չքանում, մժեղների պես, որովհետև այն արվում էր պահպանողական-նո- րարար սխեմայով: Գալիս է նորարարը, և անմիջապես ամեն ինչ փոխվում է: Այդ գրականությունը չէր շո՛շափում այն խորքային հարցը, որ ինքը՝ էկոնոմի- կան էր անընկալունակ նորարարության նկատմամբ: Այն տալիս էր բարեհա- ջող ավարտ՝ նորարարը հաղթում էր պահպանողականին և այսպիսով օբյեկ- տիվորեն օգնում, որ ինչը մնան այնպես, ինչպես կան: Ահա այս բանը գրա- կանությունը չպետք է անի, դրա իրավունքը չունի, վերակառուցումը ոչ միայն համարձակության մեջ է, ոչ միայն նրանում, որ հասարակության մեջ գցվում է նրա տնտեսական ու իրավական հիմքը, այլև այն բանում, որ անհրաժեշտ բարոյական բազա է ստեղծվում: Մարդուն, որպես աշխատողի, որպես անհա- տի, օրինավորություն է պետք, պետք են բարոյական բոլոր հատկանիշները. դա մի փոքրիկ պտուտակ չէ, և դրա համար էլ վերակառուցման վերջնական նպատակը, այնուամենայնիվ, կլինի ոչ թե էկոնոմիկան, այլ հոգեպես վար- պացած, հոգեպես հարուստ մարդը, հոգեպես հարուստ ժողովուրդը:

Մեծ Հոկտեմբերի 70-ամյակի նախօրեին, շարունակեց ելույթ ունեցողը, կարևոր է որքան կարելի է ցայտունորեն խոսել այն մարդկանց մասին, որոնք հեղափոխություն են արել, տոկացել Հայրենական մեծ պատերազմի տարի- ներին:

«Սովետսկի Սոյուզ» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Ն. Մ. Գրիբաչովն ընդ- գծեց, որ հունիսյան պլենումի աշխատանքում ամենաուժեղը, ամենահետա- քրքրականն այն էր, որ ստեղծվեց վերակառուցման կոնցեպցիա: Շատ բան, ասաց նա, կրնթանա շատ դժվար, կճշգրտվի, գուցեև նորից կարվի, բայց կա մի կոնցեպցիա, գործողությունների բազմապլան, կոմպլեքսային ծրագիր:

Իսկ մեղանում այսօր կա՞, արդյոք, սոցիալիստական մշակույթի նույն- պիսի լիարժեք կոնցեպցիա: Առայժմ ո՛չ, թեև կյանքի տարբեր կողմերի վերա- բերյալ հետաքրքրական շատ ու շատ մտքեր են արտահայտվել: Յոթանասուն

տարի ապրում ենք սովետական կարգերի օրոք: Մեր հասարակությունը ապշեցուցիչ տարբերվում է բուրժուականից, և այստեղ իմաստավորելու բան կա: Այստեղ գործ ունեն անելու մեր փիլիսոփաները, հասարակագետները, պատմաբանները, ստեղծագործական միությունները:

Սովետական ժողովուրդների ինտերնացիոնալ միասնության հարցերն էին ՍՍՀՄ գրողների միության առաջին քարտուղար Վ. Վ. Կարպովի ելույթի թեման: Մեր թշնամիներն, ասաց նա, վախենում են, որ սովետական ժողովուրդների միասնությունը մի համաձուլվածք է, որը մեզ շատ կօգնի իրականացնելու վերակառուցումը, ուստի և ձգտում են սեպ խրել այդ կուռ միասնության մեջ:

Այնուհետև ընկ. Կարպովը պատմեց Ուկրաինայի ու Բելոռուսիայի գրողների միությունների պլենումներից իր ստացած տպավորությունների մասին, որոնց աշխատանքին նա մասնակցել է: Ուկրաինայի ու Բելոռուսիայի գրողների պլենումներում, մասնավորապես, քննարկվեցին երկլեզվության՝ ազգային և ռուսաց լեզուների ուսուցման հարցերը: Քննարկումն անցավ ըստ արժանվույն և կոնստրուկտիվ: Հնչեցին որոշ կոնկրետ առաջարկություններ արեց ինչպես ռուսերենի, այնպես էլ միութենական հանրապետությունների ազգային լեզուների ուսուցումը բարելավելու վերաբերյալ:

Վ. Վ. Կարպովը ուշադրություն նվիրեց այն բանին, որ գրական-գեղարվեստական հանդեսներում քիչ են Հոկտեմբերի հերոսական էջերին նվիրված ցայտուն, գեղարվեստական տեսակետից համոզիչ նյութերը:

Երիտասարդության կողմից վերակառուցման պաշտպանության մասին պատմեց «Յունոստ» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Ա. Դ. Դեմենտևը: Մենք այսօր արդեն պրոբլեմներ շատ քննարկեցինք, բայց կան այնպիսիք, որոնք վերաբերում են երիտասարդությանը, և մի քանիսի վրա ես կցանկանայի կանգ առնել: Հունիսյան պլենումը դարձավ, պատկերավոր ասած, կենաց գիրք բոլորիս համար, հատկապես երիտասարդության համար: Հսկայածավալ փոստ է ստացվում: Այդ փոստը հավաստում է, որ երիտասարդությունն այժմ լի է ակտիվությամբ և շատ է պաշտպանում կուսակցության գիծը, պաշտպանում է այն, ինչ տեղի է ունենում մեր երկրում: Ասում են, թե երիտասարդության համար մի կողմից հեշտ է, մյուս կողմից՝ դժվար: Նրան վերակառուցվել պետք չէ, նրան տրամադրել է պետք:

Ես կարծում եմ, որ երիտասարդությունը տարբեր է լինում: Մի մասին պետք է վերակառուցել, քանի որ նա կյանքի մի ինչ-որ ժամանակահատվածում, որը նրա մեջ որոշ բացասական հետք է թողել, ներառել է բաներ, ինչի դեմ այժմ հարկավոր է պայքարել: Կա նաև երիտասարդության մի այնպիսի մաս, որին իրոք պետք է տրամադրել:

Այս իմաստով մենք հիանալի ենք հասկանում, որ մեր գաղափարական թշնամիները հնարավոր ամեն ինչ անում են, որպեսզի որևէ ձևով բացասաբար ներգործեն մեր երիտասարդության վրա: Բայց նրանց կյանքը բարդանում է: Այն, ինչ մենք մեր մասին ասում ենք, այն, որ մեզանում այժմ քննարկումների ազատություն է, հանգեցրել է նրան, որ մեր դեմ ուղղված նրանց ամբողջ պրոպագանդան լիովին ձախողվել է:

«Յունոստ» հանդեսում մենք հարցաթերթ էինք տպագրել՝ 20 հարց ուղղված երիտասարդներին: Այդ հարցաթերթի առթիվ մի քանի հազար պատասխան ստացվեց: Ցնցող նամակներ են գալիս:

Կա, օրինակ, մի այսպիսի նամակ. ինչո՞ւ եմ ես ընդունվում կուսակցության մեջ: Գրում է մի երիտասարդ բանվոր: Նա բացատրում է, թե ինչու է ինքը կուսակցության մեջ ընդունվում հատկապես այժմ: Ոչ թե նրա համար, որ տարիքն է մոտեցել, այլ նրա համար, որ այժմ բարձրացել է կուսակցության հեղինակությունը, այն լի է նոր գաղափարներով, նրա հեղինակությունը համաշխարհային է: Նա այնպիսին է, որ նրա՝ բանվորի համար, դա լրացուցիչ հպարտություն է՝ հատկապես այժմ ընդունվել կուսակցության մեջ, յոթանասունամյակի տարում:

Այնուհետև գրողն ասաց, որ Մոսկվայի երիտասարդությունը սիրում է Արբատը: Բայց երեկոները այն դեկորացիայի նման է: Ամեն ինչ փակ է: Երիտասարդությունը նստելու տեղ չունի:

Մ. Ս. Գորբաչով. *Ես նույնպես համակարծիք եմ, որ Մոսկվայի ամբողջ կենտրոնը, ընդհուպ մինչև Սադովոյե կոլցո, իսկ Մալոյե կոլցոն առավել ևս, հարկավոր է առհասարակ ազատել գրասենյակներից և տրամադրել նրա համար, որ թե՛ նստել կարելի լինի, թե՛ հանդիպել, զրուցել: Հարկավոր է հոգու համար այս ամենը ստեղծել: Եվ, ի դեպ, Մոսկվան այժմ այդպիսի ծրագիր ունի:*

Այնուհետև ընկ. Դեմենտեյը կանգ առավ բանվորական հերթափոխի հոգևոր դաստիարակության հարցի վրա: Հանդեսի խմբագրությունը պլանավորում է ստանձնել պրոֆեսիոնալ տեխնիկական ուսումնարանների սովորողների հոգևոր շեֆությունը: Մենք, ասաց ելույթ ունեցողը, ուզում ենք բարձրացնել ամբողջ երկիրը, դիմել բոլոր հանրապետությունների բոլոր ստեղծագործական կազմակերպություններին, մշակույթի հիմնարկներին: Հարկավոր է ամեն ինչ անել, որպեսզի, երբ պրոֆտեխուսումնարանների ներկա սովորողները մտնեն արտադրություն, նրանք լինեն իրոք կրթված, բոլոր տեսակետներից գեղեցիկ մարդիկ:

Եվ վերջինը: Ինձ թվում է, որ, համենայն դեպս, անհրաժեշտ է ունենալ «Պատմություն» հանրամատչելի հանդես, որը ուղղված լիներ թե՛ դպրոցականներին, թե՛ պրոֆտեխուսումնարանների սովորողներին, թե՛ ուսանողներին, թե՛ բոլոր մարդկանց: «Հիշողություն» սրբազան խոսքը, սրբազան հասկացությունը ընկել է որոշ դավաճանների ու պրովոկատորների ձեռքը, իսկ մենք պետք է պահպանենք այն, մենք պետք է անաղարտ պահենք այն: Հենց այդ իմաստով է «Հիշողությունը» մեր ժողովրդի համար եղել սրբազան ու շատ թանկ բան:

«Տեատր» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Ա. Դ. Սալինսկին *իր ելույթը նվիրեց սովետական թատրոնի զարգացման հրատապ պրոբլեմներին: Նա ընդգծեց, որ քննադատությունը մեզ պետք է բարու ուժերը հաստատելու համար, որ հարկավոր է բացահայտորեն խոսել նաև այն մասին, թե անցյալում ինչն է վատ եղել, պատմականորեն սպառել իրեն:*

Այնուհետև ելույթ ունեցողը ուշադրություն նվիրեց այն բանին, որ երկրում, անգամ խոշոր քաղաքներում, դանդաղորեն է զարգանում թատրոնների ցանցը: Դրա հետ մեկտեղ վատ են օգտագործվում մշակույթի պալատները՝ վարձույթի թանկության պատճառով: Նա խոսեց ստուդիական թատերական շարժման ավելի լայն զարգացման անհրաժեշտության մասին:

ՍՍՀՄ պետհեռուստառադիոյի նախագահ Ա. Ն. Ակսյոնովը *պատմեց ստեղծագործական միությունների հետ հեռուստատեսության ու ռադիոյի համագործակցության մասին:*

Հանդիպման վերջում Մ. Ս. Գորբաչովն *ասաց. Այստեղ ասված ամեն ինչ ինձ շատ է ոգեշնչում: Այս հանդիպումը մենք բարձր ենք գնահատում: Մենք այսուհետ ևս այսպես կկառուցենք մեր հարաբերությունները: Կենտրոնական կոմիտեն, նրանք, ովքեր այսօր աշխատում են այնտեղ և պետության ղեկավարության մեջ, մեր հարաբերությունների մասին մտածում են հենց այդ հիման վրա՝ հանդիպումների, զրույցների, միասնական մոտեցման քննարկման ու մշակման հիման վրա: Հարգելով զրուցակիցների թե՛ կարծիքները, թե՛ դիրքորոշումները՝ ելնելով մեր ընդհանուր պատասխանատվությունից: Մենք բոլորս ծառայում ենք ժողովրդին ու մեր երկրին, ծառայում ենք սոցիալիզմին: Թե՛ կուսակցությունն է ծառայում ժողովրդին, թե՛ բոլոր ստեղծագործական ուժերն են ծառայում ժողովրդին: Այդ ծառայությունը հարկավոր է արժանավայել կերպով կրել: Արժանավայել ու արիաբար: Դա առաջինը:*

Երկրորդ: Ես շատ գոհ եմ այն մթնոլորտից, որ տիրում էր մեր հանդիպման ժամանակ: Դա արտացոլումն է այն բանի, ինչ տեղի է ունենում երկրում, հասարակության մեջ: Ես կարծում եմ, որ առանց այդպիսի մթնոլորտի չէր լինի նաև այն տպավորությունը, որ ես ստանում եմ մեր հանդիպումից: Այս մթնոլորտը եկեք միասին պահպանենք: Պահպանենք, ամրապնդենք ու զարգացնենք: Իհարկե, մեր կոնտակտները չպետք է սահմանափակվեն միայն

այդպիսի խորհրդակցություններով: Կենտրոնական կոմիտեն բաց է, երբ հարկավոր է, կարելի է խորհուրդ անել: Ուստի եկեք, բարի գալուստ անկեղծ, սրտաբաց, շիտակ խոսակցության համար:

Դուք հսկայական պատասխանատվություն եք կրում այն բանի համար, որ հասարակության նորացման մեր քաղաքական գիծը, մեր կուրսը ուժ առնի, խորանա և ավելի ու ավելի մեծ արդյունքներ տա: Մեզ հետ, կուսակցության հետ եք դուք կրում այդ պատասխանատվությունը:

Մենք ընդառաջ ենք գնում մեր հեղափոխության 70-ամյա տարեդարձին: Մենք պետք է խոր ընդհանրացումներ անենք անցած ուղուց, պատմական վերլուծությունը օրգանապես շաղկապենք վերակառուցման արդի պրոբլեմների լուծման հետ: Այն ամենով, ինչով մենք հարուստ ենք, մեր մեծ, վսեմ պատմության մեջ, մենք հպարտանում ենք և պատրաստ ենք բազմապատկել մեր այդ ընդհանուր հարստությունը՝ նյութական ու հոգևոր հարստությունը: Հարկավոր է հրապարակայնության, դեմոկրատիզմի, քննադատության շրջանակներում պահպանել բացախոսության մթնոլորտը մեր հասարակության մեջ:

Ուստի ես ուզում եմ մեր խոսակցությունն ավարտել նրանով, ինչից սկսեցի: Մենք բարձր ենք գնահատում այն ճակատը, որ դուք պահում եք. մենք, ընկերներ, առանց այդ ճակատի գործը գլուխ բերել չենք կարող: Մենք չէինք ցանկանա, որ այդ ճակատում փոփոխություններ չլինեին, ճիշտ հակառակը. որ փոփոխությունները տեղի ունենային այն ոգով, ինչպես մենք կառուցել ենք ապագայի մեր քաղաքական գիծը: Ձեզ հաջողություններ եմ մաղթում:

ԻՆՖՈՐՄԱՑԻՈՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեի պլենումի մասին

1987 թվականի հուլիսի 25-ին տեղի ունեցավ Հայաստանի կոմկուսի Կենտրոնական կոմիտեի հերթական պլենումը: Պլենումը քննարկեց «Հանրապետական կուսակցական կազմակերպության ձկատմամբ ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի պահանջների լույսով վերակառուցումը հանրապետությունում արագացնելու և խորացնելու միջոցառումների մասին» հարցը: Այդ հարցի առթիվ զեկուցումով հանդես եկավ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճյանը:

Զեկուցման շուրջ ծավալված մտքերի փոխանակության ժամանակ ելույթ ունեցան ՀԿԿ Երևանի քաղկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Լ. Գ. Սահակյանը, «Հայէլեկտրամեքենա» արտադրական միավորման փականագործ-գործիքագործ ընկ. Ս. Ս. Ֆահրադյանը, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահ ընկ. Ֆ. Տ. Սարգսյանը, ՀԿԿ Լենինականի քաղկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Դ. Ա. Հարությունյանը, «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորման ապարատավարների բրիգադավար ընկ. Ս. Մ. Պետրոսյանը, ՀԿԿ Ախուրյանի շրջկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Մ. Լ. Մկրտչյանը, ՀԿԿ Կենտկոմի քարտուղար ընկ. Ռ. Ա. Արզումանյանը, Հայկական ՍՍՀ ֆինանսների մինիստր ընկ. Ջ. Ա. Ջանոյանը, ՀԿԿ Ամասիայի շրջկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Ի. Ա. Բագիրովը, ՀԿԿ Կիրովականի քաղկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Հ. Ա. Օհանյանը, ՀԿԿ Կենտկոմի երկրորդ քարտուղար ընկ. Յու. Պ. Կոչետկովը, «Երարդշին» տրեստի կոմպլեքսային բրիգադի բրիգադավար ընկ. Գ. Ս. Մարգարյանը, ՀԿԿ Աբովյանի շրջկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Հ. Հ. Ավագյանը, Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի փոխպրեզիդենտ ընկ. Գ. Ա. Գալոյանը, ՀԿԿ Կենտկոմի քարտուղար ընկ. Մ. Հ. Մուրադյանը, Արարատի շրջանի Մեծ Վեդի գյուղի կոլտնտեսության վարչության նախագահ ընկ. Ս. Մ. Վարդանյանը, ՀԿԿ Թումանյանի շրջկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Ա. Ն. Ծահվերդյանը, գինձառայող ընկ. Կ. Ի. Չերեպանովը, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալ ընկ. Ս. Գ. Հարությունյանը, Հայկական ՍՍՀ առևտրի մինիստր ընկ. Մ. Յ. Մկրտչյանը, ՀԿԿ Հրազդանի շրջկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Հ. Ս. Քոթանջյանը, Հայաստանի գրողների միության կուսբյուրոյի քարտուղար ընկ. Ժ. Ս. Հարությունյանը, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալ, հանրապետության պետագրոարդի նախագահ ընկ. Վ. Մ. Մովսիսյանը, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահ ընկ. Հ. Մ. Ոսկանյանը, Էջմիածնի շրջանի Արշալույսի գյուղսովետի գործկոմի նախագահ ընկ. Բ. Գ. Մնացականյանը, Հայկական ՍՍՀ պետանվտանգության կոմիտեի նախագահ ընկ. Մ. Ա. Յուզբաշյանը, Երևանի «Մանկական աշխարհ» միավորման ավագ վաճառող ընկ. Վ. Ա. Մալաքյանը:

Պլենումում ելույթ ունեցավ ՍՄԿԿ Կենտկոմի կազմակերպական-կուսակցական աշխատանքի բաժնի վարիչի տեղակալ ընկ. Գ. Պ. Խարչենկոն:

Եզրափակման խոսքով պլենումում հանդես եկավ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճյանը:

Պլենումը քննարկված հարցի առթիվ ընդունեց համապատասխան որոշում:

Պլենումը ՀԿԿ Կենտկոմի առևտրի և կենցաղային սպասարկման բաժնի վարիչ հաստատեց ընկ. Ա. Ս. Արզումանյանին, կուլտուրայի բաժնի վարիչ՝ ընկ. Ն. Կ. Եսայանին, տնտեսագիտական բաժնի վարիչ՝ ընկ. Գ. Գ. Հարությունյանին:

Դրանով Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումն ավարտեց աշխատանքը:

Պլենումի աշխատանքին մասնակցում էին ՍՄԿԿ Կենտկոմի պատասխանատու աշխատողներ ընկ. ընկ. Վ. Յա. Գերասիմենկոն, Կ. Դ. Սկորդուլին, ՍՍՀՄ պետատոմէներգահսկողության նախագահ ընկ. Վ. Մ. Մալիշևը:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ 1987 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍՅԱՆ ՊԼԵՆՈՒՄԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍՈՎ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՐԱԳԱՑՆԵԼՈՒ ԵՎ ԽՈՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ս. ԴԵՄԻՐՃՅԱՆԻ զեկուցումը ՀԿԿ Կենտկոմի 1987 թ. հուլիսի 25-ի պլենումում

Ընկերնե՛ր:

Ինչպես գիտեք, ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի հունիսին կայացած պլենումը քննության առավ երկրի էկոնոմիկայի կառավարումը արմատապես վերակառուցելու հարցը, որը բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի մեր առաջընթացի, սոցիալ-տնտեսական զարգացումն արագացնելու, սոցիալիստական հասարակության որակապես նոր վիճակի հասնելու համար:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի զեկուցման մեջ, ընդունված փաստաթղթերում ամփոփվեցին վերակառուցման որոշ քաղաքական արդյունքներ, որոշվեցին նրա արդի փուլի առաջնահերթ խնդիրները, բազմակողմանիորեն ու խորապես հիմնավորվեց էկոնոմիկայի կառավարման արմատական ռեֆորմի անհրաժեշտությունը, բացահայտվեց նրա էությունը, ցույց տրվեց նրա հաջող իրագործման հետ սոցիալական լուրջ պրոբլեմների լուծման դիալեկտիկական փոխադարձ կապը:

Էկոնոմիկայի կառավարումը վերակառուցելու կուսակցության մշակած կոնցեպցիան ունի կոմպլեքսային բնույթ, ներառնում է տնտեսական մեխանիզմի բոլոր տարրերի փոխկապակցված որակական կատարելագործումը: Ձեռնարկությունների ինքնուրույնության ընդլայնումը, անցումը ինքնակառավարման, տնտհաշվարկային փոխհարաբերությունների զարգացումը, տնտեսական պրակտիկայում տնտեսագիտական լծակների ու խթանների դերի շեշտակի բարձրացումը պետք է իրականացվեն պլանավորումը, գնագոյացումը, նյութատեխնիկական մատակարարումը, ֆինանսավարկային մեխանիզմը, կառավարման կազմակերպական կառուցվածքը արմատապես վերակառուցելու պայմաններում:

Կուսակցության նոր տնտեսական ստրատեգիան կդառնա մեր երկրում հիրավի հեղափոխական վերափոխումների ամուր հիմքը: Այն տնտեսական աճը կողմնորոշում է միջանկյալից դեպի վերջնական, սոցիալապես նշանակալի արդյունքներ, հասարակական պահանջմունքների ավելի լրիվ բավարարում, տնտեսավարման հուսալիորեն գործող հակածախսումային մեխանիզմի ստեղծման հիմքի վրա:

Մեր երկրի բախտի համար ՍՄԿԿ Կենտկոմի հունիսյան պլենումի ընդունած սկզբունքորեն կարևոր որոշումները, որոնք տեսական կայուն հիմք տվեցին արագացման ու վերակառուցման կուրսին, արժանացել են բոլոր կոմունիստների, սովետական ամբողջ ժողովրդի ջերմ հավանությանը:

Ընկերնե՛ր: ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի զեկուցման մեջ սուր քննադատություն հնչեց մեր հանրապետական կուսակցական կազմակերպության վերաբերյալ և նրա ղեկավարության հասցեին: Արդարացիորեն նշվեց, որ վերակառուցումը մեր հանրապետությունում տեղապտույտ է տալիս: Աշխատավորները մեծ տագնապ են արտահայտում այն իրադրության համար, որ ստեղծվել է էկոնոմիկայում և հատկապես գաղափարաբարոյական ոլորտում: Միևնույն ժամանակ Հայաստանի կոմկուսի ղեկավարությունը և առաջին հերթին Կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճյանը, գտնում են, որ հանրապետությունում վիճակը միանգամայն բարվոք է: Ավելին, ոմանք նույնիսկ պնդում են, թե Հայաստանում վերակառուցումն սկսվել է դեռ մինչև ՍՄԿԿ Կենտկոմի ապրիլյան պլենումը: Հանրապետությունում հանդես են բերում ոչնչով չարդարացված հանգստություն, պատշաճ պահանջկոտություն չկա կադրերի նկատմամբ, արդյունավետ պայքար չի ծավալված կաշառակերության, սպեկուլյացիայի, պրոտեկցիոնիզմի դեմ:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն գտնում է, որ հանրապետական կուսակցական կազմակերպությանը վերաբերող և նրա ղեկավարության հասցեին ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումում արված սուր, պահանջկոտ քննադատությունը արդարացի է ու ժամանակին:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առջև խնդիր է դրված. խորապես վերլուծել իրադրությունը թե՛ կուսակցական կազմակերպությունում, թե՛ ամբողջությամբ վերցված հանրապետությունում, այն քննարկել սկզբունքային դիրքերից և վերակառուցմամբ զբաղվել ոչ թե խոսքով, այլ գործով:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի ներկա պլենումի խնդիրը շատ պատասխանատու է: Մենք պետք է քննության առնենք հանրապետական կուսակցական կազմակերպության նկատմամբ ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի պահանջների լույսով վերակառուցումն արագացնելու և խորացնելու անհետաձգելի միջոցառումները, որոշենք մեր խնդիրները էկոնոմիկայի կառավարման արմատական ռեֆորմի վերաբերյալ պլենումի որոշումների կատարման ուղղությամբ:

Ո՞րն է մեր աշխատանքում տեղ գտած լուրջ թերությունների պատճառը: Ինչու՞ է վերակառուցումը տեղապտույտ տալիս հանրապետությունում:

Հավանաբար ամենաճիշտ պատասխանը այսպիսին է. Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոյին մի ինչ-որ փուլում չեն բավարարել հանրապետությունում տիրող իրավիճակը օբյեկտիվորեն ու քննադատաբար գնահատելու քաղաքական արիությունն ու սկզբունքայնությունը: Տասներորդ և տասնմեկերորդ հնգամյակներում պլանների ընդհանուր կատարումը, էկոնոմիկայի զարգացման տեմպային ցուցանիշները քողարկել են թերությունները, ստեղծել բարեհոգության և ինքնահանգստացման մթնոլորտ:

Կենտկոմի բյուրոն և ես՝ որպես Կենտկոմի առաջին քարտուղար, թույլ ենք տվել լուրջ վրիպում, ճիշտ չենք գնահատել նաև ՍՄԿԿ Կենտկոմի ապրիլյան պլենումից հետո կուսակցական կազմակերպությունում, հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակը, այն տագնապալի միտումը, որ մեր կուսակցական կազմակերպությունը հետ է մնում գերիշխող տրամադրություններից, դինամիկ պրոցեսներից, որոնք ծավալվում են հասարակության մեջ: Մենք դանդաղ ենք յուրացրել և պրակտիկայում կիրառել գործունեության նոր մեթոդներն ու ձևերը: Մեր գործունեության, կուսակցական կոմիտեների ու կազմակերպությունների գործունեության վերակառուցումը հետ է մնացել տեղի ունեցող տնտեսական, սոցիալական ու հոգևոր պրոցեսներից:

Հասկանալով կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում խոր վերափոխումների, լճացման երևույթների արագ հաղթահարման անհրաժեշտությունը, իմանալով տնտեսական ու կուլտուրական շինարարության մեջ, կադրերի ընտրության ու տեղաբաշխման գործում տեղ գտած կոնկրետ թերությունները, ինչի վրա, ի դեպ, մեր ուշադրությունն են հրավիրել սկզբնական կուսակցական կազմակերպություններում, աշխատավորական կոլեկտիվներում, մենք նախ և առաջ սուբյեկտիվ պատճառներով չենք կարողացել դրանք վերացնել ժամանակին ու ամբողջ ծավալով, վճռական միջոցներ ձեռնարկել թույլ տրված սխալները, վրիպումները շտկելու համար: Պրակտիկ գործունեության մեջ երբեմն գերիշխել են պահպանողականությունը, իներցիան, այն բանից հետո կանգնելու ձգտումը, ինչը չի տեղավորվել սովոր շրջանակներում:

Մեր կատարած կազմակերպչական ու քաղաքական աշխատանքը համարժեք չի եղել այն բանին, ինչ պահանջել են վերակառուցման մասշտաբայնությունն ու նշանակությունը, այն չլուծված պրոբլեմներին, որ կան մեզանում: Մենք չենք կարողացել

պատշաճ կերպով բարձրացնել կադրերի պատասխանատվությունը հանձնարարված տեղամասերում տիրող իրադրության համար: Դա հանգեցրել է վերակառուցման տեղապտույտի, այն բանին, որ դրական փոփոխությունները ընթանում են դանդաղ, իսկ տեղ-տեղ իրադրությունն անգամ վատացել է, զիջվում են ավելի վաղ նվաճված դիրքերը, արդյունավետ պայքար չի մղվում բացասական երևույթների դեմ:

Վերակառուցումը մեզ մոտ իրականում անհրաժեշտ չափով ապահովված չի եղել կազմակերպորեն և գաղափարապես: Կադրերի նկատմամբ պատշաճ պահանջկոտության բացակայության, անհետևողականության և հաստատակամության պատճառով կուսակցության XXVII համագումարի, ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլենումների որոշումների կատարման համար մշակված միջոցառումներն ու ծրագրերը իրականացվում են դանդաղ, առանց անհրաժեշտ, նախահաշված հատույցի: Դա չէր կարող չանդրադառնալ կոմունիստների, աշխատավորների տրամադրության վրա, հիմնավորված անհանգստություն առաջ չբերել հանրապետությունում վերակառուցման բախտի համար:

Եվ ՍՄԿԿ Կենտկոմի հունվարյան պլենումից հետո, քննության առնելով նրա որոշումները, մենք ինչպես հարկն է մեզ թափ չտվեցինք, չթոթափեցինք բարեհոգությունը, յուրօրինակ լեթարգիական վիճակը, չհավելեցինք աշխատանքում, վերակառուցման ընթացքում իսկական բեկման հասնելու համար: Մենք վճռականորեն չխափանեցինք ոմանց մեջ տեղ գտած այն վնասակար մտայնությունը, կարծիքը, թե վերակառուցումը մեր հանրապետությունում իբր վաղուց է սկսվել, մտայնություն, որը ոչնչով չէր հիմնավորված, բացի վերակառուցման բուն էությունը չհասկանալուց:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի մարտյան պլենումում մեզ մոտ խստապահանջ խոսակցություն չստացվեց վերակառուցման, կադրային աշխատանքի կատարելագործման մասին: Մենք չկարողացանք հասնել այն բանին, որ բոլոր կուսակցական կոմիտեները, բոլոր ղեկավար կադրերը մինչև վերջ հասկանան, խորապես գիտակցեն ու կոնկրետ որոշեն իրենց դիրքը, իրենց վերաբերմունքը արագացման, վերակառուցման նկատմամբ:

Այս ամենի պատասխանատվությունն ընկնում է Կենտկոմի բյուրոյի և առաջին հերթին ինձ վրա, որպես Կենտկոմի առաջին քարտուղարի, հանրապետության ղեկավար պետական մարմինների վրա:

Վերակառուցման ընթացքի համար պատասխանատվությունն ընկնում է նաև հանրապետության Մինիստրների խորհրդի վրա (ընկ. Ֆ. Տ. Սարգսյան): ՍՄԿԿ Կենտկոմի ապրիլյան պլենումից հետո նրա աշխատանքում նույնպես արմատական տեղաշարժեր տեղի չեն ունեցել: Էկոնոմիկայի կառավարումը կատարելագործելու հարցերը չեն դրվել ուշադրության կենտրոնում: Ապահովելով պլանային առաջադրանքների կատարումը, կառավարությունը չի հասել առանձին ճյուղերի աշխատանքի որակական ցուցանիշների էական բարելավման: Գործուն միջոցներ չեն ձեռնարկվել ֆոնդահատույցի նվազեցման միտումը կասեցնելու համար: Դանդաղ էր կրճատվում, իսկ առանձին ռեգիոններում մեծացել է խզումը նյութական արտադրության զարգացման մակարդակի և սոցիալ-կուլտուրական ենթակառուցվածքի միջև: Ակտիվորեն չի հաղթահարվում անհամամասնությունը շրջանների ու քաղաքների սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործում: Սոցիալական զարգացման մի շարք կարևորագույն ցուցանիշներով հանրապետությունը հետ է մնում միութենական միջին մակարդակից: Մինիստրությունների ու գերատեսչությունների, միավորումների ու ձեռնարկությունների ղեկավարների նկատմամբ պատշաճ պահանջկոտություն չկա արտադրանքի մատակարարումների պայմանագրային պարտավորությունների կատարման, արտադրության արդյունավետության և թողարկվող արտադրանքի որակի բարձրացման համար: Ամրապնդման կարիք ունի կատարողական կարգապահությունը նաև բուն կառավարության մեջ: Նրա շատ որոշումներ չեն իրականացվում, մնում են թղթի վրա, իսկ ղեկավար աշխատողները անձնական պատասխանատվություն չեն կրում դրա համար:

Բոլոր աստիճանների սովետների աշխատանքների վերակառուցման հարցերը չեն գտնվել նաև հանրապետության Գերագույն սովետի նախագահության (ընկ. Հ. Մ. Ոսկանյան) ուշադրության կենտրոնում: Տեղական շատ սովետների աշխատանքի ոճն ու մեթոդները որևէ նկատելի փոփոխություն չեն կրել ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան պլենումի ոգով:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման խնդիրների, բնակչության կենսականորեն կարևոր հարցերի լուծման գործում սովետների աշխատանքը ակտիվացնելու պա-

հանջները դանդաղ են իրականացվում կադրերի ցածր պատասխանատվության պատճառով:

Եվ հենց ՀԿԿ Կենտկոմի բյուրոն, Կենտկոմի, պետական մարմինների ղեկավարությունը պետք է առաջին հերթին դաս քաղեն, ամենայուրջ ու պատասխանատու հետևություններն անեն ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլենումում հնչած կուսակցական սկզբունքային քննադատությունից, արմատապես վերակառուցեն իրենց աշխատանքի ոճն ու մեթոդները, բարձրացնեն պահանջկոտությունը իրենց նկատմամբ, գործնականորեն զբաղվեն վերակառուցմամբ:

Մեզ միանգամայն արդարացիորեն քննադատեցին կադրերի նկատմամբ ցածր պահանջկոտության համար: Պետք է խոստովանել, որ մեզանում ջնջվել են առաջադրված խնդիրների լուծման համար կուսակցական, սովետական, տնտեսական մարմինների, նրանց ղեկավարների պատասխանատվության սահմանները: Ֆունկցիաների, իրավունքների ու պարտականությունների շփոթումը հանգեցրել է այն բանին, որ ընդունված որոշումները կատարելու համար, ձախողումների ու թերությունների, սխալների ու վրիպումների համար անհրաժեշտ պահանջ չի ներկայացվում կոնկրետ աշխատողներին:

Մենք չենք հասել այն բանին, որ յուրաքանչյուր անդամ, յուրաքանչյուր ղեկավար աշխատող ինչպես հարկն է պատասխանատվություն կրի կոնկրետ, վստահված տեղամասում գործերի վիճակի համար:

Վերցնենք էկոնոմիկայում տիրող իրադրությունը: Վերջին երկու հնգամյակում տեղի է ունեցել արտադրական, գիտատեխնիկական պոտենցիալի զգալի մեծացում, որը մեզ հնարավորություն է տալիս ավելի արագորեն լուծելու էկոնոմիկայի արդյունավետության բարձրացման խնդիրը: Սակայն այդ պոտենցիալը ինչպես հարկն է գործի չի դրվել: Էկոնոմիկայի զարգացման շատ ուղղություններում լճացման երևույթները դանդաղ են հաղթահարվում: Հետևողական, սիստեմային աշխատանք չի տարվում արտադրության վիճակի որակական բարեփոխման ուղղությամբ: Տարբեր ճյուղերի շատ ձեռնարկություններում տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի, արտադրության կազմակերպման ու կուլտուրայի մակարդակը չի համապատասխանում արդի պահանջներին, չի կարող ապահովել աշխատանքի արդյունավետության և արտադրանքի որակի շեշտակի բարձրացում: Այս իրադրության պայմաններում հետևողականորեն չեն լուծվում արտադրական ապարատի արդիականացման խնդիրները, տարեցտարի չեն կատարվում նոր տեխնիկայի արմատավորման պլանները: Դա չի կարող չանդրադառնալ աշխատանքի արտադրողականության աճի տեմպերի վրա:

Ձեռնարկությունների վերակառուցման, հիմնական ֆոնդերի նորացման համար նախատեսված կապիտալ ներդրումների բաժինը անցած հնգամյակում կազմել է 33,5 տոկոս: Էական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել նաև վերջին երկու տարում:

Ցածր է պետական պլանային կարգապահության մակարդակը: Արդյունաբերության մեջ ամեն տարի ձեռնարկությունների 8—14 տոկոսը չի ապահովում ապրանքային արտադրանքի արտադրության և իրացման, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման, արտադրանքի ինքնարժեքի նվազեցման պլանների կատարումը: Դանդաղ է նորացվում թողարկվող արտադրանքը: Մեքենաշինության ձեռնարկություններում դրա տարեկան նորացումը չի անցնում 5—6 տոկոսից, այսօր այստեղ թողարկվող արտադրանքի 28,2 տոկոսը յուրացվել է տասը և ավելի տարի առաջ: Իրենց որակական հատկանիշներով շատ արտադրատեսակներ չեն համապատասխանում արդի պահանջներին: Լուրջ տագնապ է հարուցում այն, որ որոշ կարևոր ուղղությունների գծով արդյունաբերական արտադրության աշխատանքի ցուցանիշները վատացել են: Այսպես, 1986 թվականին արդյունաբերության ապրանքային արտադրանքի ընդհանուր ծավալում որակի բարձրագույն կարգի արտադրանքի տեսակարար կշիռը 15,2 տոկոսից իջել է 13,9 տոկոսի: Վերջին մեկուկես տարում պետական որականիշից զրկվել է 29 անուն արտադրանք: Շատ ձեռնարկությունների աշխատանքում տեղ գտած թերությունները առանձնապես պարզորոշ դարձան պետընդունում մտցնելուց հետո: Փաստորեն բոլոր ձեռնարկություններում, հատկապես հաստոցագործիքաշինական ձեռնարկություններում, որոնք անցել են պետընդունման, բացահայտվել են պետական ստանդարտների ու տեխնիկական պայմանների խախտման փաստեր: Վատացել է նաև արտադրանքի մատակարարումների պայմանագրային պարտավորությունների կատարման հետ կապված իրավիճակը: Այս տարվա առաջին կիսամյակում թերամատակարարումների ծավալը կնքված պայմանագրերի

համեմատությամբ կազմել է 90,8 միլիոն ռուբլի, որը 39,4 միլիոն ռուբլով ավելի է,
քան անցյալ տարվա առաջին կիսամյակում:

Այս ամենը հիմնականում հետևանք է մեր արդյունաբերական մինիստրություն-
ների ու գերատեսչությունների, միավորումների ու ձեռնարկությունների, դրանց ղե-
կավարների անբավարար աշխատանքի, ղեկավարման նկատմամբ նրանց մոտե-
ցումներում ու մեթոդներում քիչ բան է փոխվել: Նոր իրադրության մեջ նրանք
գործել են այնպես, ասես սովորական կարգի հարցեր են լուծվում:

Ավելին, տեղ-տեղ սկսել են անպատասխանատվություն հանդես բերել արտա-
դրության արդյունավետության բարձրացման, պետական պլանների կատարման
նկատմամբ:

Սկսել է վատ աշխատել «Հայէլեկտրամեքենա» արտադրական միավորումը
(գլխավոր դիրեկտոր՝ ընկ. Պ. Մ. Մանվելյան, կուսկոմիտեի քարտուղար՝ ընկ. Լ. Լ.
Սիմոնյան): Այստեղ միայն հունիսին պակաս է տրվել ավելի քան յոթ միլիոն ռուբ-
լու արտադրանք: 82 տոկոսով է կատարվել պայմանագրային մատակարարումների
պլանը, ժողովրդական տնտեսությունը պակաս է ստացել 17,6 միլիոն ռուբլու գեներ-
ատոր, տրանսֆորմատոր, խոշոր էլեկտրական մեքենա և այլ արտադրանք: Եղել
են հավելագրումների փաստեր:

Վեց ամսվա արդյունքներով հաստոցաշինական վեց գործարաններից հինգը չի
կատարել պլանային առաջադրանքը: Տարեսկզբից պլանները չկատարած ձեռնար-
կությունների թվում են Երևանի հաստոցաշինական արտադրական միավորումը
(գլխավոր դիրեկտոր՝ ընկ. Կ. Ա. Տեր-Հակոբյան, կուսկոմիտեի քարտուղար՝ ընկ.
Ի. Մ. Թերզյան) և ֆրեզային հաստոցների գործարանը (դիրեկտոր՝ ընկ. Ա. Բ. Սար-
գսյան, կուսբյուրոյի քարտուղար՝ ընկ. Ռ. Ա. Հովսեփյան): Առաջին կիսամյակում
միայն նշված ձեռնարկությունները ժողովրդական տնտեսությանը պակաս են տվել
1162 հաստոց:

Լուրջ իրադրություն է ստեղծվել հանրապետության թեթև արդյունաբերության
մինիստրությունում (մինիստր՝ ընկ. Ա. Ա. Գևորգյան): Մինիստրության ղեկավա-
րությունը փոխանակ բարձրորակ ու նորաձև արտադրանքի թողարկումն ավելաց-
նելու համար հաստատակամորեն վարի արտադրության ինտենսիվացման, ներքին
ռեզերվների որոնման գիծ, ժամանակն ու ջանքերը վատնում է հետ մնալն արդա-
րացնելու համար: Իսկ նահանջը զգալի է: Միայն 1986 թվականին ճյուղը հնգամյա
պլանի համեմատությամբ պակաս է տվել 24,2 միլիոն ռուբլու ապրանքային ար-
տադրանք: Իսկ ընթացիկ տարվա առաջին կիսամյակի արդյունքներով արտադրու-
թյան ծավալը կրճատվել է ևս 10,8 միլիոն ռուբլով: Խոշոր անկում են թույլ տվել
Երևանի մետաքսի կոմբինատը (թողարկված արտադրանքի ծավալը կազմում է
1985 թվականի ծավալի 79,3 տոկոսը), Կիրովականի տրիկոտաժի միավորումը
(85,8 տոկոսը), Երևանի «Գարուն» կարի միավորումը (87,3 տոկոսը), Երևանի «Ա-
րագած» բամբակագործվածքային միավորումը (90,2 տոկոսը), Ալավերդու կարի միա-
վորումը (79,9 տոկոսը):

Պայմանագրային պարտավորություններով արտադրանքի մատակարարումների
պլանը մինիստրությունը կատարել է 98 տոկոսով: Այս հիմնական ցուցանիշը չի
կատարել յուրաքանչյուր հինգերորդ ձեռնարկությունը: Իսկ չէ՞ որ դրանք ժողովրդա-
կան սպառման ապրանքներ են: Ճյուղում վատ են օգտագործվում արտադրական
կարողությունները: Շատ արտադրատեսակների որակը ցածր է, ավելանում են ապ-
րանքանյութական արժեքների գերնորմատիվային մնացորդները, գոյություն ունեն
սոցիալիստական սեփականության խոշոր չափերի հափշտակումների փաստեր:

Ընկերնե՛ր: Տնտեսավարման նոր պայմաններում է աշխատում հանրապետու-
թյան ամբողջ արդյունաբերությունը: Լրիվ տնտհաշվարկի ու ինքնաֆինանսավորման
են փոխադրվել 60 միավորումներ ու ձեռնարկություններ, որոնց բաժին է ընկնում
արդյունաբերական արտադրանքի ընդհանուր ծավալի մոտ մեկ երրորդը: 28 ձեռ-
նարկություններում պետընդունում է մտցվել: Արմատավորվում են աշխատանքի
կազմակերպման ու վարձատրության կոլեկտիվ ձևերը: Սակայն տնտեսական մեխա-
նիզմի կատարելագործման այս բոլոր և մյուս ուղղություններում թույլ են տրվում թե-
րություններ, չի կատարվել հաստատակամ ու հետևողական նախապատրաստական
աշխատանք: Լրիվ տնտհաշվարկի ու ինքնաֆինանսավորման փոխադրված ձեռնար-
կությունները առաջին կիսամյակում չեն բարելավել իրենց աշխատանքը: Այդ ձեռ-
նարկություններից յուրաքանչյուր հինգերորդը չի կատարել աշխատանքի արտադրո-

ղականության աճի և ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման պլանը:
Դրանք թույլ են տվել պլանային ինքնարժեքի 2,6 միլիոն ռուբլու գերածախս:

Դա հետևանք է այն բանի, որ առանձին մինիստրությունների ու գերատեսչու-
թյունների, միավորումների ու ձեռնարկությունների ղեկավարների մոտ բացակայում
են նոր տնտեսական մտածողությունը, գործի նկատմամբ ստեղծագործական մոտե-
ցումը, նախաձեռնությունն ու ձեռներեցությունը: Մեր տնտեսական ղեկավարներից
շատերն այսօր էլ նախընտրում են ղեկավարել կառավարման վարչահրահանգչական
մեթոդներով:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմը նշված թերությունների վրա բազմիցս հրավիրել
է համապատասխան մարմինների ղեկավար աշխատողների ուշադրությունը: Սակայն
ոչ հանրապետության կառավարության կողմից (ընկ. ընկ. Ս. Գ. Հարությունյան, Լ. Ն.
Ներսիսյան, Հ. Ս. Սաղոյան, Յու. Ե. Խոջամիրյան), ոչ էլ մինիստրությունների ու
գերատեսչությունների կողմից գործուն միջոցներ չեն ձեռնարկվում դրանց վերաց-
ման, ժողովրդական տնտեսության այդ կարևորագույն ճյուղում աշխատանքի արդյու-
նավետության բարձրացման համար:

Նոր պայմաններում պասիվ են գործում շատ կուսակցական կոմիտեներ ու կազ-
մակերպություններ: Դրանք ինչպես հարկն է քաղաքական աշխատանք չեն ծավալել
կոլեկտիվներում, չեն կարողացել բոլոր աշխատողների ջանքերը նպատակամղել վե-
րակառուցմանը, ձեռնարկությունների աշխատանքի արդյունավետության, արտա-
դրանքի որակի բարձրացմանը, տնտեսական նոր մեխանիզմի արմատավորմանը և
անզիջում պայքար չեն մղում լճացման, չեզոքության, բյուրոկրատիզմի դեմ: Նրանք
սկզբունքային գնահատական չեն տալիս ադմինիստրացիայի գործունեության թերու-
թյուններին, խստիվ կուսակցական պատասխանատվության չեն ենթարկվում այն կո-
մունիստ ղեկավարները, որոնք իրենց գործողություններով ըստ էության արգելա-
կում են վերակառուցումը: Կուսակցության մի շարք շրջկոմներ ու քաղկոմներ դեռ-
ևս թերագնահատում են տնտեսավարման նոր մեթոդների նշանակությունը, գործուն
միջոցներ չեն ձեռնարկում հետ մնացող կոլեկտիվների աշխատանքը արմատապես
բարելավելու համար:

Լուրջ պահանջներ է անհրաժեշտ ներկայացնել նաև Կենտկոմի համապատաս-
խան աշխատողներին: Նրանք ինչպես հարկն է չեն զբաղվում արդյունաբերական
արտադրության զարգացման վերաբերյալ կուսակցության որոշումների կատարման
կազմակերպմամբ ու վերահսկողությամբ: Պատշաճ աշխատանք չեն տանում կու-
սակցության շրջկոմների ու քաղկոմների, սկզբնական կուսկազմակերպությունների
հետ: Մենք, ամեն եռամսյակ, ամփոփելով արդյունաբերության աշխատանքի ար-
դյունքները, նշել ենք թերությունները, բայց պլանների ձախողման, առաջադրված
խնդիրների չկատարման փաստերին քաղաքական գնահատական չենք տվել: Այս
ամենի համար առաջին հերթին պատասխանատվություն են կրում Կենտկոմի քար-
տուղար ընկ. Կ. Հ. Ղամբարյանը, բաժինների վարիչներ ընկ. ընկ. Վ. Հ. Մեհրաբ-
յանը, Ռ. Լ. Ստեփանյանը, Ա. Ա. Պյատկովան:

Յուրաքանչյուր կուսակցական կոմիտեի ու կազմակերպության, յուրաքանչյուր
մինիստրության ու գերատեսչության, ձեռնարկության ու միավորման անհետաձգելի
խնդիրն է կոնկրետ ձեռնամուխ լինել նշված թերությունների վերացմանը: Պայմա-
նագրային մատակարարումների պլանների լրիվ կատարումը, գիտատեխնիկական
առաջադիմության արագացումը, աշխատանքի արտադրողականության, արտադրան-
քի որակի, ռեսուրսախնայողության բարձրացումը, երկներթ և եռահերթ աշխատանքի
անցնելու միջոցով հիմնական ֆոնդերի օգտագործման բարելավումը պետք է դրվեն
առաջին պլանում, դառնան գլխավորը կուսակցական-քաղաքական և կազմակերպ-
չական աշխատանքում:

Հիմա՝ հանրապետության ագրոարդյունաբերական համալիրում տիրող իրավի-
ճակի մասին: Պետք է խոստովանել, որ այստեղ վերակառուցման պրոցեսը անթույ-
լատրելիորեն դանդաղ է ընթանում: Ամբողջությամբ վերցրած պլանների կատար-
մամբ հանդերձ չի ապահովվել հանրապետության պարենային ծրագրով սահման-
ված առաջադրանքների լրիվ կատարումը:

Հանրային հատվածում գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի հավե-
լաճի տարեկան միջին տեմպերը տասնմեկերորդ հնգամյակում տասներորդի համե-
մատությամբ նվազել են: Վերջին հինգ տարում հանրապետության կոլտնտեսու-
թյուններում և պետտնտեսություններում գյուղատնտեսական նշանակության հիմնա-
կան արտադրական ֆոնդերը աճել են 31 տոկոսով, իսկ համախառն արտադրանքի

արտադրությունը՝ ընդամենը 13,8 տոկոսով: Այդ նույն ժամանակամիջոցում կոլտնտեսություններում ու պետտնտեսություններում ֆոնդահատույցը նվազել է 23 տոկոսով: Պատճառը արտադրության ինտենսիվացման, գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվության և անասնապահության մթերատվության աճի դանդաղ տեմպերն են: Վերջին տասը տարում հորթերի, գառների, խոճկորների ծնանը մնում է միևնույն ցածր մակարդակի վրա: 1986 թվականին 284 տնտեսություններ յուրաքանչյուր կովից ստացել են 2000 կիլոգրամից պակաս կաթ: Վերահսկողության բացակայության, վարակիչ հիվանդությունների դեմ անբավարար պայքարի պատճառով ոչ տեսակային կաթի տեսակարար կշիռը մեծացել է 2,2 անգամ և կազմում է 16 տոկոս: Վատ են օգտագործվում ինտենսիվացման հիմնական գործոնները՝ մելիորացումը, քիմիացումը, մեքենայացումը, սելեկցիան ու սերմնաբուծությունը:

Անբավարար է մնում կերերի արտադրության և օգտագործման վիճակը: Չի բարելավվում դրա որակը: Մեկ միավոր անասնապահական մթերքի վրա կերի ծախսումը չի նվազել, իսկ որոշ այլ մթերքների գծով ավելացել է: Վերջին տարիներին բարձրացել է գյուղատնտեսական գրեթե բոլոր մթերքների ինքնարժեքը: Տնտեսությունների ավելի քան 14 տոկոսը աշխատում է վնասով: 1986 թվականին 128 տնտեսություններ չեն կատարել պետությանը մսի, 166-ը՝ կաթի վաճառքի պլանները:

Պետք է խոստովանել, որ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան պլենումից հետո սկզբունքային դիրքերից չի վերլուծել գյուղատնտեսական արտադրության մեջ տիրող իրավիճակը, քննադատաբար չի գնահատել հողագործության և անասնապահության կացությունը, համապատասխան հետևություններ չի արել և հստակորեն չի որոշել ագրոարդյունաբերական համալիրի զարգացման գործում կուտակված պրոբլեմների արդյունավետ լուծման ուղիները: Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոյում և հանրապետության կառավարությունում գյուղի սոցիալական զարգացման, ագրոարդյունաբերական համալիրի զարգացման պրոբլեմների վերաբերյալ ընդունված որոշումները, հաստատված տարբեր կարգի կոմպլեքսային ծրագրերը սիստեմատիկ վերահսկողության և կադրերի նկատմամբ պահանջկոտության բացակայության պատճառով լրիվ չեն իրականացվել, դրանցից շատերը մնացել են թղթի վրա:

Առայժմ չի զգացվում պետագրոարդի ղեկավարության և առաջին հերթին ընկ. Վ. Մ. Մովսիսյանի սուր պատասխանատվությունը բնակչությանը պարենամթերքների մատակարարման գործի արմատական բարելավման համար:

Մեզանում դեռևս սուր է բնակչությանը մսի ու կաթի ապահովման պրոբլեմը: Դա հիմնականում հարկավոր է լուծել արտադրության ինտենսիվացման, անասունների մթերատվության բարձրացման հաշվին: Սակայն պետագրոարդը, նրա տեղական մարմինները գործուն միջոցներ չեն ձեռնարկում լրացուցիչ կապիտալ ներդրումների խելամիտ հատկացման, ճյուղի վարման գիտատեխնիկական մակարդակի բարձրացման միջոցով անասնապահությունը ինտենսիվ ռելսերի վրա փոխադրելու ուղղությամբ: Ուշադրություն չի նվիրվում անասնապահության ինտենսիվացման կոմպլեքսայնությանը: Հաճախ, կառուցելով անասնապահական շենքեր, տնտեսությունները տարիներով ձգձգում են կերի բազայի ինտենսիվացումը, իսկ դա հանգեցնում է մթերքների պակասի, դրանց թանկացման: Լրիվ չեն օգտագործվում ռեզերվները բնակչությանը պտուղբանջարեղենի ու կարտոֆիլի մատակարարումը բարելավելու համար: Դանդաղ են արմատավորվում ինտենսիվ տեխնոլոգիաները:

Պարենային պրոբլեմի լուծումն արագացնելու համար անհրաժեշտ է վճռականորեն և ամենուրեք անցում կատարել տնտեսավարման նոր մեթոդների, շեշտակիորեն բարձրացնել աշխատանքի արտադրողականությունը գյուղատնտեսության մեջ, հենվելով կոլեկտիվ և ընտանեկան կապալի լայն արմատավորման, աշխատանքի վարձատրության կատարելագործման վրա: Ըստ հաշվետվությունների դրությունն այնքան էլ վատ չէ: Կապալով աշխատող բրիգադներին ու օղակներին հատկացվել է վարելահողերի երեք քառորդը, խոշոր եղջերավոր անասունների ավելի քան 80 տոկոսը: Տնտհաշվարկի սկզբունքով է աշխատում կապալային բրիգադների և օղակների 62 տոկոսը: Ավելի քան 19 հազար մարդ աշխատում է ընտանեկան և անհատական կապալով:

Սակայն կապալային ստորաբաժանումների աշխատանքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շրջանային ագրոարդյունաբերական միավորումները այս գործով ինչպես հարկն է չեն զբաղվում, որ այստեղ շատ է ձևականությունը, հաճախ են խախտվում պայմանագրային պարտականությունները, պարզություն չկա ամբողջությամբ

վերցրած վարձատրության և մասնավորապես՝ բնամթերային վարձատրության գործում, ծախսերի ու եկամուտների իսկական հաշվառում չի տարվել, խախտվում են կառավարման դեմոկրատական սկզբունքները: Այսպիսի վերաբերմունքը Արագածի, Արտաշատի, Գուգարքի, Սիսիանի, Ստեփանավանի, Թալինի, Բաղրամյանի, Սպիտակի, Աշտարակի և այլ շրջաններում վարկաբեկում է սոցիալական կարևոր միջոցառումը, սպառնալիքի տակ դնում տնտեսավարման նոր մեթոդների արդյունավետությունը և այն արդյունքները, որոնք մենք ակնկալում ենք:

Տնտեսական լծակների դերի ուժեղացմանը, վարչականի փոխարեն տնտեսավարման տնտեսագիտական մեթոդներին անցնելուն խանգարում են պլանավորման նորմատիվային եղանակների դանդաղ արմատավորումը, շրջանային ագրոարդյունաբերական միավորման կազմի մեջ մտնող միավորումների ու տնտեսությունների ինքնուրույնության սահմանափակումը: Չի կատարվել 1987 թ. գյուղատնտեսական մթերքների պետական գնումների պլանավորման նորմատիվային մեթոդներին անցնելու մասին ՍՄԿԿ Կենտկոմի և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշման պահանջը: Շատ տեղերում չեն հրաժարվել պետական գնումների և նյութատեխնիկական ապահովման ծավալների պլանավորման վոլյունտարիստական մեթոդներից: Պետագրոարդը պետք է շտապ կարգով շտկի վիճակը:

Կազմակերպչական ու տնտեսական աշխատանքի վարման մակարդակի գլխավոր չափանիշը պետք է դառնան ոչ միայն պլանների կատարման առավել ևս հաճախ նվազեցված ցուցանիշները, այլև նախ և առաջ բնատնտեսական պոտենցիալի օգտագործման, արտադրության արդյունավետության ցուցանիշները՝ ինքնարժեքը, արտադրողականությունը, շահութաբերությունը:

Ռեսուրսային պոտենցիալի (հող, աշխատուժ, հիմնական և շրջանառու արտադրական ֆոնդեր) 1.000 ռուբլու դիմաց նախորդ հնգամյակի վերջին երեք տարում միջին հաշվով պետությանը վաճառված գյուղատնտեսական մթերքների արժեքը հանրապետությունում կազմել է 131 ռուբլի: Զգալիորեն քիչ են մթերքներ արտադրել և պետությանը վաճառել Անիի (94 ռուբլի), Եղեգնաձորի (100 ռուբլի), Թալինի (102 ռուբլի), Նաիրիի (106 ռուբլի) և այլ շրջանների տնտեսություններ:

Պետպլանը, պետագրոարդը պետք է խստորեն առաջնորդվեն պլանավորման նորմատիվային եղանակներով, բոլոր շրջանների համար ստեղծեն տնտեսավարման հավասար տնտեսագիտական պայմաններ:

Հարկավոր է ամեն կերպ պաշտպանել շրջանային կուսկազմակերպությունների ձգտումը՝ հանրային հատվածում գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ավելացման հաշվին գերազանցել հնգամյա առաջադրանքները և այդ հիմքի վրա ապահովել պետությանը նախատեսված մատակարարումների պարտադիր կատարումը և տեղական բնակչության մատակարարման բարելավումը:

Պետագրոարդը, շրջանային ագրոարդյունաբերական միավորումները դանդաղ են իրականացնում տնտեսությունների անցումը ինքնածախսածածկման և ինքնաֆինանսավորման: Մի շարք արդյունաբերական ձեռնարկություններ, սովխոզներ արդեն այսօր կարող են ֆինանսավորել իրենց բոլոր ծախսերը: Բայց պրակտիկ ձեռնարկումները չգիտես ինչու ձգձգվում են:

Այս կապակցությամբ պետք է արագացնել տնտհաշվարկով և ինքնածախսածածկմամբ աշխատող խոշոր միավորումների՝ ագրոարդյունաբերական կոմբինատների, ագրոֆիրմաների ստեղծումը, մնացած տնտեսություններում՝ իսկական տնտհաշվարկի, կոլեկտիվ և ընտանեկան կապալի, համախառն եկամտից ելնելով աշխատանքի վարձատրության արմատավորումը:

Անհրաժեշտ է ամենակարճ ժամկետներում բարձրացնել կառավարման ու տնտեսավարման բոլոր մակարդակներում տնտեսագիտական գրագիտությունը, կադրերի ուսուցմանը հաղորդել ժամանակակից ձևեր, հասնել այնպիսի դրության, որ յուրաքանչյուր աշխատող անընդհատ բարձրացնի իր գիտելիքները:

Պարենային ծրագրի կատարման գործում կարևոր տեղ են գրավում քաղաքացիների անձնական տնտեսությունները ու ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների ու հիմնարկությունների օժանդակ գյուղական տնտեսությունները, որոնք մեզանում խիստ անբավարար են օգտագործվում: Բավական է նշել, որ գյուղական բնակչության կեսը անասուն չի պահում: Իսկ արդյունաբերական ձեռնարկությունների սոսկ 18 տոկոսը օժանդակ գյուղական տնտեսություն ունի: Այս մասին շատ ենք խոսում, բայց կոնկրետ քայլեր չենք արել: Հանրապետության Մինիստրների խորհուրդը պետք է ամենակարճ ժամկետներում լուծի այդ պրոբլեմը: Նույնպիսի մոտեցում պետք է

ցուցաբերվի նաև կոլեկտիվ այգեգործության համակողմանի ընդլայնման գործում: Այդ նպատակների համար հողերի սահմանանափակության ամեն մի վկայակոչում անհիմն է:

Պարենային ֆոնդի համալրման կարևորագույն և մերձավորագույն աղբյուրը հավաքման, փոխադրման, պահպանման և վերամշակման ժամանակ դաշտերի ու ֆերմաների արտադրանքի կորուստների կրճատումն է:

Սակայն այդ հարցերի լուծման գործում թույլ են տրվում պասսիվություն ու դանդաղկոտություն: Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհուրդը պետք է հանգամանորեն խորամուխ լինի այդ վիճակի պատճառներին, անհրաժեշտ կարգուկանոն հաստատի այդ գործում և որ գլխավորն է՝ վերամշակող արդյունաբերության նյութատեխնիկական բազայի շտապույթ ամրապնդման և պահպանման ցանցի ընդլայնման անշեղ կուրս վերցնի:

Հանրապետության ագրոարդյունաբերական համալիրում կուսակցական, կազմակերպական աշխատանքի մակարդակը դեռևս չի համապատասխանում ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան, 1987 թվականի հունվարյան և հունիսյան պլենումների պահանջներին: Կենտկոմի քարտուղար ընկ. Թ. Ա. Դիլանյանը, Կենտկոմի գյուղատնտեսության և սննդի արդյունաբերության բաժինը (ընկ. Ն. Կ. Այվազյան) անհետևողականություն, ցածր պահանջկոտություն են հանդես բերում ագրոարդյունաբերական համալիրի, կուսակցության շրջկոմների ղեկավարների նկատմամբ պարենային պրոբլեմի լուծման, ագրոարդյունաբերական համալիրի աշխատանքի արդյունավետության, գյուղի սոցիալական զարգացման ուղղությամբ կուսակցության պահանջների իրականացման գործում: Կուսակցության շրջանային կոմիտեների, սկզբնական կուսկազմակերպությունների ջանքերը այսօր էլ ակտիվորեն չեն նպատակամղված գյուղի աշխատավորների նախաձեռնության բարձրացմանը, աշխատանքի նոր ձևերի ու մեթոդների արմատավորմանը: Դանդաղ է տարածվում առաջավոր փորձը: Առանձին կուսակցական կոմիտեներ այդպես էլ չեն կարողանում հրաժարվել կազմակերպամոլությունից, մանր խնամակալությունից և տնտեսական մարմինների փոխարինումից: Վճռականորեն չեն խափանվում նրանց գործողությունները, ովքեր շարունակում են միջամտել կոլտնտեսությունների ու սովխոզների աշխատանքին, դրա համար չկրելով նյութական պատասխանատվություն:

Ներկայումս բոլոր օբյեկտիվ պայմանները կան գյուղատնտեսական մթերքների զգալի ավելացման համար: Դրա հնարավորությունները կան յուրաքանչյուր կոլտնտեսությունում ու պետական տնտեսությունում: Մեր անհետաձգելի խնդիրն է արագորեն յուրացնել ինտենսիվ տեխնոլոգիաները հողագործական ու անասնապահական մթերքների արտադրության ասպարեզում, ավելի լայնորեն արմատավորել կոլեկտիվ ու ընտանեկան կապալը, ավելի ակտիվորեն լուծել գյուղի սոցիալական պրոբլեմները:

Մենք երկու ոտքով կաղում ենք կապիտալ շինարարության ասպարեզում: Միայն վերջին վեց տարում տարեկան պլանների գումարով, որոնք բարձր են եղել կատարված հնգամյա առաջադրանքներից, հանրապետությունում չի իրացվել 358 միլիոն ռուբլի կապիտալ ներդրում: Անավարտ շինարարության ծավալը հասնում է 1.393 միլիոն ռուբլու: Վեց տարվա գումարով պակաս է շահագործման հանձնվել 390 հազար քմ բնակտարածություն, 1.700 տեղով մանկական նախադպրոցական հիմնարկ, 400 մահճակալով հիվանդանոց, հերթափոխի ընթացքում 2.700 հաճախում կարողությամբ պոլիկլինիկա, սոցիալական ու կուլտուր-կենցաղային խոշոր քանակի այլ օբյեկտներ: 1987 թվականի առաջին կիսամյակում իրադրությունը չի բարելավվել, իսկ հիմնական ֆոնդերի, այդ թվում սոցիալական ու կուլտուր-կենցաղային օբյեկտների գործարկման գծով նույնիսկ վատացել է:

Անթույլատրելիորեն դանդաղ է բարձրանում աշխատանքի արտադրողականությունը շինարարության մեջ, չեն ապահովվում նրա աճի առաջադրանքները, վատ են օգտագործվում շինարարական ինդուստրիայի ձեռնարկությունների կարողությունները, չեն արմատավորվում գիտատեխնիկական առաջադիմության նվաճումները, նոր ժամանակակից տեխնոլոգիաները, կոնստրուկցիաները, նախագծային լուծումները: Տագնապալի է հարուցում շինարարության որակը:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն գտնում է, որ կապիտալ շինարարության մեջ ստեղծված իրադրությունը կուսակցության քաղաքականության նյութականացման ասպարեզում այդ ճյուղի թերագնահատման հետևանքն է: Մինչև հիմա հանրապետությունում չկա կապիտալ շինարարության նյութատեխնիկական բազայի

զարգացման, նախագծա-նախահաշվային գործի բարելավման, կառավարման կառուցվածքի և արտադրության կազմակերպման կատարելագործման հստակ, պարզորոշ ծրագիր:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմն ու հանրապետության Մինիստրների խորհուրդը հաշտվել են կապիտալ շինարարության մեջ տեղ գտած լճացման վիճակի հետ, սկզբունքային գնահատական չեն տվել գործերի վիճակին: Շինարարական համալիրի ղեկավարների և առաջին հերթին շինարարության մինիստր ընկ. Ռ. Հ. Մելիքյանի, գլխագրոշինի պետ ընկ. Վ. Խ. Վիրաբյանի, գլխհատուկմոնտաժշինի պետ ընկ. Գ. Օ. Ղամբարյանի, Հայգյուղշինի պետ ընկ. Մ. Գ. Գևորգյանի անպատասխանատվության, նրանց նկատմամբ թույլ պահանջկոտության պատճառով հանրապետությունում պլանների տևական թերակատարումը սովորական երևույթ է դարձել:

Մինիստրների խորհրդի նախագահի տեղակալ ընկ. Հ. Ս. Հայրապետյանը, չնայած բազմակի քննադատությանը, չի վերակառուցում իր աշխատանքը, թույլ է իրականացնում կապիտալ շինարարության պրակտիկ ղեկավարումը: Նրա կատարած աշխատանքը չի համապատասխանում ճյուղում կուտակված պրոբլեմների մասշտաբներին ու սրությանը: Խոշոր թերություններ են թույլ տրվում օբյեկտների ու կարողությունների պլանավորման, դրանց շինարարության ընթացքի օպերատիվ ղեկավարման գործում:

Շինարարության մեջ գործի չի դրված հակածախսումային մեխանիզմը, տեղ են գտնում կապիտալ ներդրումների, շինարարության նորմատիվային ժամկետների պլանային առաջադրանքների անհաշվեկշռություն, արտադրության անբավարար նախապատրաստում ու կազմակերպում, հաշվետվության աղավաղումների, հավելագրումների ու աչքակապության փաստեր:

Չի ապահովվում վերակառուցման համար կարևոր այնպիսի փաստաթղթի կատարումը, ինչպիսին է ՍՄԿԿ Կենտկոմի ու ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի «Շինարարության մեջ տնտեսական մեխանիզմի հետագա կատարելագործման մասին» որոշումը: Այսօր դեռ ճյուղի աշխատավորական շատ կոլեկտիվներ չեն տիրապետել վերակառուցման պահանջներին, մինչև վերջ չեն հասկացել նրա էությունն ու անհրաժեշտությունը:

Շինարարության նյութատեխնիկական բազայի զարգացման գործում կապիտալ ներդրումների աճի տեմպերը հետ են մնում արտադրական կարիքների համար նախատեսվող կապիտալ ներդրումների աճի տեմպերից: Այդ նպատակով հատկացվող միջոցները լրիվ չեն իրացվում: Ձեռնարկությունների արդիականացման իրականացվող միջոցառումները համապատասխան հատույց չեն տալիս: Անբավարար են օգտագործվում շինարարական մեխանիզմներն ու մեքենաները:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումում սուր քննադատության ենթարկվեց հանրապետությունում խոշորապանել տնաշինության կարողությունների անբավարար օգտագործման մասին: Ներկայումս խոշորապանել տնաշինության կարողությունները, որոնք տարեկան կազմում են 554 հազար քառակուսի մետր ընդհանուր բնակտարածություն, օգտագործվում են 72,2 տոկոսով: Իսկ Լենինականի խոշորապանել տնաշինության գործարանում դրանք օգտագործվում են ընդամենը 24,7 տոկոսով:

Ամբողջությամբ վերցրած շինարարական համալիրում թույլ տնտեսավարության, շինարարական մեխանիզմների ու սարքավորումների ոչ ռացիոնալ օգտագործման, տեխնոլոգիական ցածր կարգապահության պատճառով տասնմեկերորդ հնգամյակում ֆոնդահատույցը նվազել է 12,5 տոկոսով:

Հարկավոր է լրջորեն զբաղվել շինանյութերի արդյունաբերության ձեռնարկությունների աշխատանքով: Մինիստր ընկ. Լ. Է. Ղազարյանը, նրա տեղակալները ընտելացել են տեսականու պլանների թերակատարմանը, անբավարար են զբաղվում ենթագերատեսչական ձեռնարկությունների նյութատեխնիկական բազայի զարգացմամբ, հաշտվում են մեքենաների ու մեխանիզմների բարձիթողի վիճակի, ձեռնարկությունների մեծ մասում կուլտուր-կենցաղային տարրական պայմանների բացակայության, հավելագրումների ու աչքակապության փաստերի նկատմամբ դրանց ղեկավարների անպատասխանատու ու անտարբեր վերաբերմունքի հետ: Նման վիճակն անհանդուրժելի է, և մինիստրության ղեկավարությունը պարտավոր է անհետաձգելի միջոցներ ձեռնարկել դրությունը շտկելու համար:

Շինարարական համալիրում բարձիթողի է արված տնտեսագիտական աշխատանքը, դանդաղ է ընթանում տնտեսական նոր մեխանիզմի արմատավորումը: Շին-

մոնտաժային կազմակերպությունների ընդամենը 11 տոկոսն է աշխատում կոլեկտիվ կապալի եղանակով: Ճյուղի ոչ մի աշխատավորական կոլեկտիվ չի անցել լրիվ տնտ- հաշվարկի ու ինքնաֆինանսավորման: Դանդաղ է ընթանում բնակելի տների ու զանգվածային կառուցման այլ օբյեկտների շինարարության կայուն գների սահմանումը:

Մեզ լրջորեն անհանգստացնում է շինարարության և հատկապես զանգվածային շինարարության որակը: Դրա բարձրացման համար պայքարը չի համակել աշխատավորական կոլեկտիվները: Առաջվա նման օբյեկտները շահագործման են հանձնվում բազմաթիվ թերություններով, նախագծերից, շինարարական նորմերից ու կանոններից շեղումներով: Ամեն տարի հանրապետությունում բնակարան է ստանում մոտ 17 հազար ընտանիք: Ցավոք, շատերի համար բնակարանամուտի ուրախությունը փոխվում է դժգոհության ու հիասթափության: Այս այլանդակությանը պետք է վերջ դնել: Աշխատանքում խոտան թույլ տվող անձինք պետք է խստորեն պատժվեն, ընդհուպ մինչև քրեական պատասխանատվության ենթարկվելը:

Հանրապետության պետշինը (ընկ. Լ. Հ. Բեգլարյան) քաշքշուկ է թույլ տալիս քաղաքաշինության քաղաքականության հարցերը լուծելիս: Մի շարք քաղաքների ու շրջանների գլխավոր հատակագծերը արդեն երեք տարի գտնվում են համաձայնեցման ընթացքում: Լենինականի և Կիրովականի քաղաքների կառուցապատումը կատարվում է հնացած գլխավոր հատակագծերով: Գյուղական վայրերում հատակագծման կոմպլեքսային նախագծերով ապահոված է վարչական շրջանների ընդամենը 76 տոկոսը: Հանրապետությունում յուրաքանչյուր չորրորդ տունը կառուցվում է հնացած սերիաների նախագծերով: Հանրապետության շատ քաղաքներ ու շրջկենտրոններ հիմնականում կառուցապատվում են միատիպ տներով, որոնց ճարտարապետական տեսքը ոչ մի քննադատության չի դիմանում: Անչափ դանդաղ են մշակվում նոր ձևի տների, դպրոցների, մանկապարտեզների, ակումբների և սոցիալական այլ օբյեկտների նախագծերը:

Մեզ մոտ ըստ էության կապիտալ շինարարության վիճակի համար պատասխանատվություն չեն կրում պատվիրատուները, և առաջին հերթին՝ բնակարանային-կոմունալ տնտեսության մինիստրությունը (ընկ. Ռ. Ա. Մինասյան) և ժողովրդական դեպուտատների Երևանի (ընկ. Է. Փ. Ավագյան), Լենինականի (ընկ. Է. Մ. Կիրակոսյան) քաղաքային սովետների գործկոմները: Այստեղ լիակատար ձախողում է տիրում կապիտալ ներդրումների իրացման և հիմնական ֆոնդերի գործարկման ասպարեզում:

Հանրապետության Մինիստրների խորհուրդը, ժողովրդական դեպուտատների քաղաքային ու շրջանային սովետների գործկոմները թույլ են զբաղվում միասնական պատվիրատուի ձեռքում քաղաքացիական բնակարանային շինարարության համակենտրոնացմամբ: Ամբողջությամբ վերցրած հանրապետությունում միավորված է շինարարության այդ տեսակների ընդամենը 39 տոկոսը, որը 22 տոկոսային կետով ցածր է, քան միջին հաշվով երկրում: Դա դժվարացնում է քաղաքների կոմպլեքսային կառուցապատման հարցերի լուծումը, դանդաղեցնում ինժեներական լրակառուցման զարգացումը: Դանդաղ են զարգանում բնակարանային կոոպերացիան, տնտեսական եղանակը, լրիվ չափով չեն ներգրավվում արտադրական շինարարության կապիտալ ներդրումներն ու ձեռնարկությունների ֆոնդերի միջոցները:

Կապիտալ շինարարության պրոբլեմներին ու վիճակին համարժեք չեն վերակառուցել իրենց աշխատանքը Կենտկոմի շինարարության ու քաղաքային տնտեսության բաժինը, Կենտկոմի քարտուղար ընկ. Մ. Հ. Մուրադյանը: Նրանք չեն հասել ինչպես պլանների կատարման, այնպես էլ շինարարական խնդիրների լուծման գործում շինարարական համալիրի ղեկավարների պատասխանատվության բարձրացմանը: Անարդյունավետ է նրանց ազդեցությունը թե կուսակցական կոմիտեների և թե կազմակերպությունների վրա:

Կուսակցության քաղաքային, շրջանային կոմիտեները երեսով չեն շրջվել դեպի կապիտալ շինարարություն, չեն հասկանում դրա քաղաքական կարևորությունը տնտեսական ու սոցիալական զարգացման խնդիրների իրագործման ճանապարհին: Նրանք ակտիվ, գործուն միջոցներ չեն ձեռնարկում պլանների կատարման, որակի համար, արտադրական կարողությունների ավելի լավ օգտագործման համար շինարարական համալիրի ղեկավար աշխատողների պատասխանատվության բարձրացման նպատակով: Կուսակցական կոմիտեներն ու կազմակերպությունները քիչ բան են անում աշխատանքային կարգապահությունն ամրապնդելու, շինարարական կազ-

մակերպությունները կադրերով ապահովելու, դրանց հոսունությունը կրճատելու, աշխատողների որակավորումը բարձրացնելու ուղղությամբ: Նրանց տեսադաշտից դուրս են մնում բանվորների աշխատանքի, կենցաղի ու հանգստի համապատասխան պայմանների ստեղծման հարցերը:

1987 թվականի առաջին կիսամյակի արդյունքներով, ոչ մի շրջան ու քաղաք չի կատարել կապիտալ շինարարության պլանները բոլոր ցուցանիշներով: Եվ դա կուսակցական կոմիտեների մտահոգության առարկան չի դարձել: Այսօր պետք է խիստ պահանջներ ներկայացվեն կուսակցության Երևանի, Լենինականի ու Դիլիջանի քաղկոմների, Անիի, Աշտարակի, Իջևանի, Կրասնոսելսկի, Ճամբարակի կուսշրջկոմներին, և ուրիշ շատերի՝ շինարարական կազմակերպություններում տիրող անբավարար իրավիճակի համար:

Որո՞նք են այստեղ մեր առաջնահերթ խնդիրները: Առաջինը բնակարանների և սոցիալական ու կուլտուր-կենցաղային այլ օբյեկտների շինարարության, կարողությունների գործարկման պլանների անվերապահ կատարման ապահովումն է: Անհրաժեշտ է ըստ ամենայնի զարգացնել տնտեսական եղանակը, կոոպերատիվ և անհատական բնակարանային շինարարությունը: Առաջավոր կոլեկտիվների և երկրի մի շարք ռեգիոնների օրինակով մենք պետք է մշակենք ավելի կարճ ժամկետներում բնակարանային հարցի սատիճանական լուծման կոնկրետ պլաններ: Մենք պետք է հասնենք շինարարության որակի կտրուկ բարձրացման, նախագծերի բարելավման, ապահովենք արտադրական պոտենցիալի, մեքենաների ու մեխանիզմների արդյունավետ օգտագործումը, հասնենք այն բանին, որ շինարարական արտադրության օղակները աշխատեն երկհերթ, իսկ այնտեղ, ուր անհրաժեշտ է՝ նաև եռահերթ:

Հանրապետության էկոնոմիկայում լճացման երևույթների դանդաղ հաղթահարումը զգալի չափով պայմանավորված է տնտեսական մեխանիզմում եղած թերություններով:

Մեզանում ակտիվորեն չի տարվում կառավարման կազմակերպական կառուցվածքի կատարելագործման աշխատանքը: Հանրապետությունում շարունակում են գործել մեծ թվով մինիստրություններ ու գերատեսչություններ՝ իրենց ծանրաշարժ և ոչ ճկուն ապարատով: Դրանցից մի քանիսի ստեղծումը հույժ անհրաժեշտությամբ թելադրված չի եղել: Պատշաճ ուշադրություն չի նվիրվում մեծ, միջին ու փոքր ձեռնարկությունների նպատակահարմար չափերի որոշմանը, խելացի զուգորդմանը, արտադրության մասնագիտացման ու համակենտրոնացման գործի նպատակալաց խորացմանը:

Պետպլանը, ֆինանսների մինիստրությունը (ընկ. Ջ. Ա. Ջանոյան), աշխպետկոմը (ընկ. Հ. Ս. Իկիլիկյան), գների պետական կոմիտեն (ընկ. Ռ. Ք. Սվետլովա), կենտվիճվարչությունը (ընկ. Ս. Գ. Մութաֆյան) և մյուս տնտեսական գերատեսչությունները փաստորեն իրենց վրայից գցել են պատասխանատվությունը հանրապետությունում տնտեսական մեխանիզմի վերակառուցման համար, այն կարծիքին են, թե այստեղ իրենք անելիք չունեն, թե դա վերաբերում է միայն տնտեսական մարմիններին: Այս առումով կատարյալ անպատասխանատվություն է հանդես բերում կառավարման պլանավորման ու տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործման հանրապետական հանձնաժողովը: Այն գլխավորում է պետպլանի նախագահ ընկ. Հ. Ս. Սաղոյանը: Երկու տարում հանձնաժողովը չի լուծել ոչ մի հարց, անգամ չի անցկացրել ոչ մի նիստ: Դրանում զգալի մեղք ունի նաև ՀԿԿ Կենտկոմի տնտեսագիտական բաժինը, որի աշխատանքի վերակառուցումը նկատելիորեն հետ է մնում այսօրվա պահանջներից:

Էական թերություններ կան արտադրական ճյուղերի աշխատողների աշխատավարձի կազմակերպումը կատարելագործելու, նրանց նոր տարիֆային դրույքներ ու պաշտոնեական ռոճիկներ մտցնելու միջոցառումների իրականացման գործում: Պետագրոարդի, շինարարության մինիստրության, ավտոճանապարհային մինիստրության, շինանյութերի արդյունաբերության մինիստրության, հացամթերքների մինիստրության և այլ մինիստրությունների շատ միավորումներ, ձեռնարկություններ և կազմակերպություններ ձևական վերաբերմունք են ցուցաբերել այս հարցի նկատմամբ, որը սոցիալ-քաղաքական ու տնտեսական մեծ նշանակություն ունի: Դա հետևանք է նաև ՀԱՄԽ-ի, աշխպետկոմի, ժողովրդական դեպուտատների տեղական սովետների գործկոմների անբավարար աշխատանքի:

Ծարունակում են աճել բացասական միտումները հանրապետության էկոնոմիկայի ֆինանսական դրության մեջ: Լուրջ դժվարություններ են առաջացել դրա-

մարկղային պլանի կատարման գործում: Զգալիորեն աճել են չվճարումները և ընթացիկ տարվա հուլիսի 1-ի դրությամբ հասել 656,7 միլիոն ռուբլու: Մեր մի շարք տնտեսական ղեկավարներ սկսել են խնամառուական տրամադրություններ հանդես բերել, մոռացել են փողի հաշիվ անելը, ռացիոնալ տնտեսավարելը, տնտհաշվարկի հիմնական սկզբունքները պահպանելը: Երկրորդ պլան են մղվել այնպիսի ցուցանիշներ, ինչպիսիք են շահույթը, շահութաբերությունը, փոնդահատույցը և այլն:

Մեծ ու պատասխանատու խնդիրներ են ծառացած հանրապետության տնտեսական գերատեսչությունների առջև: Նրանք նախ և առաջ պետք է վերանայեն և է՛լ ավելի բարձր մակարդակի հասցնեն ամբողջ պլանային աշխատանքի որակը, այն ուղղելով հեռանկարային ստրատեգիայի մշակմանը, էկոնոմիկայի զարգացման հիմնական առաջնային ուղղությունների և նպատակների սահմանմանը: Ձեռնարկությունների ինքնուրույնության ընդլայնման պայմաններում կարևոր նշանակություն է ստանում կենտրոնացված խնդիրների և աշխատավորական կոլեկտիվների շահերի նպատակահարմար զուգակցման պահպանումը: Պետք է ուշադրությունը բևեռել ընդհանուր տնտեսական և միջճյուղային համամասնությունների ձևավորման, արտադրողական ուժերի ռացիոնալ տեղաբաշխման, ինվեստիցիոն քաղաքականության և գիտատեխնիկական առաջադիմության ուղղությունների սահմանման վրա:

Իրենց գործունեությունը պետք է վճռականորեն վերանայեն հանրապետության ֆինանսների մինիստրությունը, պետտատը, կենտվիճվարչությունը, գինպետկոմը, աշխպետկոմը, այն լիովին համապատասխանեցնելով էկոնոմիկայի կառավարումը արմատապես բարելավելու պահանջներին: Նրանց աշխատանքը պետք է ուղղված լինի ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի կայուն ու դինամիկ զարգացման ապահովմանը, վերջնական բարձր արդյունքների նվաճմանը:

Կենտկոմի բյուրոյի, հանրապետության Գերագույն սովետի նախագահության և Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԽ-ի, ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի, բոլոր կուսակցական, սովետական, տնտեսական, հասարակական մարմինների ու կազմակերպությունների, ղեկավար կադրերի առաջնահերթ խնդիրն է անհետաձգելիորեն ձեռնամուխ լինել Կենտկոմի պլենումի առաջադրած գործնական խնդիրների իրականացմանը, դրանք ամրապնդել կազմակերպչական, քաղաքական, գաղափարադաստիարակչական նպատակասլաց աշխատանքով յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում, կառավարման բոլոր մակարդակներում: Հասել է կոնկրետ գործերի ժամանակը:

Պետք է վճռական քայլեր կատարել հանրապետության էկոնոմիկայի կառավարման կազմակերպական կառուցվածքը կատարելագործելու ուղղությամբ, ընդ որում վերացնել գերատեսչական կրկնորդումը, խուսափել կառավարման միութենական մարմիններում ստեղծված կառուցվածքը մեխանիկորեն պատճենելուց: Անհրաժեշտ է ձեռնամուխ լինել մինիստրությունների ու գերատեսչությունների գործունեության վերակառուցմանը, վերանայել նրանց տեղն ու դերը տնտեսական նոր մեխանիզմի պայմաններում, վերակազմել ապարատների կառուցվածքը, ճշգրտել դրանց ֆունկցիաները:

Կուսակցության քաղկոմներն ու շրջկոմները պետք է կենտրոնացնեն ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլենումի հիմնադրույթների իրագործման աշխատանքը նախ և առաջ սկզբնական կուսակցական կազմակերպություններում: Յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում պետք է մշակել կառավարման առաջադիմական մեթոդներին անցնելու կոնկրետ ծրագիր, ամենուրեք հաստատել ստեղծագործելու, իրականությունը իրատեսորեն գնահատելու, այն ամենի դեմ անզիջում պայքարելու մթնոլորտ, ինչը խանգարում է տնտեսական նոր մեխանիզմի հաստատմանը: Աշխատավորների կողմից կառավարման արմատական ռեֆորմի, պետական ձեռնարկության (միավորման) մասին օրենքի հիմնական դրույթներին խորապես տիրապետելը, նորովի աշխատելու ամբողջ նախապատրաստությունը պետք է սերտորեն զուգակցել ընթացիկ հնգամյակի տնտեսական ու սոցիալական խնդիրների, 1987 թվականի պլանների կոմպլեքսային լուծման հետ:

Կուսակցական-քաղաքական հուսալի ապահովում պետք է ստանան ձեռնարկությունները լրիվ տնտհաշվարկի փոխադրելու միջոցառումները, պլանավորման, գնագոյացման, նյութատեխնիկական մատակարարման, ֆինանսավարկային համակարգի, կառավարման կազմակերպական կառուցվածքի մեջ կատարվող արմատական փոփոխությունները և մյուս պատասխանատու խնդիրները:

Անհրաժեշտ է ապահովել համակարգային մոտեցում ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների կոլեկտիվների տնտեսավարման նոր պայմաններին անցնելու նա-

խապատրաստությանը, մանրակրկիտ քննության առնել, թե նրանք որքան են պատրաստ դրան: Սկզբունքորեն գնահատել և օպերատիվորեն վերացնել առկա թերությունները, հաստատակամորեն ներդնել վերակառուցման առաջավոր փորձը: Այդ ամբողջ աշխատանքը պետք է տարվի լայն դեմոկրատիայի և հրապարակայնության պայմաններում:

Ընկերնե՛ր: ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան պլենումը, ՍՄԿԿ XXVII համագումարը ամբողջ կուսակցության ուշադրության կենտրոնում դրեցին սոցիալական քաղաքականության հարցերը, մարդու նկատմամբ հոգատարությունը: Այդ պահանջը իրականացնելիս մենք լուրջ վրիպումներ ենք թույլ տվել: Հանրապետությունը բնակարաններով, մանկապարտեզներով, հիվանդանոցներով և պոլիկլինիկաներով, առևտրի, կապի օբյեկտներով, ակումբային և կուլտուր-կենցաղային այլ հիմնարկներով ապահովվածությամբ հետ է մնում միջին միութենական ցուցանիշներից: Շատ տեղերում տնտեսական ու սոցիալական ոլորտների զարգացման թերությունները հանգեցրել են մարդկանց դժգոհությանը, անցանկալի միգրացիոն պրոցեսների, բողոքների հոսքի ավելացմանը: Մենք չունենք հանրապետության ոչարտադրական ոլորտի զարգացման հեռանկարային ծրագրանպատակային կոնցեպցիա՝ ռեգիոնալ կտրվածքով, առանձին ճյուղերի զարգացման գերակայությունների և հնարավորությունների հստակ հիմնավորումով:

Առաջնահերթ բնույթի խնդիրներից են պատշաճ կարգուկանոնի հաստատումը առևտրի բնագավառում, սպասարկման ոլորտում, տրանսպորտում, առողջապահության, կոմունալ տնտեսության մեջ, այսինքն էկոնոմիկայի այն օղակներում, որոնք անմիջականորեն կապված են մարդկանց ամենօրյա կյանքի հետ:

Հենց այդ ոլորտներում են տեղ գտնում ակնհայտ ու տարածված թերություններ, որոնք առաջ են բերում աշխատավորների արդարացի վրդովմունքը: Մենք այդ մասին մեկ անգամ չէ, որ ասել ենք, բայց լուրջ, շոշափելի բարեշրջումների չենք հասել: Եվ չենք հասել, նախ և առաջ այն պատճառով, որ այստեղ պակասել են կուսակցական աչքը, պահանջկոտությունն ու վերահսկողությունը, պրոբլեմների համակարգային լուծման, բացասական երևույթների դեմ հետևողական պայքարի փոխարեն բավարարվել էինք կարճատև կամպանիաներով:

Հանրապետության աշխատավորները լրջորեն մտահոգված են սպասարկման ոլորտի վիճակով: Այն չի ապահովում բնակչության սպասարկումն արմատապես բարելավելու այսօրվա պահանջների կատարումը:

Տագնապալի դրություն է ստեղծվել մանրածախ ապրանքաշրջանառության պլանների կատարման գործում: 1987 թվականի առաջին կիսամյակում բնակչության շրջանում չեն իրացվել 77,4 միլիոն ռուբլու ապրանքներ, որից 49,3 միլիոնը բաժին է ընկնում Հայկոոպին:

Առևտրական կազմակերպությունների դանդաղկոտության և ուղղակի անպատասխանատվության պատճառով խափանումներ են թույլ տրվում նույնիսկ բավարար քանակի տեսականիով ապրանքների վաճառքի գործում, ժամանակին չեն վերացվում ապրանքային ռեսուրսների բաշխման և օգտագործման, դրանցով օպերատիվ մանևրման թերությունները: Ինչո՞վ կարելի է արդարացնել, որ այս շոգ ամռանը Երևանում և հանրապետության առողջարանային գոտիներում չեն վաճառվում հանքային ջուր, այլ ըմպելիքներ, որոնց պաշարները մեզ մոտ փաստորեն անսահմանափակ են: Դրա մեղքն ուղղակի ընկնում է առևտրի մինիստր ընկ. Մ. Յ. Մկրտչյանի, նրա տեղակալ ընկ. Վ. Ս. Սահակյանի, պետագրոարդի նախագահի տեղակալ ընկ. Ս. Ս.Մելքոնյանի վրա: Հայկոոպի վարչությունը, նրա նախագահ ընկ. Լ. Ս. Հակոբյանը ինչու՞ չեն կատարում հանրապետության կառավարության հանձնարարությունը և բնակչությանը վաճառելու նպատակով մյուս տնտեսական շրջաններից չեն գնում գյուղատնտեսական այն մթերքները, որոնք մենք այս տարի չենք ունենալու ուժեղ սառնամանիքների և տևական ծանր երաշտի պատճառով:

Այսօր, ասենք, արդեն վաղուց ի վեր պարզ է, որ առևտրի մեծածախ օղակը արգելակման մեխանիզմ է: Մեծածախ բազաների մեր ղեկավարները մինչև ե՞րբ անձնական պատասխանատվություն չեն կրելու մանրածախ ապրանքաշրջանառության պլանի կատարման համար: Անհրաժեշտ է արագացնել ըստ ապրանքների առանձին խմբերի մեծածախ-մանրածախ միավորումների ստեղծումը հանրապետությունում: Բազմիցս արծարծվել է պետական առևտրի կառուցվածքը կատարելագործելու հարցը, որն իրականացնում են հինգից ավելի տարբեր մինիստրություններ, գերատեսչություններ ու կազմակերպություններ: Այդ աշխատանքը անհրաժեշտ էր

իրականացնել տնտեսավարման նոր համակարգին անցնելու նախապատրաստական աշխատանքի շրջանակներում: Բայց ոչ հանրապետության պետպլանը, ոչ էլ առևտրի մինիստրությունը նույնիսկ ձեռնամուխ չեն եղել այդ կարևոր խնդրի լուծմանը:

Խիստ թույլ են օգտագործվում Հայկոոպի սեփական արտադրական ու մթերման գործունեության հնարավորությունները: Համակարգի 148 օբյեկտներ, որոնց ընդհանուր հաշվեկշռային արժեքը կազմում է 20,0 միլիոն ռուբլի, մասամբ են շահագործվում վթարային վիճակի, շինարարական մեծ թերություններով օբյեկտները գործարկելու, սարքավորումների անլրակազմության պատճառով: Սոսկ 43 տոկոսով են օգտագործվում սառնարանային տնտեսության կարողությունները:

Հանրապետությունում չի բավարարվում բնակչության պահանջարկը կենցաղային սպասարկումների շատ տեսակների նկատմամբ: Արդարացի կշտամբանքներ է հարուցում գյուղական բնակչության կենցաղային սպասարկման կազմակերպումը: Գյուղական մեկ բնակչի հաշվով ցույց տրվող սպասարկումների ծավալը 1,25 անգամ պակաս է քաղաքայինից: Միևնույն ժամանակ էական անհամամասնություններ կան նաև ըստ առանձին շրջանների:

Առաջնահերթ է նաև ժողովրդական սպառման ապրանքների արտադրության և սպասարկման ոլորտի զարգացման կոմպլեքսային ծրագրի կատարման խնդիրը: Մեր արդյունաբերական մինիստրությունների, ձեռնարկությունների ու միավորումների անբավարար աշխատանքի պատճառով հաճախակի են ընդհատումներ տեղի ունենում առևտրի ցանցին կարվածքեղենի և տրիկոտաժեղենի, մանկական ու դեռահասների կոշկեղենի, տնտեսական ապրանքների, լվացամիջոցների, կենցաղային քիմիայի և շատ այլ ապրանքատեսակների մատակարարման գործում: Բանը հասնում է այնտեղ, որ խիստ դեֆիցիտային ապրանքների թվում են հայտնվում այնպիսի հասարակ իրեր, ինչպիսիք են էլեկտրաանջատիչները, վարդակները, էլեկտրալուսավորման արմատուրան, պահածոյի կափարիչները և այլ ապրանքներ:

Մեծ մտահոգություն են հարուցում ժողովրդական սպառման շատ ապրանքների, նախ և առաջ կենցաղային տեխնիկայի, հագուստի, կահույքի, մանկական ապրանքների ցածր որակը, անբավարար տեսականին:

Թեթև, տեղական, փայտամշակման արդյունաբերության մինիստրությունների, պետագրոարդի կողմից ձախողվում է նշված տեսականիով 100,8 միլիոն ռուբլի գումարի ապրանքների լրացուցիչ արտադրման և առևտրական ցանց դրանց մատակարարման մասին Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշման կատարումը:

Մինիստրների խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալներ ընկ. ընկ. Ս. Գ. Հարությունյանը և Վ. Մ. Մովսիսյանը, որոնք ղեկավարում են արդյունաբերական ու պարենային ապրանքներ թողարկող ճյուղերը, առևտուրը և կենցաղային սպասարկումը, պարտավոր են կտրուկ փոխել գործերի վիճակը, հասնել պատշաճ կարգուկանոնի հաստատման:

Պետք է ասել, որ բնակչության սպասարկման ոլորտում եղած թերությունների համար ոչ քիչ չափով պատասխանատվություն են կրում կուսակցության քաղաքային ու շրջանային կոմիտեները, ժողովրդական դեպուտատների սովետների գործկոմները: Նրանցից շատերը չեն կատարում այս ամենի վերաբերյալ կուսակցական որոշումները: Սակայն ո՛չ Կենտկոմը, ո՛չ Գերագույն սովետի նախագահությունը, ոչ էլ հանրապետության կառավարությունը ինչպես հարկն է նրանցից հաշիվ չեն պահանջում դրա համար, սահմանափակվում են այդ կարևոր ոլորտի նկատմամբ ուշադրությունն ուժեղացնելու սոսկ ընդհանուր կոչերով:

Կենտկոմի հունիսյան պլենումը բնակչությանը ժողովրդական սպառման ապրանքներով և սպասարկումներով ապահովելը համարեց առաջնահերթ խնդիրներից մեկը: Եվ մենք պարտավոր ենք առավելագույնս գործի դնել հանրապետության արտադրական ու գիտատեխնիկական պոտենցիալը՝ ժողովրդական սպառման ապրանքների թողարկումն ընդլայնելու և բնակչությանը ցույց տրվող սպասարկման բոլոր տեսակներն արագ տեմպերով զարգացնելու համար:

Լուրջ մտահոգության տեղիք է տալիս հասարակական տրանսպորտի և կապի օբյեկտների աշխատանքի վիճակը: Այստեղ նույնպես, ինչպես սպասարկման ոլորտի մյուս ճյուղերում, շատ պրոբլեմներ ու բացասական երևույթներ են կուտակվել: Երևանի աշխատավորները արդարացիորեն դժգոհում են հասարակական տրանսպորտի վատ աշխատանքից, հատկապես լարված ժամերին և երկրորդ հերթափոխից հետո: Եվ դա շարունակվում է ահա արդեն շատ տարիներ: Բայց ոչ ավտոմոբիլային տրանսպորտի մինիստրությունը (ընկ. Խ. Ս. Դրամփյան), ոչ Երքաղսովետը (ընկ. Է. Փ. Ավագյան) որևէ գործուն միջոց չեն ձեռնարկում դրությունը լավացնելու համար, հանդես են բերում անպատասխանատվություն:

Կենտկոմի տրանսպորտի ու կապի բաժինը (ընկ. Մ. Ս. Մինասբեկյան) փոխանակ պահանջելու, կազմակերպելու այդ խնդրի լուծումը, նախաձեռնության դրսևորումների են սպասում նրանց կողմից, ովքեր ձախողում են գործը: Տրանսպորտի պրոբլեմը կարևորագույններից մեկն է և պետք է գտնվի Կենտկոմի ու կառավարության, կուսակցության շրջկոմների ու քաղկոմների, տեղական սովետների ուշադրության կենտրոնում: Այստեղ պահանջկոտությունը պետք է լինի մշտական ու խիստ: Ավտոմոբիլային տրանսպորտի մինիստրությունը, մյուս համապատասխան մարմինները ու կազմակերպությունները պետք է պատասխանատվություն զգան աշխատավորների հանդեպ, ամենակարճ ժամկետում կարգուկանոն հաստատեն ենթակա կազմակերպություններում, բարձրացնեն բնակչության սպասարկման կուլտուրան: Սա հավասարապես վերաբերում է նաև կապի մինիստրությանը (ընկ. Հ. Բ. Միրզոյան):

Մեզ չեն բավարարում բնակարանային կոմունալ տնտեսության զարգացման, աշխատանքի կազմակերպման մակարդակը, որակն ու հուսալիությունը: Տարեցտարի չեն կատարվում կոմունալ օբյեկտների շինարարության պլանները, ժամանակին չնորոգվելու պատճառով ինժեներական շատ կառուցվածքներ ու հաղորդագծեր ժամկետից շուտ են դուրս գալիս շարքից, չի ապահովվում բնակարանային կոմունալ տնտեսության կայուն աշխատանքը աշնանն ու ձմռանը, հանրապետության շատ քաղաքներում և շրջաններում խմելու ջրի սուր պակաս է զգացվում:

Տնտեսական շատ ղեկավարներ, կուսակցական և արհմիութենական կազմակերպություններ իրենց ուշադրության կենտրոնում չեն դրել արտադրությունում աշխատանքի ու կենցաղի նորմալ պայմաններ ստեղծելու, անվտանգության տեխնիկան և աշխատանքի պաշտպանությունը կիրառելու խնդիրը: Այսօրվա դրությամբ աշխատանքի պաշտպանության նորմաների ու կանոնների պահանջներին չեն համապատասխանում 83,5 հազար աշխատատեղեր: Բարձր է արտադրական տրավմատիզմի մակարդակը տրանսպորտում, հանքարդյունահանման արդյունաբերության, գունավոր մետալուրգիայի և մի քանի այլ մինիստրությունների ու գերատեսչությունների ձեռնարկություններում:

Հայտնի է, թե ինչ սրությամբ է ծառացած շրջակա միջավայրի պահպանության պրոբլեմը հանրապետությունում: Եվ ինչո՞վ կարելի է բացատրել, որ տասնմեկերորդ հնգամյակում բնապահպան օբյեկտների շինարարության պլանը կատարվել է ընդամենը 87,8 տոկոսով, ընդ որում չեն իրացվել 14 միլիոն ռուբլուց ավելի կապիտալ ներդրումներ: Քաղաքական անպատասխանատվությունից զատ, ոչ մի այլ կերպ չի կարելի բացատրել կենսաբանական մաքրման կառուցվածքների շինարարության ձախողման փաստերը Էջմիածնում, Դիլիջանում, Մասիսում, Ապարանում կամ բնապահպան օբյեկտների կապիտալ ներդրումների 63,3 տոկոսով իրացումը Երևանում:

Արդի փուլում սոցիալական քաղաքականության իրականացման սուր և անհետաձգելի խնդիրներից մեկը բնակարանային պրոբլեմի լուծումն է: Հանրապետությունում բնակարանային պայմանների բարելավման համար հաշվառման են վերցված մոտ 83 հազար ընտանիքներ, որոնց զգալի մասն ապրում է կոմունալ բնակարաններում, անբարեկարգ տներում ու հանրակացարաններում, իսկ մոտ 47 հազար ընտանիքներ՝ խարխուլ ու վթարային տներում:

Բնակարանային պրոբլեմը լուծելու համար անհրաժեշտ է 2—2,5 անգամ ավելացնել բնակարանային շինարարության ծավալները: Բայց այդ հարցում անթույլատրելի դանդաղկոտություն է դրսևորվում, հստակորեն չեն սահմանված հանրապետության քաղաքներում ու շրջաններում բնակարանային պրոբլեմի լուծման ուղիներն ու մեթոդները: Ընդհանուր խոսակցություններին չեն հետևում նախաձեռնողական, համառ աշխատանքը, ռեզերվների որոնումը այդ պրոբլեմի լուծման համար: Այդ գործում լուրջ տեղաշարժերի բացակայությունը մեզանում պետք է գլխավորապես բացատրել ոչ այնքան միջոցների բացակայությամբ, որքան տեղական կուսակցական, սովետական ու տնտեսական մարմինների, ղեկավար կադրերի վերաբերմունքով:

Մի խոսքով, ընկերներ, հանրապետությունում սոցիալական ոլորտի բնագավառում դեռևս արմատական բեկում տեղի չի ունեցել: 1986 թվականին բոլոր շրջկոմներն ու քաղկոմները իրենց նիստերում քննարկել էին 3.032 հիմնական հարցեր, որոնցից միայն 326-ը՝ կուսակցության սոցիալական քաղաքականության իրականացման և 122-ը՝ սոցիալ-տնտեսական զարգացման պլանների կատարման մասին:

Ընկերնե՛ր: Խորապես հիմնավորված է հանրապետության աշխատավորների մեծ տագնապը գաղափարաքաղաքական ոլորտում տիրող իրադրության համար: Մենք պետք է խոստովանենք, որ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն բավականաչափ ինքնաքննադատական մոտեցում չի ցուցաբերել դաստիարակչական աշխատանքի արդյունավետության վերլուծման գործում, քաղաքական սրությամբ չի վերաբերվել բացասական երևույթների գնահատմանը, պատշաճ պահանջկոտություն չի դրսևորել գաղափարախոսական գերատեսչությունների, ղեկավար կադրերի, կուսակցական կոմիտեների և սկզբնական կուսկազմակերպությունների նկատմամբ՝ բարոյական կլիմայի, հասարակական կյանքի ամբողջ բարոյական մթնոլորտի առողջացման համար:

Մենք չենք վերացրել մի շարք էական թերություններ, որոնք բազմիցս մատնանշել է ՍՄԿԿ Կենտկոմը: Հանրապետությունում արդյունավետ պայքար չի ծավալվել կաշառակերության, սպեկուլյացիայի, պրոտեկցիոնիզմի դեմ: Արմատական բարելավում է պահանջում բարոյական, աթեիստական դաստիարակությունը: Բարեհոգության և հաշտվողականության մթնոլորտ. ահա թե ինչն է արգելակում վերակառուցումը գաղափարաքաղաքական ոլորտում:

Գաղափարադաստիարակչական աշխատանքում շատ թերություններ ու վրիպումներ ժամանակին չէին վերացվում, կուտակվում էին տարիներով, բացասաբար էին անդրադառնում հոգևոր ոլորտի վրա: Մենք գործունեության այդ կարևոր տեղամասում հանդիսամոլության, ձևամոլության, դատարկաբանության, բարեհոգության և ինքնաբավարարվածության դեմ պայքարելու անհրաժեշտության մասին խոսակցություններից այն կողմ չենք գնացել: Աշխատանքի հին, այլևս ոչ պիտանի ոճը հակասության մեջ մտավ ռեալ իրադրության, հասարակության հոգևոր պահանջմունքների, կուսակցության առաջադրած հեղափոխական խնդիրների հետ:

Այստեղ անհրաժեշտ է խոստովանել, որ գաղափարաքաղաքական ոլորտում անառողջ երևույթների հանգեցրած լուրջ պատճառներից մեկն այն է, որ կուսակցական կոմիտեները գաղափարադաստիարակչական աշխատանքը մղում էին երկրորդ պլան: Մենք լուրջ վրիպումներ ենք թույլ տվել գաղափարախոսական կադրերի ընտրության ու դաստիարակության գործում, չենք ստեղծել նրանց իրական ռեզերվ, թուլացրել ենք պահանջկոտությունը պրոպագանդայի աշխատողների նկատմամբ:

Առևտրի, կենցաղի սպասարկման բնագավառի, տրանսպորտի և սոցիալական ոլորտի մյուս օղակների լուրջ թերությունների դեմ պատշաճ ու արդյունավետ պայքարի բացակայությունը մեծապես արժեզրկեց մեր դաստիարակչական ջանքերը: Մարդիկ դադարեցին հավատալ պրոպագանդիստի, դասախոսի, լրագրողի խոսքին, որը հաճախ չէր համապատասխանում նրան, ինչ իրենք յուրաքանչյուր քայլափոխի տեսնում էին իրական կյանքում: Գաղափարախոսական աշխատանքի վերակառուցման հիմնական խոչընդոտը խոսքի խզումն է գործից:

Ցավոք, շատ կուսակցական կոմիտեներում, սովետական ու տնտեսական մարմիններում մինչև օրս խորապես չեն գիտակցել նորովի, հրապարակայնության, կարծիքների բացահայտ փոխանակման, քննադատության և ինքնաքննադատության պայմաններում աշխատելու կենսական անհրաժեշտությունը: Մենք պատշաճ ուշադրություն չենք դարձնում դաստիարակ ղեկավարների ձևավորմանը, որոնք կարողանային մարդկանց վրա ներգործել ոչ միայն կառավարման լծակներով, այլև կոլեկտիվի, ամբողջ հասարակության կենսագործունեության հարցերի ու խնդիրների նկատմամբ սուր, կարելի է ասել նույնիսկ օրինակելի քաղաքական վերաբերմունքով: Պատահական չէ, որ տեղերում շատ հարցեր առաջվա նման լուծվում են վարչակամային եղանակներով: Այդ կապակցությամբ չեն կարող չանհանգստացնել կուսակցական կոմիտեների որոշ քարտուղարների տեխնոկրատական մոտեցումները սոցիալ-տնտեսական զարգացման հրատապ խնդիրների լուծմանը:

Դրա օրինակն է կուսակցության Էջմիածնի շրջկոմի գործունեությունը (շրջկոմի քարտուղար՝ ընկ. Ս. Մ. Մխիթարյան): Շրջանում լուրջ թերություններ ու վրիպումներ կան սոցիալական, հոգևոր ոլորտում: Կապի սպասարկումով, մանրածախ առևտրի և հասարակական սննդի ձեռնարկություններով գյուղական բնակչության ապահովվածությամբ, հիվանդանոցային մահճակալների քանակով շրջանը վերջին տեղերից մեկն է գրավում հանրապետությունում: Այստեղ պատշաճ ուշադրություն չի դարձվում մշակութային լուսավորական հիմնարկների աշխատանքին, ալկոհոլիզմի դեմ մղվող պայքարին: Մարդկանց հետ տարվող քաղաքական աշխատանքում չեն հաղթահարված ձևամոլությունն ու տիրացուականությունը: Չկա անզիջում

պայքար բացասական երևույթների դեմ: Այս հարցերը դուրս են մնացել կուսակցության շրջկոմի, նրա առաջին քարտուղարի տեսադաշտից:

Վերջին տարիներին Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմը, կուսակցության շրջանային ու քաղաքային կոմիտեները ընդունել են ոչ քիչ թվով ճիշտ որոշումներ գաղափարախոսական հարցերի վերաբերյալ: Բայց դրանցից շատերը լիովին չեն կատարվում: Օրինակ, մենք այդպես էլ չենք հասել կուլտուր-լուսավորական հիմնարկների և ակումբների աշխատանքի արմատական բարելավման: Այստեղ անմիջական մեղքը Հայկական ՍՍՀ կուլտուրայի մինիստրությանն է (ընկ. Յու. Ա. Մելիք-Օհանջանյան), քաղաքային ու շրջանային սովետների գործկոմներինը: Հանրապետության պետագրոարդը, Հայկական ՍՍՀ շինարարության մինիստրությունը, ՀԱՄԽ-ը թերագնահատում են մշակութային հիմնարկների նյութական բազայի զարգացման ու ամրապնդման՝ որպես գյուղի սոցիալական վերափոխման արագացման կարևոր միջոցի քաղաքական նշանակությունը:

Այս առումով արդարացի էր «Իզվեստիա» թերթում հրապարակված «Զվարճացան... մինչև դժբախտություն» հոդվածում արված քննադատությունը: Ապշեցուցիչ է, բայց փաստ. Էջմիածնի շրջանի Ջրառատ գյուղի մշակույթի տան դիսկոտեկում տեղի ունեցած արտակարգ պատահարը կուլտուրայի մինիստրությունը քննարկեց միայն օրերս:

Մենք պետք է հետևողական պայքար մղենք տարածված այնպիսի երևույթների դեմ, ինչպիսիք են կաշառակերությունը, սպեկուլյացիան, պրոտեկցիոնիզմը և սոցիալիստական ապրելակերպի մյուս հակոտնյաները: Աշխատավորներին օրինական վրդովմունք է պատճառում սոցիալական արդարության խախտումը: Մարդիկ պահանջում են խիստ, ներգործուն միջոցներ ձեռնարկել նրանց դեմ, ովքեր անաշխատ եկամուտներով են ապրում, զանազան բարիքներ են ստանում ի շրջանցումն օրենքների ու բարոյական նորմերի, թույլ են տալիս չարաշահումներ, սոցիալիստական սեփականության հափշտակումներ, հակահասարակական այլ գործողություններ: Սոցիալիստական սեփականության հափշտակումները վերջին տարիներին ավելացել են: 1986 թվականին դրանք կազմել են ավելի քան 3,8 միլիոն ռուբլի:

Մեզ դեռևս չի հաջողվել պատշաճ կարգուկանոն մտցնել մի շարք ուսումնական հաստատություններում, բժշկական հիմնարկներում, իրավապահ մարմիններում, որտեղ շորթման, կաշառակերության փաստեր են նկատվում, ծաղկում է նվիրատվությունների ու ծառայությունների մի ամբողջ համակարգ: Ոչ մի կերպ չի կարելի հաշտվել այն բանի հետ, երբ անբարոյական, հակահասարակական գործողություններ են թույլ տալիս մարդիկ, որոնք կոչված են լինելու երիտասարդության դաստիարակներ: Օրինակ, կաշառակերության համար դատապարտվել են հայկական մանկավարժական ինստիտուտի փիլիսոփայության դասախոս Գ. Փիլոյանը, նույն ինստիտուտի հոգեբանության ամբիոնի դասախոս Ա. Վարդանյանը, ժողովրդական տնտեսության ինստիտուտի ամբիոնի վարիչ Ռ. Չոբանյանը, նրա եղբայրը՝ նույն ինստիտուտի դասախոս Ֆ. Չոբանյանը:

Մենք նաև քիչ վնասներ չենք կրել այն պատճառով, որ առանձին ղեկավար աշխատողներ իրենց անվայել են պահում, արատավորող արարքներ թույլ տալիս: Պարզ է, օրինակ, որ Հայկական ՍՍՀ ֆիզիկական կուլտուրայի ու սպորտի պետական կոմիտեի նախագահը պարտավոր է իր պաշտոնի բերումով ամեն կերպ նպաստել առողջ, գինեսթափ ապրելակերպի հաստատմանը: Ընկ. Մ. Ա. Նուրիջանյանը, ի դեպ, դա պրոպագանդում է իր հրապարակային ելույթներում: Իրականում բոլորովին այլ բան է տեղի ունեցել: Վերջերս նա մեծ շուքով «տոնեց» դստեր հարսանիքը: Կազմակերպիչները, անտեսելով հասարակական կարծիքը, մի ամբողջ երեկո զբաղեցրին «Արմենիա» ռեստորանի դահլիճներից մեկը, ոգելից խմիչքներ հյուրասիրելով բազմաքանակ հյուրերի: Հիշեցնենք, որ դեռևս 1985 թվականին Կենտկոմը արդեն մեկ անգամ համեստության ու կարգուկանոնի էր կոչել ընկ. Մ. Ա. Նուրիջանյանին, երբ միջազգային մրցումների համար ձեռք բերված թանկարժեք կահույքի, գորգերի ու սպասքների մի մասը զարդարել էր նրա ծառայողական աշխատասենյակը, հանրապետության սպորտպետկոմի մյուս ղեկավարների աշխատասենյակները: Օրերս Կենտկոմի բյուրոն ընկ. Մ. Ա. Նուրիջանյանին ազատեց զբաղեցրած պաշտոնից: Սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունը խիստ նկատողություն հայտարարեց նրան՝ գրանցելով հաշվառման քարտում:

Հասարակության առողջացման, վերակառուցման պայքարում պետք է ավելի ակտիվորեն և առարկայորեն ներգրավվեն հանրապետության մասսայական ինֆոր-

մացիայի միջոցները: Ինչպես հայտնի է, վերջերս «Պրավդան» արդարացիորեն քննադատեց «Կոմունիստ» թերթին, որն անբավարար է լուսաբանում արդի փուլում հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կյանքի, կուսակցական կոմիտեների և կազմակերպությունների գործունեության կարևոր շատ կողմեր: Ամբողջությամբ վերցրած այդ թերությունները բնորոշ են նաև մեր մյուս կուսակցական հրատարակություններին: Թերթերին, հանդեսներին, հեռուստատեսությանն ու ռադիոյին հաճախ պարզապես պակասում են հարցադրումների հետևողականությունը, համարձակությունն ու սկըզբունքայնությունը, բացասական երևույթների հանդեպ քննադատական վերաբերմունքը, նրա զգացողությունը: Կուսակցական ժուռնալիստների տեսադաշտից երբեմն դուրս են մնում կաշառակերության և հովանավորչության, սպեկուլյացիայի և քաղաքացիների օրինական իրավունքների խախտումների փաստերը, բացասական այլ երևույթներ: Հաճախ նրանք հարթում են «սուր անկյունները», կոծկում թերությունները:

Մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների աշխատանքում եղած վրիպումները խմբագրությունների աշխատողների, նախ և առաջ ղեկավար օղակի, ցածր պատասխանատվության, հնացած մտածողության. իներցիան հաղթահարելու նրանցից շատերի անկարողության անմիջական արդյունքն են: Դա նաև Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի, կուսակցական կոմիտեների կողմից իրենց տպագիր մարմինների ոչ բավարար արդյունավետ ղեկավարման, ՀԿԿ Կենտկոմի պրոպագանդայի ու ագիտացիայի բաժնի (ընկ. Գ. Ե. Սաատրյան) կողմից, նրանց գործունեության թույլ վերահսկման հետևանք է:

Մշտապես մեր ուշադրության կենտրոնում պետք է լինեն աշխատավորների հայրենասիրական և ինտերնացիոնալ դաստիարակության հարցերը: Այդ աշխատանքի հիմնական բովանդակությունը, անկյունաքարը բարեկամության և եղբայրության հետագա ամրապնդումն է ռուս մեծ ժողովրդի, մեր երկրի բոլոր ժողովուրդների հետ: Կուսակցության քաղկոմների ու շրջկոմների դաստիարակչական աշխատանքում պետք է հետևողականորեն ապահովել մեր կուսակցական կազմակերպության գաղափարախոսական աշխատանքի վերաբերյալ ՍՄԿԿ Կենտկոմի որոշումների պահանջների, Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի 1986 թվականի հոկտեմբերյան պլենումի որոշումների, ինչպես նաև «Անդրկովկասի հանրապետությունների աշխատավորների ինտերնացիոնալ կապերի հետագա զարգացման նպատակով Վրաստանի, Ադրբեջանի և Հայաստանի կոմկուսների կենտկոմների համատեղ միջոցառումների 1986—1990 թվականների կոմպլեքսային պլանի մասին» Վրաստանի, Ադրբեջանի և Հայաստանի կոմկուսների կենտկոմների բյուրոների համատեղ որոշման պարտադիր կատարումը:

Ինտերնացիոնալ ու հայրենասիրական դաստիարակության գործին պետք է ակտիվորեն նպաստեն Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության 70-ամյակի նախապատրաստումն ու տոնակատարությունը: Սովետական Հայաստանի ժողովրդի նվաճումներն ու հաջողությունները, այն ամենը, ինչը կազմում է հանրապետության աշխատավորների, ինչպես և ամբողջ երկրի, պարծանքն ու պատիվը, մեծ Հոկտեմբերի գաղափարների հաղթանակի, ՍՍՀՄ ժողովուրդների լենինյան բարեկամության և եղբայրության արգասիքն են: Գաղափարախոսական աշխատանքում, այդ պանծալի հոբելյանի նախապատրաստության ընթացքում անհրաժեշտ է մասսայական ինֆորմացիայի միջոցներով ցայտունորեն, համոզչորեն, հուզականորեն, փաստարկված պրոպագանդել սովետական ժողովրդի պատմական նվաճումները նոր հասարակարգի կառուցման ընթացքում: Այդ առնչությամբ ուզում եմ հիշեցնել այս տարվա հունիսին մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների և ստեղծագործական միությունների ղեկավարների հետ կայացած հանդիպմանը ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի ասած խոսքերը. «Մի խոսքով, ընկերներ, ես ձեզ հրավիրում եմ մտորել այն մասին, թե մենք ինչպես ավելի լավ պատմենք մեր մեծ հեղափոխության մասին, վերհիշել մարդկանց, հեղափոխության հերոսներին, բանվորներին, պրոֆեսիոնալ հեղափոխականներին ու բանաստեղծներին... Եվ նրանց, ովքեր մոռացվել են, նրանց էլ վերհիշել: Այս ամենը մենք և դուք պետք է անենք պատասխանատու կերպով ու խորապես դեմոկրատիայի ու հրապարակայնության ոգով»:

Ուժեղացնելով ուշադրությունը աշխատավորների հայրենասիրական և ինտերնացիոնալ դաստիարակության հարցերի նկատմամբ, մենք պետք է հետևողականորեն պայքարենք ազգային բացառիկության, ազգային սնապարծության և պարծենկոտության ամեն կարգի դրսևորումների դեմ: Այդ բացասական երևույթները պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի հակոտնյաներ են, որոնք օրգանապես խորթ են մեր ժողովրդին: Պետք է վճռականորեն կասեցնել մեզանում օտար գաղափարներ ու հայացքներ տարածելու, մեր հայրենիքի ժողովուրդների բարեկամության մեջ սեպ խրելու ամեն տեսակ փորձերը:

Ինտերնացիոնալիզմը գործով պետք է դրսևորվի նախ և առաջ երկրի ժողովրդատնտեսական միասնական համալիրում հանրապետության ներդրումը մեծացնելու, մեզ մոտ ստեղծված գիտատեխնիկական պոտենցիալի հատույցը անշեղորեն բարձրացնելու, համաժողովրդական խնդիրների լուծմանը ակտիվորեն մասնակցելու միջոցով: Պայմանագրային (առանձնապես՝ միջհանրապետական) մատակարարումների խստիվ կատարումը պետք է դառնա յուրաքանչյուր արտադրական կոլեկտիվի գործունեության նորման:

Հետևողական ու համարձակողական պայքար ծավալելով բուրժուական գաղափարախոսության դեմ, անհրաժեշտ է այսուհետև էլ վճռական հակահարված հասցնել դաշնակցական պրոպագանդային, մարդկանց գիտակցության վրա քայքայիչ ազդեցություն գործելու, նիհիլիզմի և ազգայնամոլության սերմեր ցանելու նրա փորձերին: Այստեղ զիջումներ չեն եղել և չպետք է լինեն: Հրապարակայնության իրադրությունը չի կարող խոսքավարժանքների ասպարեզ դառնալ առանձին պատմական իրադարձությունների, անցյալի գործիչների ճիշտ գնահատականների վերանայման անհրաժեշտության շուրջը:

Այստեղ տեղին կլինի ասել, որ ժամանակին պատշաճ գնահատական չստացան երկրաբանահանքաբանական գիտությունների թեկնածու Ս. Այվազյանի դիլետանտական վարժանքները պատմության անդաստանում: Դրանք բավականին հաճախ էին հրապարակվում մամուլում, բայց հրապարակային, պատճառաբանված գնահատական չէին ստանում հետազոտողների ու մասնագետների կողմից: Լրջորեն չընդունելով այդ հրապարակումները, դրանց վերաբերվելով ներողամտորեն, ոմանք, ըստ երևույթին, հարկ չէին համարում մասնագիտորեն արձագանքել առավել ևս այդ մասին ելույթ ունենալ մամուլում: Մինչդեռ Ս. Այվազյանը ոչ միայն հավատացնում էր, թե իր «երկասիրությունները» գիտականորեն անսխալական են, այլև նույնիսկ անցել էր հարձակումների առանձին գիտնականների, գրականագետների, գաղափարախոսական աշխատողների հասցեին:

Առանձին մարդիկ իրենց ելույթներում, հրապարակումներում կեղծ հայրենասիրություն են դրսևորում, շահարկում ազգային զգացմունքները և պատճաշ հակահարված չեն ստանում, բանը հասնում է այնտեղ, որ օրը ցերեկով կոլեկտիվներում հայտնվում են ինքնակոչ դասախոսներ, զանազան նամակների տակ ստորագրություններ հավաքողներ, պատճենահան տեխնիկայով բազմացվում և տարածվում են կասկածելի գրվածքներ, իսկ աշխատավորական կոլեկտիվների ղեկավարները, կուսակցական կազմակերպությունները անցնում են դրանց կողքով, չեն կասեցնում նմանօրինակ գործողությունները, քաղաքական գնահատական չեն տալիս այդ փաստերին և պատասխանատվություն չեն կրում դրա համար: Այս գործում սկզբունքային դիրք չեն գրավում նաև կուսակցական կոմիտեները: Դրան պետք է վճռականորեն վերջ տրվի:

Տեղ են գտնում նաև այնպիսի փաստեր, երբ մասսայական ինֆորմացիայի առանձին օրգաններ ձեռնամուխ են լինում այնպիսի պրոբլեմների քննարկման, որոնք ոչ մի առնչություն չունեն իրենց պրոֆիլի հետ: Օրինակ, «Ոգնի» հանդեսը (խմբագիր ընկ. Ռ. Ա. Սահակյան) իր համարներից մեկում տպագրել էր հայ ժողովրդի ծագման խնդրին նվիրված նյութ: Հարկ կա՞, արդյոք, ասելու, որ այդ պրոբլեմը լուրջ ներհուն հետազոտում է պահանջում, ընդ որում ծագող վիճելի հարցերը պետք է լուծվեն բնավ էլ ոչ երգիծական հանդեսի էջերում, առավել ևս էժանագին պարապ խոսակցությունների մակարդակով, որոնք մոլորեցնում են ընթերցողներին: Մեզանում բավականաչափ թերություններ ու բացասական երևույթներ կան, որոնք հենց սպասում են լիարժեք երգիծական մերկացման:

Անհրաժեշտ ենք համարում կրկին ընդգծել, որ մեթոդաբանական չափանիշների հստակության, կուսակցական, դասակարգային կողմնորոշիչների որոշակիության, իսկական պատմականության, հետազոտությունների խորության ու գիտական բարեխղճության համար մղվող պայքարը պետք է մշտապես գտնվի գիտահետազոտական ինստիտուտների, ուսումնական հաստատությունների, մասսայական ինֆորմացիայի ու պրոպագանդայի բոլոր միջոցների ուշադրության կենտրոնում:

Անհրաժեշտ է հասնել այն բանին, որ վերակառուցման պրոցեսն ընդգրկի նաև

մեր արտաքին քաղաքական պրոպագանդան: Խոսքը արտասահմանյան երկրների համար հրապարակումների ու ռադիոհաղորդումների ներգործությունն ուժեղացնելու, մշակութային և գիտատեխնիկական փոխանակման պրոպագանդիստական արդյունավետությունը բարձրացնելու, սփյուռքի հետ կապերն իրականացնելիս սփյուռքահայ միջավայրի սոցիալական, դասակարգային տարբերությունները մշտապես հաշվի առնելու, հանրապետությունում սովորող օտարերկրյա ուսանողների հետ տարվող աշխատանքը բարելավելու մասին է: Այս ամենի մասին մեկ անգամ չէ, որ ասվել է: Բայց արտասահմանյան կապերն իրականացնող բոլոր կազմակերպությունները չէ, որ պատշաճ հետևություններ են արել ասվածից:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումներում նշվել են հանրապետության արտասահմանյան տուրիզմի համակարգի գործունեության մեջ եղած լուրջ թերությունները: Սակայն նրա ղեկավարությունը (ընկ. ընկ. Հ. Յ. Լիլոյան և Ա. Կ. Նանագուլյան) պատշաճ աշխատանք չի տանում կոլեկտիվի գործունեությունը վերակառուցելու ուղղությամբ: Քննադատությունից հետո անցած ժամանակամիջոցում նկատելի դրական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել: Ցածր է օբյեկտների օգտագործման արդյունավետությունը: Հանրապետության Մինիստրների խորհուրդը, Կենտկոմի ինֆորմացիայի ու արտասահմանյան կապերի բաժինը (ընկ. Ա. Հ. Սուխիասյան) պետք է անհապաղ քննության առնեն այդ բնագավառում տիրող իրավիճակը և պատշաճ կարգուկանոն հաստատեն:

Ընկերնե՛ր: Վերջին ժամանակներս իջել են գեղարվեստական ստեղծագործության գնահատման չափանիշները, հանրապետության ստեղծագործական միություններում անհանդուրժողություն է դրսևորվում քննադատության նկատմամբ: Նման երևույթները խորացել են նրանով, որ գեղարվեստական ստեղծագործության նկատմամբ կուսակցական, ռեալիստական մոտեցումը հաճախ փոխարինվում է այս կամ այն խմբի սիրաշահումով, ճաշակային համակրանքով ու հակակրանքով, չափից ավելի գովաբանությամբ: Ստեղծագործական միությունների ղեկավարները, նրանց կուսակցական կազմակերպությունները պասիվ սպասողական դիրք են բռնում, հաճախ ձգտում են շրջանցել սուր անկյունները, գերադասում են լռել, երբ անհրաժեշտ է սկզբունքային, կուսակցական գնահատականներ տալ ոչ դասակարգային մոտեցումներին, հանիրավի գնահատականներին, մեզ խորթ հայացքներին ու կոնցեպցիաներին:

Մեզ չեն բավարարում նաև կուլտուրայի մինիստրության, պետկինոյի, հրատապետկոմի և մյուս ստեղծագործական կազմակերպությունների, ստեղծագործող մտավորականության աշխատանքի մակարդակն ու որակը: Մենք տարիներ շարունակ խոսում ենք այդ մարմինների աշխատանքում եղած միևնույն լուրջ թերությունների մասին, սակայն ղեկավարները և կուսակցական կազմակերպությունները դրանց վերացման միջոցներ չեն ձեռնարկում, չեն փոխում վաղուց արդեն հնացած աշխատանքի ոճը, որին բնորոշ են անտարբերությունը, գեղարվեստական ստեղծագործության հասունացած պրոբլեմների լուծման նկատմամբ սկզբունքայնության և ստեղծագործական մոտեցման բացակայությունը:

Կենտկոմի կուլտուրայի բաժինը (ընկ. Ն. Կ. Եսայան), կուսակցության քաղկոմները, շրջկոմները պատշաճ հետևողականություն չեն դրսևորում Հայկական ՍՍՀ ստեղծագործական միությունների, կուլտուրայի մինիստրության, պետկինոյի գործունեության մեջ առկա լճացման երևույթների հաղթահարման, նորացման պրոցեսի արագացման ապահովման գործում:

Վերակառուցման մեջ անբավարար ակտիվությամբ են ներգրավվել հանրապետության գիտական հիմնարկներն ու բուհերը: Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի նախագահությունը (ընկ. Վ. Հ. Համբարձումյան) չի հասել այն բանին, որ բոլոր գիտական կոլեկտիվները, յուրաքանչյուր գիտնական աշխատեն հարկ եղած հատույցով: Պատշաճ մակարդակի վրա չի գտնվում առավել հրատապ, առաջնային ուղղություններում ուժերը կենտրոնացնելու, ակադեմիական, բուհական և ճյուղային գիտության կոորդինացումը բարելավելու աշխատանքը: Հանրային արտադրությունում տակավին լրիվ չափով չի դրսևորվում գիտության դերը հիմնարար հետազոտությունների հեղափոխիչ ներգործության միջոցով:

Հասարակական գիտություններին առանձնահատուկ դեր է պատկանում մեր հասարակության կյանքում. դրանք կոչված են ստեղծելու տեղի ունեցող վերակառուցման գաղափարատեսական ամուր հիմքը: Սակայն հանրապետության գիտությունների ակադեմիան, բուհերը, առայժմ չեն ապահովում հասարակագիտա-

կան ինստիտուտների, բուհերի հասարակագիտական ամբիոնների նոր մակարդակը և հետազոտությունների նոր որակը: Դրանց մի մասի գործունեության մեջ չեն հաղթահարվել դոգմատիզմը, սխոլաստիկան, սերտողականությունը: Նրանց ստեղծագործական կոլեկտիվներին չեն բավականացնում օպերատիվ, հստակ արձագանքումը վերակառուցման և արագացման, արդի գաղափարախոսական պայքարի հրատապ սոցիալական ու տնտեսական պրոբլեմներին, ձեռներեցությունը մեր հասարակության պատմության և արդի զարգացման հարցերի հետազոտման գործում: Պատշաճ ուշադրություն չի նվիրվում սոցիոլոգիական գիտության զարգացմանը:

Անձեռներեցորեն են աշխատում նաև գիտահետազոտական ինստիտուտների և բուհերի մի շարք կուսակցական կազմակերպություններ, թույլ է դրանց դերը կադրերի գաղափարական դաստիարակության գործում: Կուսակցական կոմիտեները պետք է գիտնականներին նպատակամղեն իրենց աշխատանքի նկատմամբ ստեղծագործական, նախաձեռնողական և ինքնաքննադատական մոտեցման, ստեղծեն փոխադարձ պահանջկոտության և խստապահանջության մթնոլորտ:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի առաջ քաշած խնդիրների իրագործումը պահանջում է ամենամոտ ժամանակներս ապահովել բարձրագույն դպրոցի առաջանցիկ զարգացում, հասնել մասնագետների պատրաստման նոր որակի: Սակայն մեզ մոտ բարձրագույն դպրոցի վերակառուցման գաղափարները պրակտիկ գործողությունների հուն փոխադրելը շատ դանդաղ է իրականացվում: Շատ ուսումնական հաստատություններում և բուհմինի հենց ապարատում (ընկ. Լ. Պ. Ղարիբջանյան) տակավին գոյություն ունի դիրեկտիվ կարգադրություններին և ղեկավար ցուցումներին ապավինելով աշխատելու ոճը: Մի շարք բուհերում աշխատանքը շարունակվում է հին ձևով, չի ապահովվում ուսումնական և գիտական պրոցեսների միասնությունը, դանդաղ են նորացվում դասավանդման բովանդակությունը, ձևերն ու մեթոդները:

Կենտկոմի պլենումներում մենք բանիցս նշել ենք բարձրագույն և միջնակարգ-մասնագիտական կրթությամբ մասնագետների պատրաստման պլանավորման գործում եղած լուրջ թերություններն ու անհամամասնությունները: Սակայն պետպլանը (ընկ. ընկ. Հ. Ս. Սաղոյան, Մ. Բ. Էդիլյան), բուհմինը, ճյուղային մինիստրությունների և գերատեսչությունների ղեկավարները հարկ եղած հետևություններ չեն արել, չեն հասել դրանց վերացման:

Մասնագիտությունների քանակի և մասնագետների պատրաստման ավելացումը չի ուղեկցվում նյութական բազայի համապատասխան ամրապնդմամբ, ուսուցման որակի բարձրացմամբ: Հանրապետության բարձրագույն դպրոցի գործունեության տնտեսական ու սոցիալական հատույցը զգալի չափով նվազեցնում են մասնագետների բաշխման և օգտագործման գործում առկա խոշոր թերությունները: Տասնմեկերորդ հնգամյակի տարիներին բուհերի շրջանավարտների մոտ 22 տոկոսը և միջնակարգ-մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների շրջանավարտների կեսից ավելին չեն ապահովվել նշանակումների պլանային տեղերով: Մյուս կողմից, հանրապետության ժողովրդական տնտեսության մեջ զբաղված գրեթե ութ ղեկավարից ու մասնագետից մեկը չունի բարձրագույն և միջնակարգ-մասնագիտական կրթություն:

Մեր բարձրագույն դպրոցի խնդիրն է լրացնել բաց թողածը և առաջ անցնել: Վերակառուցումն ապահովել կադրային երաշխիքով: Ձևավորել նոր տիպի մասնագետ՝ բարձրագույն դպրոցի սկզբունքորեն նորացված մանկավարժության հիման վրա: Դա կարելի է անել միայն գիտության և արտադրության դաշինքի միջոցով: Եվ ապա, հասարակությանը հարկավոր է ոչ թե պարզապես մասնագետ, այլ բարոյապես դաստիարակված մասնագետ: Հարկավոր է արդեն բուհում ստեղծել կադրերի վերասերման բացառման երաշխիք:

Մեզ չեն կարող գոհացնել հանրակրթական և պրոֆեսիոնալ դպրոցի ռեֆորմով նախատեսված միջոցառումների իրականացման տեմպերն ու խորությունը: Դեռ շատ ճանապարհ կա մինչև մեր դպրոցի իսկական նորացումը, ուսումնական և դաստիարակչական պրոցեսների որակի բարձրացումը: Այստեղ չկան որակական տեղաշարժեր, էական վերափոխումներ:

Հանրապետության լուսավորության մինիստրությունը (ընկ. Ս. Տ. Հախումյան) անբավարար է կատարում դպրոցական ռեֆորմի իրականացման իր խնդիրները: Նրա աշխատանքում եղած լուրջ թերությունների մասին խոսվեց Հայաստանի կոմկուսի XXVIII համագումարում, Կենտկոմի պլենումներում: Սակայն մինիստրության ղե-

կավարությունը պատշաճ հետևություններ չի արել քննադատությունից: Այստեղ առաջվա պես դանդաղկոտություն և անձեռներեցություն է հանդես բերվում աշխատանքում, մակերեսայնություն պրոբլեմների առաջադրման և լուծման գործում, բացակայում են կադրերի նկատմամբ պատշաճ սկզբունքայնությունն ու պահանջկոտությունը:

Մեզ անհանգստացնում է նաև ժողովրդական կրթության նյութատեխնիկական բազայի անբավարար վիճակը: 327 դպրոցներում (24 տոկոս) պարապմունքները անցկացվում են երկհերթ, 465 դպրոցներում պայմաններ չեն ստեղծված 6 տարեկան երեխաների ուսուցման անցնելու համար: Շարունակում է սուր մնալ մանկական նախադպրոցական հիմնարկներով ապահովվածության պրոբլեմը (38,8 տոկոս):

Դարձյալ անբավարար են լուծվում ուսուցիչների աշխատանքի ու կենցաղի պայմանների բարելավման հարցերը: Բնակարան ստանալու հերթի մեջ են դպրոցների 2283 ուսուցիչներ, պրոֆտեխկրթության 382 աշխատողներ:

Վերակառուցում տեղի չի ունեցել կադրերի գիտակցության, հոգեբանության մեջ, գործի նկատմամբ վերաբերմունքը փոխելու, դեպի նոր մոտեցումներ, նոր մանկավարժություն կողմնորոշվելու մեջ:

Դպրոցներում և պրոֆտեխուսումնարաններում ուսումնադաստիարակչական աշխատանքի ամբողջ կոմպլեքսը պետք է մշտապես գտնվի կուսակցական կազմակերպությունների տեսադաշտում: Կուսակցության քաղկոմներն ու շրջկոմները պետք է բարձրացնեն դպրոցների և պրոֆտեխուսումնարանների կուսակցական կազմակերպությունների աշխատանքի մակարդակը:

Լուրջ թերություններ և վրիպումներ կան բնակչության բուժօգնության և դեղորայքով ապահովման կազմակերպման գործում: Առողջապահության մինիստր ընկ. Է. Ս. Գաբրիելյանը լիովին չի կատարում Կենտկոմի բյուրոյի, որն այս տարվա մարտին քննության առավ առողջապահության մինիստրության աշխատանքի հարցը, որոշման պահանջները, չի հասել բնակչության բուժսպասարկման արմատական բարելավման: Բուժհիմնարկներում հաճախակի են դարձել աշխատանքային կարգապահության խախտման, դեղամիջոցների սպեկուլյացիայի, կաշառակերության և դրամաշորթման դեպքերը:

Տեղաշարժեր չեն կատարվել նաև ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի կազմակերպությունների աշխատանքում: Առկա բազաները առաջվա պես վատ են օգտագործվում, իսկ սպորտպետկոմը, ՀԱՄԽ-ը ներգործուն միջոցներ չեն ձեռնարկում: Թույլ է զարգանում տուրիզմը:

Նշված թերությունների համար պատասխանատվություն են կրում հանրապետության Մինիստրների խորհրդի նախագահի տեղակալներ ընկ. ընկ. Ս. Ս. Ավետիսյանը և Յու. Ե. Խոջամիրյանը, որոնք կոնկրետ և հետևողականորեն չեն զբաղվում սոցիալ-հոգևոր ոլորտի հիմնարկների աշխատանքի բարելավմամբ, այդ ոլորտի նյութատեխնիկական բազայի ամրապնդման հարցերի լուծմամբ:

Գաղափարաքաղաքական, բարոյական դաստիարակության հարցերի վերաբերյալ մենք ընդունել ենք ոչ քիչ որոշումներ, մշակել միջոցառումների մի ամբողջ շարք պլաններ: Սակայն դրանք հետևողականորեն և լիովին չեն իրագործվում: Եվ այստեղ պատասխանատվությունն ընկնում է առաջին հերթին Կենտկոմի գաղափարախոսական բաժինների վրա: Կենտկոմի քարտուղար ընկ. Ռ. Ա. Արզումանյանը պետք է ակտիվացնի դրանց գործունեությունը, ավելի շատ պահանջկոտություն հանդես բերի գաղափարախոսական ծառայությունների ղեկավարների նկատմամբ, բարելավի նրանց աշխատանքի կոորդինացումը:

Ընկերնե՛ր: Մենք բոլորս հասկանում ենք, որ կուսակցական աշխատանքի վերակառուցումը առաջին հերթին վերակառուցում է կադրերի հետ տարվող աշխատանքում: Սակայն հենց այս աշխատանքում մենք թույլ ենք տվել խոշոր վրիպումներ, հենց այստեղ մեզ չեն բավականացրել պահանջկոտությունը, հաստատակամությունն ու խստապահանջությունը: Մենք չենք կարողացել հասնել այն բանին, որ բոլոր կադրերը մինչև վերջ ընկալեն վերակառուցման ոգին, ներկա օրվա պահանջները: Եվ դրա համար գլխավոր պատասխանատվությունը կրում է Կենտրոնական կոմիտեի բյուրոն: Միանգամայն հիմնավոր կլինի կադրային աշխատանքում թույլ տված սխալների համար խիստ հաշիվ պահանջել մասնավորապես Կենտկոմի քարտուղարներից, բաժինների վարիչներից: Ներկայումս անցկացվող կուսակցական ժողովներում, որոնք քննարկում են ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի արդյունքները, կոմունիստները մեզ խիստ քննադատում են կադրային աշխա-

տանքի իրականացման մեջ թույլ տրված լուրջ վրիպումների համար: Դա ճիշտ քննադատություն է:

Իսկ ինչպիսի վրիպումներ ու սխալներ են թույլ տրվել, և դրանցից ինչ դասեր պիտի առնենք կրկնություն թույլ չտալու համար: Գլխավորն այն է, որ Կենտկոմի բյուրոն չի կարողացել ղեկավարության մեջ ապահովել հաջորդայնությունը, թարմ ուժերի ներհոսքը: Այդ պրոցեսի խախտումը հանգեցրել է մի շարք մինիստրությունների ու գերատեսչությունների, կուսակցության քաղկոմների, շրջկոմների ապարատի աշխատունակության թուլացման:

Չլուծված շատ հարցեր են կուտակվել ղեկավար կադրերի տարիքային կազմի բարելավման առումով: Բավական է ասել, որ մինիստրների միջին տարիքը մոտ է 57-ին, յուրաքանչյուր երրորդը 60-ից մեծ է: Մինիստրների տեղակալների միջին տարիքը 55-ին մոտ է, յուրաքանչյուր հինգերորդինը՝ 60-ից ավելի: Մոտավորապես նույնն է պետական կոմիտեների ղեկավար կադրերի տարիքային պատկերը:

Կուսակցության քաղկոմների, շրջկոմների քարտուղարների որակական կազմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նրանց միայն 55,4 տոկոսն են արդյունաբերության և գյուղատնտեսության մասնագետներ: Դա 14 տոկոսով ցածր է, քան միջին հաշվով երկրում: Իսկ կուսակցության Թալինի և Ամասիայի շրջկոմների քարտուղարների մեջ չկա ժողովրդական տնտեսության ոչ մի մասնագետ: Լուրջ բարելավում է պահանջում կուսակցության Լենինականի քաղաքային կոմիտեի (քաղկոմի առաջին քարտուղար՝ ընկ. Դ. Ա. Հարությունյան) ապարատի որակական կազմը: Այստեղ քիչ չեն բավարար պրակտիկ փորձ չունեցող աշխատողները: 23 պատասխանատու աշխատողներից 5-ը չունի ըստ մասնագիտության աշխատանքի ստաժ, Մոսկովյան շրջկոմում՝ 14-ից 6-ը, Շիրակի շրջկոմում՝ 14-ից 4-ը: Կուսակցության քաղկոմում չկան մինչև 30 տարեկան հասակի հրահանգիչներ: Անհրաժեշտ կադրային պոտենցիալի բացակայությունը, երիտասարդներին երկչոտաբար կուսակցական, սովետական աշխատանքի առաջ քաշելը հանգեցրել է այն բանին, որ արժանի թեկնածություններ չգտնվեցին նաև քաղաքային սովետի կազմակերպական նստաշրջանում, և նախագահի տեղակալների երկու պաշտոնները մնացին թափուր:

Մենք լուրջ սխալներ ենք թույլ տվել կադրերի ընտրության և տեղաբաշխման գործում: Առանձին կադրերի առաջ քաշելիս դրսևորվել է շտապողականություն, բավականաչափ խորը չեն ուսումնասիրվել նրանց քաղաքական, բարոյական, գործարար հատկանիշները: Այդպես պատահեց կուսակցության Մարտունու շրջկոմի նախկին առաջին քարտուղար ընկ. Ա. Ա. Ազիզյանի հետ: Ընտրվելուց ընդամենը մեկ տարի անց աշխատանքում թույլ տված լուրջ թերությունների համար Կենտկոմի բյուրոն նրան հայտարարեց խիստ նկատողություն: Մի քիչ ավելի ուշ պարզվեց, որ նա Մարտունու շրջսովետի գործկոմի նախագահ եղած ժամանակ թույլ է տվել հողային և բնակարանային օրենսդրությունների կոպիտ խախտումներ: Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն նրան ազատեց զբաղեցրած պաշտոնից, շրջկոմի ապարատի սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունը նրան հայտարարեց խիստ նկատողություն՝ գրանցելով հաշվառման քարտում:

Վերջին տասնամյակի ընթացքում մենք չկարողացանք լուծել Կալինինոյի շրջանային կուսկազմակերպության արդյունավետ ղեկավարման ապահովման պրոբլեմը: Այդ տարիներին փոխվեց կուսակցության շրջկոմի հինգ առաջին քարտուղար, և հենց այդ տարիներին էլ շրջանը քայլ առ քայլ զիջում էր հանրապետության կաթնապրանքային արտադրության առաջատարի դիրքերը: Եթե 1977 թվականին կաթի արտադրությունն այստեղ կազմել է 23.547 տոննա, իսկ մեկ կովի կաթնատվությունը՝ 2.857 կիլոգրամ, ապա 1986 թվականին՝ համապատասխանաբար 22.212 տոննա և 2.645 կիլոգրամ: Ինքնաքննադատաբար պետք է խոստովանել, որ Կալինինոյի շրջանի բազմամյա կադրային աթուրմայի համար, ինչպես նաև այն բանի համար, որ շրջանային կուսկազմակերպություն ղեկավարել չկարողացած աշխատողները, առանց համապատասխան հետևությունների, գործուղվել են ուրիշ ղեկավար աշխատանքի, պատասխանատվությունն ընկնում է Կենտկոմի և, առաջին հերթին, նրա բյուրոյի վրա:

Կադրերի դաստիարակությանը լուրջ վնաս են հասցնում ձախողում կրած, իրենց չարդարացրած, վարկաբեկված աշխատողներին մի ղեկավարի բազկաթոռից մյուսին նստեցնելու տակավին հանդիպող դեպքերը:

Մենք անսկզբունքայնություն թույլ տվեցինք 1987 թվականի փետրվարին կուսակցության Արտաշատի շրջկոմի նախկին առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ա. Հովհան-

ճիսյանին հանրապետության պետագրոարդի նախագահի տեղակալ նշանակելիս:
Նրան, Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոյի 1986 թվականի մայիսի 28-ի որոշ-
մամբ, նկատողություն էր հայտարարվել գյուղատնտեսական արտադրության արդյու-
նավետության բարձրացման կազմակերպչական ու քաղաքական աշխատանքի թու-
լությունների, կադրերի ընտրության և դաստիարակության գործի վրիպումների, շըր-
ջանում գործերի իրավիճակի ոչ քննադատական գնահատման համար:
Ընկերնե՛ր: Առանձնակի անհաշտվողականություն է պետք, երբ խոսքը պրոտեկ-
ցիոնիզմի, աշխատողներին հայրենակցության և անձնական նվիրվածության հատ-
կանիշներով առաջ քաշելու փաստերի մասին է: Ցավոք, այստեղ ևս միշտ չէ, որ մենք
բավականաչափ պահանջկոտ ենք և սկզբունքային: Իսկ անպատժելիության, ամե-
նաթողության զգացումը, ինչպես մենք քանիցս համոզվել ենք, ծնունդ է առնում
նախ և առաջ այնտեղ, որտեղ ծաղկում են թողտվությունը, չափն անցնող փոխա-
դարձ գովաբանությունը, որտեղ հարգի չէ քննադատությունը, հատկապես ներքևից
արվող քննադատությունը:
Վերջին ժամանակներս Նաիրիի շրջանը հայտնվել էր քննադատության գոտուց
դուրս: Դրա հետևանքով ստեղծվել է լիակատար ներման մթնոլորտ, կադրերն սկսել
են առաջ քաշվել ըստ անձնական նվիրվածության և խնամիության հատկանիշների:
Շրջկոմի ապարատի պատասխանատու աշխատողների մեկ երրորդից ավելին այստեղ
պրոտեկցիայով ընկած անձինք են: Կուսակցության շրջկոմի առաջին քարտուղար
ընկ. Մ. Ս. Հայրապետյանը ինքը կոպտորեն խախտում է Կենտկոմի պահանջը կադ-
րերի ընտրության գործում կոլեգիալության և հրապարակայնության ապահովման
մասին: Աշխատողների առաջքաշման հարցերը հիմնականում լուծվում են միանձնյա
կերպով, ստեղծվում է բյուրոյի անդամների հետ համաձայնեցնելու, սկզբնական կու-
սակցական կազմակերպությունների, աշխատավորական կոլեկտիվների կարծիքը
հաշվի առնելու միայն երևութականություն: Այդպիսի, թող թույլ տրվի ասել, կադրա-
յին քաղաքականությունը կուսակցության շրջկոմին հնարավորություն չի տալիս վճռա-
կան պայքար ծավալել գործամոլության, հափշտակումների, կաշառակերության և
սպեկուլյացիայի դեմ:
ՍՄԿԿ Կենտկոմը առաջնակարգ կարևորություն է տալիս վերակառուցման պրո-
ցեսում շրջանային կուսակցական օղակի դերի բարձրացմանը: Դա սկզբունքային նշա-
նակություն ունի, քանի որ այստեղ է այսօր աշխատանքի առաջանցքը, վերակառուց-
ման կարևոր օղակը: Քաղկոմներն ու շրջկոմները ավելի մոտ են կանգնած սկզբնա-
կան կուսակցական կազմակերպություններին, աշխատավորական կոլեկտիվներին,
ուստի և առանց նրանց գործունեության վերակառուցման չի լինի վերակառուցում
նաև կուսակցության սկզբնական օղակում:
Հանրապետական կուսակցական կազմակերպության գործունեության մեջ եղած
թերություններն ու բացերը մեծապես պայմանավորված են կուսակցության քաղ-
կոմների ու շրջկոմների կուսակցական-քաղաքական աշխատանքի մակարդակի
նկատմամբ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բաժինների ցածր պահանջկոտությամբ:
Կենտկոմի բաժինները վարժվել են մի շարք կուսակցական կոմիտեների գործունեու-
թյան սակավ արդյունավետ մեթոդներին: Դա երևում է Ազիզբեկովի, Եղեգնաձորի,
Անիի, Մեղրու, Թալինի և մի շարք այլ շրջկոմների աշխատանքի օրինակով: Հենց
այստեղ է թույլանում վերակառուցման ալիքը, չի հասնում սկզբնական կուսկազմա-
կերպությունների մեծ մասին: 1986 թվականին քաղկոմների ու շրջկոմների բյուրոնե-
րում քննության առնված հարցերի միայն 20 տոկոսն էր արծարծում սկզբնական
կուսկազմակերպությունների աշխատանքի այս կամ այն կողմը: Կուսակցական ապա-
րատը առաջվա պես քիչ է կապված նրանց հետ և դարձյալ կողմնակից է մնում կա-
բինետային ոճին, թղթաբարությանը: Աշխատավորական կոլեկտիվներում դանդաղ
են իմաստավորվում վերակառուցման գաղափարներն ու նպատակները, չեն յուրաց-
վում աշխատանքի նոր մեթոդները:
Կուսակցական աշխատանքի վերակառուցման նկատմամբ պարզունակացված
մոտեցում է հանդես բերվում կուսակցության Բաղրամյանի, Ճամշադինի շրջկոմների
գործունեության մեջ (շրջկոմների քարտուղարներ՝ ընկ. ընկ. Հ. Վ. Մինասյան, Հ. Դ.
Քոսակյան): Օրինակ, Ճամշադինի շրջկոմին դեռ չի հաջողվել հեռանալ այստեղ հաս-
տատված աշխատանքի վարչական-կարգադրական մեթոդներից, հաղթահարել տըն-
տեսական ղեկավարների երկչոտությունը աշխատանքի կազմակերպման նոր մե-
թոդների յուրացման գործում: Ուստի և նրանցից շատերը գործում են զգուշավորու-
թյամբ, ավելին, առանձին դեպքերում նրանց ջանքերը նպատակամղվում են ոչ թե

գործի բարելավմանը, այլ թերությունների արդարացման պատրվակների որոնումնե-
րին: Դա ցույց տվեց նաև շրջկոմի վերջերս կայացած պլենումը, որտեղ միայն հա-
րևանցիորեն ասվեց սոցիալական ոլորտի զարգացման տագնապալի վիճակի մա-
սին: Նման օրինակներ կարելի էր բերել նաև ուրիշ շրջաններից:
Մենք արդեն ասել ենք, որ շրջադարձը դեպի քաղաքական ղեկավարման նոր
մեթոդները տեղի է ունենում դանդաղորեն, չկան որակական խոր փոփոխություններ:
Կուսակցության շատ քաղկոմներ, շրջկոմներ առայժմ իրենց չեն գտել վերակառուց-
ման մեջ, շարունակում են հապաղել: Թե ինչի է դա հանգեցնում, կարելի է տեսնել
Հրազդանի շրջկոմի օրինակով: Շրջկոմի ղեկավարությունը, կուսակցական և տնտե-
սական ակտիվը չեն կարողացել սկզբնական կուսակցական կազմակերպություններին
և աշխատավորական կոլեկտիվներին հարկ եղած ձևով նպատակամղել շրջանի
սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացման, հասարակական կյանքի բոլոր կող-
մերի նորացման ոչ հասարակ խնդիրների լուծմանը: Դրա հետևանքով արագացումը
վերածվել է արգելակման: Վերջերս Կենտկոմի բյուրոյում կուսակցության Հրազդանի
շրջկոմի հաշվետվության քննարկումը ցույց տվեց, որ սոցիալ-տնտեսական զարգաց-
ման, հասարակական-քաղաքական կյանքի ղեկավարման փաստորեն բոլոր հիմնա-
կան ուղղություններում շարժումը, չխոսելով արդեն վերակառուցման մասին, այստեղ
ակնհայտորեն դանդաղել է:
Շրջանի տնտեսական և սոցիալական ոլորտի անբարենպաստ իրավիճակի գլխա-
վոր պատճառն այն է, որ կուսակցության շրջկոմը և նրա առաջին քարտուղար ընկ.
Ս. Գ. Դանիելյանը թույլ են օգտագործել ղեկավարման քաղաքական մեթոդները,
անսկզբունքայնություն դրսևորել կադրերի գործունեության գնահատման հարցում:
Աշխատանքի այդպիսի ոճի տրամաբանական հետևանքն էր դարձել շրջանի գա-
ղափարաբարոյական իրադրության վատացումը: Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի
բյուրոն ընկ. Ս. Գ. Դանիելյանին ազատեց զբաղեցրած պաշտոնից, նրան հայտա-
րարեց կուսակցական խիստ նկատողություն:
Այն մասին, որ վերակառուցումը տեղապտույտ է տալիս, ամենայն ակնբախու-
թյամբ վկայում է նաև մի շարք ուրիշ կուսակցական կոմիտեների աշխատանքի վեր-
լուծությունը:
Կարծում ենք, հարկ չկա խոսել այն բացառիկ դերի մասին, որ Երևանը, նրա
կուսակցական կազմակերպությունը խաղում են հանրապետության առջև ծառացած
խնդիրների լուծման գործում: Դա պարզ է ամենքին: Սակայն քաղկոմին (քաղկոմի
առաջին քարտուղար ընկ. Լ. Գ. Սահակյան) չի հաջողվել արմատական բեկման
հասնել վերակառուցման պրոցեսի խորացման գործում: Թեև պլենումների, կուսակ-
ցության քաղկոմի բյուրոների որոշումներում արտացոլվում են քաղաքի սոցիալ-
տնտեսական զարգացման կենսահույզ շատ հարցեր, այդուհանդերձ դրանց մեծ մա-
սի լուծումը չարդարացված ձևով ձգձգվում է: Դրանք են նախ և առաջ ջրամատա-
կարարման պրոբլեմը, շինարարության և հատկապես բնակարանային շինարարու-
թյան ցածր որակը, սպասարկման ոլորտի անբավարար վիճակը, որոնք առաջաց-
նում են հանրապետության մայրաքաղաքի աշխատավորների արդարացի գանգատ-
ները: Կուսակցության Երևանի քաղաքային կոմիտեն ու շրջկոմները գաղափարախո-
սական աշխատանքում դանդաղ են մշակում նոր մոտեցումներ, ձևեր ու մեթոդներ:
Արմատական բեկում չկա կադրերի անձնական պատասխանատվության հարցերում,
տակավին ցածր է նրանց ներկայացվող պահանջկոտությունը:
Իրենց աշխատանքը պետք է լրջորեն վերակառուցեն կուսակցության Կիրովա-
կանի քաղկոմը և քաղկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Գ. Ս. Օհանյանը: Քաղկոմի
ընդունած տնտեսական, սոցիալական և գիտատեխնիկական զարգացման կոմպլեք-
սային ծրագրերը հնգամյակի հենց սկզբից չեն ապահովում աշխատանքի արտա-
դրողականության, արտադրանքի որակի, ռեսուրսախնայողության պահանջվող աճը:
Դինամիկա չկա սոցիալական ոլորտի զարգացման մեջ, կուտակվել են քաղաքա-
շինական և էկոլոգիական պրոբլեմները: Ինքնաքննադատաբար պետք է ասել, որ
Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոն բավականաչափ սրությամբ չի գնահատել
Կիրովականի քաղկոմի գործունեության մեջ եղած վրիպումները էկոնոմիկայում և
աշխատավորության գաղափարաբարոյական դաստիարակության մեջ տեղ գտած
բացասական կողմերի հաղթահարման գործում:
Ընկերնե՛ր: ՍՄԿԿ կենտրոնական կոմիտեն հսկայական նշանակություն է տա-
լիս հրապարակայնության, քննադատության և ինքնաքննադատության ընդլայնմանը:
Կուսակցության այդ սկզբունքային քաղաքական գիծը պետք է դառնա մեր կյանքի

նորման: Մենք պետք է հրապարակայնությունը տանք հարձակողական և անզիջում բնույթ, առավել լրիվ օգտագործենք նրա ազդեցիկ հատկությունները: Մեզ մոտ քիչ չեն քննադատության մեթոդներին լավ տիրապետող ղեկավարները, սակայն նրանց բոլորի մեջ չէ, որ բավականաչափ զարգացած է ինքնաքննադատության, սեփական վրիպումների ազնիվ ու անկեղծ ընդունման զգացումը: Իսկ դա, որպես կանոն, հենց ծնում է ինքնագոհություն, անտարբերություն, թերությունների և բացասական երևույթների հետ հաշտվողականություն:

Այդ բացը հատկապես նկատելի է սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունների գործունեության մեջ: Վերջին տարիներս նրանց աշխատանքը հաճախ դուրս էր մնում քաղկոմների, շրջկոմների տեսադաշտից: Դա չէր կարող չհանգեցնել տագնապալի երևույթների: Մի շարք կուսակցական կազմակերպություններ կորցրել են ավանգարդային դերը, քարշ են գալիս իրադարձությունների պոչից, տոն չեն տալիս արտադրական գործերին, հասարակական կյանքին: Սկզբնական և արտադրամասային կազմակերպությունների քարտուղարները, կուսխմբերի կազմակերպիչները վատ են պատկերացնում վերակառուցման էությունը, աշխատում են հին ձևով, քննադատաբար չեն մոտենում աշխատանքի արդյունքների գնահատմանը: Մենք պետք է առավելագույնս ակտիվացնենք նրանց, առանց բացառության բոլորի գործունեությունը, հասնենք այն բանին, որ սկզբնական կուսկազմակերպություններն աշխատեն հունիսյան պլենումի պահանջների ոգով, մշտապես որոնեն նորը, պայքարեն քարացածության և հնամոլության դեմ: Գլխավորն այն է, որ ամեն կոմունիստ իրոք ավելի բարձր պատասխանատվություն զգա իրեն հանձնարարված գործի համար, ավելի շատ խստապահանջություն ներկայացնի իրեն, իր աշխատանքի արդյունքներին: Աշխատավորական կոլեկտիվում բարոյական կլիման, գործարար մթնոլորտը, ամբողջ ոնը, ձևավորում են սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունները: Եվ մենք պարտավոր ենք ըստ ամենայնի բարձրացնել նրանց մարտականությունը, դերն ու նշանակությունը: Անհրաժեշտ է ապահովել, որ յուրաքանչյուր կուսակցական կազմակերպություն լիովին օգտագործի կանոնադրական իրավունքը կադրային հարցերի լուծման գործում: Ըստ ամենայնի զարգացնել հրապարակայնությունը, առավել լրիվ հաշվի առնել աշխատավորական կոլեկտիվների կարծիքները ղեկավարներ առաջադրելիս, ընդլայնել ընտրովիության սկզբունքները: Համառել ղեկավար մարմիններում, կուսակցական, սովետական ապարատում, հասարակական կազմակերպություններում հանրապետությունում բնակվող բոլոր ազգերի և ժողովուրդների պատշաճ ներկայացուցչության, ընդսմին թույլ չտալով մեխանիկական մոտեցում:

Կենտկոմի կազմակերպական-կուսակցական աշխատանքի բաժինը (ընկ. Ք. Լ. Մանդալյան) և մյուս բաժինները պետք է ավելի մոտ կանգնեն կուսակցական կոմիտեներին, սկզբնական կուսկազմակերպություններին, լավ իմանան դրանց գործերի իրական վիճակը, ապահովեն կուսակցության որոշումները ժամանակին կատարելու վերահսկումը: Այս առումով Կենտկոմի բաժինների նկատմամբ, ամբողջ ապարատի նկատմամբ պահանջկոտությունը պետք է բարձրացնեն Կենտկոմի երկրորդ քարտուղար ընկ. Յու. Պ. Կոչետկովը, Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի մյուս քարտուղարները:

Ընկերնե՛ր: Առանձնահատուկ վերաբերմունք է պահանջում հանրապետության
ժողովրդական դեպուտատների սովետների գործունեության բոլոր կողմերի կատա-
րելագործման հարցը «ՍՄԿԿ XXVII համագումարի որոշումների լույսով սոցիալ-
տնտեսական զարգացման արագացման համար ժողովրդական դեպուտատների սո-
վետների դերի հետագա բարձրացման և պատասխանատվության ուժեղացման մի-
ջոցառումների մասին» ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահու-
թյան և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշման պահանջների լույսով: Նկատելի
տեղաշարժեր առայժմ չկան: Ժողովրդական դեպուտատների սովետների, նրանց
գործադիր կոմիտեների գործունեության մեջ վերակառուցումը կատարվում է դանդաղ,
առանց անհրաժեշտ դինամիզմի և ակտիվության: Այսօր մենք առայժմ չենք կարող
հավաստել, թե նրանք լրիվ չափով են օգտագործում արդի պայմաններում սովետ-
ների աշխատանքը կատարելագործելու կուսակցության և պետության հիմնարար ո-
րոշումները, բավարար չափով տիրապետում իրենց տարածքում կոմպլեքսային
զարգացման ապահովման հարցում տրված լիազորություններին:
Շատ սովետներ որոշման կատարման միջոցառումները մշակել են առանց հարկ
եղած կոնկրետացման և տեղական առանձնահատկությունների հաշվառման: Ակըն-
հայտորեն թերագնահատվում է սոցիալական ոլորտի մի շարք առավել սուր պրոբ-

լեմների լուծման քաղաքական նշանակությունը: Մեծապես դրանով են բացատրվում արդյունաբերության մեջ եղած լուրջ վրիպումները, սոցիալ-կուլտուրական շինարարության պլանների կատարման ձախողումները, բնակչության սպասարկման գործում ռեալ տեղաշարժերի բացակայությունը: Պատշաճ պայքար չի մղվում բյուրոկրատիզմի դեմ: Մարդկանց ամենահասարակ կարիքների բավարարման նկատմամբ անհոգի, անուշադիր վերաբերմունքը առաջացնում է նրանց արդարացի վրդովմունքը: Սովետական շատ աշխատողների մեջ խորապես արմատացել է խնամառությունը: Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ հարցի լուծման համար պահանջվում է միայն մի փոքր ջանք, նվազագույն ուշադրություն, գործը շարունակում են գցել հանրապետական մարմինների վրա և օգնություն են սպասում վերից:

Հանրապետության Գերագույն սովետի նախագահությունը պետք է ավելի ակտիվորեն ու հետևողականորեն հասնի այն բանին, որ սովետները լիովին օգտագործեն իրենց լիազորությունները, աշխատեն ավելի նախաձեռնողաբար և արդյունավետորեն, ժամանակի պահանջին, վերակառուցման ոգուն համապատասխան: Սովետների դերի և նրանց պատասխանատվության բարձրացման հարցերը պետք է գտնվեն կուսակցական կոմիտեների ուշադրության կենտրոնում, դառնան նրանց առանձնակի հոգածության առարկան:

Վերակառուցումն առաջ է քաշում արհմիությունների և կոմերիտմիության կուսակցական ղեկավարման ուժեղացման խնդիրը: Արհմիությունների աշխատանքի անկյունաքարն են էկոնոմիկայի, սոցիալական ոլորտի, սոցիալիստական մրցության կատարելագործման, արտադրությունում դեմոկրատիայի զարգացման հարցերը: Սակայն հանրապետության արհմիութենական մարմինների և կազմակերպությունների աշխատանքում դեռևս քիչ չէ ձևականությունը: Նրանք միշտ չէ, որ հաստատակամություն և հետևողականություն են դրսևորում սոցիալական հարցերի լուծման, արտադրությունում լավ պայմանների ստեղծման գործում:

Կարևոր է, որ օդում կախված չմնան նաև կոմերիտական կազմակերպություններում ընդունված լավ որոշումները, որ չկորչի օգտակար որևէ բան, իսկ որ գլխավորն է՝ չկորչի երիտասարդության հավատն իր ուժերի հանդեպ: Դրան պետք է նպատակամղված լինեն կուսակցական կոմիտեները, ժողովրդական դեպուտատների սովետները և, իհարկե, ինքը կոմերիտմիությունը:

Անբավարար ակտիվությամբ են վերակառուցվում ժողովրդական վերահսկողության մարմինները: Նրանք հաճախ անցնում են աշխատավորական կոլեկտիվներում
գոյություն ունեցող լուրջ թերությունների կողքով, իրենք իսկ չեն ձեռնարկում դրանց
կասեցման միջոցներ, քննադատաբար չեն գնահատում իրենց ռեգիոնների իրադրու-
թյունը, հաճախ շրջանցում են «սուր անկյունները», թողտվությամբ են վերաբերվում
պետական կարգապահությունը խախտողներին: Շատ կոմիտեների, այդ թվում նաև
հանրապետականին (ընկ. Գ. Ա. Մարտիրոսյան), չեն բավականացնում հետևողա-
կանությունն ու սկզբունքայնությունը ստուգումների արդյունքները մինչև վերջ հասց-
նելու գործում: Կուսակցական կոմիտեների, հասարակական կազմակերպությունների,
իրավապահպան մարմինների հետ անբավարար է կոմիտեների կապը բացասական
երևույթների դեմ մղվող պայքարում:

Կուսակցականի անաղարտ, ազնիվ կերպարի համար, կանոնադրական պահանջ-
ների անշեղ կատարման համար մղվող պայքարում իր աշխատանքը պետք է ակտի-
վացնի Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմին առընթեր կուսակցական վերահսկողու-
թյան հանձնաժողովը (ընկ. Ս. Մ. Խաչատրյան), որը պետք է ավելի սուր արձա-
գանքի կուսակցական բարոյականության նորմերից հեռանալու ամեն մի փաստի,
հատկապես, եթե այն թույլ են տալիս ղեկավար աշխատողները:

Եվ դարձյալ մի բանի մասին: Ինչպես գիտեք, վերջին ժամանակաշրջանում մեր
հասարակության քաղաքական սիստեմը համալրվել է ժողովրդի սոցիալիստական
ինքնակառավարման նոր ակտիվ օղակներով՝ կինխորհուրդներով, պատերազմի և
աշխատանքի վետերանների խորհուրդներով, սթափության համար պայքարի ընկե-
րությամբ, որոնց ստեղծումը մեծ հավանությամբ ընկալվեց մեր հասարակայնության
կողմից: Սակայն դրանց ստեղծման ուղղությամբ կուսակցական, սովետական և արհ-
միութենական մարմինների լայնորեն ծավալած ակտիվ աշխատանքն այնուհետև
չտարածվեց նրանց ակտիվ պրակտիկ գործունեության ապահովման վրա: Տեղերում
այդ կազմակերպությունների համար չեն ստեղծվում աշխատանքի անհրաժեշտ պայ-
մաններ: Տասը ամիս շարունակ Երևանի քաղաքային սովետի գործկոմը (ընկ. Է. Փ.

Ավագյան) չի կատարում Կենտկոմի բյուրոյի որոշումը պատերազմի և աշխատանքի վետերանների հանրապետական խորհրդին շինություն տրամադրելու մասին:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի հունիսյան պլենումում ուղղակի ասվեց, որ հանրապետությունում արդյունավետ պայքար չի ծավալված կաշառակերության և սպեկուլյացիայի դեմ: Ինչպե՞ս կարող էր դա պատահել, եթե այդ մասին գիտեին Կենտրոնական կոմիտեում և նրա բյուրոյում, հանրապետության կառավարությունում և տեղերում: Այդ մասին գիտեին նաև ընկերներ Հ. Ս. Ծահինյանը, Ս. Ա. Օսիպյանը, Ա. Ս. Դադայանը, Ա. Ա. Գևորգյանը և, վերջապես, ընկ. Մ. Մ. Դավթյանը: Դրա բացակայությունը նրանց զգոնության բթացումն է, պատասխանատվության քաղաքական սրության կորուստը, որոնք առաջացրին տագնապալի իրավիճակ, որին առաջինն արձագանքեցին հանրապետության աշխատավորները:

Ժամանակի ոգուն հատկապես չի համապատասխանում ներքին գործերի մարմինների գործունեության մակարդակը: Վերակառուցումը չի երևում հանրապետության ներքին գործերի մինիստրության շատ ծառայությունների աշխատանքում: Չեն փոխվում ռիթմը, տրամադրվածությունը, գործի նկատմամբ աշխատողների վերաբերմունքը: Յուրաքանչյուր կատարված հանցագործության համար պատժի անխուսափելիության ապահովման խնդիրը մնում է չլուծված, շատ հանցագործություններ տարիներով չեն բացահայտվում, հանցագործներին հաջողվում է խուսափել պատասխանատվությունից: Հասկանալի է, որ հին, իրենց դարն ապրած միջոցներով ու մեթոդներով այդ խնդիրը չի լուծվի: Սակայն, դատելով ըստ ամենայնի, ներքին գործերի մինիստրության ղեկավարությունը, կոլեգիան, անձամբ մինիստր ընկ. Հ. Ս. Ծահինյանը չեն ուզում հրաժարվել դրանցից: Մոտ երկու տարի առաջ ներքին գործերի մինիստրության ղեկավարությունը Կենտկոմի վարչական մարմինների բաժնի աջակցությամբ ԲԽՍՍ վարչության պետի պաշտոնում առաջադրեց ընկ. Ն. Մ. Մինասյանին, ենթադրելով, որ նա ընդունակ է կատարելու այդ ծառայության վրա դրված պատասխանատու խնդիրները: Այսօր մենք պետք է ասենք, որ այդ խնդիրները նա չի կատարել: Ծառայությունը գործում է ոչ օպերատիվորեն և սակավ արդյունավետ, խիստ անբավարար է օգտագործում տրված լիազորությունները անաշխատ եկամուտների դեմ, հափշտակումները, կաշառակերությունը, սպեկուլյացիան, առևտրի կանոնների խախտումները, սպասարկումների ոլորտում կատարվող դրամաշորթումները, մյուս չարաշահումները կանխելու, ժամանակին հայտնաբերելու և կասեցնելու համար մղվող պայքարում:

Աշխատավորների արդարացի վրդովմունքն է հարուցում ԲԽՍՍ-ի, պետավտոտեսչության ստորաբաժանումների որոշ աշխատողների բարոյական կերպարը: Եզակի չեն այն դեպքերը, երբ այդ ծառայությունների աշխատողները իրենք են մտնում հանցագործարքի մեջ, հետապնդելով շահադիտական նպատակներ. այդ մասին ահազանգերը շատ-շատ են: Այսպիսի իրավիճակը, թվում է, քիչ է անհանգստացնում ներքին գործերի մինիստրության քաղապարատին և կուսակցական կոմիտեին: Կուսակցական կոմիտեի քարտուղար ընկ. Ս. Ա. Մանուկյանը իրեն դրել է անտարբեր հայեցողի, կողմնակի դիտորդի տեղ, որն ըստ էության լավ չի հասկանում մինիստրության կուսկազմակերպության հրատապ խնդիրները:

Հարցերը, որոնց լուծումը պահանջում է դատախազության մարմինների միջամտություն, բավական շատ են կուտակվել: Հանրապետության դատախազ ընկ. Ս. Ա. Օսիպյանը, կոլեգիան, դատախազությունների կուսակցական կազմակերպությունները պետք է խորապես պարզեն համակարգի գործերի վիճակը, վերլուծեն օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողության վիճակը, քննադատաբար վերանայեն և գնահատեն աշխատանքի ոճն ու մեթոդները, նոր մոտեցումներ որոնեն պետության շահերի և քաղաքացիների իրավունքների հուսալի պաշտպանության միջոցառումների իրականացման նպատակով: Էական բարելավման կարիք ունի հանրապետության արդարադատության մինիստրության և գերագույն դատարանի աշխատանքը:

Վճռական քայլեր են հարկավոր իրավապահ մարմինների կադրերի որակական կազմը արմատապես բարելավելու, դրանք քաղաքականապես հասուն, բարոյապես անաղարտ մարդկանցով, անկաշառ, արդարության սուր զգացում ունեցող մարդկանցով համալրելու ուղղությամբ:

Ընկերնե՛ր: Հանրապետության կուսակցական կազմակերպությունում անցկացվում են քաղկոմների, շրջկոմների պլենումներ, սկզբնական կուսկազմակերպությունների ժողովներ: Դրանք ակտիվորեն քննարկում են ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի արդյունքները: Կոմունիստները անաչառ քննադատություն են ուղղում Կենտրոնական կոմիտեի, հանրապետության Գերագույն սովետի նախագահության, Մինիստրների խորհրդի, մինիստրությունների ղեկավարության, քաղկոմների, շրջկոմների քարտուղարների հասցեին, բոլոր նրանց հասցեին, ումից մեծապես կախված է վերակառուցման հաջողությունը: Կարևոր է, որ նրանք միահամուռ են իրենց գնահատման մեջ. հանրապետական կուսակցական կազմակերպությանը վերաբերող և նրա ղեկավարության հասցեին արված քննադատությունը արդարացի է և ժամանակին: Նրանք հասկանում են, որ աշխատանքում բեկման հասնելու համար հարկավոր է հեռանալ ինքնահանգստացումից, հարկավոր է սովորել իրերն անվանել իրենց անուններով՝ հաջողությունները՝ հաջողություններ, թերությունները՝ թերություններ, սխալները՝ սխալներ, ինչպես դա անում է ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեն: Դրանում դրսևորվում են հանրապետական կուսակցական կազմակերպության հասունությունը, առաջացած պրոբլեմները լուծելու, վերակառուցումը ռեալ կերպով իրականացնելու նրա ընդունակությունը:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի հունիսյան պլենումը որոշում ընդունեց 1988 թվականի հունիսի 28-ին անցկացնելու Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության XIX համամիութենական կուսակցական կոնֆերանս, որտեղ ենթադրվում է քննության առնել ՍՄԿԿ XXVII համագումարի որոշումների իրականացման ընթացքը, տասներկուերորդ հնգամյակի առաջին կեսի հիմնական արդյունքները, վերակառուցման պրոցեսի խորացման ուղղությամբ կուսակցական կազմակերպությունների խնդիրները, քննարկել կուսակցության և հասարակության կյանքի հետագա դեմոկրատացման հարցերը:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի որոշումները գործողությունների մարտական ծրագիր են բոլոր կուսակցական կազմակերպությունների համար: Մեզ համար այդ որոշումներն ունեն առանձնահատուկ, սկզբունքային նշանակություն: Եվ կասկած չկա, որ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի ներկա պլենումը կուսակցական հետևություններ կանի ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի պահանջներից:

Պլենումի մասնակիցները իրենց ելույթներում կուսակցական կազմակերպության և հանրապետության իրավիճակի քննադատական վերլուծությամբ, թերությունների քննադատությամբ կօգնեն գտնելու թերությունների հաղթահարման, մեր աշխատանքի բարելավման կոնկրետ ուղիներ: Վերակառուցման արագացման և խորացման համար մղվող պայքարը կհամախմբի հանրապետական կուսակցական կազմակերպությունը: Նա բոլոր ջանքերը կգործադրի պատմական խնդիրների բարձրության վրա լինելու համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԿՈՒՍԻ ԿԵՆՏԿՈՄԻ VI ՊԼԵՆՈՒՄԻ

ՈՐՈՇՈՒՄԸ

«ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ 1987 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍՅԱՆ ՊԼԵՆՈՒՄԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍՈՎ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՐԱԳԱՑՆԵԼՈՒ ԵՎ ԽՈՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»

Լսելով և քննարկելով Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկեր Կ. Դեմիրճյանի «Հանրապետական կուսակցական կազմակերպության նկատմամբ ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի պահանջների լույսով վերակառուցումը հանրապետությունում արագացնելու և խորացնելու միջոցառումների մասին» զեկուցումը, Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը նշում է, որ հանրապետական կուսակցական կազմակերպության ու նրա ղեկավարության հասցեին ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումում արված սուր, սկզբունքային քննադատությունը արդարացի է ու ժամանակին:

Վերակառուցումը հանրապետությունում տեղապտույտ է տալիս: Էկոնոմիկայում և հատկապես գաղափարաքաղաքական ոլորտում ստեղծված իրադրությունը մեծ տագնապ է առաջացնում: Հանդես է բերվում ոչնչով չարդարացված հանգստություն, կադրերի նկատմամբ պատշաճ պահանջկոտություն չկա, արդյունավետ պայքար չի ծավալված կաշառակերության, սպեկուլյացիայի, պրոտեկցիոնիզմի դեմ:

Էկոնոմիկայի զարգացման կարևոր շատ ուղղություններում լճացման երևույթները դանդաղ են հաղթահարվում, հետևողականորեն չեն լուծվում նրա ինտենսիֆացման հարցերը: Արտադրության վիճակի որակական փոփոխություն տեղի չի ունեցել: Տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի, արտադրության կազմակերպման ու կուլտուրայի մակարդակը տարբեր ճյուղերի շատ ձեռնարկություններում չի համապատասխանում արդի պահանջներին, չի կարող ապահովել աշխատանքի արդյունավետության և արտադրանքի որակի շեշտակի բարձրացում: Հետևողականորեն չեն լուծվում արտադրական ապարատի արդիականացման խնդիրները, տարեցտարի չեն կատարվում նոր տեխնիկայի արմատավորման պլանները, որն անդրադառնում է աշխատանքի արտադրողականության աճի տեմպերի վրա:

Անթույլատրելիորեն դանդաղ է ընթանում վերակառուցման պրոցեսը ագրոարդյունաբերական համալիրում: Ակտիվորեն չեն արմատավորվում տնտեսավարման նոր ձևերն ու մեթոդները: Չի ապահովվում հանրապետության պարենային ծրագրով սահմանված առաջադրանքների կատարումը: Նվազել են հանրային հատվածում գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի աճի տարեկան միջին տեմպերը, ֆոնդահատույցը, բարձրացել է գյուղատնտեսական շատ մթերքների ինքնարժեքը:

Անբավարար վիճակ է ստեղծվել կապիտալ շինարարության մեջ: Պլանների տևական թերակատարումը սովորական երևույթ է դարձել: Միայն վերջին վեց տարում տարեկան պլանների գումարով չի իրացվել 358 միլիոն ռուբլի կապիտալ ներդրում, չի ապահովվել 390 հազար քառակուսի մետր բնակտարածության, 1700 տեղով մանկական նախադպրոցական հիմնարկների, 400 մահճակալով հիվանդանոցների, սոցիալական ու կուլտուր-կենցաղային այլ օբյեկտների գործարկումը: Արդյունավետորեն չեն օգտագործվում խոշորապանել տնաշինության կարողությունները:

Լուրջ վրիպումներ են թույլ տրվել սոցիալական ոլորտի զարգացման գործում: Հանրապետությունը միութենական միջին ցուցանիշներից հետ է մնում բնակարանների, մանկապարտեզների, հիվանդանոցների, պոլիկլինիկաների, առևտրի, կապի օբյեկտների, մշակույթի հիմնարկների ապահովվածությամբ: Առևտրի ու սպասարկման ոլորտը չի ապահովում բնակչության սպասարկման արմատական բարելավման այսօրվա պահանջների կատարումը: Ցածր է բուժպրոֆիլակտիկ օգնության և դեղորայքային ապահովման մակարդակը: Շատ թերություններ ու բացասական երևույթներ են կուտակվել հասարակական տրանսպորտի, կապի ձեռնարկությունների, կոմունալ տնտեսության աշխատանքում: Դեռևս սրությամբ է ծառացած շրջակա միջավայրի պահպանության պրոբլեմը:

Գաղափարախոսական աշխատանքի վերակառուցմանը խոչընդոտում է անտարբերության ու հաշտվողականության մթնոլորտը: Գաղափարադաստիարակչական աշխատանքում եղած շատ թերություններ ու վրիպումներ ժամանակին չեն վերացվել: Արմատական բարելավում է պահանջում բարոյական դաստիարակությունը: Հանրապետությունում գոյություն ունեն մեր հասարակությանը խորթ այնպիսի երևույթներ, ինչպիսիք են պետական սեփականության հափշտակումները, կաշառակերությունը, սպեկուլյացիան, չարաշահումները առևտրում, կենցաղային սպասարկման մեջ, բժշկական հիմնարկներում, տրանսպորտում, սոցիալական արդարության խախտումները: Հասարակության առողջացման, վերակառուցման համար մղվող պայքարում ակտիվ դիրք չեն գրավել մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները:

Կենտկոմի պլենումը գտնում է, որ ՀԿԿ Կենտկոմի բյուրոն ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թվականի ապրիլյան պլենումից հետո ժամանակին, սկզբունքորեն և քննադատաբար չգնահատեց հանրապետությունում ստեղծված իրադրությունը, չմշակեց էկոնոմիկայում լճացման երևույթները հաղթահարելու և սոցիալ-բարոյական ոլորտում թերությունները վերացնելու, վերակառուցումն արագացնելու և խորացնելու հստակ գիծ: Կուսակցության ոչ բոլոր քաղկոմները, շրջկոմները լիովին հասկացան, խորապես գիտակցեցին և կոնկրետ որոշեցին իրենց դիրքերը, իրենց վերաբերմունքը արագացման, վերակառուցման նկատմամբ: Ղեկավար կադրերի ընտրության և տեղաբաշխման ժամանակ միշտ չէ, որ խորապես ուսումնասիրվել են նրանց քաղաքական, բարոյական, գործարար հատկանիշները: Ապահովված չէ նրանց հաջորդայնությունը, թարմ ուժերի ներհոսը: Կադրերի դաստիարակմանը մեծ վնաս է պատճառում ձախողված, իրենց վարկաբեկած աշխատողներին ղեկավարի մի բազկաթոռից մեկ ուրիշին նստեցնելը: Արմատախիլ չեն արվել պրոտեկցիոնիզմի փաստերը:

Հանրապետական կուսակցական կազմակերպության գործունեության մեջ եղած թերությունները մեծապես պայմանավորված են սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունների աշխատանքի ցածր մակարդակով, որոնցից շատերը հաշտվողական դիրք են բռնել, անզիջում պայքար չեն մղում լճացման, անտարբերության, բյուրոկրատիզմի դեմ, կուսակցական խիստ պատասխանատվության չեն ենթարկում այն ղեկավարներին, ովքեր իրենց գործողություններով արգելակում են վերակառուցումը:

ՀԿԿ Կենտկոմի պլենումը գտնում է, որ վերակառուցման դանդաղ ընթացքի համար պատասխանատու է նաև հանրապետության Մինիստրների խորհուրդը, որը չի կարողացել կարգավորել մինիստրությունների ու գերատեսչությունների արդյունավետ աշխատանքը, բարձրացնել նրանց ղեկավարների անձնական պատասխանատվությունը: Ցածր է կատարողական կարգապահությունը: Կառավարության շատ որոշումներ չեն կատարվում, մնում են թղթի վրա:

Առանց անհրաժեշտ դինամիզմի ու ակտիվության է ընթանում ժողովրդական դեպուտատների սովետների գործունեության վերակառուցումը: Քիչ չէ քարացածությունն ու ձևականությունը արհմիութենական և կոմերիտական կազմակերպությունների աշխատանքում: Բավարար ակտիվությամբ չեն վերակառուցվում ժողովրդաների աշխատանքում:

կան վերահսկողության մարմինները: Իրավապահ մարմինների գործունեությունը
ամենուրեք չի ապահովում հարձակողականություն ու ակտիվությունը կաշառա-
կերության, սպեկուլյացիայի, սոցիալական սեփականության հափշտակումների
մղվող պայքարում: դեմ

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը ՈՐՈՇՈՒՄ Է.

1. Հանրապետական կուսակցական կազմակերպության և նրա ղեկավարության
հասցեին ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի սկզբունքային քըն-
նադատությունը համարել արդարացի ու ժամանակին:

Ամբողջովին և լիովին հավանություն տալ ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտու-
ղար Մ. Ս. Գորբաչովի «Կուսակցության խնդիրները էկոնոմիկայի կառավարումը
արմատապես վերակառուցելու ուղղությամբ» զեկուցման պարունակած քաղաքա-
կան գնահատականներին ու գործնական հետևություններին: ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987
թվականի հունիսյան պլենումի որոշումներն ընդունել ի անշեղ ղեկավարումն ու կա-
տարումն:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի բյուրոյին, քարտուղարությանը, Հայկական
ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահությանը, Մինիստրների խորհրդին, ՀԱՄԽ-ին և
ՀԼԿԵՄ Կենտկոմին, կուսակցական կոմիտեներին ու կազմակերպություններին,
մինիստրություններին ու գերատեսչություններին, բոլոր ղեկավար կադրերին՝ անհե-
տաձգելիորեն ձեռնամուխ լինել ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլենումի առաջադրած գործնա-
կան խնդիրների կատարմանը, դրանք ամրապնդել նպատակասլաց կազմակերպ-
չական, քաղաքական, գաղափարադաստիարակչական աշխատանքով յուրաքանչյուր
աշխատավորական կոլեկտիվում, յուրաքանչյուր սկզբնական կուսակցական կազմա-
կերպությունում: Ամենուրեք հաստատել ընկերականության, գործունեության ռեալիս-
տական գնահատման, այն ամենի դեմ անզիջում պայքարի մթնոլորտ, ինչը խան-
գարում է տնտեսական նոր մեխանիզմի ստեղծմանը: Տնտեսական ռեֆորմը իրակա-
նացնելիս ելնել այն բանից, որ այն գլխավորապես կոչված է նյութական հզոր հիմք
ստեղծելու մեր սոցիալիստական հասարակության սոցիալական ու հոգևոր առաջ-
ընթացն արագացնելու համար: Էկոնոմիկան կառավարման նոր համակարգի փոխա-
դրելու աշխատանքում առանձնակի ուշադրություն նվիրել ժողովրդական տնտեսու-
թյան նորմալ գործունեության ապահովմանը անցումային ժամանակաշրջանում, երբ
կգործեն կառավարման ինչպես նոր, այնպես էլ հին մեթոդները:

2. ՀԿԿ Կենտկոմի բյուրոյին, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին, կու-
սակցական, սովետական, տնտեսական, արհմիութենական և կոմերիտական մար-
միններին ու կազմակերպություններին պարտավորեցնել միջոցառումներ մշակել և
իրականացնել հանրապետության ժողովրդական տնտեսության ու սոցիալական ո-
լորտի զարգացման գործում իրադրությունն արմատապես բարեփոխելու համար:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ մեջ. ապահովել գիտատեխնիկական առաջընթացի
պլանների և աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման, ռեսուրսախնայո-
ղության, թողարկվող արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման առաջադրանքների
պարտադիր կատարումը: Հասնել պայմանագրային պարտավորությունների հարյուր
տոկոսանոց կատարման: Ճշտակիորեն բարձրացնել արտադրանքի որակը, դրանց
բնութագրերը հասցնել համաշխարհային մակարդակի՝ ՍՄԿԿ XXVII համագումարի
նախատեսած ծավալներով:

Առանձնակի ուշադրություն նվիրել արդյունաբերական ձեռնարկությունների
արտադրական ապարատի նորացմանը, դրա օգտագործման արդյունավետության
բարձրացմանը: Ապահովել անցումը երկհերթ-եռահերթ աշխատանքի: Ամրապնդել
տնտեսագիտական ծառայությունները: Հետևողականորեն իրականացնել բոլոր
մակարդակներում անցումը ղեկավարման առավելապես վարչական մեթոդներից ա-
ռավելապես տնտեսագիտական մեթոդների, կառավարման լայն դեմոկրատացման,
մարդկային գործոնի համակողմանի ակտիվացման:

ԱԳՐՈԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐՈՒՄ. ապահովել գյուղատնտեսական
մթերքների արտադրության ժողովրդատնտեսական պլանների կատարումն ու հողա-
գործական և անասնապահական մթերքների արտադրության դինամիկ մեծացումը
հանրային հատվածում: Մինչև 1990 թվականը հասնել պարենային ծրագրով նախա-
նշված ծավալներին: Իրականացնել գյուղում ստեղծված տնտեսական պոտենցիալի
ռացիոնալ օգտագործման, գյուղատնտեսական մթերքների ինքնարժեքի իջեցման
արդյունավետ միջոցառումներ, հասնել բոլոր տնտեսությունների շահութաբեր աշ-

խատանքի: Պլանների գերակատարման հաշվին բարելավել բնակչությանը սննդա-
մթերքի մատակարարումը:

Ավելի լայնորեն արմատավորել ինտենսիվ տեխնոլոգիաները, կոլեկտիվ և ըն-
տանեկան կապալը, ավելի ակտիվորեն լուծել գյուղի սոցիալական պրոբլեմները:

Գյուղի բնակիչների համար ստեղծել անձնական տնտեսություններում անասուն
ու թռչուն պահելու անհրաժեշտ պայմաններ: Կատարել արդյունաբերական ձեռնար-
կությունների օժանդակ գյուղական տնտեսությունների զարգացման նախատեսված
ծրագիրը: Մինչև 1990 թվականը անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազա ստեղծել
լրիվ ծավալով և ամբողջ տարվա ընթացքում կարտոֆիլի ու պտուղբանջարեղենի
արտադրության, պահպանման և իրացման համար: Բարձրացնել ջերմոցների բեր-
քատվությունը: Հանրապետության արդյունաբերական բոլոր կենտրոններում աշնան-
ձմռան ժամանակաշրջանում ապահովել թարմ բանջարեղենի առևտուրը:

Կատարել ագրոարդյունաբերական համալիրի վերամշակող ճյուղերի արտա-
դրական կարողությունների զարգացման տասներկուերորդ հնգամյակի համար նա-
խատեսված պլանները: Միջոցներ ձեռնարկել հացաբուլկեղենի, հրուշակեղենի, մսե-
ղենի, կաթնեղենի և այլ արտադրանքի որակը բարձրացնելու և տեսականին ըն-
դլայնելու համար:

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ. մարդու նկատմամբ հոգա-
տարությունը պահել հանրապետական կուսակցական կազմակերպության ուշադրու-
թյան կենտրոնում: Տասներկուերորդ և տասներեքերորդ հնգամյակների ընթացքում
հասնել բնակմակերեսով, մանկական նախադպրոցական հիմնարկներով, հիվանդա-
նոցներով և պոլիկլինիկաներով, առևտրի օբյեկտներով և կոմունալ-կենցաղային մյուս
հիմնարկներով հանրապետության բնակչության ապահովման միջին միութենական
ցուցանիշներին: Մինչև 2000 թվականը յուրաքանչյուր ընտանիքի ապահովել առան-
ձին բնակարանով կամ անհատական տնով:

Ժողովրդական տնտեսության մեջ լրացուցիչ աշխատատեղերի ստեղծման, կոո-
պերատիվ և անհատական աշխատանքային գործունեության լայն զարգացման հաշ-
վին հասնել աշխատունակ բնակչության լրիվ զբաղվածության:

Ապահովել ժողովրդական սպառման ապրանքների արտադրության և բնակչու-
թյան սպասարկումների առաջանցիկ զարգացումը: Վճռաբար բարելավել առևտրի
և կենցաղային սպասարկման ձեռնարկությունների, առողջապահության հիմնարկների
աշխատանքը: Միջոցներ ձեռնարկել ստեղծելու քաղաքային մարդատար տրանս-
պորտի համապատասխան գիտատեխնիկական բազա: Ապահովել մարդկանց նոր-
մալ փոխադրումը:

Հասնել կոմունալ տնտեսության զարգացմանը հատկացվող կապիտալ ներդրում-
ների առաջնահերթ իրացման: Մինչև 1990 թվականը հանրապետությունում լուծել
խմելու ջրի պրոբլեմը: Բնապահպանական միջոցառումներ իրականացնել Սևանի
առնչությամբ: Ստեղծել կեղտաջրերի կենսաբանական զտման անհրաժեշտ կարողու-
թյուններ:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը հատկապես ընդգծում է, որ ԿԱՊԻ-
ՏԱԼ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, որպես կուսակցության քաղաքականության նյութակա-
նացման կարևորագույն միջոց, պետք է գտնվի բոլոր կուսակցական կազմակերպու-
թյունների, սովետական և տնտեսական մարմինների ուշադրության կենտրոնում:
Տնտեսական շինարարության այդ տեղամասում կուսակցական-քաղաքական աշխա-
տանքի փորձի և պրակտիկ ջանքերի կենտրոնացումը, պլանային առաջադրանքների
լրիվ կատարումը առաջնահերթ գործ է:

Պլենումը, որպես կապիտալ շինարարության բնագավառի կոնկրետ խնդիրներ,
առաջադրում է. շինարարական ինդուստրիայի և շինանյութերի արդյունաբերության
կարողությունների լիակատար օգտագործում, այդ ձեռնարկությունների փոխադրում
երկհերթ-եռահերթ աշխատանքի, շինմինի, ագրոշինի և հանրապետության մյուս
շինմոնտաժային կազմակերպությունների արտադրական բազայի զարգացում և կա-
րողությունների մեծացում, բնակելի տների և կուլտուր-կենցաղային օբյեկտների շի-
նարարության տնտեսական եղանակի լայն զարգացում, շինարարության, առանձ-
նապես բնակարանային շինարարության որակի շեշտակի բարձրացում, բնակարան-
ների բարելավված հարդարմանը հենց բնակիչների ներգրավում՝ անձնական միջոց-
ների հաշվին:

Հանրապետության Մինիստրների խորհրդին՝ անհրաժեշտ փոփոխություններ
մտցնել արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, սոցիալական ոլորտի, կապիտալ

շինարարության զարգացման ընթացիկ և հեռանկարային պլանների մեջ: Տնտեսական ղեկավարման բոլոր մակարդակներում հասնել բարձր կատարողական կարգապահության:

3. Կենտկոմի բյուրոյին, բաժիններին, կուսակցության քաղկոմներին և շրջկոմներին, սկզբնական կուսակցական կազմակերպություններին՝ վճռական միջոցներ ձեռնարկել վերացնելու գաղափարաքաղաքական ոլորտում տեղ գտած լուրջ թերությունները: Ուժեղացնել գաղափարախոսական, քաղդաստիարակչական աշխատանքը: Հատուկ ուշադրություն նվիրել սովետական հայրենասիրության և սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմի, ՍՍՀՄ ժողովուրդների անխախտ եղբայրական բարեկամության ոգով աշխատավորների դաստիարակության հարցերին: Կուսակցական և կոմերիտական ուսուցման, տնտեսագիտական կրթության համակարգը կողմնորոշել դեպի Կենտկոմի հունիսյան պլենումի նյութերի խոր ուսումնասիրություն, այդ աշխատանքը սերտորեն շաղկապելով յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում գործնական խնդիրների լուծման հետ:

Մասսայական ինֆորմացիայի միջոցներին՝ ըստ ամենայնի պաշտպանել և տարածել տնտեսավարման, կարգապահության և պատասխանատվության ամրապնդման առաջավոր փորձը, բացել այդ թեմաներով խորագրեր, լինել վերակառուցման, նոր ձևով աշխատանքի համար պայքարի մասնակիցների իսկական ամբիոն: Հետևողականորեն ու հաստատակամորեն հաղթահարել հանդիսամոլությունը, բարեհոգությունն ու ինքնահանգստացումը, պայմաններ ստեղծել հրապարակայնության, կարծիքների բացախոս փոխանակության համար: Ամենուրեք հաստատել այնպիսի մթնոլորտ, որ յուրաքանչյուր կոմունիստ, յուրաքանչյուր աշխատավոր կարողանա անկեղծորեն արտահայտել իր կարծիքը, համարձակ բացահայտել սխալներն ու թերությունները: Վերահսկողությունից դուրս, քննադատությունից դուրս չպետք է մնա ոչ մի կուսկազմակերպություն, ոչ մի կոմունիստ:

Գործուն պայքար մղել կամպանիականության դեմ, կյանքից պրոպագանդայի կտրվածության, թղթաբարության դեմ: Գաղափարախոսական կադրերի մեջ մշակել աշխատավորության հետ մշտապես և սերտորեն շփվելու, բնակչության զանազան խմբերի պահանջմունքները, սոցիալ-քաղաքական փորձը հաշվի առնելու ունակություններ, վճռաբար գործելու կարողություն այնտեղ, ուր կոմունիստական համոզմունքները, կուսակցական սկզբունքները բախվում են մեր հասարակությանը խորթ հայացքներին, տրամադրություններին, արարքներին: Բարձրացնել ամբողջ արտաքին քաղաքական պրոպագանդայի արդյունավետությունը: Օպերատիվորեն և հարձակողաբար պայքար մղել դաշնակցություն կուսակցության հետադիմական գաղափարախոսության դեմ:

Ուժեղացնել պայքարը արտադրության մեջ և ըստ բնակության վայրի այնպիսի բացասական երևույթների իսպառ վերացման համար, ինչպիսիք են հարբեցողությունը, թմրամոլությունը, անաշխատ եկամուտները, սոցիալիստական օրինականության, կոմունիստական բարոյականության նորմերի մյուս խախտումները: Իրավապահ մարմինների գործունեությունն ուղղել կաշառակերության, սպեկուլյացիայի, սոցիալիստական սեփականության հափշտակումների դեմ արդյունավետ պայքարի ծավալմանը, այդ մարմիններն ամրապնդել քաղաքականապես հասուն, բարոյապես անբասիր մարդկանցով: Անհրաժեշտ համարել իրավապահ մարմինների աշխատանքի պրակտիկայի մեջ մտցնել սոցիալական արդարության հաստատման, բացասական երևույթների դեմ մղվող պայքարի գծով իրականացվող միջոցառումների մասին կանոնավոր հաշվետվությունները մամուլում, ռադիոյով ու հեռուստատեսությամբ:

4. Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը գտնում է, որ վերակառուցման խորացումն ու արագացումը, էկոնոմիկայի, սոցիալական ոլորտի զարգացման գործում եղած թերությունների վերացումը, կուսակցության արդի պահանջների ոգով գաղափարաքաղաքական մթնոլորտի առողջացման համար մղվող պայքարը պահանջում են կուսակցական աշխատանքի արմատական վերակառուցում:

Կենտկոմի բյուրոյին՝ ապահովել, որ քաղկոմները, շրջկոմները, բոլոր սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունները հստակորեն և կոնկրետ կերպով որոշեն իրենց խնդիրները այդ գործում և մշակեն դրանց իրականացման մեթոդները: Առաջին պլան մղել կադրերի հետ տարվող աշխատանքը, նրանց պատասխանատվության բարձրացումը: Կուսակցության XXVII համագումարի, ՍՄԿԿ Կենտկոմի հունվարյան, հունիսյան պլենումների դիրքերից անհատապես գնահատել բոլոր ղեկավար կադրերի գործունեությունը, բարձրացնել պահանջկոտությունը նրանց

նկատմամբ: Տնտեսական, կուլտուրական շինարարության, գաղափարախոսական ոլորտի հետ մնացող տեղամասերը ամրապնդել քաղաքական, գործնական ու բարոյական անհրաժեշտ հատկանիշներ ունեցող, իրապես մթնոլորտը փոխելու, վերակառուցումն իրականացնելու ունակ աշխատողներով: Բացառել պրոտեկցիոնիզմի, անձնական նվիրվածության հատկանիշներով աշխատողների առաջքաշման դեպքերը:

Ղեկավար կադրերի տեղաբաշխման գործում հատուկ ուշադրություն նվիրել երիտասարդ աշխատողների, կանանց, ամենից առաջ ժողովրդական տնտեսության այն աշխատողների առաջքաշմանը, ովքեր աշխատավորական կոլեկտիվներում գործնական աշխատանքի դպրոց են անցել: Հասնել կադրերի ուղղահայաց ու հորիզոնական տեղաշարժման խելամիտ զուգորդման՝ տեղական աշխատողների առաջքաշումով: Ավելի մեծ հոգատարություն ցուցաբերել ոչ բնիկ ազգության անձանց ղեկավար աշխատանքի առաջ քաշելու նկատմամբ: Ապահովել ղեկավար կադրերի կուսակցական-քաղաքական կրթության միջոցառումների կատարումը:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը ընդգծում է կուսակցության քաղկոմների և շրջկոմների, դրանց առաջին քարտուղարների առանձնակի դերն ու բարձր պատասխանատվությունը հանրապետությունում վերակառուցման արագացման և խորացման համար: Նրանց աշխատանքի ոճը պետք է լինի սկզբունքային, պահանջկոտ, արդյունավետ: Անհրաժեշտ է ժամանակին գնահատական տալ խախտումներ ու զանցանքներ թույլ տված ղեկավար կոմունիստների գործողություններին:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի հիմնադրույթների գործնական իրականացման աշխատանքը կենտրոնացնել ամենից առաջ սկզբնական կուսակցական կազմակերպություններում: Յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում մշակել կառավարման առաջադիմական մեթոդների անցնելու կոնկրետ ծրագիր: Ավելի համարձակորեն ներդնել կազմակերպչական և քաղաքական աշխատանքի նոր ձևերն ու մեթոդները, որոնք նպաստում են կոմունիստների և անկուսակցականների ավելի ու ավելի լայն մասնակցությանը վերակառուցմանը, վճռաբար հաղթահարել հնացած և պահպանողական հայացքները, խնամառուական տրամադրությունները:

Ամենուրեք ամրապնդել կազմակերպվածությունը և կարգուկանոնը, կուսակցական, պետական և աշխատանքային կարգապահությունը: Ապահովել խիստ և ամենօրյա վերահսկողություն էկոնոմիկայի կառավարման արմատական ռեֆորմի իրականացման ընթացքի նկատմամբ, այն բանի նկատմամբ, թե կադրերը ինչպես են կենսագործում վերակառուցման մասին կուսակցության դիրեկտիվները: Վերահսկողության հարցերում վերջ դնել անսիստեմայնությանը, անխորհրդաբար գործելուն, մակերեսայնությանը, մեծաթիվ և սակավարդյունավետ ստուգողական միջոցառումների համար աշխատավորներին աշխատանքից կտրելուն:

Բարձրացնել ժողովրդական դեպուտատների սովետների ակտիվությունը սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացման գործում, անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծել նրանց գործունեության դեմոկրատական սկզբունքների ավելի լրիվ իրականացման համար: Առավելագույնս օգտագործել արհմիությունների ուժերն ու հնարավորությունները տնտհաշվարկի, ինքնածախսածածկման և ինքնաֆինանսավորման հիման վրա աշխատավորական կոլեկտիվների կյանքի վերակառուցման, աշխատավորների ստեղծագործական ակտիվության զարգացման գործում: Կոմերիտական կազմակերպություններին՝ ուժեղացնել ուշադրությունը պատանիների և աղջիկների աշխատանքային, քաղաքական և բարոյական կոփման նկատմամբ, նրանց իրապես ներգրավել բոլոր հասարակական գործերում:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի որոշումներին համապատասխան ընթացիկ տարվա վերջին անցկացնել ժողովներ և կուսակցական կոմիտեների պլենումներ՝ լսելու ընտրովի մարմինների հաշվետվությունները վերակառուցման ղեկավարման գործում իրենց աշխատանքի մասին:

5. Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին՝ ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի հաստատած «Էկոնոմիկայի կառավարման արմատական վերակառուցման հիմնական դրույթներին» համապատասխան անհապաղ սկսել էկոնոմիկայի ղեկավարման արմատական ռեֆորմի փուլ առ փուլ իրականացումը: Արագացնել պլանավորման վերակառուցումը, այն խստիվ համապատասխանեցնել տնտեսավարման, կառավարման նոր մեթոդներին: Սպառիչ միջոցների դիմել ձեռնարկությունների ֆինանսական վիճակի առողջացման համար՝ այն հաշվով, որ 1988

թվականից նրանց փոխադրումը լրիվ տնտեսական հաշվարկի և ինքնաֆինանսավորման իրականացվի ոչ ձևականորեն: Ապահովել ժողովրդական տնտեսության ճյուղերի կազմակերպական կառուցվածքների արմատական վերակառուցումը, էականորեն պարզեցնել դրանք, կրճատել կառավարման ապարատի թվակազմը, ընդ որում վերացնել գերատեսչական կրկնորդումը: Անհրաժեշտ նախադրյալներ նախապատրաստել պետական ձեռնարկության (միավորման) մասին ՍՍՀՄ օրենքի կիրառման համար:

6. Կուսակցական կոմիտեներին, սովետական, տնտեսական մարմիններին՝ ապահովել սիստեմային մոտեցում տնտեսավարման նոր պայմաններին ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների կոլեկտիվների փոխադրման նախապատրաստության նկատմամբ, մանրազնին քննության առնել նրանց պատրաստությունը դրան: Սկզբունքորեն գնահատել և օպերատիվորեն վերացնել առկա թերությունները, հաստատակամորեն ներդնել վերակառուցման առաջավոր փորձը: Այդ ամբողջ աշխատանքը պետք է կատարվի լայն դեմոկրատիայի և հրապարակայնության մթնոլորտում: Անհրաժեշտ է վերջ դնել ընդունված որոշումների կատարման գործում դանդաղկոտությանը, գործնականորեն արձագանքել քննադատությանը, առանձնապես ներքևից եկող քննադատությանը, չխուսափել դիսկուսիաներից, կարծիքների և դիրքորոշումների բախումից:

* * *

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի պլենումը հաստատ վստահություն է հայտնում, որ հանրապետության կոմունիստները, բոլոր աշխատավորներն իրենց ուժերն ու եռանդը կգործադրեն լուծելու կուտակված պրոբլեմները, կհաղթահարեն էկոնոմիկայի զարգացման գործում և գաղափարաբարոյական ոլորտում տեղ գտած թերությունները: Հանրապետական կուսակցական կազմակերպությունը կապահովի ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թվականի հունիսյան պլենումի պահանջների անշեղ կենսագործումը, հանրապետության աշխատավորներին կմոբիլիզացնի մեծ Հոկտեմբերի 70-ամյակն արժանավայել դիմավորելու համար:

ԷԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ԵՎ ԲԱՇԽՄԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Մ. ՉՈԲԱՆՅԱՆ
Տնտեսագիտության թեկնածու

ԷԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ բարդ և բազմակողմ պրոցես է, որը որակական խոր փոփոխություն է հարուցում տնտեսական և արտադրական պոտենցիալում, կառուցվածքային տեղաշարժեր՝ հասարակության արտադրողական ուժերում, գիտատեխնիկական պրոցեսի արագացման, արտադրական և բաշխման հարաբերությունների կատարելագործման հիման վրա: Դրան են նպատակամղված ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թ. հունիսյան պլենումի որոշումները կարգավորված տնտեսական մեխանիզմի, նրա մեթոդների ու գործիքակազմի համակարգի մշակման ու ներդրման, որակական տնտեսական աճի ուժեղացման, հասարակական արտադրության արդյունավետության և աշխատանքի արտադրողականության արմատական բարձրացման վերաբերյալ:

Գիտականորեն հիմնավորելով էկոնոմիկայի հեղափոխական վերափոխումների անհրաժեշտությունը՝ կուսակցությունը գտնում է, որ անցյալում տեսական թերամշակումները բացասական ազդեցություն են ունեցել գործնական հարցերի լուծման վրա: Տնտեսավարման և կառավարման բնագավառում գործում էին հնացած մեթոդներ, արտադրության և բաշխման մեջ առաջացած հարաբերությունները չէին համապատասխանում հասարակության պահանջներին, աշխատանքի խթանումն ու արտադրության պրոցեսը հիմնականում կողմնորոշված էին քանակական, էքստենսիվ զարգացմանը:

Էկոնոմիկայի վերակառուցումը, արտադրության ինտենսիվ տիպի ձևավորումը, արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված տնտեսական նոր մեխանիզմի ստեղծումը կանխորոշում են բաշխման հարաբերությունների կատարելագործման բնույթը և ուղիները, որոնք, ինչպես նշված է ՍՄԿԿ ծրագրի նոր խմբագրությունում, ակտիվ ներգործություն են ունենում հասարակական արտադրության զարգացմամբ կոլեկտիվ և անհատական շահագրգռվածության աճի, մարդկանց կենսամակարդակի և ապրելակերպի վրա: Հասարակական արդյունքի և ազգային եկամտի առավել արդյունավետ բաշխման հետևողական գծի անցկացումը հիմնվում է այն բանի վրա, որ բաշխման մեխանիզմը հուսալի արգելափակոց հանդիսանա անաշխատ եկամուտների, աշխատանքի վարձատրությունում հավասարեցման առջև, խիստ վերահսկողություն հաստատի աշխատանքի չափի և սպառման չափի վրա՝ միաժամանակ ուժեղացնելով կոլեկտիվների և յուրաքանչյուր աշխատողի շահագրգռությունը ժողովրդատնտեսական լավագույն արդյունքների ձեռքբերման նկատմամբ (տե՛ս ՍՄԿԿ XXVII համագումարի նյութերը, էջ 206):

Վերջնական հասարակական արդյունքի և ազգային եկամտի (վերստեղծված արդյունքի) բաշխումը արտադրության գլխավոր մասնակիցների՝ պետության, տընտեսական և արտադրական օղակների, աշխատավորների տարբեր խավերի միջև. վերարտադրության ինտենսիվ տիպի ձևավորման ու ծավալման պայմաններում, սկզբնավորում և եզրափակում է այդ պրոցեսը, որը բնորոշում է ոչ միայն վերարտադրության էությունը և դինամիկան, այլև նրա նպատակամղվածությունը բարձր

արդյունավետության ապահովմանը, անձնական և հասարակական պահանջմունքների առավել լրիվ բավարարմանը:

Սպառողական բարիքների բաշխման հարաբերությունները տնտեսական ու սոցիալական հիմնավորումների ու արտադրության պայմանների առանցքն ու շարժիչ ուժն են: Դրանք արտացոլում են սոցիալիզմի հիմնական տնտեսական օրենքի գլխավոր սկզբունքներն ու բովանդակությունը, աշխատանքի բաշխման օրենքի իմաստը: Սակայն ճիշտ է նաև այն, որ նյութական արտադրության բնագավառը, այստեղ առաջացած արտադրական հարաբերությունները վճռորոշ են բաշխման հարաբերությունների նկատմամբ, որոնք իրենց հերթին ակտիվորեն ներգործում են արտադրության զարգացման վրա, բայց կարող են նաև թուլացնել նրա աճը: Այդ նկատառումով էկոնոմիկայի վերակառուցման պայմաններում նոր ձևով են ծառանում բաշխման հարաբերությունների ամբողջ համակարգի գործողության հարցերը, դրանց ազդեցությունը, արդյունավետության տեմպերի և աճի արագացման, արտադրության և սպառման միջև համամասնությունների ու հարաբերակցությունների կատարելագործման վրա: Դրանց ներգործությունը առավել կարևոր է թողարկվող արտադրանքի որակի ու տեսականու, արտադրական կարողությունների նորացման և տեխնիկական վերազինման, ռեսուրսախնայողության, բարձր արտադրողական աշխատանքի խթանման վրա: Խոսքն ամենից առաջ վերաբերում է հիմնական արտադրական օղակներին, ինչպես նաև բոլոր արտադրական բջիջների տնտեսական գործունեությանը:

Երկրի ժողովրդական տնտեսությունում իրականացվում է նյութատեխնիկական բազայի և արտադրության արմատական վերակառուցում՝ գիտատեխնիկական առաջադիմության, կառուցվածքային և ինվեստիցիոն քաղաքականության փոփոխման հիման վրա: 1986 թ. ազգային եկամուտն աճեց 4,1, արդյունաբերական արտադրանքը՝ 4,9 տոկոսով, որն ամենաբարձրն էր վերջին ինը տարում:

Կապիտալ ներդրումների ընդհանուր ծավալում տեխնիկական վերազինման և վերակառուցման բաժինը հասավ 42 տոկոսի՝ 1980 թվականի 32 տոկոսի դիմաց: Հասարակական աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման հիման վրա ստացվեց ազգային եկամտի աճի մոտ 94 տոկոսը՝ տասնմեկերորդ հնգամյակի 87 տոկոսի փոխարեն: Կրճատվել է ազգային եկամտի էներգատարությունը, մետաղատարությունը: Վառելիքի և էներգիայի պահանջմունքների աճի 42 տոկոսն ապահովվեց դրանց խնայողության հաշվին:

Հայկական ՍՍՀ-ում 1986 թվականին, նախորդ տարվա համեմատությամբ, գործող ձեռնարկությունների վերակառուցմանն ու տեխնիկական վերազինմանն ուղղված կապիտալ ներդրումների ծավալը մեծացավ 338 միլիոն ռուբլով կամ 17,6 տոկոսով, արդյունաբերության մեջ ներդրվեց 7,5 հազար գիտատեխնիկական միջոցառում, որը հնարավորություն տվեց պայմանականորեն ազատել 7,1 հազար աշխատողի, ապահովել 67 միլիոն ռուբլու տնտեսական արդյունք: Այդ միջոցառումների ներդրման շնորհիվ այստեղ ապահովվեց աշխատանքի արտադրողականության ընդհանուր աճի 40 տոկոսը:

Սակայն արտադրության ինտենսիվացման նյութական հիմքերի ստեղծմամբ չեն սպառվում արդյունավետության աճի բոլոր ռեզերվներն ու հնարավորությունները, չի ավարտվում տնտեսական հարաբերությունների կատարելագործումը: Ընդ որում վճռական նշանակություն են ստանում տնտեսավարման հոգեբանության վերակառուցման անհրաժեշտությունը, մարդկային գործոնի ակտիվացումը, ձեռնարկությունների ինքնուրույնության, սոցիալիստական նախաձեռնողականության սահմանների ընդլայնումը:

Սովետական էկոնոմիկան առավելապես ինտենսիվ զարգացման ուղու վրա փոխադրելու, գիտատեխնիկական առաջադիմությունն արագացնելու կուսակցության կուրսը նախատեսում է կառավարման ու տնտեսավարման ամբողջ համակարգի վերակառուցման տեսական ու գործնական հարցերի լուծման նկատմամբ նոր մոտեցումների հիմնավորում: Այստեղ առաջին պլան են մղվում բաշխման հարաբերությունների, գնագոյացման կատարելագործման, արտադրության մեջ գիտատեխնիկական նվաճումների արագ ներդրման համար լավագույն պայմանների ստեղծման, բարձր արտադրողական աշխատանքի խթանման պրոբլեմները:

Սոցիալիզմի գերագույն նպատակի իրագործումը՝ ժողովրդի կյանքի նյութական ու կուլտուրական մակարդակի անշեղ վերելքը, դարձել է սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացման քաղաքական ծրագիրը: Այն կիրականացվի էկոնոմիկայի աճի,

նրա տեմպերի ու արդյունավետության բարձրացման միջոցով՝ գիտատեխնիկական առաջադիմության, արտադրության տեխնիկական վերազինման ու վերակառուցման, ստեղծված արտադրական պոտենցիալի ինտենսիվ օգտագործման, էկոնոմիկայի սոցիալական կողմնորոշման ուժեղացման, արտադրության կազմակերպման, աշխատանքի խթանման, արդյունավետ ձևերի ներդրման հիման վրա: Այլ կերպ ասած, ուշադրության կենտրոնը քանակական ցուցանիշներից փոխադրվում է որակի և արդյունավետության, միջանկյալներից՝ վերջնական արդյունքների վրա: Հենց դա էլ կազմում է էկոնոմիկայի ինտենսիվ տիպի առավել կարևոր կողմերից մեկը՝ տնտեսական աճի նոր որակը, որն արտացոլում է արտադրության ինտենսիվացման և նրա արդյունավետության սերտ փոխառնչությունը: Հենց այս տեսանկյունից էլ պետք է քննարկել արտադրության ինտենսիվացման էությունը, նրա մակարդակն ու աստիճանը, որոնք ապահովում են տնտեսական շրջանառության մեջ ներգրավված ռեսուրսներից ստացվող արտադրանքի միավորի հաշվով աշխատանքի առավելագույն չափով հնարավոր վերջնական արդյունքը: Դրա հետ մեկտեղ, արտադրության ինտենսիվացումը, որպես վերարտադրության նոր տիպ, միաժամանակ պետք է ապահովի հասարակականորեն անհրաժեշտ ծախսումների նվազումը, այսինքն՝ արտադրանքի միավորի վրա գործադրվող կենդանի և առարկայացված աշխատանքի հարաբերական ու բացարձակ խնայողությունը, քանի որ վերջնական արդյունքների աճը, հասարակական և անձնական պահանջմունքների առավելագույն բավարարումը նյութական ու աշխատանքային ծախսումների ծավալի մեխանիկական մեծացում չեն նշանակում: Ընդ որում արտադրանքի որակի բարձրացումը, արտադրության ընդլայնումն ու կառուցվածքի կատարելագործումը, հասարակական և անձնական դինամիկ պահանջմունքներին նրա ճկունորեն հարմարվելը տեղի են ունենում հիմնական արտադրական ֆոնդերի, առանձնապես դրանց ակտիվ մասի արագ վերահագեցման և լավագույն կիրառման, նյութական, շրջանառու ռեսուրսների, բանվորական ուժի և ժամանակի արդյունավետ օգտագործման շնորհիվ: Այդ գործում կարևոր նշանակություն ունի վերարտադրության նյութաիրային և արժեքային տարրերի խիստ հաշվեկշռվածության, վերջնական արտադրանքի բաշխման ու վերաբաշխման տնտեսապես հիմնավորված համամասնությունների, հասարակական սպառողական արժեքների արտադրության վրա կատարվող ծախսումների հետ այդ արժեքների աճի օպտիմալ հարաբերակցությունների սահմանումը:

Այս հարցերի լուծման, հասարակության որակական նոր վիճակի ձեռքբերման գործում առանձնակի նշանակություն է ստանում հուսալիորեն գործող տնտեսական մեխանիզմի կարգավորումը: Տնտեսավարման ամբողջական, ճկուն համակարգի ստեղծումով, արտադրական և բաշխման հարաբերությունների կատարելագործմամբ են պայմանավորված, առաջին հերթին, սոցիալիզմի հնարավորությունների լիակատար իրականացումը, դրանց համարժեքությունը արտադրողական ուժերի մակարդակին, միտումը տնտեսական աճի որակական ներգործության ուժեղացմանը: Առանձնապես կարևոր է այդ մեխանիզմի նպատակամղվածությունը արտադրության մեջ լիակատար տնտհաշվարկի, ինքնածախսածածկման, ինքնաֆինանսավորման, գիտականորեն հիմնավորված տնտեսական նորմաների կիրառմանը՝ ծախսումների համեմատությամբ ժողովրդատնտեսական արդյունքի առաջանցիկ աճի ապահովմամբ: Դա կպահանջի տնտեսական մեխանիզմի գործողության այնպիսի ընդգրկում և ճշտություն, որը գործեր միայն որակի, արտադրողականության, արդյունավետության բարձրացման, նորացման, ռեսուրսախնայողության ուղղությամբ:

Տնտհաշվարկի խորացումը, միավորումների, ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների փոխադրումը ինքնածախսածածկման ու ինքնաֆինանսավորման տնտեսական կարևոր հիմք են բաշխման հարաբերությունների համակարգի կատարելագործման համար:

Էկոնոմիկայի վերակառուցման, սոցիալիստական արտադրության ինտենսիվացման պայմաններում տնտեսավարման մեթոդների, բաշխման հարաբերությունների կատարելագործման ասպարեզում առանձնահատուկ դեր է պատկանում տնտեսական նորմատիվների համակարգին: Այդպիսի մոտեցումը, որպես գիտական սոցիալիստական պլանավորման բաղկացուցիչ մաս, օգտագործվում է արտադրության զարգացման և արտադրանքի բաշխման համամասնության ապահովման, նյութական, աշխատանքային և ֆինանսական ռեսուրսների ծախսման ու աշխատավորների գործունեության արդյունքների կարգավորման համար: Տնտեսական նորմատիվների և նորմաների կիրառման ընդլայնումը, դրանց գիտական հաշվարկային

հիմնավորվածության ուժեղացումը հնարավորություն են տալիս առավել օբյեկտիվ տնտեսագիտական կարգավորում մտցնել միավորումների, ձեռնարկությունների, նրանց ներարտադրական օղակների գործունեության մեջ, ներդնել և զարգացնել տնտհաշվարկը: Խոսքը վերաբերում է արտադրությունում նյութական խրախուսման, սպառման, աշխատանքի նորմավորման, գնագոյացման ոլորտի պլանավորման պրակտիկայում տնտեսապես հիմնավորված նորմատիվներ օգտագործելուն՝ կենդանի ու առարկայացված աշխատանքի ծախսումները օբյեկտիվորեն չափելու և կարգավորելու, վերջին հաշվով, միջոցների տեսակարար ծախսումը կրճատելու, արտադրանքի որակական հատկանիշները բարձրացնելու նպատակով:

Գիտականորեն հիմնավորված տնտեսական նորմատիվները հնարավորություն են ընձեռում կառավարման երկու սկզբունքները՝ կենտրոնացված օղակի ուժեղացումը և ձեռնարկությունների տնտեսական ինքնուրույնության ընդլայնումը, զուգակցել ապրանքադրամական հարաբերությունների դեռևս ոչ լրիվ օգտագործվող պոտենցիալի, արժեքի օրենքի հետ:

Ընթացիկ տարում արդեն պլանավորված են տնտեսական կայուն նորմատիվներ, «համախառն» մոտեցման փոխարեն, որպես հիմնական ցուցանիշ, մտցվել է ըստ պայմանագրերի և պարտավորությունների արտադրանքի մատակարարումների 100 տոկոսանոց կատարում: Դա հիմք կծառայի ապահովելու ժողովրդական տնտեսության նյութական հաշվեկշռվածությունը, էկոնոմիկայի գործունեության կայունությունն ու ռիթմիկությունը, իրականացնելու «ծախսումնային» մեխանիզմից անցում դեպի ձեռնարկությունների և պետության միջև շահույթի բաշխման նորմատիվային մեթոդը՝ այն դարձնելով աշխատանքային կոլեկտիվների սոցիալ-տնտեսական զարգացման վճռորոշ պայման:

Մարքսիզմ-լենինիզմի հիմնադիրները, մշակելով և հիմնավորելով նոր հասարակարգի զարգացման ձևերի, հեռանկարների և շրջափուլերի սկզբունքային դրույթները, բացահայտել են ապագա տնտեսական կառուցվածքի և գործունեության բնորոշ, էական առանձնահատկությունները, արտադրական և բաշխման հարաբերությունների յուրահատկությունները: Կ. Մարքսը նշել է, որ «Միայն այնտեղ, որտեղ արտադրությունը գտնվում է իրական կանխորոշիչ վերահսկողության տակ, դա հասարակության կողմից արտադրության վերահսկողությունն է, հասարակությունը կապ է ստեղծում որոշակի առարկայի արտադրության վրա ծախսվող հասարակական աշխատաժամանակի քանակի և այդ առարկայի օգնությամբ բավարարման ենթակա հասարակական պահանջմունքի չափերի միջև» (К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 25, ч. 1, с. 205): Հենց սոցիալիզմի օրոք է արտադրությունը ենթակա սպառման շահերին, աշխատավորների կենսամակարդակի բարձրացմանը: Վ. Ի. Լենինն ընդգծել է. «Միայն սոցիալիզմը հնարավորություն կտա արդյունքների հասարակական արտադրությունն ու բաշխումը լայնորեն տարածել և գիտական նկատառումներով իսկապես ենթարկել այն նպատակին, թե ինչպես բոլոր աշխատավորների կյանքը դարձնել առավել հեշտ, և նրանց բարեկեցության հնարավորություն ընձեռող: Միայն սոցիալիզմը կարող է իրականացնել դա» (ԵԼԺ, հ. 36, էջ 467):

Սոցիալիստական հասարակարգում տնտեսական գործունեության արդյունքների՝ արտադրության միջոցների և սպառման ապրանքների, չափումը և բաշխումը (ստացումը) կատարվում են ծախսումներին (համարժեքությանը) համաչափ և ժողովրդատնտեսական պլաններին համապատասխան, որոնք արտահայտում են պետության այս կամ այն շահերը և դրդապատճառները: Բայց այստեղ գլխավորն այն է, որ ինչպես արտադրության միջոցների, այնպես էլ սպառողական բարիքների բաշխման հարաբերությունները, նախ և առաջ, ձևավորվում են անմիջականորեն արտադրության ոլորտում: Այդ ոլորտում բացահայտվում են, մի կողմից, արտադրության միջոցների (պետական, համաժողովրդական, կոլտնտեսային-կոոպերատիվ) և, մյուս կողմից, կոնկրետ արտադրողի և միաժամանակ այդ սեփականությունը կրողի տնտեսական շահերն ու հարաբերությունները, որոնք կանխորոշում են ինչպես արտադրության պայմանները, այնպես էլ նրա արդյունքների իրացման բնույթը:

Մարքսն ընդգծում էր, որ սոցիալիզմի օրոք մարդկանց հավասարությունը գոյություն կունենա արտադրության միջոցների նկատմամբ նրանց միանման վերաբերմունքի իմաստով, որովհետև վերացված կլինի այդ միջոցների մասնավոր սեփականությունը և բացառված՝ աշխատուժի շահագործումը, բնականաբար, աշխատողները հավասար աշխատանքի համար հավասար վարձատրություն կստանան: Դրա հետ մեկտեղ կոմունիզմի առաջին փուլի պայմաններում Մարքսը նկատի ուներ

այդ հասարակության անդամների անխուսափելի անհավասարությունը, երբ ո՛չ տնտեսական, ո՛չ էլ սոցիալական նկատառումով չի կարող լիակատար հավասարություն լինել, քանի որ անհրաժեշտ է հասարակական արտադրանքի բաշխումն իրագործել ըստ նրանց կատարած աշխատանքի քանակի, այլ ոչ թե ըստ պահանջմունքների:

Առանձին արտադրողների միջև սպառման առարկաների բաշխումը կատարվում է հավասար աշխատանքի համար՝ հավասար վարձատրություն սկզբունքով, որի հիմքում ընկած է աշխատանքը: Ինչպես նշվեց ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թ. հունիսյան պլենումում, «Սոցիալիստական հասարակության մեջ մարդու նյութական և բարոյական դիրքի հիմքը պետք է լինի աշխատանքը և միայն աշխատանքը: Մարդու ստեղծագործական, բարձրարտադրողական աշխատանքը, տաղանդը, ընդհանուր գործի մեջ նրա ռեալ ավանդը պետք է ըստ ամենայնի խրախուսել: Եվ, ընդհակառակը, պասսիվությունը, անգործությունը, աշխատանքի ցածր կուլտուրան, հակահասարակական դրսևորումները պետք է գնահատվեն համապատասխան կերպով՝ սոցիալապես ու տնտեսապես»:

Նյութական բարիքների բաշխման հարաբերություններն արտահայտում են սպառողական հատկություններ ունեցող արտադրանքի նկատմամբ արտադրողների բացառիկ վերաբերմունքը: Դրանք արտացոլում են ոչ միայն արտադրողների տնտեսական շահերը, այլև ունեն սոցիալական դրդապատճառներ: Այլ կերպ ասած, բաշխման հարաբերությունները ներկայացնում են իրենց գործունեության վերջնական արդյունքների և բնորոշ հատկանիշների նկատմամբ արտադրության պրոցեսի մասնակիցների տնտեսական ու սոցիալական շահերը, որոնք կանխորոշում են ամենից առաջ արտադրության ու սպառման դիալեկտիկական միասնությունը, նյութական բարիքների բաշխման համապատասխանեցումը վերջնական արդյունքի, ազգային եկամտի աճի մեջ նրանց ներդրմանը: Այդ ամենը ենթադրում է արտադրության մասնակիցների աշխատանքին չառնչվող նյութական անհավասարությունը կանխելու համար, պայմանների ստեղծման անհրաժեշտությունը, սպառման չափի մերձեցումը աշխատանքի չափին:

«Յուրաքանչյուրից՝ ըստ ընդունակությունների, յուրաքանչյուրին՝ ըստ աշխատանքի» բաշխման սկզբունքի գլխավոր պահանջն այն է, որ, սոցիալիզմի տնտեսական մեխանիզմի մշակման ու գործողության մեջ դրվելու հետ մեկտեղ, լայնորեն օգտագործվեն անհատական ու հասարակական որակյալ աշխատանքի հնարավորությունները, ճիշտ հաշվի առնվեն անձնական, կոլեկտիվ և հասարակական շահերը, սահմանվեն աշխատանքի վարձատրության ու սպառման հասարակական ֆոնդերի աճի օպտիմալ տեմպեր և համամասնություններ, մարդկային գործոնի ռեզերվներն առավելագույն չափով մոբիլիզացվեն արտադրության ինտենսիվացման, արդյունավետության բարձր մակարդակի ապահովման համար:

Սպառման ու կուտակման համար ազգային եկամտի բաշխումը, դրանց օգտագործման դինամիկան և կառուցվածքը առավել ընդհանուր ձևով բնորոշում են էկոնոմիկայի աճն ու արդյունավետությունը, նրա նպատակամղվածությունը բնակչության պահանջմունքների բավարարմանը, ժողովրդի բարեկեցության բարձրացմանը: Անցած հնգամյակում երկրի ազգային եկամտի 75 տոկոսն օգտագործվեց բնակչության անձնական սպառման համար, ընդ որում այդ ցուցանիշը տասներորդ հնգամյակում կազմել էր 73,9, իններորդ հնգամյակում՝ 72,3 տոկոս: Այդ ժամանակամիջոցում ազգային եկամտի ծավալը մեծացավ 1,8, աշխատանքի արտադրողականությունը՝ 1,7 անգամ:

Հայկական ՍՍՀ-ում 1976—1985 թվականներին սպառման և կուտակման համար օգտագործված ազգային եկամուտն աճեց 1,57 անգամ՝ սպառման նկատմամբ կուտակման առաջանցիկ աճով: Նշված ժամանակամիջոցում հանրային աշխատանքի արտադրողականությունն ավելացավ 1,47 անգամ, բանվորների և ծառայողների միջին դրամական վարձատրությունը՝ 1,3, հանրային տնտեսությունում կոլտնտեսականների աշխատանքի վարձատրությունը՝ 1,53, սպառման հանրային ֆոնդերից մեկ շնչի հաշվով բնակչության ստացած վճարումները և արտոնությունները՝ 1,4 անգամ: Ավելի արագ տեմպերով աճեցին պետական և կոոպերատիվ առևտրի մանրածախ ապրանքաշրջանառությունը, բնակչության կենցաղային ծառայությունների իրացման ծավալը:

Սոցիալիզմի հիմնական սկզբունքը, լինելով բաշխման հարաբերությունների գլխավոր ձևը, նախատեսում է սոցիալիստական արտադրության մեջ կոլեկտիվիս-

տական սկզբունքների խստիվ պահպանում, նյութական շահագրգռվածություն և բարոյական խրախուսում՝ հիմնված օբյեկտիվ տնտեսական օրենքների, ամենից առաջ՝ սոցիալիզմի հիմնական օրենքի և ըստ աշխատանքի բաշխման օրենքի գործողության ու պահանջների վրա: Կարևոր է նշել, որ սոցիալիստական հասարակարգի կատարելագործման պայմաններում էլ այդ սկզբունքի իրականացումը տևական ժամանակահատված է նախատեսում:

Սակայն միշտ և ամենուր չէ, որ հիմնական սկզբունքի պահանջները լրիվ կատարվում են, այդ պատճառով երբեմն բարձրարտադրողական ու որակյալ աշխատանքը չի վարձատրվում համապատասխան ձևով, իսկ աշխատավարձի չափը դառնում է աշխատանքի ծախսումներին և թողարկված արտադրանքի որակին ոչ համարժեք:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1987 թ. հունվարյան պլենումում նշվեց, որ բարձր արտադրողական աշխատանքի նյութական ու բարոյական խթանման քաղաքականությունը հետևողականորեն չի իրագործվել, պարգև-հավելումների չհիմնավորված խոշոր գումարներ են վճարվել, ուժեղացվել են խնամառուական տրամադրությունները, մարդկանց գիտակցության մեջ սկսել է արմատավորվել «համահարթման» հոգեբանությունը, որոնք վնաս են հասցրել այն աշխատողներին, ովքեր ի վիճակի էին ավելի լավ աշխատել: Աշխատանքի չափի և սպառման չափի օրգանական առնչության խախտումը ոչ միայն ձևափոխում է աշխատանքի հանդեպ վերաբերմունքը՝ կասեցնելով նրա արտադրողականության աճը, այլև հանգեցնում սոցիալական արդարության սկզբունքների խեղաթյուրման, իսկ դա արդեն քաղաքական մեծ նշանակություն ունեցող հարց է: Խնդիր է դրված մեծացնել ըստ աշխատանքի բաշխման խթանիչ նշանակությունը, բարձրացնել մարդկային գործոնի դերը սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացման ասպարեզում: Այդ առնչությամբ և «Յուրաքանչյուրից՝ ըստ ընդունակությունների» պահանջի լրիվ իրականացման համար անհրաժեշտ է նախատեսել նախաձեռնողականության և ընդունակությունների պլանաչափ, անընդմեջ զարգացում, աշխատողների մասնագիտական մակարդակի, նրանց ձեռներեցության և պատասխանատվության բարձրացում այն հաշվով, որպեսզի հասարակության գլխավոր արտադրողական ուժը ունենա համակողմանի զարգացման բոլոր պայմանները: Այլ կերպ ասած, աշխատանքի բարձր արտադրողականության և նրա որակի ապահովման համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է ըստ ամենայնի կատարելագործել մարդկանց ուսուցման, առանձնապես կրթության տեխնիկական (տեսական ու գործնական) հիմքերը՝ կարևոր ուշադրություն դարձնելով ուսուցման և աշխատանքի արտադրողականության միակցմանը՝ որպես ժամանակակից հասարակության վերակառուցման հզորագույն միջոցներից մեկի (տե՛ս К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 19, с. 31): Այս պրոբլեմի հրատապությունը պայմանավորված է հանրակրթական և պրոֆեսիոնալ-տեխնիկական դպրոցի ռեֆորմի կենսագործմամբ:

Հիմնական սկզբունքի երկրորդ մասը՝ «Յուրաքանչյուրին՝ ըստ աշխատանքի», ըստ էության, ներկայացնում է աշխատանքի բաշխումը, որն արտահայտում է նյութական բարիքների և ծառայությունների նկատմամբ արտադրողների անմիջական հասարակական վերաբերմունքը: Ըստ աշխատանքի բաշխումը կատարվում է ապրանքադրամական ձևով, որը պայմանավորված է նրանով, որ սոցիալիզմի օրոք աշխատանքը մնում է որպես կենսապահպանման միջոց և նյութական բարիքների ու ծառայությունների բաշխման հիմնական չափանիշ: Աշխատանքի վարձատրությունը՝ որպես ըստ աշխատանքի բաշխման կոնկրետ դրսևորում, հանդես է գալիս իբրև աշխատավորների եկամուտների գլխավոր (բայց ոչ միակ) աղբյուր, բնակչության անձնական պահանջմունքների բավարարման հիմք: Հետևաբար, հասարակությանն անհրաժեշտ բարձրարտադրողական աշխատանքի պահպանման և զարգացման համար պետք է մշակել նյութական խթանման ցուցանիշները, որոնց միջոցով գնահատվեն ձեռքբերված արդյունքները, աշխատաժամանակի, արտադրության միջոցների ու առարկաների ինտենսիվ և արդյունավետ օգտագործումը, իրականացվի շերտավորված, ստույգ հաշվառման վրա հիմնված անհատական և կոլեկտիվ (բրիգադային) կապալի նյութական վարձատրություն: Այդ նպատակով կիրառվում են նյութական արտադրության ճյուղերում աշխատողների աշխատավարձի բարձրացման նոր սկզբունքներ: Նախատեսվում է աշխատավարձի խիստ կախվածություն սահմանել աշխատանքի քանակից և որակից, ուժեղացնել յուրաքանչյուրի նյութական պատասխանատվությունը, կատարելագործել աշխատանքի վարձատրու-

թյան ամբողջ կազմակերպումը, մեծացնել տարիֆային համակարգի պարզեցման, խրախուսական լրացուցիչ վճարումների ու հավելումների դերը, բարձրացնել աշխատանքի նորմավորման մակարդակը: Բանվորների տարիֆային դրույքները բարձրացվում են միջին հաշվով 20—25 տոկոսով, ղեկավարների, մասնագետների և ծառայողների պաշտոնական դրույքները՝ 30—35 տոկոսով: Այս ամենը պետք է իրականացվի սկզբունքորեն նոր հիմքի վրա, ոչ թե կենտրոնացված միջոցառումների հաշվին, այլ աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման, բոլոր ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման, աշխատավորական կոլեկտիվների տնտեսական գործունեության բարելավման և միայն նրանց վաստակած միջոցների հիման վրա:

Լիակատար տնտհաշվարկի, ինքնածախսածածկման և ինքնաֆինանսավորման սկզբունքների կիրառումը պայմաններ է ստեղծում սերտորեն զուգակցելու արտադրության վերջնական արդյունքներն այն ֆոնդերի հետ, որոնք ձևավորվում են նրա զարգացման, աշխատանքի վարձատրության, նյութական խրախուսման և սոցիալ-կուլտուրական սպասարկման համար: Այսպիսի պայմաններում յուրաքանչյուր արտադրական բջջի համար ինքնածախսածածկման և ինքնաֆինանսավորման սկըզբունքները կարող են հիմք ծառայել, որպեսզի կոլեկտիվների աշխատանքային գործունեության վերջնական արդյունքների հաշվին, ամենից առաջ տեխնիկապես վերակառուցվեն և վերազինվեն գործող արտադրական կարողությունները, երկրորդ, իրականացվի աշխատանքի այնպիսի վարձատրություն, որի մակարդակն ու չափը ամբողջովին կախված լինեն բարձր արդյունքների ձեռքբերման գործում անձնական և կոլեկտիվ ներդրումից, երրորդ, լուծվեն կոլեկտիվի սոցիալական զարգացման հարցերը, բավարարվեն նրա հարաճուն պահանջմունքները: Այդպիսի մոտեցումը, գործնականում նրա խստիվ պահպանումը հնարավորություն կտա նոր ստեղծված արդյունքի բաշխումը իրագործել կատարված աշխատանքի քանակին ու որակին համապատասխան, հաղթահարել համահարթման միտումը վարձատրման գործում, ինչպես նաև կայուն արգելափակոց կանգնեցնել ոմանց փատնողականության և դանդաղկոտության պատճառով առաջացած ծախքերը ուրիշների աշխատանքային ջանքերի հաշվին փակելու գործելակերպի առջև: Ընդ որում կարևոր է այն բանի գիտակցումը, որ ամեն մի խախտում կամ քիչ առաջ շարադրված հիմնարար սկըզբունքներից ամեն մի շեղում, ամեն մի ինքնակամ, վարչարարական լուծում կխեղաթյուրեն աշխատանքի տնտեսական մեթոդները, տնտհաշվարկի, սոցիալական արդարության սկզբունքները:

Սոցիալիզմի բաշխման հարաբերությունների մյուս ձևն այն վճարումներն ու արտոնություններն են, որոնք բնակչությունն ստանում է սպառման հասարակական ֆոնդերից: Այդ ֆոնդերը մեծ դեր են խաղում սովետական մարդկանց պահանջմունքների բավարարման, անվճար կրթության, առողջապահության, սոցիալական ապահովության զարգացման, ցածր վարձատրվող քաղաքացիների, ընտանիքների, սոցիալական խմբերի նյութական վիճակը բարելավելու գործում: Այս առումով կարևոր նշանակություն ունեն անվճար ծառայությունների և դրամական վճարումների հետագա արագ աճը, սպառման հասարակական ֆոնդերի կառուցվածքի ու բաշխման կատարելագործումը:

Բաշխման հարաբերությունների վերակառուցումը, ժողովրդի կյանքի նյութական ու կուլտուրական մակարդակի բարձրացումը գլխավորապես կանխորոշված են սոցիալիստական հասարակարգի հարաճուն հնարավորություններով, արտադրողական ուժերի, հասարակական արտադրության զարգացման մակարդակով:

Երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հետագա արագացումը, սոցիալիզմին ներհատուկ դինամիզմը պայմանավորում են հասարակական, ամենից առաջ, տնտեսական հարաբերությունների նոր որակական տեղաշարժերը, խոր և կոմպլեքսային փոփոխությունները ինչպես աշխատանքի և արտադրության ոլորտում, այնպես էլ կյանքի նյութական ու հոգևոր պայմաններում՝ խթանելով սովետական մարդկանց քաղաքական և աշխատանքային աճող ակտիվությունը:

ԿԵՆՏՐՈՆԱՑՈՒՄԸ ԵՎ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ

Հ. ԲԱԳՐԱՏՅԱՆ
Տնտեսագիտության թեկնածու

Մեր երկրի էկոնոմիկայի զարգացման արդի փուլը գործող տնտեսական մեխանիզմի որակական վերակառուցումների անհրաժեշտություն առաջադրեց: «Տնտեսական կառավարումը, և դա ակներև է, մշտական կատարելագործման կարիք ունի: Բայց այժմ իրադրությունն այնպիսին է, որ մասնակի բարելավումներով սահմանափակվել չի կարելի. անհրաժեշտ է արմատական ռեֆորմ» (**ՍՄԿԿ XXVII համագումարի նյութերը,** էջ 46): Ժողովրդական տնտեսության կառավարման վերակառուցման գործում որոշիչ է դառնում էկոնոմիկայի հիմնական օղակի հարցը: Եթե խոսելու լինենք անցյալի մասին, ապա ամենագլխավոր թերությունը, թերևս, եղել է հենց այն, որ միշտ վերափոխումները սկսել ենք վերևից: Ինչպես նշվեց ՍՄԿԿ Կենտկոմում հունիս ամսին տեղի ունեցած խորհրդակցությունում, «Այժմ մենք շարժումն սկսել ենք ելակետից՝ ձեռնարկությունից, միավորումից: Հարկավոր է նախ և առաջ լավ մտածել և գտնել այնպիսի պարամետրեր, որոնք հիմնական օղակի՝ ձեռնարկության, միավորման համար հնարավորություն ստեղծեին ի հայտ բերելու սոցիալիստական էկոնոմիկայի, տնտեսավարման մեր համակարգի, աշխատավորական կոլեկտիվի պոտենցիալը»:

Տվյալ պրոբլեմը լայն արձագանք է գտել մամուլում: Գիտնական տնտեսագետները ձեռնարկությունների տնտհաշվարկի ընդհանուր և մասնավոր պրոբլեմների լուծման նպատակով առաջ են քաշում ամենաբազմազան դրույթներ, առաջարկում են նրանց տնտհաշվարկային ինքնուրույնության տարբեր մոդելներ: Շատ հարցերում նկատվում են տարակարծություններ: Մամուլում անցկացվող դիսկուսիան թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ գիտական վեճերի մեխը կառավարման կենտրոնացված (ուղղահայաց) և ապակենտրոնացված (հորիզոնական) ձևերի ու մեթոդների հարաբերակցության պրոբլեմն է: Ձեռնարկությունների ինքնաֆինանսավորման խնդիրների լուծումը հիմնավոր չի լինի, եթե դրանք չկապվեն տվյալ ժամանակաշրջանի համար անհրաժեշտ տնտեսական մեխանիզմի ընդհանուր կոնցեպցիայի հետ: Այս ոլորտում տեղի ունեցող փոփոխությունները կարող են և չապահովել ակնկալվող արդյունքները, եթե հետագայում ձեռք չառնվեն տնտհաշվարկի ամբողջ մոդելի կոմպլեքսային վերակառուցման միջոցներ: Դեռևս 1984 թվականին մի շարք ճյուղերում անցկացվեց լայնամասշտաբ տնտեսափորձ, որին մասնակցեցին նաև մեր հանրապետության էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության ձեռնարկությունները: Տնտեսափորձի պայմանների համաձայն, կոլեկտիվների արտադրական գործունեության արդյունքների հավելաճի նկատմամբ սկսեցին կիրառվել տնտհաշվարկի սկզբունքներ: Սակայն շուտով ակնհայտ դարձան տնտեսափորձի թերությունները, որոնք հիմնականում դրսևորվում էին գործունեության բացարձակ չափի անտեսման մեջ: Մինչ տնտեսափորձն արդյունավետ աշխատող, սակայն հետագա աճի սահմանափակ հնարավորություններ ունեցող կոլեկտիվները տնտեսական առումով անշահավետ վիճակի մեջ ընկան: Այսպես, «Հայէլեկտրաշարժիչ» արտադրամիավորումը մեկ աշխատողի հաշվով միջին տարեկան աշխատավարձի հավելաճի մեջ սկսեց հետ մնալ 15—20 տոկոսով, քանի որ մինչև 1984 թվականը միավորումում անց էին կացվում արտադրության վերակառուցման և տեխնիկական վերազինման խոշոր միջոցառումներ:

Ինքնաֆինանսավորման և ինքնափոխհատուցման սկզբունքների կիրառմամբ ստեղծված տնտեսավարման նոր պայմանների շնորհիվ տնտհաշվարկը տարածվում է նաև արտադրության ընդլայնման ու գիտատեխնիկական զարգացման վրա (ըն-

թացիկ տարում այդպիսի համակարգի են անցել Երազ և «Հայալտո» արտադրամիավորումների կոլեկտիվները): Սակայն, քանի որ տնտհաշվարկային սկզբունքները կիրառվում են միայն արտադրության ընդլայնման ու զարգացման նկատմամբ, ապա արտադրական կոլեկտիվները պատշաճ շահագրգռվածություն հանդես չեն բերի արտադրության արագ նորացման հարցում: Չէ որ գիտատեխնիկական առաջադիմության առավելությունները երևան են գալիս նոր տեխնիկայի իրացումից 3—5 տարի հետո, և փաստորեն «հիմնական» արտադրական աշխատանքների կատարումը հակասության մեջ է գտնվում գիտատեխնիկական առաջադիմության պահանջների հետ: Բնականաբար, եթե «հիմնական» գործունեության արդյունքների նկատմամբ չապահովվեն գնահատման ու համարժեք փոխանակության տնտհաշվարկային սկզբունքները, ապա գիտատեխնիկական գործունեությունը ձեռնարկությունների համար դառնում է ռեսուրսների և միջոցների ներդրման ծախսային և անշահավետ ոլորտ: 1985 թվականին մեր հանրապետության էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության հինգ արտադրամիավորումներ («Հայէլեկտրամեքենա», «Լույս», «Հայէլեկտրաշարժիչ», «Հայէլեկտրաապարատ», «Անդրկոմպլեկտսարքեր») գիտության ու տեխնիկայի զարգացման ճյուղային միասնական ֆոնդին (ԳՏԶՄՖ) մասհանել են 15,9 միլիոն ռուբլի, իսկ արտադրության տեխնիկական զարգացման նպատակներով օգտագործել միայն 5,1 միլիոն: Ամբողջ տասնմեկերորդ հնգամյակի ընթացքում ճյուղում 20—30 տոկոսով թերօգտագործվել են ԳՏԶՄՖ-ի միջոցները: «Հայէլեկտրամեքենա» արտադրական միավորումը, օրինակ, 1984—1985 թթ. ճյուղային ֆոնդին է մասհանել 2,7 միլիոն ռուբլի՝ չօգտագործելով և ոչ մի կոպեկ: Պատճառն այն է, որ արտադրական միավորումների «հիմնական» գործունեությունը, արտադրանքի ամբողջ անվանացանկի պլանավորման ու գնագոյացման կենտրոնացված խիստ համակարգի առկայության հետևանքով, դուրս է մնում կոլեկտիվի տնտհաշվարկային շահագրգռվածության ոլորտից և մի տեսակ «ներծծում» գիտատեխնիկական գործունեությունը: Ճիշտ է, նշված հինգ արտադրական միավորումներում վերջին ժամանակներս բեկում նկատվում է գիտատեխնիկական զարգացման արդյունավետության ասպարեզում: Այսպես, 1985 թվականին նոր տեխնիկայի ներդրման տնտեսական արդյունքը կազմեց 23,3 մլն ռուբլի, այն դեպքում, երբ 1978 թվականին 6,2 մլն ռուբլի էր (աճը՝ 374 տոկոս): Ընդսմին, այդ նույն ժամանակամիջոցում նոր տեխնիկայի գծով մեկ միջոցառման ներդրման արդյունքը միջին հաշվով աճեց 4, իսկ ծախսերի արդյունավետությունը՝ 3,1 անգամ: Այնուամենայնիվ, սա էլ անբավարար է: Արտադրության նորացման համաշխարհային տեմպերի մակարդակ դուրս գալու համար մեր հանրապետության էկոնոմիկայի այդ ճյուղը պետք է գիտատեխնիկական զարգացման ծախսերը հասցնի «հիմնական» գործունեության ծավալի 10—12 տոկոսին (այսինքն ավելացնի 4—5 անգամ), իսկ դրանց արդյունավետությունը բարձրացնի 2,7—3 անգամ:

Այս բոլորն ակներևաբար ցույց է տալիս, որ առանձին միջոցառումներ ու նորամուծություններ, եթե դրանք ամրապնդված չեն ամբողջությամբ վերցրած ձեռնարկությունների տնտհաշվարկի մոդելով, չեն հանգեցնի ցանկալի արդյունքների: Ձեռնարկության գործունեության մեխանիզմում նորույթը պետք է տեսականորեն հիմնավորվի և պրակտիկայում կիրառվի՝ կոմպլեքսայնորեն շաղկապվելով տնտհաշվարկի մոդելի, տնտեսական մեխանիզմի ընդհանուր կոնցեպցիայի հետ: Օրինակ, բազում փաստարկներ կարելի է բերել հօգուտ աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման համար վճարի կիրառման, համարյա նույն հաջողությամբ էլ կարելի է ժխտել այդպիսի միջոցառման նպատակահարմարությունը: Ամեն ինչ իր տեղը կգտնի միայն համակարգային վերլուծության տեսակետից այն անհրաժեշտ երրորդ պայմանը կիրառելիս, որը բացահայտում է տնտեսական կենտրոնի ու սկզբնական օղակի միջև հարաբերությունների ընդհանուր բնույթը: Վերջինիս առկայությունը թույլ է տալիս արդեն գործնականորեն լուծելու ծագող պրոբլեմը: Չի կարելի, իհարկե, ենթադրել, որ այդպիսի մոտեցումը հնարավորություն կտա արագորեն շտկելու վիճակը: Տնտեսական կենտրոնի ու ստորին օղակների միջև հարաբերությունների բնույթը և սկզբունքները չեն կարող դիտվել որպես նախապես տրվածներ: Տվյալ դեպքում, երբ, ասենք, սկզբնական օղակի գործունեության ընդհանուր պահանջները հաստատում են աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման համար վճարի ինքնին փաստը, ծագում է հաջորդ հարցը՝ ինչպիսի՞ ձևերով, չափերով, մեթոդներով իրացնել տնտհաշվարկային լծակը: Այստեղ արդեն ծայրահեղ դեպքում անհրաժեշտ կլինի հաշվի առնել տվյալ լծակի հակազդական, ռեֆլեքսիվ հատկանիշները: Դրա-

նից հետո արդեն կենտրոնի ու ստորին օղակի միջև հարաբերությունների բնույթի նպատակամբ ձևակերպված ընդհանուր պահանջները, համակարգում հակառակ կապի առկայության հետևանքով, կարող են փոխվել ու զարգանալ կոնկրետ իրադրությունների համեմատ: Եվ այսպես, տնտեսավարման նոր պայմաններում ինչպիսի՝ պահանջներ պետք է անվերապահորեն պահպանվեն ձեռնարկության տնտհաշվարկի ցանկալի մոդելի դեպքում:

Տնտեսական յուրաքանչյուր համակարգ ունի որոշակի նպատակ: Սոցիալիստական արտադրության նպատակն է հասարակության անդամների նյութական և հոգևոր պահանջմունքների բավարարման մակարդակի անընդհատ բարձրացումը: Տվյալ դրույթի անառարկելիությունն ու որոշակիությունն արդեն ենթադրում են հարաբերությունների սուբորդինացում, արտադրության կառավարման աստիճանակարգ: Ինքը՝ կառավարման համակարգն ամբողջ էկոնոմիկայի համակարգն է: Այն հանդես է գալիս որպես հարաբերությունների համակենտրոնացված համակարգ՝ տարրերի, վերջինիս «կրող իրերի» միջև: Դրանով իսկ կառավարման համար որպես համակարգակազմիչ հատկանիշ կարելի է դիտել տարրերի (այդ թվում՝ նաև կարևորագույն այնպիսի տարրի, ինչպիսին մարդն է) միջև հարաբերությունների բնույթը:

Սոցիալիստական արտադրության մեջ կարելի է ներկայացնել հարաբերությունների բնույթով երկու ծայրահեղ կառավարման համակարգեր՝ լրիվ կենտրոնացված և լրիվ ապակենտրոնացված:

Առաջին դեպքում ժողովրդական տնտեսության տարբեր մակարդակների միջև հարաբերությունները կրում են վարչականոնակարգման բնույթ: Տնտեսական կենտրոնի կողմից կանոնակարգվում են տվյալ օղակին առանձնացվող ինչպես ռեսուրսները, արդյունքը, այնպես էլ վերջինիս գործունեությունը: Ֆիքսվում են աշխատանքի չափանիշները, պարամետրերը և ցուցանիշները, կոլեկտիվի և նրա անդամների աշխատանքը դիտվում է որպես պարտականություն, անմիջականորեն հասարակական նորմ. որպես կանոն բացակայում է գործունեության մոտիվացիան, քանի որ ըստ այդ համակարգի տրամաբանության, եթե արտադրության մեջ աշխատողների համար ապահովվում են գործունեության հավասար պայմաններ, ապա պետք է հավասար հնարավորություն ստեղծվի պահանջմունքների բավարարման համար: Մատակարարը մոնոպոլացնում է ամբողջ արտադրանքը՝ հաճախ ստեղծելով արհեստական դեֆիցիտ, մտացածին իջեցնելով պլանային առաջադրանքները (եթե նկատի ունենանք, որ յուրաքանչյուր արտադրական օղակ ինքը նույնպես մատակարար է, ապա տվյալ պարագան նրա համար ժամանակի ընթացքում վեր է ածվում աշխատանքի արդյունքների նկատմամբ անպատասխանատվության, գործի նկատմամբ՝ անտարբերության), և այլն: Տնտեսական մեխանիզմի այսպիսի համապարփակվերատուգիչ ձևը, հասկանալի է, ունի իր դրական ու բացասական կողմերը: Հետաքրքրական է, որ այն, ինչը այդպիսի համակարգի առանձնաշնորհն է (դա, օրինակ, ապահովում է խթանման տեսակետից արտադրական կոլեկտիվի, աշխատողի գործունեության հավասար պայմաններ) ժամանակի ընթացքում կարող է վերածվել նրա թերության, երբ բացարձակ հավասարեցման հետևանքով անհետանում է արտադրության մեջ աշխատողների ամեն տեսակ նախաձեռնություն: Ուստի նման «կենտրոնացված տնտեսական կառավարումը միանգամայն տրամաբանորեն դառնում է ոչ միայն ամեն ինչ ընդգրկող, այլ նաև օպերատիվ, որը կանխորոշում է վարչական մեթոդների առաջատար դերը» (Г. Х. Попов, Управление экономикой — экономические методы, М., 1985, с. 46):

Կառավարման մյուս՝ ապակենտրոնացված, համակարգը հենվում է այնպիսի հարաբերությունների վրա, երբ արտադրողների գործունեության գնահատությունը և խթանումը, հետևաբար նաև նրանց պահանջմունքների բավարարման մակարդակը լիովին պայմանավորված են նրանց կողմից ժողովրդական տնտեսության և բնակչության պահանջմունքների բավարարման մակարդակով: Առաջին (կենտրոնացված) համակարգի դեպքում աշխատանքի վարձատրության չափանիշը աշխատանքի չափն է, որը նույնացվում է արդյունքի չափի հետ, իսկ գործունեության մոտիվացիան կրում է ձևական բնույթ, որովհետև աշխատանքի քանակն ու որակը ոչ մի դեպքում չի կարելի նույնացնել արդյունքի քանակի ու որակի հետ, երկրորդ, յուրաքանչյուր աշխատող, կոլեկտիվ, ըստ աշխատանքի քանակի և որակի վարձատրության դեպքում, գործնականում առանց որևէ ջանքերի, տնտեսական կենտրոնին «ապացուցում են» հավասար վարձատրության իրենց «իրավունքը»: Երրորդ, աշխատանքի, և

ոչ թե արդյունքի, վարձատրությունն ի վերջո ի չիք է դարձնում ամբողջությամբ վերցրած արտադրական կոլեկտիվի գործունեության մոտիվացիայի բոլոր փորձերը՝ կախված վերջնական ժողովրդատնտեսական արդյունքներից: Հենց դա է կանխորոշում կոլեկտիվի ներսում առանձին աշխատողների խթանման ձևականությունը, դառնում փորձաքար, որը թույլ չի տալիս «հետևելու» ժողովրդական տնտեսության մակարդակներով տնտհաշվարկի տրամաբանությանը, ըստ երկրորդ համակարգի, կանխորոշիչ են հորիզոնական կապերը, գործունեության մոտիվացիան ապահովվում է արտադրողի արդյունքի չափին համապատասխան՝ ելնելով վերջինիս կողմից կոնկրետ պահանջմունքների բավարարման մակարդակից: Դա նշանակում է, որ յուրաքանչյուր տվյալ ժամանակահատվածում արդյունքների որոշակի քանակությունը մերժվում է սպառողների կողմից: Եվ դա միայն արդյունքների մերժում չէ: Վերջինն ինքնին ենթադրում է նաև տվյալ աշխատանքի, պրոֆեսիայի, աշխատողի մերժում: Նման պրոցեսի սոցիալական հետևանքը ակնհայտ է. գործազրկություն:

Ըստ էության այդպիսի համակարգն առանց վերապահության կարելի է անվանել ինքնակառավարման համակարգ, քանի որ արտադրական կոլեկտիվը ինքն է մշակում արտաքին պայմաններից կախված իր գործունեության միջոցները, որոնք սինթեզվում են արտադրական զանազան օղակների շուկայական վարքագծի փոխներգործության շնորհիվ: Բնութագրված կառավարման համակարգերի երկու ծայրահեղ տարբերակները իրականում մաքուր ձևով չեն արտահայտվում: Այսպես թե այնպես, մենք գործ ունենք կենտրոնացված համակարգի հետ՝ ապակենտրոնացման տարրերով կամ ընդհակառակը: Տվյալ ժամանակաշրջանի համար նպատակահարմար համակարգը (ձեռնարկության տնտհաշվարկի մոդելը), ըստ երևույթին, ընկած է այս երկու ծայրահեղ տարբերակների միջև: Սակայն, մեր տեսակետով, տնտհաշվարկի ընտրած մոդելի բնորոշ առանձնահատկությունն այն է, որ այն պետք է սերվի (գեներացվի) այդ ծայրահեղ համակարգերից մեկից, որպես համակարգակազմիչ հատկանիշ՝ հիմք ընդունի սերվող համակարգի հատկանիշը, պահպանի թեկուզ նրա տարրերից մեկի պահանջները: Այս հանգամանքը բացահայտորեն անտեսվել է տնտեսագիտական տեսության և պրակտիկայի մեջ: Իհարկե, շատ է խոսվել կենտրոնացման ու ապակենտրոնացման, ուղղահայաց և հորիզոնական կառավարման, համաժողովրդական, կոլեկտիվ ու անձնական շահերի հակասականության մասին: Բայց վճռական պահերին, որպես կանոն, նկատվում էր ակնհայտ շեղում դեպի կենտրոնացված համակարգը, քանի որ տնտհաշվարկի ներդրվող մոդելը չէր պահպանում այն հիմնական պահանջը, ինչի վրա հենվում էր, և դրանով իսկ նրանից չէր սերվում: Պրակտիկայում մշտապես դրսևորվում է անձնական շահերի և հասարակական շահերի դիալեկտիկական հակադրությունը: Վերջինիս մշտական առաջնայնությունը հանգեցնում է այն բանին, որ ժամանակի ընթացքում հասարակական շահերի թվացող իրացումը տեսանելիորեն չի դրսևորվում անձնական շահի մակարդակով: Մինչդեռ յուրաքանչյուր հասարակական շահ, որպես կանոն, գոյություն ունի այնքանով, որքանով գոյություն ունի անձնական շահը:

Եվ այսպես, ինչպիսի «հատկանիշ-պահանջ» պետք է դնել ձեռնարկությունների տնտհաշվարկի ներկա մոդելի հիմքում, որը, ամբողջությամբ վերցրած, տնտեսական մեխանիզմի առանցքն է: Նման հատկանիշի հստակ զատումը թույլ կտա հետագայում, օգտագործելով համակարգային մոտեցումը, ընտրել տնտհաշվարկի պիտանի մոդելի անհրաժեշտ մասերը, կոնկրետ ձևերն ու մեթոդները:

Այդպիսի «հատկանիշ-պահանջ» կարող է հանդիսանալ աշխատողի անձնական շահի առաջնահերթ իրացման միջոցով նրա ստեղծագործական ակտիվության ըստ ամենայնի խթանումը: Մարքսը նշում էր, որ «ամենուրեք պատմության մեջ «ընդհանուր շահը» ստեղծագործվում է անհատների կողմից, որոնք սահմանվում են որպես «մասնավոր մարդիկ» և, որ նրանց միացնող միակ կապը բնական անհրաժեշտությունը, պահանջմունքը և մասնավոր շահն է» (Կ. Մարքս և Ֆ. Էնգելս, Երկեր, հ. 1, էջ 441—442):

Անձնական շահի իրացումը պահանջում է առնվազն երկու հարցի լուծում: Նախ, առավել արդյունավետ աշխատանքը պետք է առավել բարձր վարձատրվի: Աշխատանքը (ուրեմն նաև աշխատողը), որի արդյունքները լրիվ չեն համապատասխանում պահանջմունքների մակարդակին, պետք է մերժվի հասարակության կողմից: Այդպիսի աշխատողը ամենաշատը կարող է հույս դնել հասարակության կողմից խնամակալության նվազագույն այն մակարդակի վրա, որը թույլ կտա պահպանել նրա ֆունկցիոնալ ընդունակությունները կամ էլ վերապատրաստել նրան: Երկ-

րորդ, աշխատողի անձնական շահի իրացումն անիմաստ է՝ առանց ամբողջությամբ վերցրած արտադրական կոլեկտիվների նյութական խթանման ֆոնդերի գոյացման և նրանց կողմից արտադրված արդյունքների իրական նշանակության միջև կախվածություն սահմանելու: Ահա, այստեղ էլ գծագրվում է գործող մեխանիզմի անընդունելի կողմը, քանի որ հենց ձեռնարկությունների մակարդակում է դրսևորվում տնտեսավարման կենտրոնացված և ապակենտրոնացված մեթոդների հակասականությունը: Տնտեսական կենտրոնը, բնականաբար, ձգտում է մինչև ձեռնարկությունների մակարդակը հասցնել անհրաժեշտ քանակությամբ առաջադրանքներ ու ցուցանիշներ (արտադրական պլան): Ընդ որում նրա շահերը պահանջում են, որ յուրաքանչյուր օղակ առաջադրանքը կատարի համապատասխան ժամկետներին, պահանջվող ծավալով և գործունեության արդյունքները փոխանցի ժողովրդական տնտեսության մյուս օղակներին: Այսպիսի իրադրությունում, երբ բոլոր օղակների աշխատանքը խստորեն կանոնակարգված է և փոխշաղկապված, տնտեսական կենտրոնը չի կարող ոչ նպատակահարմար ճանաչել դրանցից որևէ մեկի գործունեությունը: Վաղ թե ուշ ձեռնարկությունները ստիպված են լինում հիմնականում խթանման միատեսակ մակարդակ ապահովել, քանի որ էկոնոմիկայում հաշվեկշռայնության պահպանումը պահանջում է միջոցների մշտապես տեղափոխում լավ աշխատող կազմակերպություններից դեպի վատ աշխատողները:

Այդ պահից սկսած անձնական և անգամ հասարակական շահերի իրացումն արդեն չի կարող համարվել տնտեսական մեխանիզմի կոնստրուկտիվ տարր: Պլանի կատարումը դառնում է ինքնանպատակ: Ստացվում է արտադրություն՝ հանուն արտադրության: «Իր հակադրությունից՝ ինքնուրույնությունից դուրս վերցրած կենտրոնացումը չի ապահովում իսկական պլանաչափություն և անգամ տանում է դեպի ֆորմալիզմ ու բյուրոկրատիզմ» (С. Дзарасов, Политическая экономия и хозяйственная практика, «Экономические науки», 1983, № 10, с. 9): Լավագույն դեպքում ստեղծվում է հնարավորությունների և սահմանների առումով աննշան ձեռնարկությունների օգուտների վերաբաշխման մեխանիզմ (նյութական խրախուսման ֆոնդեր), որը թույլ է տալիս պահպանել աշխատողի թեկուզ ինչ-որ ակտիվություն: Բնորոշ է, որ նշված հինգ արտադրամիավորումներում աշխատանքի արտադրողականության միջև տարբերությունը հասնում է մինչև 2 անգամի, իսկ միջին ամսական աշխատավարձում, հաշվի առնելով նյութական խրախուսման ֆոնդից վճարումները՝ 8—10 տոկոս: Բայց չէ՞ որ ձեռնարկությունների մակարդակով, եթե պահպանվի աշխատողի ակտիվության պահանջը, համենայն դեպս, պետք է այնպիսի համակարգ, որը թույլ տա կոլեկտիվներին և աշխատողներին՝ վաստակելու իրենց տնօրինությանը թողնված միջոցները: Տվյալ դեպքում կենտրոնացված միջոցները պետք է ուղղվեն ժողովրդական տնտեսության հետ մնացող օղակների զարգացմանն օգնելուն: Այսպիսով, անձնական և կոլեկտիվ շահերի իրացման առումով պետք է ապակենտրոնացված տնտեսավարման համակարգ՝ կենտրոնացման տարրերով, այլ ոչ թե ընդհակառակը:

Գիտատեխնիկական առաջադիմության պայմաններում անձնական ու կոլեկտիվ խթանների իրացման որոշ առանձնահատկություններ ժխտում են կենտրոնացված կառավարման արդեն իսկ գերաճած համակարգի արդյունավետ գործունեության նույնիսկ տեսական հնարավորությունը: Նախ, հասարակության մեջ, որպես հիմնական ստեղծագործ ուժ, հանդես է գալիս աշխատանքի նկատմամբ մշտական ստեղծագործական վերաբերմունք պահանջող գիտական, ինժեներական միտքը: Եվ այդպիսի աշխատանքի արդյունքները և ինքը՝ աշխատանքը, ենթակա չեն ստույգ հաշվառման «աշխատանքային ժամանակ» չափանիշի միջոցով: Երկրորդ, արտադրության գիտականացման (և ոչ թե գիտության նյութականացման) կապակցությամբ աշխատանքում սկսում են գերակշռել ստեղծագործական ֆունկցիաները, իսկ արժեքի օրենքը ենթարկվում է լուրջ փոփոխությունների: Չէ որ «... մտավոր աշխատանքի արդյունքի նախնական ստացման համար անհրաժեշտ աշխատաժամանակը, եթե նույնիսկ այն կարելի լիներ չափել, ոչ մի կերպ չի կարող համեմատվել այն աշխատանքային ժամանակի հետ, որն անհրաժեշտ է մեծ մասշտաբներով նրա վերարտադրության համար» (К. Маркс и Ф. Энгельс, соч., т. 26, ч. I, с. 355): Ստեղծագործական աշխատանքի արդյունքի արժեքի մեծությունը չի չափվում միայն նրա արտադրության ծախսերով: Նյութական արտադրության արդյունքի արժեքային նշանակությունը կազմավորվում է որպես արտադրության վրա կատարված ծախսերի գումար: Այս մոտեցումը կտրականապես անընդունելի է գիտատեխ-

նիկական աշխատանքի արդյունքների նկատմամբ: Այդպիսի աշխատանքի արդյունքները կենտրոնացված կարգով կառավարելու համար անհրաժեշտ է ոչ միայն արդյունքի, այլև աշխատանքի պրոցեսի նախապես տրված չափանիշների և պարամետրերի ամբողջություն(Փաստորեն դա նշանակում է վերևից կառավարել գիտատեխնիկական մտքի ծագումն ու իրացումը, որը յուրաքանչյուր առանձին դեպքում ոչ միայն նպատակահարմար չէ, այլև անհնարին է: Երրորդ, արդի պայմաններում արմատապես վերափոխվում է հարաբերակցությունը սպառողական արժեքի և արժեքի միջև: Գիտատեխնիկական աշխատանքի արդյունքի սպառողական արժեքը կայանում է ոչ միայն և ոչ այնքան ընթացիկ պահանջմունքների բավարարման մեջ, այլև անհրաժեշտ այն պայմանների ստեղծման մեջ, որոնք պոտենցիալ հիմք են հանդիսանում պահանջմունքների որակական թռիչքի համար:

Հետևաբար, սպառողական արժեքի և արժեքի միջև հարաբերակցությունը դառնում է էլ ավելի հակասական, իսկ նրանց կենտրոնացված կառավարումը՝ դժվարին: Տնտեսական կենտրոնը, որպես կանոն, պետք է կառավարի ձեռնարկությունների գործունեությունը գոնե արժեքային ցուցանիշներով, քանի որ արժեքի մեծությունը կախված չի նրա դրսևորման մակարդակից, ինչը չես ասի սպառողական արժեքի մասին, քանի որ ժողովրդական տնտեսության արտադրանքի ծավալուն անվանացանկը կազմում է 24 միլիոն անվանում (В. М. Иванченко, Развивать функции основного звена, «Экономическая газета», 1986, № 32, с. 8): Եվ դա այն դեպքում, երբ տնտեսական կենտրոնը ի վիճակի է կազմելու ծավալուն պլան միայն 5—10 հազար անվանումների համար (А. Бузгалин, Централизм в плановом хозяйстве: границы и негоды, «Плановое хозяйство», 1985, № 9, с. 70): Գիտատեխնիկական առաջադիմության պայմաններում արտադրության ավանդական արժեքային կառավարումը նույնպես կորցնում է օբյեկտիվ հիմքը, քանի որ արտադրության ծախսերի կառավարումն ամենևին նույնական չէ արդյունքների կառավարման հետ: Ուստի դժվարանում է արտադրության պլանավորումն անգամ ծավալային ցուցանիշներով: Այսպես, հայտնի է նոր տեխնիկայի համար գների սահմանման պրոբլեմը: Մինչև վերջերս, հաշվարկվելով որպես արտադրության միջին ծախսեր, դրանք բացասաբար էին անդրադառնում արտադրողների տնտեսական աճի տեմպերի վրա: Վերջին տարիներին իրականացվեց կտրուկ շրջադարձ նոր տեխնիկայի գնագոյացման ասպարեզում: Գնի մեջ սկսեցին հաշվի առնվել ոչ միայն ծախսերը, այլև տնտեսական արդյունքը, նորմատիվային շահույթը: Այժմ արդեն բարձր գնի պատճառով ծանր կացության մեջ ընկան նոր տեխնիկայի սպառողները, որի հետևանքով ծագեցին լրացուցիչ պրոբլեմներ նորույթների արմատավորման և մասսայական տարածման բնագավառում: Մյուս կողմից, գնագոյացման համակարգի խիստ կենտրոնացման պայմաններում չի հաջողվում սահմանել իրական տնտեսական արդյունքը, որը միայն վկայում է այդ համակարգի թերությունների մասին: Վերջին տարիների գնագոյացման պրակտիկան ակներևաբար ցույց է տվել, որ «գինը արժեքի դրամական արտահայտությունն է» բանաձևը չի կարելի ընկալել տառացիորեն և դրանով կառուցել գնագոյացման աստիճանակարգ: Մինչև որ արժեքը ստանում է ճանաչման քանակական չափ՝ գնի ձևով, նա սպառողի կողմից համաչափելիության է բերվում սպառողական արժեքի հետ: Գնագոյացման ներկայիս աստիճանակարգը թուլացնում է նաև պլանավորման համակարգը, քանի որ ոչ մի արժեքածավալային ցուցանիշ նման պայմաններում չի գործում, օժտված չէ անհրաժեշտ վստահությամբ:

Այսպիսով, աշխատողի անձնական շահի իրացումը պետք է լինի համակարգակազմիչ՝ ձեռնարկության տնտհաշվարկի մոդելի համար, քանի որ «գիտատեխնիկական առաջադիմության համար պետք են... ակտիվություն, ինքնուրույնություն, ստեղծագործություն...» (Г. Х. Попов, Управление экономикой — экономические методы, М., 1985, с. 19): Ձեռնարկության տնտհաշվարկային մոդելի վրա գիտատեխնիկական առաջադիմության ներգործությունը երկակի է: Ընդհանուր առմամբ, ուժեղացնելով ձեռնարկությունների ինքնուրույնության ընդլայնման անհրաժեշտությունը, գիտատեխնիկական առաջադիմությունը ծնում է նաև հակառակ միտում: Բանն այն է, որ դինամիկ գիտատեխնիկական զարգացումը ենթադրում է անհրաժեշտ կուտակման առկայություն, ռիսկի տարրեր: Տվյալ ժամանակաշրջանում գիտության և տեխնիկայի պոտենցիալ հնարավորությունները մշտապես գերազանցում են նյութական պրակտիկայի հնարավորությունները: Ավելին, չի կարելի գիտության նկատմամբ արդյունքների ռոպեական նյութականացման պա-

հանջ առաջադրել: Իհարկե, արտադրության պահանջմունքներն իրենց հերթին կանխորոշում են գիտության ու տեխնիկայի զարգացման ուղիները: Սակայն գիտությունն ամբողջությամբ ինքն է մեծ չափով հող նախապատրաստում այդ պահանջմունքների առաջացման համար: Նրա զարգացումը միշտ պետք է առաջ անցնի արտադրության զարգացումից:

Արտադրության գոյություն ունեցող նյութատեխնիկական բազան բացառող նորագույն գիտատեխնիկական նվաճումը, որպես կանոն, հանդիպում է արտադրողների պահպանողական հակազդեցությանը: Ուստի, հեռանկարային տեխնիկական քաղաքականությունը պետք է վերապահել կառավարման կենտրոնացված մարմիններին: Այս դեպքում հորիզոնական տնտհաշվարկային հարաբերությունները, որոնք ենթադրում են սպառողի կողմից նրա պահանջմունքների բավարարման մակարդակին համապատասխան արդյունքների անմիջական գնահատում, չեն կարող կիրառվել: Դա նշանակում է, որ համապատասխանաբար այդպիսի աշխատանքներ կատարող օղակների՝ ներկայումս գործող փաստորեն անհատույց ֆինանսավորման ու խթանման համակարգի փոխարեն հարկ է անցնել պետական պատվերների համակարգի և ֆինանսավորման ու խթանման ծավալները իրապես շաղկապել պատվիրված արդյունքի պարամետրերի և չափանիշների փաստացի կատարման հետ:

Այսպիսով, աշխատողի անձնական շահը լրիվ իրացնող՝ ձեռնարկությունների տնտհաշվարկի մոդելի դեպքում, կենտրոնացված կառավարումը պետք է սահմանափակված լինի ռեսուրսների (այդ թվում՝ աշխատանքային) բաշխման և հեռանկարային գիտատեխնիկական առաջադիմության ծրագրերի իրացման շրջանակներում: Կնշանակի, նպատակահարմար է կենտրոնացված պլանավորման որոշիչ դերը պահպանել միայն արդյունահանող արդյունաբերության, ինչպես նաև արտադրության միջոցների և այդպիսի միջոցների արտադրության ճյուղերում: Այս ճյուղերի համար գների և նյութական խթանման միջոցների հիմնական մասի (աշխատավարձը, պարգևը) կարգավորումը նպատակահարմար է վերապահել տնտեսական կենտրոնին: Վերամշակող արդյունաբերության ճյուղերում կենտրոնացված պլանները հարկ է սահմանափակել հիմնականում հեռանկարային գիտատեխնիկական զարգացման շրջանակներում: Այստեղ արդեն տնտեսական կենտրոնի կողմից գները կարող են միայն լիմիտավորվել (հասարակական արտադրության երկու ստորաբաժանումների միջև համամասնությունների պահպանման նպատակով): Այս կազմակերպությունների աշխատավարձի ֆոնդը կարելի կլինի գոյացնել հավելանորմատիվային մեթոդով: Կենտրոնացված կարգով նյութական խթանման ֆոնդերի միջոցների օգտագործման հարցում հարկավոր է կարգավորել տարբեր կատեգորիաների աշխատողների աշխատանքի վարձատրության հարաբերակցությունը: Վերջնական արտադրանքի մշակման ճյուղերում և՛ պլանները, և՛ գները պետք է սահմանվեն իրենց՝ ձեռնարկությունների կողմից: Ընդ որում աշխատանքի վարձատրության ֆոնդերը կազմավորվում են մնացորդային մեթոդով, իսկ կենտրոնի հետ փոխհարաբերությունները սահմանափակվում են պարտադիր վճարներով:

Եվ այսպես, ընդհանուր համակարգային հատկանիշի զատումը և պահպանումը թույլ են տալիս դրսևորելու կոմպլեքսային մոտեցում տնտհաշվարկի ցանկալի մոդելի մշակման հարցում: Այդպիսի համակարգի շրջանակներում արդեն կարելի է հիմնավորված պատասխանել հետևյալ հարցին. պե՞տք է, արդյոք, աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման համար վճար մտցնել: Ակնհայտ է, որ արդյունահանող արդյունաբերության ճյուղերում այդպիսի անհրաժեշտություն չկա: «Միջին» մշակման ճյուղերում վճարումը կարելի է իրականացնել սոցիալական ապահովության մասհանումների բարձրացման միջոցով: «Վերջնական» մշակման ճյուղերում պետք է լինեն և՛ աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման համար վճարներ, և՛ սոցիալական ապահովության մասհանումներ:

Իհարկե, ըստ ընտրած գեներացնող ընդհանուր համակարգային հատկանիշի, կարող են մշակվել ձեռնարկությունների տնտհաշվարկի զանազան մոդելներ: Ներկայացվող մոդելում մենք կանգ առանք անձնական շահերի իրացման վրա, հաշվի առնելով այն, որ սոցիալիստական տնտեսավարման արդյունավետության օբյեկտիվ գործոնը «յուրաքանչյուր խոշոր ձեռնարկության ինքնուրույնության և ձեռներեցության ընդլայնում» է (Վ. Ի. Լենին, ԵԼԺ, հ. 43, էջ 404), քանի որ «սոցիալիզմը չի ստեղծվում վերևից տրված ցուցումներով: Նրա ոգուն խորթ է կազյոննի-բյուրոկրատական ավտոմատիզմը. կենդանի, ստեղծարար սոցիալիզմը հենց ժողովրդական մասսաների ստեղծագործությունն է» (Վ. Ի. Լենին, ԵԼԺ, հ. 35, էջ 61):

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԱԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՆ

Ա. ԹՈՐՈՍՅԱՆ

ԵՐԿՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ զարգացման արագացման կուրսը առաջադրում է ինտենսիվացման, կառավարման որակական կատարելագործման, արտադրության և աշխատանքի կազմակերպման, նյութական, ֆինանսական ու աշխատանքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման հիման վրա արտադրության արդյունավետության բարձրացման խնդիրները: Տնտեսական գործունեության արդյունավետության բարձրացումն անխզելիորեն առնչվում է սոցիալական գործոնների՝ ժողովրդական զանգվածների կազմակերպվածության, կարգապահության, ստեղծագործական ակտիվության օպտիմալացման, առաջին պլան է մղում մարդկային գործոնը:

Գիտատեխնիկական առաջադիմության արագացումն ավելի բարձր պահանջներ է առաջադրում աշխատավորների ընդհանուր և պրոֆեսիոնալ կրթությանը, նշված է ՍՄԿԿ ծրագրում: Գիտատեխնիկական առաջադիմությունը չի կարելի պատկերացնել առանց անմիջականորեն նյութական բարիքներ արտադրողների՝ բանվորական կադրերի ընդհանուր ու տեխնիկական պատրաստվածության բարձրացման, նրանց կողմից մի քանի մասնագիտության տիրապետման և աշխատանքային գործողություններ կատարելիս բարձր պրոֆեսիոնալիզմի ձեռքբերման:

Ոչ պակաս նշանակություն են ստանում աշխատավորի սոցիալական ակտիվությունը, հասարակական ու տնտեսական գործունեության մեջ նրա ներգրավվածության աստիճանը, որով պայմանավորված են նրա գիտակցականության մակարդակը, իդեալների, սկզբունքների ու նպատակների ըմբռնումը, դրանց զուգակցումն անձնական շահերին:

Վ. Ի. Լենինն ընդգծում էր էկոնոմիկայի և պրոպագանդայի փոխադարձ կապը՝ նշելով, որ գաղափարախոսական աշխատանքի ուղղվածության բնույթը գործնական խնդիրների կատարման վրա ժողովրդական զանգվածների մեջ ամենաէական հետաքրքրություն կհարուցի տնտեսական կարիքների նկատմամբ, որը, իր հերթին, կուժեղացնի բանվորների կրթության ու կուլտուրայի պահանջը (տե՛ս ԵԼԺ, հ. 40, էջ 192—198):

Էկոնոմիկայի և գաղափարադաստիարակչական գործունեության կապն առավել ցայտունորեն է դրսևորվում արտադրության ու աշխատանքի կազմակերպման խնդիրների լուծման գործում: Աշխատավորների մեջ իսկական տնտեսատիրոջ զգացում և աշխատանքի արդյունքների համար բարձր պատասխանատվություն դաստիարակելն այսօր կարևորագույն խնդիր է դառնում, քանի որ, ինչպես նշել են Մարքսը և Էնգելսը, մարդն ինքը իր նյութական արտադրության հիմքն է: «Լույս» արտադրական միավորումում ադմինիստրացիան և կուսակցական կազմակերպությունը սևեռուն ուշադրություն են դարձնում բանվորների կուլտուր-տեխնիկական աճի բարդ ու բազմակողմանի խնդրի վրա: Աշխատողների հանրակրթական և կուլտուրական մակարդակի անընդմեջ բարձրացման հարցերն արտացոլված են աշխատանքային կոլեկտիվի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման պլանում, որով նախատեսվում են երեկոյան դպրոցների սովորողների թվի ավելացում, կադրերի տեխնիկական պատրաստ-

մաՆ ու վերապատրաստման ցանցի ընդլայնում, ուսուցման կատարելագործում բա-
զային պրոֆտեխուսումնարանում:
Ձեռնարկությունում կոմունիստական դաստիարակության, պրոֆեսիոնալ, հան-
րակրթական ու կուլտուրական պատրաստության միջոցների համակարգում կարևոր
տեղ ունեն քաղաքական ուսուցումը և տնտեսագիտական կրթությունը: Սոցիալիզմի
քաղտնտեսության և ՍՄԿԿ տնտեսական քաղաքականության թեմաները անմիջա-
կանորեն առնչվում են կոլեկտիվի աշխատանքին: Ձեռնարկությունում գործում են
մարքսիզմ-լենինիզմի հիմունքների 44, կոմունիստական աշխատանքի՝ 73, տնտեսա-
գիտության 73 դպրոց, տեսական սեմինարներ: Անցկացվում են քաղաքական ին-
ֆորմացիաներ, դասախոսություններ, անհատական աշխատանք տարվում բանվոր-
ների հետ: Ունկնդիրները պարապմունքներում քննարկում են աշխատանքի արդյու-
նավետության հետագա բարձրացման, նրա կազմակերպվածության բարելավման,
արտադրանքի տեխնիկական կատարելագործման խնդիրները: Ունկնդիրները ա-
ռաջադրում են նոր մտահղացումներ, որոնք մշակվում և ներդրվում են արտադրու-
թյան մեջ: Այսպես, գիտական կոմունիզմի դպրոցի ունկնդիր Պ. Իկնոյանը մշակել է
առանց ավանդական զոդման լամպի կոթունի կողային էլեկտրոդն ամրացնելու տեխ-
նոլոգիան: Դա արագացրեց արտադրական գործողությունը, բարելավեց լամպերի
արտաքին տեսքը և դրանց շահագործման բնութագրերը:
Կյանքի հանդեպ ակտիվ վերաբերմունք և նրա երևույթները վերլուծելու հմտ-
տություն մշակելու գործում մեծ դեր է խաղում ունկնդիրների կողմից ուսումնասիր-
վող հարցերի մասին ռեֆերատների պատրաստումը: Ուսումնական տարվա ըն-
թացքում այդպիսի ռեֆերատներով հանդես են գալիս գրեթե բոլոր ունկնդիրները:
Բովանդակությամբ խոր և կոնկրետ հետևություններով արժեքավոր են, օրինակ,
ինժեներ-տեխնոլոգ Մ. Մովսիսյանի՝ արտադրական միավորումում գիտատեխնիկա-
կան առաջադիմության արագացման ու արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման և ին-
ժեներ Կ. Կոստանդյանի՝ նատրիումային լամպերի արտադրության զարգացման վե-
րաբերյալ ռեֆերատները:
Միավորման կուսակցական կազմակերպությունը մշակել է գաղափարական
աշխատանքի կազմակերպական հստակ կառուցվածք: Կուսկոմիտեին առընթեր
գործում են գաղափարախոսական հանձնաժողով և հակապրոպագանդիստական
աշխատանքի խորհուրդ, որոնք կոորդինացնում և վերահսկում են բոլոր օղակների
գաղափարական գործունեությունը: Միավորումում ակտիվ աշխատանք են կատա-
րում 31 քաղինֆորմատոր և 246 ագիտատոր: Վերջին տարիներին նկատելիորեն
բարձրացել է գաղափարախոսական կադրերի որակավորումը: Այդ կադրերից յուրա-
քանչյուր չորրորդը քաղաքական բարձրագույն կրթություն ունի: Վերջին երկու տա-
րում 60 դասախոսներ, պրոպագանդիստներ, ագիտատորներ, զեկուցողներ վերա-
պատրաստվել են ՀԿԿ Կենտկոմի մարքսիզմ-լենինիզմի համալսարանում, շրջկոմի և
քաղկոմի մշտապես գործող սեմինարներում, Ստ. Շահումյանի անվան քաղլուսավո-
րության տանը: Ուժեղացվել է կուսկոմիտեի քաղլուսկաբինետի ինֆորմացիոն աշ-
խատանքը, հասարակական-քաղաքական գրականության գրադարանը հարստաց-
վել է գիտատեխնիկական առաջադիմության տարբեր պրոբլեմներին վերաբերող
գրքերով ու գրքույկներով:
Միավորման կուսակցական, արհմիութենական, կոմերիտական կազմակերպու-
թյունները ավելի լայնորեն են օգտագործում աշխատանքի անհատական ձևերը: Այս-
տեղ կարևոր տեղ է տրվում բանվոր-դաստիարակների շարժմանը: Կոմունիստները
և աշխատանքի վետերանները, ստանձնելով դաստիարակների դեր, խոր շահա-
գրգռվածություն են ցուցաբերում երիտասարդ, սակավ փորձառու բանվորների մաս-
նագիտական ունակությունները ու գիտելիքները հնարավորին չափ զարգացնելու գոր-
ծում: 1984—1985 թթ. ձեռնարկությունում պատրաստվել է 905 նոր բանվոր՝ պլանով
նախատեսված 809-ի փոխարեն: Այդ նույն ժամանակամիջոցում իրենց որակավորու-
մը բարձրացրել է 1.142, երկրորդ մասնագիտություն ձեռք բերել 224 բանվոր:
Կուսկազմակերպությունն օգտագործում է ղեկավարման տարբեր ձևեր ու մե-
թոդներ՝ կոնկրետ օգնություն ցույց տալով արտադրամասային կազմակերպություն-
ներին ժողովների նախապատրաստման, ՍՄԿԿ յուրաքանչյուր անդամի նախաձեռ-
նողականության ու ակտիվության զարգացման, կուսակցական հանձնարարություն-
ների անթերի կատարման գործում:
Բանվորների որակավորումը բարձրացնելու և երկրորդ մասնագիտություն ձեռք
բերելու նպատակով ձեռնարկությունում գործում են 38 արտադրատեխնիկական

դասընթացներ, իսկ հիմնական ինն արտադրամասերում հաջողությամբ է գործում
առաջավոր փորձի փոխանակման դպրոցը: Միավորման նշված ուսումնական ստո-
րաբաժանումներում, որոնցում ընդգրկված է 1039 բանվոր, պարապմունքները վա-
րում են գործնականում բոլոր գլխավոր մասնագետները, ինչպես նաև 159 բարձր
որակավորում ունեցող ինժեներատեխնիկական աշխատողներ:
Ժամանակակից ձեռնարկությունը հանրակրթական անհրաժեշտ մակարդակ և
պրոֆեսիոնալ պատրաստություն ունեցող կադրերի կարիք ունի: Այստեղ հաշվար-
կել են, որ կրթական մակարդակի աճի տեմպերը տարեկան միջին հաշվով 0,1 տո-
կոս են կազմում: Դա կնշանակի, որ բանվորների կրթությանն արտադրության ան-
հրաժեշտ մակարդակին հասցնելու համար կպահանջվի մի քանի տասնամյակ: Հաս-
կանալի է, որ տեխնիկական նորամուծությունների ներդրումն ու յուրացումը արա-
գացնելու համար այդպիսի ժամկետն անընդունելի է: Ադմինիստրացիան ու կուսակ-
ցական կազմակերպությունն անհրաժեշտ միջոցներ են ձեռնարկում ընդլայնելու պրո-
ֆեսիոնալ և հանրակրթական ուսուցման ոլորտները: Միավորման միայն միջնա-
կարգ հերթափոխային դպրոցում վերջին տարիներին ուսումն ավարտել են 120 տղա-
ներ ու աղջիկներ: Գլխավորող գործարանի բազայի հիման վրա հաջողությամբ են
գործում էլեկտրատեխնիկական տեխնիկումը և № 2 պրոֆտեխուսումնարանը:
Գիտության հետ արտադրության կապն ուժեղացնելու, բանվորների թվից բարձ-
րագույն տեխնիկական կրթությամբ ավելի շատ մասնագետներ պատրաստելու նպա-
տակով ձեռնարկությանն առընթեր բացվել է Երևանի Կ. Մարքսի անվան պոլի-
տեխնիկական ինստիտուտի՝ լույսի աղբյուրների և լուսատեխնիկական արտադրանքի
ամբիոնի մասնաճյուղ: Ամեն տարի շուրջ 450 բանվորներ ընդհանուր միջնակարգ,
միջնակարգ-մասնագիտական և բարձրագույն կրթություն են ստանում:
Միավորումում զգալի աշխատանք է կատարվել արտադրական գործողություն-
ների մեքենայացման ու ավտոմատացման և դրա շնորհիվ աշխատանքի պայման-
ների թեթևացման ուղղությամբ: Այդ հարցերը քննարկվում են կոնֆերանսներում,
կուսակցական և ընդհանուր ժողովներում, արտադրամասերում: Հաշվետվություն-
ներով հանդես են գալիս մասնագետները, հասարակական կազմակերպությունների
ղեկավարները: Այդ ամենի շնորհիվ վերջին տարիներին ինտենսիվորեն նորանում
է արտադրությունը, փոխվում են աշխատանքի բովանդակությունը և մասնագիտա-
ցումը: Որակավորում չպահանջող աշխատատեղերը ձեռնարկությունում կրճատվել են՝
6,1-ից հասնելով 5,1 տոկոսի: Բարձր որակավորում պահանջող աշխատանքով
զբաղված բանվորների թիվը 12-ից հասել է 16,2 տոկոսի, ավտոմատացված ու մե-
քենայացված աշխատանք կատարողների թիվը մեծացել է 1,5 անգամ, իսկ հարա-
հոսի վրա ձեռքի աշխատանք կատարողների թիվը կրճատվել է մեկ քառորդով: Այ-
նուամենայնիվ, կոլեկտիվի անդամների աշխատանքի ու կենցաղի պայմանների բա-
րելավման, որակավորման բարձրացման և բարձրագույն ու միջնակարգ կրթություն
ստանալու համար հնարավորությունների ստեղծմանն ուղղված միջոցառումներն առ-
այժմ անհրաժեշտ ներգործություն չեն ունենում կադրերի հոսունությունը կրճատելու
վրա: Բարձր հոսունության պատճառները, ազատման դրդապատճառների դինամի-
կան ուսումնասիրելիս պարզվում է, որ այն հիմնականում բարձրանում է միջնակարգ
տեխնիկական կրթություն ունեցող բանվորական կադրերի շրջանում: Ձեռնարկու-
թյունից հեռանալու ցանկություն հայտնած բանվորների հետ զրուցելիս պարզվեց, որ
նրանց 49,3 տոկոսն ունի ընդհանուր միջնակարգ կրթություն, իսկ 19,4 տոկոսը՝ միջ-
նակարգ-մասնագիտական կրթություն: Երիտասարդ բանվորների այդպիսի վերաբեր-
մունքի պատճառը նրանց կրթության և աշխատանքի բովանդակության անհամա-
պատասխանությունն է: Միաժամանակ հարկ է նկատել, որ տարբեր տեղամասերում
իրավիճակը միանգամայն տարբեր է: Օրինակ, եթե կվարցային արտադրամասում
փաստորեն հոսունություն չկա, ապա լյումինեսցենտային արտադրամասի հարցման
ենթարկված բանվորների 44,4 տոկոսը ցանկանում է փոխել իր աշխատանքը: Նրան-
ցից յուրաքանչյուր չորրորդը դժգոհ է աշխատավարձից, իսկ հինգերորդը՝ աշխա-
տանքի պայմաններից: Մոտավորապես նույնպիսի վիճակ է ստեղծվել № 5 հավաք-
ման արտադրամասում:
Բանվորների հանրակրթական և պրոֆեսիոնալ մակարդակի աճն աշխատան-
քային ակտիվության բարձրացման կարևոր պայմանն է: Այդ փոխկապակցվածու-
թյունը դրսևորվում է աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման գործում:
Վ. Ի. Լենինը նշել է. «... առանց ուսուցումը միացնելու երիտասարդ սերնդի ար-
տադրողական աշխատանքի հետ, ո՛չ ուսուցումն ու կրթությունն առանց արտադրո-

դական աշխատանքի, ո՛չ արտադրողական աշխատանքը առանց զուգահեռ ուսուցման ու կրթության չեն կարող դրվել այն բարձրության վրա, որ պահանջում են տեխնիկայի արդի մակարդակը և գիտական իմացության վիճակը» (**ԵԼԺ**, հ. 2, էջ 606):

Այսօր կադրերի պատրաստման առաջնահերթ խնդիրն է նրանց պրոֆեսիոնալ և կրթական մակարդակի բարձրացումը: Կարևոր է նաև երիտասարդ համալրման ապահովումն ավելի բարձր որակավորում պահանջող աշխատանքով, որովհետև երիտասարդությունն ունակ է հաղթահարելու նոր տեխնիկայի ներդրման ու յուրացման հետ կապված դժվարությունները: Ընդ որում 18—20 տարեկան բանվորներն ավելի շատ են շահագրգռված ուսումը շարունակելու խնդրով:

Գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում աշխատանքի հետագա վերափոխումը, նշվեց ՍՄԿԿ XXVII համագումարում, բարձր պահանջներ է ներկայացնում մարդկանց նաև պրոֆեսիոնալ պատրաստությանը:

Խոսելով սոցիալիզմի կառուցման գործում ժողովրդական զանգվածների նախաձեռնության զարգացման մասին՝ Լենինը նշել է. «... աշխատավորների ամեն մի նվաճում հաստատուն է միմիայն այն ժամանակ, երբ այն հենվում է հենց իրենց աշխատավորների ինքնագործունեության վրա» (ԵԼԺ, հ. 37, էջ 213):

Աշխատավորների ստեղծագործական ակտիվության զարգացման գործում առանձնակի տեղ ունի գյուտարարների, ռացիոնալիզատորների և նորարարների շարժումը, որն էկոնոմիկայի զարգացմանը և արտադրության կառավարմանն աշխատավորների մասնակցության կարևորագույն ձևերից մեկն է: Եվ ահա այսօր ռացիոնալիզատորների և գյուտարարների շարժումը լայն տարածում է գտել «Լույս» արտադրական միավորումում: Գյուտարարներն ու ռացիոնալիզատորները ստեղծագործաբար մտածող մարդիկ են: Նրանց ներհատուկ նպատակամղվածությունը, նախաձեռնողականությունը, հաստատակամությունն առաջադրված խնդիրներին հասնելու գործում նպաստում են գիտատեխնիկական առաջադիմությանը, արտադրության արդյունավետության բարձրացմանը: Միավորումում բազմամյա նորարարական գործունեությամբ առանձնապես աչքի ընկած բանվորներն արժանացել են հանրապետության վաստակավոր ռացիոնալիզատորի կոչման: Նրանց համար նորարարությունը մշտական ստեղծագործություն է: Արբիկ Վարդիկյանի՝ կոթունի արտադրամասի փականագործի, 83 ռացիոնալիզատորական առաջարկությունների ներդրման շնորհիվ միավորումը տնտեսել է 160 հազար ռուբլի: Գործարանի կենտրոնական լաբորատորիայի վարիչ Սիրանուշ Խարայելյանն արել է 67 ռացիոնալիզատորական առաջարկություն, որոնք հնարավորություն են ընձեռել տնտեսելու ևս 160 հազար ռուբլի: Լյումինեսցենտային արտադրամասի էլեկտրիկ Մելիք Սիմոնյանը 53 ռացիոնալիզատորական առաջարկությունների հեղինակ է: Ձեռնարկությունն ունի նաև հայկական հանրապետության վաստակավոր գյուտարար: Դա գլխավոր տեխնոլոգի տեղակալ Աշոտ Աբրահամյանն է, որը 79 գյուտ է արել:

Կուսակցական կոմիտեում, ժողովներում պարբերաբար լսվում են գյուտարարների և ռացիոնալիզատորների գործունեությանը վերաբերող հաշվետվություններ, բացահայտվում են նորարարների շարժման ղեկավարման գործում տեղ գտած թերություններ, կոնկրետ միջոցառումներ ձեռնարկվում դրանք վերացնելու, նորարարական աշխատանքի հետագա բարելավման, նրա մասսայականության ապահովման ուղղությամբ: Բանվորների տեխնիկական ստեղծագործության զարգացման գործում մեծ դեր է խաղում ռացիոնալիզատորների և գյուտարարների գործարանային խորհուրդը, որը վերահսկում է նոր տեխնիկայի ներդրման պլանների կատարումը, նորարարական առաջարկությունների ժամանակին ներդրումը, նպաստավոր պայմաններ ստեղծում ռացիոնալիզատորության ու գյուտարարության զարգացման համար, մեծ նշանակություն տալիս այդ աշխատանքի ճիշտ խրախուսմանը: Ամեն տարի առավել աչքի ընկած նորարար բանվորներին շնորհվում է «Գործարանի լավագույն ռացիոնալիզատոր» կոչում: Այդ պատվավոր կոչմանն են արժանացել Մելիք Սիմոնյանը, Էլիբեկ Ղուկասյանը, Հարություն Հարությունյանը և ուրիշներ: Նորարարական շարժման մասսայականության գործում մեծ դեր են խաղում հասարակական մրցույթ-ստուգատեսները, որ կանոնավոր կերպով կազմակերպում է միավորման ռացիոնալիզատորների և գյուտարարների խորհուրդը: Վերջին տարիներին անցկացվել են «Ապրանքային արտադրանքի նյութական ծախսերը մեկ ռուբլով նվազեցնելու համար», «Նյութերի խնայողության արդյունավետությունը» մրցույթներն արտադրամիավորման ձեռնարկություններում գիտատեխնիկական ինֆորմացիայի և պրոպագանդայի լավագույն դրվածքի համար ու մի շարք այլ մրցույթ-ստուգատեսներ:

Բանվորների ստեղծագործական աճի կարևոր պայմանն է նրանց տեխնիկական գիտելիքների մակարդակի բարձրացումը: Այդ նպատակով ստեղծվել են տեխնիկական ստեղծագործության և երիտասարդ նորարարների դպրոցներ: Գյուտարարների և ռացիոնալիզատորների խորհուրդը միավորման գործարանների, արտադրամասերի և ծառայությունների հետ սեմինարներ է անցկացնում, կազմակերպում գյուտարարների և ռացիոնալիզատորների հավաքներ, կոնֆերանսներ, գործարար հանդիպումներ:

Միավորումում մշտապես գործում է «Ռացիոնալիզատորի անկյունը»: Նրա ամբողջ աշխատանքը լուսաբանվում է «Իլյիչի լամպեր» բազմատպաքանակ թերթում: Տեխնիկական ինֆորմացիայի բաժինը, գործարանի գրադարանը բանվորներին մեծ օգնություն են ցույց տալիս անհրաժեշտ գիտելիքների ձեռքբերման գործում:

Գյուտարարների և ռացիոնալիզատորների մրցությունն աչքի է ընկնում նյութական ու էներգետիկ ռեսուրսների խնայողության համար պայքարի ուժեղացմամբ: Դրա առավել տարածված ձևերից են նոր տեխնիկային տիրապետելու մրցությունը, նրա մշտական կատարելագործումը, նախագծային կարողությունների յուրացումը, արտադրանքի որակի բարելավումը:

Ուշագրավ է նորարար բանվորների և ինժեներատեխնիկական աշխատողների համագործակցությունը: Ուսանելի օրինակ է փականագործ Փայլակ Գալստյանի և կոնստրուկտոր Ծովա Էգնատոսյանի համագործակցությունը: Նրանք առաջարկել են ավտոմոբիլային լամպերի կոթունների կոնտակտների նոր կառուցվածք: Այդ առաջարկության ներդրումը հնարավորություն է տալիս տարեկան տնտեսել դրոշմման ժապավենի ավելի քան 30 տոննա թանկարժեք արույր: Նորամուծության տնտեսական արդյունքը կգերազանցի 50 հազար ռուբլուն:

Առաջավոր բանվորների և տեխնիկական մտավորականության ստեղծարար համագործակցության շնորհիվ ծնունդ են առել նաև նրանց համատեղ աշխատանքի այնպիսի ձևեր, ինչպիսիք են հասարակական կոնստրուկտորական բյուրոն, ստեղծագործական կոմպլեքսային բրիգադները: Լյումինեսցենտային լամպերի հավաքման արտադրամասի նորարարները, որոնց թվում են թե՛ բանվորներ և թե՛ ինժեներներ, առաջարկեցին այդպիսի լամպերի հավաքման 3 տեխնոլոգիական գծերը վերափոխել՝ դարձնելով երկուսը: Անհրաժեշտ տեխնոլոգիական և կոնստրուկտորական փոփոխություններից հետո ապահովվեց աշխատանքի բարձր արտադրողականություն, և կրճատվեց ընդամենը 42 միավոր: Տնտեսական արդյունքը կազմեց 100 հազար ռուբլի:

Մասնակցելով հասարակական կոնստրուկտորական բյուրոների գործունեությանը՝ բանվորները բարձրացնում են իրենց հանրակրթական, արտադրական ու տեխնիկական մակարդակը, ինժեներների ու տեխնիկների ղեկավարությամբ կատարելագործում վարպետությունը: Իրենց հերթին, ինժեներատեխնիկական աշխատողները հարստանում են նրանց փորձով:

Միավորման ղեկավարությունը, կուսկոմիտեն և արհկոմն ամեն կերպ պաշտպանում են բանվորների ու ինժեներների ստեղծագործական խանդավառությունը, որը նպատակամղված է ծանր և աշխատատար գործողությունների մեքենայացման արագացմանը: Նրանց օգնությամբ պրոպագանդվում են գիտության ու տեխնիկայի նվաճումները, աշխատանքի լավագույն ձևերն ու մեթոդները: Այս ամենը նպաստում է աշխատավորների տեխնիկական ստեղծագործության զարգացմանը:

Գյուտարարների և ռացիոնալիզատորների սոցիալիստական մրցության բնորոշ առանձնահատկությունն այն է, որ նրանք ոչ միայն արտադրության կատարելագործմանն ուղղված առաջարկություններ են ներկայացնում, այլև հենց իրենք են դրանք ներդնում: Տեխնիկական ստեղծագործության և նրա գործնական հատույցի ծավալաչափերը տարեցտարի մեծանում են:

«Լույս» արտադրական միավորումում բանվորների տեխնիկական ստեղծագործության զարգացման ուղղությամբ անցած հնգամյակում և տասներկուերորդ հնգամյակի առաջին տարում կատարված դրական աշխատանքն ավելի բարդ խնդիրների լուծման հաստատուն հիմք է ծառայում: Իսկ դրան կարելի է հասնել՝ մոբիլիզացնելով միավորման բոլոր աշխատողների ջանքերը, բարձրացնելով բոլոր աստիճանների ղեկավարների, կոմունիստների, ողջ կոլեկտիվի պատասխանատվությունը իրենց պարտականությունների կատարման գործում, որոնելով և գտնելով արտադրության արդյունավետության բարձրացման լրացուցիչ ռեզերվներ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ

ԱՍՈՒՄ ԵՆ՝ ԱՆՓՈԽԱՐԻՆԵԼԻ ՄԱՐԴԻԿ չկան: Երևի դա այդպես է: Հենց ժառանգորդության շնորհիվ է, որ չի ընդհատվում բարի գործերի ու արարքների շղթան: Եվ, չնայած դրան, կան անհատներ, որոնց հնարավոր չէ բաժանել իր կատարած գործերից: Դրանով էլ հենց հետաքրքիր են նրանք: Փորձիր կտրել նրան այդ գործից՝ կտուժի և՛ գործը, և՛ ինքը՝ մարդը:

Ի՞նչն է գլխավորը մարդու բնավորության մեջ: Կան մարդիկ, որոնց հոգին լայնորեն բացված է կյանքի առաջ. նրանք շռայլորեն ընկալում են բարության դասերը, ակտիվորեն ձգտում են կյանքի ամենօրյա ընթացքում գտնել ստեղծագործական հրապուրվածություն, բարձր նպատակների ու մասշտաբային խնդիրների վարակիչ օրինակներ: Բայց հոգեկան շռայլությանը պարտադիր կերպով անհրաժեշտ է հետադարձ կապը. ակտիվորեն ընկալելով՝ այն պետք է նույնքան ակտիվորեն հատուցի:

Երեսունհինգ տարի առաջ պոլիտեխնիկական ինստիտուտի երիտասարդ շրջանավարտը ոտք դրեց Երևանի էլեկտրալամպերի գործարանի շեմին: Եվ այդ օրվանից սկսվեց նրա աշխատանքային կենսագրությունը՝ կապված տվյալ ձեռնարկության հետ: Նա գործարան եկավ որպես կազմակերպված մարդ և դրանում, առաջին հերթին, մեծ դեր խաղացին ռազմաճակատային տարիները: Քառասուներեքին նա զորակոչվեց գործող բանակ, Հաղթանակը դիմավորեց հոսպիտալում: Հենց այդ տարիներին էլ նա գիտակցեց պատասխանատվության աստիճանը, որը մարդը պետք է պահպանի ամբողջ կյանքում, պատասխանատվություն հայրենիքի, ընկերների և, իհարկե, իր իսկ առջև:

Սկսել է վարպետից, եղել է արտադրամասի պետի տեղակալ, գլխավորել է արտադրամասային կոլեկտիվներ, ղեկավարել է գործարանի կոնստրուկտորական բյուրոն, եղել է գլխավոր ինժեների տեղակալ, այնուհետև՝ գլխավոր ինժեներ: Վերջին տասներկու տարիներին «Լույս» արտադրական միավորման գլխավոր դիրեկտորն է: Եվ միշտ Բենիամին Հակոբի Թումասյանի համար պատասխանատվության զգացումը մնացել է անանցողիկ: Այսօր նա պատասխանատու է ավելի քան տասներկուհազարանոց կոլեկտիվի համար, միավորման մակնիշի պատվի համար:

Ամբողջ երկիրը և արտասահմանյան տասնյակ պետություններ՝ այսպիսին է «Լույս» արտադրական միավորման լուսային և լուսատեխնիկական իրերի լայն գամմայի աշխարհագրությունը: Ութ գործարան և երեք մասնաճյուղ՝ սա է նրա կառուցվածքը: Արտադրանքի օրեցօր աճող որակ: Հարյուրավոր մատակարարներ: Ես շրջում եմ միավորման գլխավորող՝ լամպերի գործարանի արտադրամասերով: Առաջին օրը չէ և առաջին անգամ չէ, որ շրջում, ծանոթանում եմ փոփոխություններին՝ զրուցելով մարդկանց հետ ոչ այնքան բազմաթիվ վերափոխումները լրիվ ընդգրկելու, որքան հասկանալու համար, թե ինչի՞ շնորհիվ են դրանք կատարվել և ի՞նչն է դրանց նպաստել: Եվ թե ինչպես է ստացվում, որ նման բարդ մեխանիզմը երկար տարիներ գործում է անխափան՝ ապահովելով պլանների կատարման կայունությունը: Չէ որ բազմաթիվ օբյեկտիվ պատճառներ և դժվարություններ չեն շրջանցում նաև լամպագործներին: Ընդ որում վերջին տարիների ընթացքում միավորումը տասն անգամ արժանացել է ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշի:

Ամենևին էլ հեշտ չէ պատասխանել այդ հարցերին:

Անշուշտ, չի կարելի պնդել, թե ամեն ինչ կախված է միայն դիրեկտորից: Եվ, այնուամենայնիվ, կամերտոնը հնչեցնում է ղեկավարը, որի անհատականությունը շատ դեպքերում որոշում է կոլեկտիվի ջանքերի արդյունավետությունը, նրա բարոյահոգեբանական մթնոլորտը:

— Ինչպիսի՞ն պետք է լինի ժամանակակից ղեկավարը,— հարցրեցի Բենիամին Հակոբովիչին:

— Ե՛վ տնտեսագետ, և՛ մանկավարժ ու հոգեբան,— պատասխանեց նա,— մի խոսքով՝ բարձր կուլտուրայով, ոչ հիշաչար մարդ: Իմ ամբողջ կյանքն ու փորձը վկայում են, որ մարդիկ միշտ ձգտում են միայն լավ գործեր կատարել: Բոլորի մոտ չէ, որ դա ստացվում է: Հենց դրա համար էլ դու ղեկավար ես:

Կոլեկտիվում ոչ մեկի համար գաղտնիք չէ, որ միավորումում կատարվող գործերից շատերը ծնվում և կյանքի ուղեգիր են ստանում հենց դիրեկտորի աշխատասենյակում:

— Աշխատանքը պետք է կառուցել այնպես,— ասում է Բենիամին Հակոբովիչը,— որպեսզի մարդը ստանա և՛ բարոյական, և՛ նյութական բավարարվածություն: Թվերն ու ցուցանիշները, իհարկե, օրենք են յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվի համար, բայց դրանք ժամանակավոր, անցողիկ հասկացություններ են: Մնում են գործարանը, աշխատանքի մարդը, նրա համար ստեղծվող պայմանները: Բանվորը պետք է տեսնի, որ հոգատարությունը նրա նկատմամբ ոչ թե կարճատև կամպանիա է, այլ մշտական քաղաքականություն: Իր իսկ օրինակով պետք է համոզվի՝ որքան լավ են գործերը կոլեկտիվում և որքան լավ է աշխատում յուրաքանչյուրը, այնքան շատ են հնարավորությունները աշխատանքի վարձատրությունն ավելացնելու, կուլտուր-կենցաղային պայմանները բարելավելու համար: Մի խոսքով, մարդկային գործոնը դառնում է գլխավորը ժամանակակից շրջանում, և, առաջին հերթին, դրանից է կախված այն, թե որքանով հաջող կկենսագործվի կուսակցության ստրատեգիան՝ էկոնոմիկան ինտենսիվացման ռելսերի փոխադրելը:

Երևի ոչ մի տնտեսագետ չի համաձայնվի հաշվել սոցիալ-կուլտուրական և կենցաղային յուրաքանչյուր օբյեկտից ստացված անմիջական արդյունքը, և դա հնարավոր էլ չէ: Բայց ահա «Լույսում» ամբողջությամբ և մասնավորապես գլխավորող գործարանում պարզ և ցայտուն ձևով երևում է մարդու, նրա աշխատանքի և հանգստի պայմանների համար մշտական հոգատարության իրական արգասիքը: Յուրաքանչյուր աշխատող գիտի, որ ձեռնարկության կողմից իրեն տրամադրված բարիքները վաստակված են իր իսկ աշխատանքով:

Հաղթահարվել է գիտակցության հոգեբանական շեղումը, երբ բանվորն իր վաստակն էր համարում զուտ աշխատավարձը: Այժմ նա սովորել է ընտանեկան բյուջեին գումարել բոլոր այն ծառայություններն ու արտոնությունները, որոնք թեթևացնում են նրա ու նրա ընտանիքի հոգսը, և նա գիտի, որ այդ բարիքները վաստակել է ինքը:

Իմ գործարանն իմ տունն է: Այս բառերը ճշգրտորեն են արտահայտում «Լույսի» բանվորի վերաբերմունքն իր ձեռնարկության նկատմամբ: Խոսքը, իհարկե, նրանց մասին է, ովքեր իրենց կյանքը սերտորեն կապել են միավորման հետ, իսկ նրանք այստեղ կազմում են մեծամասնություն, եղանակ են ստեղծում և որոշում կոլեկտիվի բարոյական մթնոլորտը:

Հոգատարությունը մարդկանց նկատմամբ միավորումում զգացվում է ամենուր: Այսպիսի վերաբերմունքը նույնպես գալիս է ղեկավարությունից: Յուրաքանչյուր գործողություն ունի իր նպատակը՝ աշխատողը պետք է հասկանա, որ վերաբերմունքն իր նկատմամբ ցուցամոլություն չէ, այլ՝ չափանիշ:

Հիշարժան էր միութենական մինիստրության արտադրական կարողությունների զարգացման վարչության պետի ժամանումը Երևան: Լուծվում էր «Լույսին» արտադրության զարգացման համար միջոցների հատկացման հարցը: Զրույցի ամենաթեժ պահին Թումասյանն անսպասելիորեն ներողություն է խնդրում հյուրից և շտապում է... այցելուների ընդունելության: Ուշքի գալով՝ մոսկվացի հյուրը դիմեց ինձ. «Առաջին անգամ եմ այսպիսի դիրեկտորի հանդիպում: Հետաքրքիր է ինչպիսի՞ հարցեր է նա հիմա լուծելու, եկեք մենք էլ գնանք ընդունելությանը»:

Ընդունելությունն այդ օրն անցնում էր սովորականի պես: Մասնակցում էին իրավաբանը և արհկոմիտեի ներկայացուցիչը: Ուշադրությամբ լսվում էր յուրաքանչյուր հարց: Եվ զգացվում էր դիրեկտորի անկեղծ վերաբերմունքը յուրաքանչյուր այցելուի նկատմամբ: Մարդիկ գոհ էին դուրս գալիս նրա աշխատասենյակից: Հարցերը այսպես կամ այնպես լուծվում էին: Նույնիսկ խնդրանքի մերժումը այցելուի մեջ դժգոհություն չառաջացրեց՝ իրավաբանը սպառիչ բացատրություն տվեց դրա հիմնավորված չլինելու վերաբերյալ:

Ու կարծես թե չէր ընդհատվել զրույցը մոսկվացի հյուրի հետ: Իսկ վերջինս, հարցը դրականորեն լուծելով, ծածուկ ասաց ինձ. «Ես զգացի դիրեկտորի անկեղծ հոգատարությունն աշխատողների նկատմամբ, համոզված եմ միավորման զարգացման համար միջոցների հատկացման անհրաժեշտության մեջ»:

Եվ նորից կադրերի մասին: Էլեկտրալամպերի գործարանում յուրաքանչյուրը գիտի, որ հարվածային աշխատանքը, գործի նկատմամբ ստեղծագործական վե-

րաքերմունքն անպայման պետք է նշվի ու գնահատվի: Այստեղ հստակ կանոն կա՝ դրսից մասնագետներ չհրավիրել: Յուրաքանչյուր լավ աշխատող հնարավորություններ ունի ծառայողական ու ստեղծագործական աճի համար: Մարդիկ իրենց ապագան կապում են գործարանի հետ: Զարմանալի չէ, որ արտադրամասերի և մյուս ծառայությունների բոլոր պետերի աշխատանքային գրքույկներում միայն մի գրանցում կա՝ էլեկտրալամպերի գործարան: Դրա նպատակահարմարության մեջ դիրեկտորը համոզվել է սեփական օրինակով:

Այստեղ վաղուց արդեն ընդունված է առաջքաշման թեկնածությունները քննարկել կոլեկտիվ ձևով, իսկ կուսակցության Կենտկոմի հունվարյան պլենումից հետո այդ միտումն ավելի է խստացել: Ձեռնարկության բոլոր հարցերը լուծվում են համատեղ ուժերով:

— Միավորումում մի չափանիշ կա՝ վերաբերմունքը գործի նկատմամբ և պրոֆեսիոնալիզմը,— զրույցի ժամանակ նշեց արտադրամասերից մեկի պետը: Այստեղ շատերն են ձգտում, որպեսզի ձեռնարկության գործը դառնա նաև ընտանեկան գործ: Եվ բազմանում են աշխատանքային գերդաստանները: Թումասյանի զավակներն էլ իրենց աշխատանքային կենսագրությունը կապել են հոր գործի հետ: Որդին արդեն յոթ տարի է, ինչ աշխատում է արտադրամասում, իսկ դուստրը՝ կոնստրուկտորական բյուրոյում:

Մի անգամ մասնագետները հաշվել են, որ միավորումում աշխատողների ստացած վաստակով ապրում է 50 հազար մարդ: Իսկ դա նշանակում է, որ 50 հազար մարդ խորապես շահագրգռված է կոլեկտիվի ապագայի համար, իսկ նրա ղեկավարը պատասխանատվություն է կրում ոչ միայն աշխատողների, այլև նրանց ընտանիքների համար:

Այսօր միավորումը տեխնիկապես վերազինվում է: Գիտատեխնիկական առաջադիմությունն օգնում է զգալիորեն ավելացնել արտադրանքի ծավալները և որակը, բարձրացնել աշխատանքի արտադրողականությունը: Բայց նոր տեխնիկան, որն այստեղ նկատելիորեն ավելացել է վերջին տարիներին, պահանջում է նաև կտրուկ կերպով բարձրացնել պլանավորման, արտադրության կառավարման մակարդակը, գտնել աշխատանքի կազմակերպման առավել առաջադիմական ձևեր:

Առաջին պրոբլեմի լուծումը շատ բանով կապված է նյութատեխնիկական ապահովման, այսինքն՝ արտաքին գործոնների հետ: Երկրորդ պրոբլեմը զուտ ներքին գործ է: Եվ այստեղ մեծ դեր է խաղում ըստ վերջնական արդյունքների վարձատրության կոլեկտիվ ձևերի կիրառումը: Բրիգադների քանակի մեջ չէ էությունը, այլ այն բանում, որ աշխատանքի բրիգադային կազմակերպումը, հատկապես ժամանակակից արտադրության պայմաններում, դառնում է արդյունավետության բարձրացման կարևոր լծակ: Բրիգադներում, առաջին հերթին, տնտհաշվարկային բրիգադներում, բարձր է աշխատանքի արտադրողականությունը, մեծ նյութական ռեսուրսների տնտեսումը, ավելի ամուր է կարգապահությունը, նվազագույնի են հասցվում աշխատաժամանակի կորուստները: Խիստ կերպով աճել է յուրաքանչյուր բանվորի և ամբողջ բրիգադի նյութական ու բարոյական պատասխանատվությունը ռեսուրսների օգտագործման համար: Աճում է նախաձեռնությունն այդ ռեսուրսների դիմաց ավելի մեծ հատույց ստանալու հարցում: Բրիգադը կապում է յուրաքանչյուրի շահը միասնական կոլեկտիվ շահին:

— Մենք համոզված ենք,— շարունակում է Թումասյանը,— որ բրիգադային տնտհաշվարկը, այլ բառերով ասած՝ ռուբլին, բազմապատկած նախաձեռնությանը և պատասխանատվությանը, կօգնի հաջողությամբ յուրացնել նոր բարձրարդյունավետ սարքավորումները և ռեալ հիմքերի վրա դնել աշխատանքային ու նյութական ռեսուրսների տնտեսման համար ծավալված պայքարը:

Բրիգադների կազմավորումը կապված է կայունացած հայացքների, արմատացած ավանդույթների բեկման և, ի վերջո, անհատապես «իր համար» աշխատելու և միայն իր համար պատասխանելու սովորության հաղթահարման հետ:

Անշուշտ, բրիգադային մեթոդի ժամանակ էլ մարդու աշխատանքը բնորոշող հիմնական ցուցանիշը նրա անձնական ավանդն է, արտադրողական աշխատանքը: Բայց տվյալ դեպքում բրիգադային կապալի սոցիալ-հոգեբանական արդյունքը կայանում է հենց նրանում, որ այն բանվորի անհատական ունակությունները ենթարկում է ընդհանուր շահերին, միասնական բարոյական սկզբունքներին:

Մրցության մեջ նույնն է, երբ իշխում են անհատական ձևերը՝ յուրաքանչյուրն առաջին հերթին իր մասին է մտածում, ապա նոր՝ բրիգադի, տեղամասի, արտադրամասի մասին: Հիմա, երբ աշխատանքը բրիգադներում կազմակերպված է կոլեկտիվ սկզբունքներով, ամեն ինչ այլ կերպ է ընթանում՝ մեր հաջողությունը իմ հաջողությունն է, մենք գրավել ենք մրցանակային տեղ, դա իմ, բոլորիս նվաճումն է: Հենց այստեղ է աշխատանքի բրիգադային կազմակերպման դաստիարակչական կողմը:

Ռուբլին միշտ էլ ռուբլի է մնում: Սակայն հարցն այն է, թե ինչպե՞ս և ի՞նչ ճանապարհով է այն վաստակված: Օրինակ, լավ է աշխատում հավաքող բանվորը, լավ էլ վաստակում է: Սա արդեն ռուբլի է: Բայց բրիգադում, ուր նա հոգ է տանում, որ ընկերն էլ լավ աշխատի, օգնում է նրան խոսքով ու անձնական օրինակով, ինչպես դա անում է ընդհանուր նշանակության լուսավորիչ լամպերի հավաքման արտադրամասի բրիգադավար, հանրապետության Գերագույն սովետի դեպուտատ Պավել Քալաշյանը, վաստակված ռուբլին ուրիշ է՝ կոլեկտիվ:

Ակնարկի նյութերը պատրաստելիս ես առիթ ունեցա զրուցելու գործարանի շատ աշխատողների հետ: Բնավորության ի՞նչ գծեր են նրանք բնորոշ համարում դիրեկտորի համար: Լավատեղյակությունը արտադրության գործերի մասին, վաղվա խնդիրների պարզ պատկերացումը: Ինքը՝ դիրեկտորը, ղեկավարի համար կարևոր է համարում «ներկայության գործոնը», սակայն ոչ այն իմաստով, որ աշխատողը մշտապես զգա իր կողքին ղեկավարի արթուն աչքը, եթե նույնիսկ նա բացակայում է այդ պահին: Ո՛չ, նա միշտ պետք է լինի գործարանում, ընդ որում՝ անպայմանորեն հայտնվի տեղամասերում, հատկապես առավել թույլ օղակներում:

— Ես երբեք կոչ չեմ անում իմ կոլեգաներին՝ գիշեր ու ցերեկ անցկացնել արտադրամասերում,— ասում է Թումասյանը: Բայց համոզված եմ, որ ոչ մի զեկույց կամ դիսպետչերական ամփոփագիր չեն կարող փոխարինել սեփական տպավորությանը: Մարդիկ էլ իրենց ավելի լավ են զգում, երբ ղեկավարը միայն լուրերով չէ, որ գիտի իրենց գործերի ու կարիքների մասին: Մեզանում ժամանակի պակասը համարվում է ակտիվ գործունեության մասին վկայող փաստարկ: Ինչու՞ ղեկավար աշխատողներից շատերին ժամանակը չի բավարարում: Նրանց աշխատանքային օրը կազմվում է տարերայնորեն և կախված է պատահական հանգամանքներից: Ժամանակի զգալի մասը ծախսվում է ուրիշների պարտականությունների կատարման համար (գլխավորապես՝ ենթակաների): Մի խոսքով, աշխատանքի սխալ կազմակերպման համար չափազանց թանկ են վճարում:

«Մեզ մոտ ամենքն իր ճամպրուկն է տանում». այս գաղափարը հոլովվեց զրույցների ընթացքում: Գլխավոր ինժեները և ստորաբաժանումների ղեկավարները, մասնաշենքի պետը և ավագ վարպետները, ինժեներները և բանվորները, որպես կոլեկտիվի բարոյական և գործնական մթնոլորտի դրական գիծ, ընդգծում էին յուրաքանչյուրի հնարավորությունն ինքնուրույն լուծելու իրենց իրավասության մեջ մտնող այս կամ այն հարցը՝ չխուսափելով «դրսի» միջամտությունից: Եվ այս փոխադարձ վստահության մեջ է կոլեկտիվի հաջողության հիմնական գաղտնիքը:

Լիազորությունների բաշխում. սկզբունքը նոր չէ, սակայն ամեն մի ղեկավարի չի հաջողվում այն կիրառել: Ինչու՞: Որովհետև չարիքը սկզբունքների պակասության մեջ չէ: Սկզբունքները պետք է կարողանալ օգտագործել, իսկ դա դժվար արվեստ է, որը պահանջում է լրջախոհություն, փորձ, վճռականություն, չափի զգացողություն և այլ շատ հատկություններ: Հնարավոր չէ լիովին կրկնել երեկվա օրը, երաշխիք չկա, որ «վաղը» երկու կաթիլ ջրի նման կնմանվի «այսօրվան»:

Եվ եթե նկատի ունենանք, որ անկրկնելի են ոչ միայն հանգամանքները, այլև կատարողները, կարելի է հասկանալ, որ կառավարման գիտության թեկուզ հայտնի սկզբունքներից օգտվելը մեծ վարպետություն է պահանջում: Ինչպե՞ս է դա հաջողվում Թումասյանին: Այստեղ, երևի, պետք է սկսել տվյալ պաշտոնին հարմար թեկնածու ընտրելուց, ավելի ճիշտ՝ պաշտոնը մարդուն հարմարեցնելուց: Սա ևս դիրեկտորի սկզբունքներից է:

Սոցիոլոգները գտնում են, որ ղեկավարման երկու հիմնական մեթոդ գոյություն ունի՝ դեմոկրատական և ինքնիշխան: Բ. Թումասյանի կարծիքով, հետևել այս մեթոդներից միայն մեկին՝ գործնականորեն հնարավոր չէ: Իսկ ինքը, այնուամենայնիվ, կողմնակից է առաջինին, որը թույլ է տալիս յուրաքանչյուր աշխատողի, օղակի ղեկավարի՝ նախաձեռնություն ցուցաբերել: Բայց հարցեր կան, որոնց վերաբերյալ որոշում պետք է ընդունի անձամբ ձեռնարկության ղեկավարը, որը ավելի լավ գիտե, թե, օրինակ, տվյալ փուլում ո՞ր արտադրանքն է ավելի անհրաժեշտ ժողովրդական տնտեսությանը:

Արտադրամասերում, աշխատասենյակում, դիսպետչերական խորհրդակցությունների ժամանակ և հինգշաբաթվա ավանդական ընդունելության օրերին ենթակաների հետ դիրեկտորի բազմաթիվ խոսակցությունների ընթացքում աչքի է զարնում նրա՝ լսելու ընդունակությունը, ոչ ձևական, իսկապես շահագրգռված

ուշադրությունը մարդկանց նկատմամբ, ովքեր դիմել են իրեն և օգնության կարիք են զգում: Սրանում է Թումայանի բնավորության ևս մի գիծը՝ տակտի զգացումը: Ի դեպ, դա չի խանգարում նրան՝ լինել շատ խիստ, երբ խոսքը վերաբերում է սկզբունքային հարցերին: Հենց այստեղ է, որ մեղավորը զղջում է, որ գործը հասցրել է այդ կետին: Ճիշտ է, այստեղ էլ դիրեկտորն, իրեն հավատարիմ, խոսակցության վերջում նուրբ հումորով ցրում է լարվածությունը, և մարդիկ դուրս են գալիս նրա առանձնասենյակից առանց դժգոհության:

Կուսկոմիտեի քարտուղար և դիրեկտոր: Խոստովանենք, որ շատ ձեռնարկություններում նրանց փոխհարաբերությունները հաստատվում են տնտեսական ղեկավարի գերադասության ներքո: «Լույսում» դա հավասարների երկխոսություն է: Յուրաքանչյուրը պատասխան է տալիս իր կոնկրետ տեղամասի համար, բայց գործակցի կարծիքը միշտ հաշվի է առնվում: Արդեն երկար տարիներ Թումայան-Դաշյան երկյակը հատակորեն է ղեկավարում կոլեկտիվը: Եվ բնական է, ո՞վ ավելի լավ կբնութագրի դիրեկտորին, եթե ոչ՝ կոմիսարը. հետևողական է գործողությունների մեջ, միշտ նպատակամղված դեպի նորը, վստահում է շրջապատին, գնահատում բարեխիղճ աշխատողներին, պաշտպանում և խրախուսում է ամեն մի նախաձեռնություն: Եվ որ գլխավորն է՝ սիրում է մարդկանց: Բնութագիրը կարճ է, բայց տարողունակ:

Մարդը և արտադրությունը: Կան հիանալի աշխատողներ, որոնք չեն պատկերացնում իրենց՝ առանց սիրելի աշխատանքի և նվիրվում են դրան ամբողջությամբ: Նրանք երբեք ժամանակի ավելցուկ չեն ունենում, նրանք չեն էլ ուզում այլ կերպ ապրել: Բենիամին Թումայանը հենց դրանցից է: Բայց որտեղի՞ց է նա ժամանակ գտնում բազմաթիվ հասարակական պարտականությունների կատարման համար: Հայաստանի կոմկուսի Կենտրոնական կոմիտեի անդամ, հանրապետության ժողովրդական վերահսկողության կոմիտեի կոլեգիայի անդամ, միավորման կուսկոմիտեի անդամ, Երքաղսովետի դեպուտատ, «Սվետոտեխնիկա» միութենական և «Հայաստանի արդյունաբերություն» ամսագրերի խմբագրական կոլեգիաների անդամ:

— Երբեմն ուզում եմ, որ օրը 24 ժամից ավելի լինի,— ժպտալով ասում է Թումայանը,— ժամանակը հազիվ է բավարարում: Բայց ես գտնում եմ, որ խոշոր ձեռնարկության ղեկավարի վրա դրված են ոչ միայն պատասխանատվություն արտադրության համար, այլև հասարակական բազմազան պարտականություններ:

Եվ նորից խոսք է բացվում պատասխանատվության մասին: Թերևս դա է հենց նրա բնավորության գլխավոր գիծը: Գուցե հենց դա է պատճառը, որ նա ընտրվել է Հայաստանի կոմկուսի վերջին երեք համագումարների, ՍՄԿԿ XXVI և XXVII համագումարների պատգամավոր, արժանացել սոցիալիստական աշխատանքի հերոսի կոչման, պարգևատրվել Լենինի, Հոկտեմբերյան հեղափոխության, Աշխատանքային կարմիր դրոշի երկու շքանշաններով և բազմաթիվ մեդալներով:

«Լույսում» արդեն ընտելացել են գլխավորի անհանգիստ բնավորությանը: Ինքն էլ այլ կերպ չի կարող: Ինչպես չկիսվել գործընկերների հետ, չբացատրել այն փիլիսոփայի խնդիրները, որոնք դրված են երկրի էկոնոմիկայի առջև: Այսօր «Լույսի» մակնիշի հանդեպ դժգոհություն չկա: Բայց չէ՞ որ կարելի է ավելի որակյալ արտադրանք տալ: Տասներկուերորդ հնգամյակը նա որակում է որպես ինտենսիվ աշխատանքի և բարձրագույն արդյունավետության հնգամյակ: Եվ այստեղ երկրորդական հարցեր չկան: Միավորումում նախատեսված է արտադրանքի աճ՝ 51 մլն ռուբլի ծավալով: Եվ դիրեկտորների խորհրդում քննարկվում է ռեզերվների առավելաչափ օգտագործման հնարավորությունների հարցը:

Առայժմ ամեն ինչ չէ, որ հարթ է: Հաճախ տխրահռչակ գերատեսչական «մըկրատը» խեղում է նախաձեռնությունը և ստեղծագործ միտքը: Եվ նորից անհանգիստ մարդը ստիպված պայքարում է անգամ ամենահասարակ բաների համար: Եվ դա բնական է: Ասենք, միավորումում մշակվել են նոր, էներգախնայող լյումինեսցենտային լամպեր, որոնք սպառում են 10 տոկոս պակաս էներգիա: Պետպլանը պլանավորում է դրանց թողարկումը, իսկ ՍՍՀՄ քիմիական արդյունաբերության մինիստրության համար պլանավորված չէ այդ լամպերի համար անհրաժեշտ նյութերի արտադրությունը: Եվ ինչքան ջանք է վատնվում անվիճելին ձեռք բերելու համար:

— Արդեն առաջին տարին չէ, որ ես ղեկավարում եմ խոշոր ձեռնարկություն, բայց ոչ մի կերպ չեմ ընտելանում այն բազմաթիվ թերություններին, անօրինականություններին, որոնք խանգարում են մեզ նորմալ աշխատելու,— գանգատվում է գլխավոր դիրեկտորը,— կուսակցության Կենտկոմի հունիսյան պլենումում

հատուկ նշվեց ձեռնարկությունների իրավունքներն ըստ ամենայնի ընդլայնելու անհրաժեշտությունը: Միաժամանակ անհրաժեշտ է բարձրացնել յուրաքանչյուրի պատասխանատվությունն աշխատանքի կոնկրետ տեղամասի համար, բայց մենք դեռ շատ դանդաղ ենք վերակառուցվում: Այսպես շարունակել չի կարելի՝ սա է պահանջում կուսակցությունը:

Յուրաքանչյուր լուրջ ձեռնարկում, արտադրության կայունությունը և նրա աճի ապահովումը պահանջում են միջոցառումների լայն, կոմպլեքս ծրագիր, որոնցից մի քանիսն առաջին հայացքից ուղղակի կապ չունեն կոնկրետ խնդիրների լուծման հետ: Իսկ ինչ վերաբերում է արտադրանքի որակին, ապա դրա մակարդակը կախված է բազմաթիվ բաղադրամասերից: Այստեղ կարևոր դեր են խաղում և՛ տեխնիկական հագեցվածությունը, և՛ գաղափարադաստիարակչական աշխատանքը, և՛ հոգատարությունը սոցիալ-կուլտուրական պայմանների համար... Ճիշտ է ասված՝ որակը ամբողջ կոլեկտիվի աշխատանքի հայելին է:

Ձեռնարկության բազմապլան գործունեությունը մտցնել միասնական հունի մեջ և մարդկանց ուժերն ուղղել վերջնական բարձր արդյունքների ձեռքբերմանը, ժամանակին գտնել ու արմատախիլ անել անցանկալի միտումները՝ դրանում են տեսնում իրենց գլխավոր նպատակը միավորման ադմինիստրացիան և կուսկազմակերպությունը:

Գլխավորող գործարանում հաստատվել է կադրերի պատրաստման և դաստիարակման պարզորոշ համակարգ: Սկզբունքը մեկն է՝ ինքդ աճել ես, դաստիարակիր ուրիշին: Երիտասարդ, ընդունակ ինժեներները ծառայողական աստիճանով բարձրանալու ռեալ հնարավորություններ ունեն: Իսկ ծառայությունների հաշիվը գնում է ոչ թե աշխատած տարիների, այլ կոնկրետ գործերի համար: Փաստորեն ստորաբաժանման ոչ մի ղեկավար դրսից չի հրավիրվում:

Աշխատողի ձիրքերի ու գիտելիքների ճիշտ գնահատման ունակությունը մարդկային գործոնի ակտիվացման հետ կապված գլխավոր պահանջներից է: Կադրերի հետ աշխատանքում ադմինիստրացիան մշտապես հենվում է կուսկազմակերպության օգնության և օժանդակության վրա: Առանց կուսկոմիտեի գիտության՝ չի կատարվում ոչ մի նշանակում պաշտոններում: Սա, անկասկած, աշխատանքի ճիշտ ոճ է, քանի որ ցանկացած աստիճանի ղեկավար պետք է լինի նաև տվյալ կոլեկտիվի քաղաքական լիդերը:

Հայաստանի կոմկուսի XXVIII համագումարում արտադրամիավորման կոլեկտիվի պայքարը որակի համար արժանացավ բարձր գնահատականի: Իսկ առջևում պետական որականիշով արտադրանքի ավելացման նոր խնդիրներ են: Դրա ձեռքբերման ուղիները հստակորեն մշակված են տասներկուերորդ հնգամյակի հատուկ ծրագրում: Ծրագրի անվանումը կարճ է և համապարփակ՝ «որակ»:

Վերադառնալով արդեն ասվածին՝ ուզում եմ կրկնել. միավորումում կիրառվող աշխատանքի ձևերը քիչ են տարբերվում արդյունաբերական մյուս ձեռնարկություններում ընդունված ձևերից: Տարբերությունն աշխատանքի նկատմամբ մոտեցման մեջ է: Այսօր երկրում շատ բան է արվում, որպեսզի տնտեսական մեխանիզմը գործի ավելի հստակ, ներդաշնակ: Այս միջոցները, իհարկե, կտան իրենց արդյունքները: Բայց կարելի՞ է, արդյոք, ձեռքերը ծալած նստել և սպասել, թե ո՞վ քո փոխարեն կլուծի կենսական պրոբլեմները: «Լույսը» նույնքան սուր է զգում այն թերությունները, որոնք խանգարում են և ուրիշներին: Ուստի կոլեկտիվը մոբիլիզացնում է իր ներքին ռեսուրսները, որ հասնի բարձր վերջնական արդյունքների: Դրանում է, թերևս, ամենաարժեքավորը այն միավորման փորձի մեջ, որը տոն է տալիս արտադրանքի որակի բարձրացման համար համաժողովրդական պայքարում:

... Խոսակցությունը դիսպետչերականի ժամին հստակ էր ու գործնական: Քննարկվում էր որակի հարցը: Զեկույցներ, առաջարկություններ: Թումայանը թեթևակի թխկացնում է սեղանին, բոլորը լռում են:

— Արձանագրե՛ք...

Որոշումներ, հանձնարարություններ, ժամկետներ:

Խոսում են կոնկրետ, հատու: Զգացվում է, որ գլխավոր դիրեկտորի մեջ մարդիկ տեսնում են ոչ միայն հեղինակավոր ղեկավարի և փորձառու մասնագետի, այլև մարդու, որը գիտի իր խոսքի արժեքը և նույնիսկ չի էլ կարող պատկերացնել, որ իր խորհուրդներից որևէ մեկը անուշադրության կմատնվի:

— Այո՛, խորհուրդները,— հետո կիսվում է ինձ հետ Բ. Թումայանը, ավելի լավ է չհրամայել, այլ հուշել, համոզել:

Միավորումում կանոնավոր կերպով, որպեսզի մարդիկ հետ չմնան ժամանակի պահանջներից, հրամկազմի համար անց են կացվում յուրատեսակ սեմինարներ: Գլխավոր դիրեկտորն իր ելույթներում կոնկրետ օրինակներով ցույց է տալիս,

թե ինչն է լավ և ինչը վատ՝ հատուկ ընդգծելով ղեկավարի ունակությունը՝ մատուցել իր որոշումը, ցուցումը, կարգադրությունը, որպեսզի դրանք ընկալվեն ենթակաների կողմից իբրև սեփական: Եվ գործը առաջ է գնում:

Կառավարել ձեռնարկությունը՝ նշանակում է, առաջին հերթին, կառավարել մարդու զարգացումը: Եվ ինչքան շուտ սկսենք, այնքան լավ: Սա է այն կարևոր դասը, որն առնում ես՝ լինելով գործարանում: Պատահական չէ, որ մասնագետները պնդում են, որ կառավարումն է շարժիչ ուժը, իսկ տնտեսական ու սոցիալական զարգացումը՝ դրա հետևանքն է: Այդ բանը հաստատեց նաև ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլենումը:

Դեռ այսօրվա ամսաթվով թղթեր է ստորագրում Թումասյանը, իսկ մտքերն արդեն ուղղված են վաղվան: Այս մրցավազքը շարունակվում է շուրջ տասը տարի: Եվ կոլեկտիվն ընտելացել է այն բանին, որ միայն ընթացքի մեջ է կյանքը:

Կուսակցությունը մշտապես հիշեցնում է հոգեբանական վերակառուցման անհրաժեշտությունը, յուրաքանչյուր աշխատողի մեջ նոր ձևով աշխատելու ցանկության և ունակության դաստիարակությունը: Խնդիրն այսօր աշխատավորների նախաձեռնությունը և ստեղծագործությունը զարգացնելն է, որը հենվում է ոչ միայն էնտուզիազմի, այլև սոցիալ-տնտեսական նոր պրոցեսների էության խոր ընկալման վրա: Պետք է մշտապես բարձրացնել յուրաքանչյուր բանվորի, մասնագետի աշխատանքային, սոցիալական և քաղաքական ակտիվությունը, կոլեկտիվներում ձևավորել գաղափարաքաղաքական բարձր տրամադըրվածություն, որը կապահովի մեր զարգացման որակապես նոր և խոշորամասշտաբ խնդիրների իրականացումը:

Մեծ ուշադրությամբ են ուսումնասիրվում կուսակցական վերջին փաստաթղթերը «Լույսի» կոլեկտիվում: Կոմունիստներն ու անկուսակցականները տեսնում են դրանց մեջ իրենց հետագա գործողությունների ծրագիրը: Ապագայի պլանները և զարգացման հեռանկարները կազմելիս՝ լամպագործները գիտակցում են, որ հաջողության հիմնաքարը մարդկային գործոնն է: Այստեղից էլ՝ ձգտումը սոցիալիստական մրցության հետագա կատարելագործման, որը դաստիարակում է մարդկանց մեջ ակտիվություն, պետականորեն մտածելու, սեփական շահերը հասարակական շահերի հետ ներդաշնակելու կարողություն:

Այս օրերին սոցիալիստական մրցությունը կոլեկտիվներում նոր թափ է ստացել: Հաջողությունները, անշուշտ, նշանակալից են, բայց «Լույսի» կոլեկտիվի ուժը նրանում է, որ նա սովոր չէ կանգ առնել ձեռքբերածի վրա և վստահորեն նայում է վաղվա օրվան:

Մշակելով առաջիկա անելիքները՝ հաշվի են առնվում, որ նոր խնդիրների իրականացումը կպահանջի ուժերի, հնարավորությունների առավելաչափ լարում, ժամանակի պահանջների համեմատ վերափոխվելու ունակություն: Անցած տարիների փորձը ցույց է տալիս, որ էլեկտրատեխնիկների ստեղծագործ ոգին թույլ է տալիս հաջողությամբ լուծելու ամենաբարդ խնդիրները: Եվ դրանում մեծ դեր ունի Բենիամին Հակոբի Թումասյանը: Այո՛, հենց նա:

Ա. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Հեղափոխության աննկուն մարտիկները

ՄԵԾ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԸ

ՌՍԴԲ(բ)Կ VI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ 70-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Գ. ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ
ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս
Ա. ՍՄՈԼՆԻԿՈՎ
ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր
ՄԼԻ-ի ավագ գիտաշխատող

1917 **ԹՎԱԿԱՆԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 8—16-Ը** Պետրոգրադում կիսալեգալ պայմաններում կայացավ բոլշևիկյան կուսակցության VI համագումարը, որը նպատակամղեց զինված ապստամբության, սոցիալիստական հեղափոխության: Համագումարի բոլոր որոշումներն ուղղված էին բանվոր դասակարգին ու չքավոր գյուղացիությանը Ռուսաստանի հակահեղափոխական բուրժուազիայի դիկտատուրայի դեմ զինված ապստամբության նախապատրաստելու նպատակին: Գտնվելով ընդհատակում, կուսակցության և հեղափոխության առաջնորդ Վ. Ի. Լենինը ղեկավարում էր համագումարի աշխատանքը: Լենինի աշխատությունները դրվեցին նրա բանաձևերի հիմքում:

Համագումարին ներկա էր 157 պատգամավոր վճռական ձայնով և 110-ը՝ խորհրդակցական ձայնով, որոնք ներկայացնում էին 162 կուսկազմակերպություններ: Մինսկի կազմակերպությունից համագումարի պատգամավոր էր ընտրվել 1906 թվականից ՌՍԴԲ(բ)Կ անդամ Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը (Մյասնիկով): Մինչև բոլշևիկների VI համագումարը նա կուսակցական աշխատանք էր կատարում Դոնում, Մոսկվայում, Բաքվում, Արևմտյան ռազմաճակատում: 1917 թվականի Փետրվարյան հեղափոխությունից հետո նա եղել է Արևմտյան ռազմաճակատի ՌՍԴԲ(բ)Կ կոմիտեի անդամ (տե՛ս Шестой съезд РСДРП (большевиков). Август 1917 года. Протоколы, М., 1958, стр. 458):

Փետրվարյան բուրժուադեմոկրատական հեղափոխության ժամանակ Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը գտնվում էր գործող բանակում: Այստեղ Ի. Ե. Լյուբիմովի, Ի. Կ. Քասնոփոնտովի և այլ լենինյանների հետ միասին նա գլխավորեց բոլշևիկյան աշխատանքը զինվորական զանգվածների շրջանում, կարևոր դեր խաղաց Մինսկի բոլշևիկյան կազմակերպության և բանակային կուսակցական կազմակերպությունների միջև կապեր հաստատելու գործում: Նա մեծ աշխատանք է ծավալում զինվորական զանգվածներին բոլշևիկների կողմը գրավելու ուղղությամբ, ղեկավարում է ռազմաճակատային զինվորական կոմիտեի գործկոմին կից իր իսկ ստեղծած ագիտատորների քաղաքական դասընթացները, պատրաստում է սոցիալիստական հեղափոխության համար պայքարող ակտիվ մարտիկների:

1917 թվականի ապրիլի 7-ին Արևմտյան ռազմաճակատի բանակների ու թիկունքի զինվորական ու բանվորական դեպուտատների I համագումարում, որը կայացավ Մինսկում, գնդի զինվորական կոմիտեի կողմից որպես պատգամավոր համագումար ուղարկված Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը հանդես եկավ մի ճառով, որում բացահայտեց ժամանակավոր կառավարության հակաժողովրդական էությունը, մենշևիկների ու էսէռների դավաճանությունը: Նա հետևողականորեն պաշտպանում էր լենինյան լոզունգները պատերազմի ու խաղաղության, հողի, իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիականի վերածելու մասին, հանդես էր գալիս մենշևիկների հետ կապերը վերջնականապես խզելու և Բելոռուսիայի բոլշևիկներին որպես ինք-

նորույն կուսակցական կազմակերպություն ձևավորելու օգտին: Հենց համագումարում էլ Ա. Ֆ. Մյասնիկյանն ընտրվեց ռազմաճակատային գործադիր կոմիտեի կազմում, որտեղ գլխավորեց բոլշևիկյան ֆրակցիան: Դրանից հետո շատ շուտով ստեղծվեց ՌՍԴԲ(բ)Կ Մինսկի կոմիտեն՝ Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի գլխավորությամբ:

Ընտրված լինելով ՌՍԴԲ(բ)Կ VI համագումարի պատգամավոր, ուղղակի Արևմտյան ռազմաճակատի խրամատներից ժամանելով մայրաքաղաք, Ալեքսանդր Ֆյոդորովիչ Մյասնիկյանը նրբազգացորեն ընկալեց վերջին երեք շաբաթվա ընթացքում քաղաքական իրադրության մեջ տեղի ունեցած բոլոր փոփոխությունները: Աշխատավորների հուլիսյան խաղաղ ցույցի գնդակահարությունից, մասնակիցների ձերբակալությունից և հեղափոխական զինվորների ու նավաստիների զինաթափ անելուց հետո իշխանությունը երկրում փաստորեն ընկավ հակահեղափոխական ժամանակավոր կառավարության ձեռքը: Երկիշխանությունն ավարտվեց, իսկ սովետները իրենց էսէռամենշևիկյան ղեկավարությամբ վերածվեցին բուրժուազիայի գործակիցների:

Ժամանակավոր կառավարությունը հրաման էր արձակել Լենինին և մյուս բոլշևիկներին ձերբակալելու մասին: Կուսակցությունը, անցնելով կիսալեգալ դրության, Լենինին թաքցրեց խոր ընդհատակում: ՌՍԴԲ(բ)Կ-ն բոլոր հիմքերն ուներ անհանգստանալու Վլադիմիր Իլյիչի կյանքի համար:

1917 թվականի հուլիսի 26-ին, ՌՍԴԲ(բ)Կ պատմական VI համագումարի առաջին նիստում Լենինը միաձայն ընտրվեց պատվավոր նախագահ: Չնայած այն բանին, որ Իլյիչը, խուսափելով ժամանակավոր կառավարության հետապնդումներից, համագումարին ներկա չէր, թաքնված էր Ռազլիվ լճի մոտ եղած հյուղակում, սակայն նա իրականացնում էր համագումարի ողջ աշխատանքի գաղափարական ղեկավարությունը, որն զգացվում էր համագումարի աշխատանքի 9 օրերից յուրաքանչյուրում:

Կուսակցության VI համագումարը 1907 թվականի մայիսին Լոնդոնում կայացած նախորդ՝ V համագումարից բաժանում էր մի ամբողջ տասնամյակ: Կուսակցությունն այդ ժամանակամիջոցում կոփվել էր պայքարում, կուտակել անլեգալ ու լեգալ գործունեության մեծ փորձ, ամրապնդվել էր գաղափարապես ու կազմակերպորեն, բազմապատկել էր իր շարքերը, իր կողմը նվաճել Ռուսաստանի առաջավոր բանվորների վիթխարի մեծամասնությանը: Առավել մեծ ուշադրությամբ էին նրա ձայնին ունկնդրում հեղափոխական զինվորները ու գյուղացիները:

Լենինը համագումարում պետք է զեկուցումներով հանդես գար օրակարգի հիմնական հարցերի մասին. Կենտկոմի քաղաքական հաշվետվությամբ, ընթացիկ մոմենտի մասին, կուսակցական ծրագրի վերանայման մասին: Նա խնամքով պատրաստվում էր ելույթների համար, բայց հարկադրված լինելով գտնվել Պետրոգրադից 34 կիլոմետր հեռու, Ռազլիվում, Լենինն այդ նյութերն օգտագործեց համագումարին ուղարկած իր ցուցումներում, աշխատելով պատգամավորներին հաղորդել իր մտքերն ու գաղափարները:

«Рабочий и солдат» թերթում հայտարարվել էր միայն համագումարի հրավիրման մասին, բայց չէր նշվել դրա նիստերի վայրը:

Ժամանակավոր կառավարության կողմից համագումարի փակման սպառնալիքն այնքան մեծ էր, որ հարկ եղավ փոխել ոչ միայն նիստերի վայրը, այլև անցկացնել Կենտկոմի անդամների ընտրությունները մինչև նրա աշխատանքների ավարտը, ինչպես նաև կրճատել բուն աշխատանքի տևողությունը:

Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի վրա հսկայական տպավորություն գործեցին համագումարում ընթերցված Վ. Ի. Լենինի դիրեկտիվները: Չէ՞ որ հենց համաշխարհային պրոլետարիատի առաջնորդի երկերի ուսումնասիրությունը, որոնցում տրված էր շահագործումից ազատագրված հասարակության հիրավի հոյակապ պատկերը, վճռորոշ ուղենիշ դարձավ նրա կյանքում:

Նա ակտիվորեն հանդես էր գալիս ամեն տեսակի ազգային ու գաղութային ճնշում վերացնելու օգտին, որպեսզի ազգությունները ձեռք բերեն կատարյալ իրավահավասարություն, պայքարում էր մեծ ու փոքր ժողովուրդների ազատ ինքնորոշման ու զարգացման համար, բանվոր դասակարգի, բոլոր ազգությունների աշխատավորների ինտերնացիոնալ միասնության համար: Ազգային հարցը դիտելով որպես հասարակության արմատական հեղափոխական վերափոխման հարցի մի մասը, Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը ճնշված ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժումը կապում էր բուրժուադեմոկրատական հեղափոխության փուլում ինքնակալու-

թյան տապալման համար մղվող ընդհանուր դեմոկրատական պայքարի հետ: Իսկ ապա, երբ պայմաններ ստեղծվեն սոցիալիստական վերափոխումների համար՝ երկրում սոցիալիստական հեղափոխության և պրոլետարիատի դիկտատուրայի իրականացման հետ:

Իր աշխատություններում նա քննադատության է ենթարկում «կուլտուր-ազգային ավտոնոմիայի» հակամարքսիստական բնույթը, որն ազգերի ինքնորոշման փոխարեն առաջարկում էր նրանց արհեստական միավորում երկրի տարբեր շրջաններում ապրող մեկ ազգության ներկայացուցիչների «կուլտուրական ընդհանրության» հիման վրա: Նման ծրագիրը, որը ազգային կուլտուրայի միասնության դրոշով արհեստականորեն մեկ միջդասակարգային միության մեջ էր միաձուլում շահագործողներին և շահագործվողներին, աշխատավորներին մասնատում էր առանձին ազգային ջոկատների, բորբոքելով ազգային թշնամություն, Վ. Ի. Լենինը բնութագրել էր որպես «բուրժուական նացիոնալիզմ, որի դեմ պարտադիր է անողոք պայքար»:

Հուլիսյան օրերին Վ. Ի. Լենինի գրած «Երեք ճգնաժամ», «Քաղաքական դրություն», «Լոզունգների առթիվ» և այլ հոդվածներում նշված էր կուսակցության քաղաքականությունը. զինված ապստամբության կուրսը, վճռական պայքարը բուրժուազիայի և հակահեղափոխության դեմ՝ իշխանությունը պրոլետարիատի և չքավոր գյուղացիների ձեռքը անցնելու համար: Լենինյան կուսակցությունը պետք է իր վրա վերցներ առաջավոր մարտիկի դերը: Նախազգուշացնելով վաղաժամ ելույթներից, կուսակցությունը դրա հետ մեկտեղ ժողովրդական զանգվածների շրջանում իր տարած գաղափարական ու կազմակերպական աշխատանքով արագացնում էր համազգային հեղափոխական ճգնաժամի հասունացումը՝ մասսաներին նախապատրաստելով բուրժուազիայի իշխանության տապալմանը: Վ. Ի. Լենինի ցուցումներին խիստ համապատասխան համագումարը ժամանակավորապես օրակարգից հանում է «Ամբողջ իշխանությունը սովետներին» լոզունգը՝ որպես հեղափոխության խաղաղ զարգացման լոզունգ, օրակարգից չհանելով, սակայն, սովետների, ինչպես և մյուս մասսայական կազմակերպությունների բոլշևիկացման համար հետագա պայքարի խնդիրը:

Համագումարի ամբիոնից ծանրակշիռ կերպով հնչեցին նրա ողջ աշխատանքի ուղղությունը որոշող հիմնական զեկուցումները՝ Կենտրոնական կոմիտեի քաղաքական, կազմակերպական, ֆինանսական հաշվետվությունները: Դրանցում շարադրված էին Լենինի ղեկավար ցուցումները, ամփոփված էին բոլշևիկյան կուսակցության գործունեության արդյունքները կուսակցության VII (ապրիլյան) կոնֆերանսից հետո անցած ժամանակաշրջանում, ընդհանրացված էր մասսաների համար մղված պայքարում կուսակցության կատարած աշխատանքի փորձը: Հուլիսյան դեպքերից հետո երկրում ստեղծված քաղաքական իրադրության լենինյան գնահատականը պարունակում էր երկրի ներսում և համաշխարհային ասպարեզում դասակարգային ուժերի տեղաբաշխման խոր վերլուծությունը, նշում հեղափոխության հետագա զարգացման հեռանկարները: Կենտկոմը հատուկ ուշադրություն էր դարձնում պատերազմի դեմ մղվող ագիտացիային, պատերազմի իմպերիալիստական բնույթի և դեմոկրատական հաշտություն նվաճելու ուղիների պարզաբանմանը լայն զանգվածների շրջանում:

Առաջին անգամ չէր, որ Ալեքսանդր Մյասնիկյանը ստիպված էր լինում կուսակցության շարքերում պայքարել օպորտունիզմի ներկայացուցիչների դեմ: Նրանք ուժեղ հակահարված ստացան նաև համագումարում, երբ փորձեցին հանդես գալ սոցիալիստական հեղափոխության կուսակցության կուրսի դեմ՝ անհնարին հայտարելով սոցիալիզմի հաղթանակը Ռուսաստանում: Մյասնիկյանը Պրեոբրաժենսկու հակալենինյան, ըստ էության տրոցկիստական գիծը մերժող համագումարի այն համերաշխ մեծամասնության թվում էր, որն առաջարկել էր քաղաքական դրության մասին բանաձևում նշել, թե մեր երկիրը կարելի կլինի սոցիալիստական ուղիով զարգացնել Արևմուտքում պրոլետարական հեղափոխության առկայության դեպքում միայն:

Իր որոշումներում համագումարն առանձնահատուկ ուժով շեշտեց բանվոր դասակարգի և չքավոր գյուղացիության դաշինքի՝ որպես սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակի հիմնական պայմանի մասին լենինյան դրույթը: Համագումարը վստահություն հայտնեց, որ ռուսաստանյան հեղափոխության նոր անխուսափելի վերելքը Արևմուտքի կապիտալիստական երկրներում սոցիալիստական հե-

ղաշրջումից առաջ էլ իշխանության գլուխ կկանգնեցնի բանվորներին և չքավոր
գյուղացիներին:
Համագումարի առաջին իսկ նիստում օրակարգի քննարկմանն անցնելու վե-
րաբերյալ առաջարկության առթիվ հանդես գալով, Մյասնիկյանը առաջ քաշեց
բանակում տարվող աշխատանքի հարցը որպես առանձին կետ օրակարգի մեջ
մտցնելու գաղափարը: Չնայած այն բանին, որ ձայների մեծամասնությամբ առա-
ջարկությունը չընդունվեց, սակայն Սվերդլովը կազմակերպական բյուրոյի անունից
հայտարարեց, որ անհրաժեշտ է օրակարգի մեջ մտցնել կազմակերպական հարցեր,
դրանց թվում և բանակում ու գյուղացիության շրջանում տարվող աշխատանքի
հարցը: Այդ առաջարկությունն ընդունվեց (տե՛ս Шестой съезд РСДРП
(большевиков)..., стр. 9—10):
Համագումարին ներկայացված այն 19 զեկուցումների կազմում, որոնք ուղարկ-
վել էին տեղերից, հինգը զինվորական կազմակերպություններից էին: Զեկուցողները
նշում էին բոլշևիկների ազդեցության անշեղ աճը բանվորների և գյուղացիների
շրջանում: Մոսկվայի, Կրոնշտադտի, Հելսինգֆորսի, XII բանակի և Ռումինական
ռազմաճակատի զինվորական կազմակերպությունների կողմից կարդացված զեկու-
ցումներում նշվում էր բոլշևիկյան կազմակերպությունների ազդեցության ուժեղա-
ցումը զինվորների ու նավաստիների շրջանում: Կուսակցության զինվորական կազ-
մակերպությունը ապրիլից մինչև հուլիս 6 հազարից աճել ու հասել էր 26 հազարի:
Տեղերից ստացված զեկուցումները վկայում էին սոցիալիստական հեղափոխության
քաղաքական բանակի ստեղծման ուղղությամբ մասսաների շրջանում բոլշևիկների
կատարած հսկայական աշխատանքի մասին:
Բայց վերադառնանք համագումարի առաջին նիստին: Արձանագրության մեջ
ընդամենը ութ կարճ տող է գրավում Մյասնիկյանի ելույթը, բայց որքա՜ն տարո-
նակ էր այն իր իմաստով (նույն տեղը, էջ 9): Դեռ նախօրյակին, արդեն քանի-
երրորդ անգամ խորհելով իր առաջիկա ելույթի պլանի մասին, Մյասնիկյանը հրա-
տակ պատկերացնում էր. քանի որ բուրժուազիայի իշխանության հիմնական գոր-
ծիքը բանակն է, հավանաբար, մեծ է նաև բանակի դերը հեղափոխության մեջ, երբ
լուծվում է հեղափոխության հիմնական հարցը՝ իշխանության հարցը: Վ. Ի. Լենինը
գիտականորեն ապացուցեց, որ հեղափոխական բանակի ստեղծումը հավասարա-
պես անհրաժեշտ է ինչպես հաղթական ապստամբությունն իրականացնելու, այն-
պես էլ հեղափոխության խաղաղ զարգացումը ապահովելու համար: Բոլշևիկների
կուսակցությունը պետք է ունենար ավելի մեծ ուժ, քան կար բուրժուազիայի տրա-
մադրության տակ:
Շահագործող դասակարգերի կազմակերպված ռազմական ուժին բանվոր դա-
սակարգը պետք է հակադրի իր ռազմական ուժը՝ հեղափոխական բանակը, որը
չի կարող ստեղծվել առանց հին բանակը պրոլետարիատի կողմը գրավելու: Բա-
նակի մեծագույն մասում տիրող հեղափոխական տրամադրությունները և նրա
առավել գիտակից խավերի բոլշևիկացումը պրոլետարիատի համար ապահովում
էին ոչ միայն մասսայական, զինված դաշնակից, այլև տիրապետող դասակարգերի
մասնակի զինաթափում, դրանով իսկ բարենպաստ պայմաններ ստեղծելով հեղա-
փոխության հաղթանակի համար: Զինված ապստամբության լենինյան պլանը են-
թադրում էր հեղափոխական զինված ուժերի նախապատրաստում ոչ միայն պրո-
լետարիատի կողմից իշխանությունը գրավելու, այլև նրա նվաճումների հետագա
պաշտպանության համար: Այդ նպատակով զինվորական զանգվածները պետք է
անցնեն քաղաքական դաստիարակության բովով, բոլշևիկանան: Այս խոհերով էլ
տոգորված էր նրա ելույթը. «Մենք չափից ավելի լավատեսական հայացք ունենք
բանակի մասին: Մեր բանակը անկայուն է կուսակցականության իմաստով»,— ա-
սում էր Մյասնիկյանը համագումարում:
Հուլիսի 28-ին, համագումարի հինգերորդ (առավոտյան) նիստում նախագա-
հող Յա. Մ. Սվերդլովը հանգամանալից զեկուցման համար խոսքը տալիս է Մյաս-
նիկյանին, և վերջինս զարգացնում է իր այդ միտքը ու հստակորեն ձևակերպում
բանակը սոցիալիստական հեղափոխության մեջ ներգրավելու գործում բոլշևիկների
առջև ծառացած առաջնահերթ խնդիրները: Բայց այժմ, ելույթից հետո, կարևոր էր
իմաստավորել համագումարի պատգամավորների արձագանքը ասվածի նկատմամբ:
Փորձել ձևակերպել գլխավորը առաջիկա զեկուցման համար:
ՌՍԴԲ(բ)Կ VI համագումարում Մյասնիկյանը ելույթ ունեցավ Արևմտյան ռազ-
մաճակատի և Բելոռուսիայի անունից: Զեկուցումով հանդես եկավ ռազմաճակա-

տում, Մինսկի սովետում տիրող իրադրության, կուսակցության խնդիրների մասին
(նույն տեղը, էջ 68—69): Նա նշեց, որ ռազմաճակատային ժողովում հաջողվել է
ընդունել տալ բանաձև հարձակման դեմ, ճիշտ է, էսէռների ձեռնպահությամբ: Նա
հայտարարեց, որ «ռազմաճակատային կոմիտեի անդամները մտնում են մեր կազ-
մակերպության մեջ, և դրա միջոցով մենք հույս ունենք ապագայում ազդեցություն
ունենալ ողջ ռազմաճակատի վրա... Ագիտատորների համար դասընթացներ են
ստեղծվել Արևմտյան ռազմաճակատի զինվորների շրջանում: Դասընթացներն ա-
վարտած և ռազմաճակատ մեկնած ագիտատորներից ստացվող նամակներից ե-
րևում է, որ նրանք շարունակում են վարել բոլշևիկյան գիծ»: Բոլշևիկների գերա-
կշիռ ազդեցությամբ անցկացվող պարապմունքներում միաժամանակ սովորող 700—
800 մարդը կազմում էին ոչ պակաս քաղաքական ուժ: «... Անհրաժեշտ է ամուր
կապ ստեղծել Կենտրոնական կոմիտեի հետ... Մենք ինքներս կապեր ստեղծեցինք
ռազմաճակատային կոմիտեի միջոցով, Մինսկի սովետի և Մինսկի կազմակերպու-
թյան միջոցով: Անհրաժեշտ է թափանցել բանակ և այնտեղ ստեղծել մեր ամուր
կազմակերպությունները»:
Խոսելով բանակում սիստեմատիկ լարված աշխատանք տանելու անհրաժեշ-
տության մասին, վճռականորեն պաշտպանելով կուսակցության՝ զինված ապստամ-
բության լենինյան կուրսը, նա պատգամավորներին հավաստիացրեց, որ Բելոռու-
սիայի բոլշևիկները պատվով կկատարեն իրենց առջև դրված խնդիրները պրոլե-
տարական հեղափոխության հաղթանակի համար մղվող պայքարում:
Մյասնիկյանի վրա առանձնապես մեծ տպավորություն էր գործել կուսակցու-
թյան Կենտկոմին կից զինվորական կազմակերպության ղեկավար Ն. Ի. Պոդվոյսկու
զեկուցումը, որը պատգամավորներին ծանոթացրեց այդ կազմակերպության գործու-
նեությանը, բերեց, օրինակ, այսպիսի մի մանրամասնություն. «Մեր աշխատանքը
Պետերբուրգի զորքերում սկսվեց ինքնակալության տապալման հաջորդ իսկ օրը»
և, չնայած կատաղի հալածանքներին, բոլշևիկյան կազմակերպությունները Պետ-
րոգրադի կայազորի զորամասերում հուլիսյան դեպքերից հետո ոչ թե թուլացան,
այլ ուժեղացան (տե՛ս նույն տեղը, էջ 59—66):
Առանձնապես ուժեղ հնչեց այն կոչը, որ անհրաժեշտ է սոցիալ-դեմոկրատիա-
յին հարող և նրա հետևից ընթացող բանակի հեղափոխական-դեմոկրատական
տարրերից ստեղծել նյութական զինված պատվար հեղափոխության համար:
Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի վրա մեծ տպավորություն գործեցին նաև Պ. Ա. Ջափա-
րիձեի ելույթը, որը կոչ էր անում զինվել սովետների բոլշևիկացման միջոցով պրո-
լետարիատի և չքավոր գյուղացիության կողմից իշխանությունը նվաճելու ավելի
ակտիվ ու կենսունակ, մասսաներին մոբիլիզացնող լոզունգով, և Ռ. Ս. Սամոյլովա-
յի (Զեմլյաչկայի) ելույթը, որը խոսեց պատանեկան կազմակերպություններ և երի-
տասարդական միություններ ստեղծելու անհրաժեշտության մասին:
Մյասնիկյանի ոգուն հարազատ էր Մ. Ա. Սավելևի ճառը կուսակցության տըն-
տեսական պլատֆորմի մասին: Նա քննադատում էր Օսինսկու (Վ. Վ. Օբոլենսկու)
տեսակետը՝ որպես հնացած, որը հաշվի չէր առնում հակահեղափոխության այն
իրադրությունը, որում ընթանում էր համագումարի աշխատանքը: Հռետորը անթույ-
լատրելի էր համարում արտադրության և բաշխման նկատմամբ բանվորական վե-
րահսկողության լոզունգը տնտեսական բնագավառում մանր բուրժուազիայի և խո-
շոր բուրժուազիայի ներկայացուցիչների դաշինքի քաղաքականության պայմաննե-
րում: Այդ փաստը անվանելով հեղափոխության դավաճանություն, ելույթ ունեցողը
շեշտեց, որ արտադրության ու բաշխման կազմակերպումը միակ ուղին է, որը կա-
րող է երկիրը դուրս բերել քայքայման վիճակից և հնարավոր է միայն այն դեպ-
քում, եթե իշխանությունն անցնի պրոլետարիատի և գյուղացիության չքավոր խա-
վերի ձեռքը: Նա Օսինսկու հետ համաձայն չէր նաև այն բանում, որ բուրժուազիան
կարող է բարելավել երկրի տնտեսական դրությունը:
Եվ ահա եկավ համագումարի փակման օրը: Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը լսում է 1898
թվականից կուսակցության անդամ Վ. Պ. Նոգինին «... Մեր կուսակցությանը, և մի-
այն նրան է բաժին ընկել մի երջանիկ խնդիր՝ լինել ոչ միայն սոցիալիզմի գաղա-
փարների պրոպագանդիստ, այլև ընդհուպ մոտենալ հասարակության նոր կառուց-
վածքի հիմունքների պրակտիկ կենսագործմանը:
Որքան էլ մռայլ լինի ներկա ժամանակի իրադրությունը, այն կփոխհատուցվի
այն խնդիրների վեհությամբ, որոնք կանգնած են մեր առջև՝ որպես պրոլետարիա-
տի կուսակցության, որը պետք է հաղթանակի և կհաղթանակի:

Իսկ այժմ, ընկերնե՛ր, անցնենք գործի» (նույն տեղը, էջ 252):
Նոգինի վերջին բառերը ուղեկցվեցին ներկաների բուռն ծափահարություննե-
րով: Պատգամավորները հոտնկայս երգում էին «Ինտերնացիոնալ» պրոլետարա-
կան հիմնը:
Համագումարի որոշումները կուսակցությանը նպատակամղեցին զինված ապըս-
տամբության, սոցիալիստական հեղափոխության, աշխատավորներին ցույց տվեցին
բուրժուազիայի նկատմամբ հաղթանակի ճիշտ ուղին. դրանք մարքսիզմի ստեղծա-
գործական զարգացման, ռեալ իրադրության նկատմամբ հեղափոխական ստրատե-
գիայի ու տակտիկայի մշակման վառ օրինակ են:
Նախորդ կազմի համեմատությամբ Կենտրոնական կոմիտեի կազմն ընդլայնվեց
ավելի քան երկու անգամ՝ 21 անդամ և 10 թեկնածու: Կենտկոմի ընտրված անդամ-
ների մեջ ամենից շատ ստացված ձայների թվով (134-ից՝ 133) առաջին տեղը գրա-
վեց Վ. Ի. Լենինը: Համագումարը ցուցադրեց կուսակցության համախմբվածությունը
Լենինի շուրջը, լիովին հավանություն տվեց նրա մշակած տակտիկային, որը հա-
մապատասխանում էր նոր իրավիճակին, Ռուսաստանի դասակարգային ուժերի
հարաբերակցությանը: Համագումարի բոլոր որոշումները համապատասխանում էին
բանվոր դասակարգի, բոլոր աշխատավորների արմատական շահերին:
... Համագումարից վերադառնալուց հետո Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը ղեկավարում է
ՌՍԴԲ(բ)Կ առաջին Հյուսիս-Արևմտյան մարզային կոնֆերանսը և ընտրվում կու-
սակցության Հյուսիս-Արևմտյան մարզային կոմիտեի նախագահի պաշտոնում:
Հոկտեմբերյան զինված ապստամբության օրերին Մյասնիկյանը բոլշևիկների
կուսակցության Կենտկոմի առաջադրանքով գլխավորեց Մինսկի կարմիրգվարդիա-
կան ջոկատների զինված պայքարը: Հոկտեմբերի 26-ին Մինսկի սովետին կից
ստեղծվեց Արևմտյան մարզի Ռազմահեղափոխական կոմիտե, որի նախագահը դար-
ձավ Մյասնիկյանը:
Զինվորների դեպուտատների ռազմաճակատային համագումարը Մյասնիկյանին
առաջադրեց Արևմտյան ռազմաճակատի հրամանատարի պաշտոնին կամ, զինվո-
րական լեզվով ասած, գլխավոր հրամանատարի պաշտոնին:
Զորքերում ստեղծված կուսակցական կազմակերպությունների լայն ցանցը
ՌՍԴԲ(բ)Կ Կենտկոմի ու նրա զինվորական կազմակերպության ղեկավարությամբ,
ամբողջ կուսակցության աջակցությամբ հիրավի վիթխարի աշխատանք ծավալեցին
ռուսական հին բանակի տարերային, մեծ մասամբ դասակարգայնորեն տհաս զին-
վորական շարժումը կազմակերպված, քաղաքականապես նպատակամղված ուժի
վերածելու ուղղությամբ, որը հսկայական դեր կատարեց Հոկտեմբերի հաղթանակի
գործում:
Պատմության մեջ առաջին անգամ բոլշևիկները հեղափոխության կողմը գրա-
վեցին ոչ թե առանձին զորամասեր, այլ բազմամիլիոնանոց բանակը: Հեղափոխա-
կան ուժերի հաջողությունները ու ձախորդությունները հաստատում են մարքսիս-
տական այն դրույթի ճշմարտացիությունը, որ պրոլետարիատի կողմից քաղաքական
իշխանության նվաճումը կարելի է իրականացնել բանակի նվաճման միջոցով:
Վ. Ի. Լենինը դա անվանեց «ամեն մի հաղթական հեղափոխության առաջին պատ-
վիրանը»:
Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը ռազմաճակատի զորքերին ուղղված իր հրամաններում
զինվորներին կոչ էր անում ամրապնդել հեղափոխական զինվորական կարգապա-
հությունը, իրականացնել բանակի դեմոկրատացում, հաստատակամորեն կանգնած
լինել Հոկտեմբերի նվաճումների պաշտպանության դիրքերում: Մյասնիկյանի նա-
խաձեռնությամբ 1917 թվականի վերջին Մինսկում կազմակերպվեց առաջին հեղա-
փոխական գունդը, որը դարձավ ապագա կարմիր բանակի կազմավորումներից
մեկը: 1918 թվականի հունվարի 2-ին Մյասնիկյանն իր հրամաններից մեկում գրում
էր. «Մեր հեղափոխությունն ունի մեկ՝ միակ թշնամի, ինչպես իր, այնպես էլ բոլոր
երկրների ունևոր դասակարգերը: Մեր հեղափոխությունը այն լուսատու ջահն է,
որին ձգտում են արդեն բոլոր տառապած ժողովուրդները, և ուստի նրան շրջապա-
կելու են ամբողջ աշխարհի բռնակալներն ու շահագործողները: Ուստի ռուսա-
տանյան հեղափոխությունը պետք է հենվի հուժկու գիտակից մեծ ուժի վրա, իր
կարմիր գվարդիայի վրա»:
Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը հետևողական պայքար էր մղում՝ իրագործելու լենինյան
կուսակցության և կառավարության դիրեկտիվները նոր, բանվորագյուղացիական
զինված ուժեր ստեղծելու վերաբերյալ, որոնք կոչված են սովետական հանրապե-

տությունը պաշտպանելու օտարերկրյա ռազմական ինտերվենտներից և ներքին հակահեղափոխությունից: 1917 թվականի դեկտեմբերին այն կապակցությամբ, որ Գերագույն գլխավոր հրամանատար, բոլշևիկ պրապորշչիկ Ն. Վ. Կռիլենկոն կանչվել էր Պետրոգրադ, դեկտեմբերի 12-ից մինչև 21-ը որպես Գերագույն գլխավոր հրամանատարի ժամանակավոր պաշտոնակատար նրան փոխարինել էր Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը:

Նա բազմիցս ընդգծել է, որ սովետական պետության ռազմական կազմակերպությունը կոչված է միայն սոցիալիստական նվաճումները, աշխարհում առաջին բանվորագյուղացիական պետության ազատությունն ու անկախությունը իմպերիալիստական ագրեսորների ոտնձգություններից պաշտպանելու համար:

... Ալեքսանդր Ֆյոդորովիչ Մյասնիկյանին վիճակված էր կուսակցության VI համագումարից հետո ապրել ընդամենը յոթ տարի, քաղաքացիական պատերազմի և օտարերկրյա ռազմական ինտերվենցիայի հետ կապված հերոսական, դժվարին տարիներ: Բայց և նոր սոցիալիստական հասարակարգի կառուցման գործում առաջին հաղթական ուղենիշներով լի երջանիկ, ուրախալի տարիներ: Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը եղել է կուսակցության ևս չորս համագումարների (VIII, IX, X, XI) պատգամավոր, ընտրվել է ՌԿ(բ)Կ Կենտկոմի անդամության թեկնածու:

1925 թվականի մարտի 22-ին նա զոհվեց ինքնաթիռի աղետից: Այդ ժամանակ նա երեսունինը տարեկան էր:

Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը եղել է լենինյան կուսակցության հավատարիմ զավակը: Նա ասում էր. «Ես անսահման երջանիկ եմ, և մինչև կյանքիս վերջը հպարտանալու եմ, որ եղել եմ Վ. Ի. Լենինի ժամանակակիցը, անձամբ ծանոթ եղել նրա հետ, խոսել նրա հետ, սեղմել նրա ձեռքը, քայլել ու ուղևորվել եմ նրա հետ, եղել եմ այդ հսկայի, մեր ժամանակի հանճարի հետևորդն ու փոքրիկ աշակերտը»: Նա բախտ է ունեցել Լենինի հետ աշխատել 1919—1920 թթ., երբ զբաղեցնում էր կուսակցության Մոսկվայի կազմակերպության քարտուղարի պաշտոնը: Այն տարիներին միայն՝ մեկ քարտուղարի պաշտոն կար. նա կատարում էր բոլոր ֆունկցիաները, թեպետև առաջին քարտուղար չէր կոչվում: Ա. Ֆ. Մյասնիկյանն իր ողջ կյանքում սովորել ու յուրացրել է լենինյան ղեկավարության ոճն ու մեթոդները: Ե՛վ ավելի ուշ՝ աշխատելով Երևանում, գլխավորելով հանրապետության ժողկոմխորհը, և՛ Թիֆլիսում՝ կանգնած լինելով Անդրկովկասի կուսակցական կազմակերպության ղեկի մոտ:

Ոչ բարձրահասակ, ամրակազմ, լայնաթիկունք, մազերը կարճ կտրած, հրապուրիչ, բարի ժպիտը դեմքին... Արտաքուստ այդպես է նա մնացել ժամանակակիցների հիշողության մեջ: Ինչ վերաբերում է իր կուսակցական պարտականությունների կատարմանը, ապա, «մենք պետք է ասենք,— այդ մասին նշել է Ս. Մ. Կիրովը,— որ նա այդ պարտականությունները կատարում էր պատվով՝ բառիս կատարյալ իմաստով... նա անփոխարինելի էր, և մենք այդ գիտեինք» («Бакинский рабочий», № 68, 1925):

Իրոք, նա երկաթե կամքի ու կազմակերպվածության, արտասովոր տոկունության, անսպառ եռանդի, նախանձելի աշխատունակության տեր մարդ էր, որն ուներ մարդկանց միավորելու հազվագյուտ ունակություն: Նա աչքի էր ընկնում բարձր կուլտուրայով, լայն ու բազմակողմանի գիտելիքներով: Այդ ամենի համար նա վայելում էր կուսակցության ընկերների, սովետական շարքային աշխատողների բացառիկ հարգանքը: ««Կոմունիստ» բառը,— ասում էր Մյասնիկյանը,— բարձր է հընչում: Բայց այն պետք է արտասանվի նաև մեծագույն սրբությամբ: Դրա համար անհրաժեշտ է, որ այն կրողները արժանի լինեն այդ բառին»: Վառ, ականավոր անհատականություն, լենինյան տիպի քաղաքական մարտիկ, աշխարհում առաջին սոցիալիստական պետության կառուցման տաղանդավոր ղեկավարներից մեկը, կուսակցությանն ու հայրենիքին անսահմանորեն նվիրված՝ այդպիսին է եղել Ա. Ֆ. Մյասնիկյանը:

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱՔԱՅԼ

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ բազմազգ գրականության զարգացման, ժողովրդի և երկրի կյանքի հետ նրա բազմակողմանի կապերի հետագա ամրապնդման ու ընդլայնման պրոբլեմները մշտապես գտնվում են կոմունիստական կուսակցության ուշադրության կենտրոնում։ ՍՄԿԿ XXVII համագումարում ընկ. Մ. Ս. Գորբաչովը, խոսելով այդ մասին, ընդգծեց. «Հասարակությունը գրողից սպասում է գեղարվեստական հայտնագործություններ, կյանքի ճշմարտություն, որը միշտ եղել է իսկական արվեստի էությունը... Միայն գաղափարական, գեղարվեստական, ժողովրդական գրականությունն է դաստիարակում ազնիվ, հոգով ուժեղ մարդիկ, որոնք ընդունակ են կրելու իրենց ժամանակի բեռը... Ժամանակն է, որ գրական-գեղարվեստական քննադատությունը իրենից թոթափի առողջ բարոյականությունը ներսից քայքայող բարեհոգությունն ու ստրճանահարգությունը՝ հիշելով, որ քննադատությունը հասարակական գործ է և ոչ թե հեղինակային ինքնասիրությունների ու ամբիցիաների սպասարկման ոլորտ» (ՍՄԿԿ XXVII համագումարի նյութերը, էջ 126—127)։ Հենց այս դիրքերից պետք է այսօր քննարկել գրական կյանքի ամեն մի երևույթ՝ նրան տալով սկզբունքային ու խորը գնահատական՝ կուսակցական պահանջների բարձր չափանիշների համաձայն։

Այս առումով հետաքրքրություն է ներկայացնում բանասիրական գիտությունների դոկտոր Լ. Կիրակոսյանի «Ժամանակի դիմագծերը»* գիրքը, որը նվիրված է գրականության կուսակցական ղեկավարման հրատապ հարցերի, 60—80-ական թվականների հայ արձակի և այդ ժամանակաշրջանի ողջ սովետական գրականության բնորոշ պրոբլեմատիկայի, պատմական-գրական բնույթի որոշ երևույթների վերլուծությանը։

Գրքի բոլոր յոթ բաժինները, չնայած հետազոտվող թեմատիկայի ու նյութի բազմազանությանը, սերտորեն փոխկապակցված են կոնցեպտուալ մոտեցման միասնականությամբ։ Դրա շնորհիվ, թեև հեղինակային հետաքրքրություններն ունեն խիստ լայն ընդգրկում, քննարկվող ստեղծագործությունների գաղափարաբարոյական և գեղարվեստական պրոբլեմատիկան հարուստ է ու ծավալուն։ Գիրքը ներկայանում է որպես կուռ ու ավարտուն մի հետազոտություն։ Նրանում ոչ միայն տրված են արդի գրական կյանքի ամենահրատապ հարցերի պատասխանները, այլև բարձրացվում են նոր պրոբլեմներ, մշակվում նոր հեռանկարային մոտեցումներ, սահմանումներ ու կոնցեպցիաներ, որոնք բնականոն կերպով բխում են հեղինակի դատողություններում պարունակվող խորհրդածություններից։

Մասնավորապես, չի կարող ուշադրություն չգրավել հեղինակի մոտեցումը հայ արձակի ուսումնասիրմանը՝ սովետական գրականության զարգացման ընդհանուր հունի մեջ, հատկապես դրանց փոխգործողության ու փոխազդեցության վերլուծությանը։ Կուսակցական փաստաթղթերի, մի շարք ռուս և հայ գրողների ստեղծագործության ուսումնասիրման հիման վրա հեղինակին հաջողվել է ցույց տալ պատմական կարճ ժամանակաշրջանում ազգային մշակույթների փոխհարստացման բազմաթիվ կողմերը։ Այդ փոխհարստացումը իր հերթին հանգեցրեց աննախադեպ սոցիալ-մշակութային մի երևույթի՝ նոր, միասնական համասովետական մշակույթի առաջացմանն ու ամրապնդմանը, դրա արդյունավետ ու ինտենսիվ զարգացմանը։ Գրքում հատկապես ընդգծվում է այն միտքը, որ այդ պրոցեսը գնալով զգալիորեն արագանում է՝ նվաճելով նորանոր որակական բնագծեր, քանի որ փոխադարձ շփման ընթացքում, մի կողմից, ավելի արագ ու անհիվանդագին են հաղթահարվում հնացած ավանդույթներն ու գեղարվեստական մտածողության քարացած, ստրճանաբար հետադիմական դարձող տարրերը, մյուս կողմից՝ ավելի ակտիվորեն են վերաիմաստավորվում ու յուրացվում, իրենց բնորոշ ձևը գտնում ժամանակակից ու առաջադիմական, համամարդկային նշանակություն ունեցող միտումներն ու գաղափարները։ Այս կարևոր պարագայում արդարացիորեն նշվում է գործնականում իրականացված իսկական ինտերնացիոնալիզմը, կոմունիստական իդեալների կենսական դրսևորումը։ Դիտարկելով այն որպես ազգամիջյան հաղորդակցման նոր, առավել հեռանկարային ու բարձր մակարդակը տանող ուղի, հեղինակը նշում է, որ ստեղծված իրավիճակը «արդի սովետական արձակին ընձեռում է ամենաբարենպաստ պայմաններ՝ նրա գեղարվեստական-կերպարային համակարգի հարստացման, գրական ավանդույթների ռացիոնալ օգտագործման, անհատի այնպիսի կոնցեպցիաների մարմնավորման համար, որոնք իրենց գաղափարաբարոյական, սոցիալական ու գեղարվեստական հագեցվածությամբ կհամապատասխանեն ժամանակակից սոցիալիստական հասարակության գեղագիտության պահանջներին»։

Այստեղ, համանարար, հարկ է նշել, որ հիշյալ պրոցեսը բարերար է անդրադառնում ոչ միայն արձակի վրա, այլև անվիճելի դրական ներգործություն ունի ամբողջ սովետական գրականության և մշակույթի վրա։

Գրքի ընդհանուր համատեքստում առանձնանում են նաև գրական հերոսի պրոբլեմին նվիրված էջերը, որտեղ վերլուծվում է պրոբլեմի լուսաբանումը վերջին տարիների սովետական գրականագիտության մեջ։ Առավել հետաքրքրականն այստեղ հեղինակի կողմից առաջարկված սահմանումն է, որը, ինչպես արդեն նշել է քննադատությունը, աչքի է ընկնում ընդգրկման լայնությամբ, կշռադատվածությամբ, ճշգրտությամբ և կոնկրետությամբ. «Սոցիալիստական արվեստում գրական հերոսի հասկացությունը ենթադրում է այնպիսի մարդու պատկերումը, որի ապրելակերպն ու կյանքի իմաստը պարունակում են դրական հասարակական արժեք և նշանակություն, կրում են իսկական մարդասիրության ու վեհանձնության կնիքը... Մարդու... դրական լինելու, հասարակական նշանակության մասին... ավելի ճիշտ է դատել ոչ միայն ըստ նրա գործերի, այլև ըստ այն բարոյագեղագիտական կոմպլեքսի..., որն առավել տարողունակ է, ընդգրկում է նրա կենսագործունեության բոլոր կողմերը... Դրական հերոսը կարող է ներկայացված լինել միայն և միայն որպես լիարժեք ռեալիստական կերպար, իսկական ժողովրդական բնավորություն»։ Այս սահմանումը ոչ միայն որոշ չափով ընդլայնում է ընդունված շրջանակները, այլև, մասնավորապես, նպաստում է հայ գրողների՝ վերջին տարիներին ստեղծած մի ամբողջ շարք գեղարվեստական ստեղծագործությունների ու կերպարների խորը քննարկմանը։ Խոսքը վերաբերում է Ս. Խանզադյանի, Հ. Մաթևոսյանի, Վ. Պետրոսյանի, Մ. Գալշոյանի, Մ. Սարգսյանի վեպերի ու վիպակների հերոսներին՝ երկրի մարտական և աշխատանքային առօրյայի ակտիվ մասնակիցներին, որոնք հանդես են գալիս որպես բարձր բարոյական արժեքների կրողներ։ Հեղինակի վերլուծության արդյունքը միանշանակ է. իրենց ինքնատիպությամբ ու անկրկնելիությամբ, միմյանցից տարբեր լինելով հանդերձ, դրանք հարազատ են իրար՝ իրենց հոգևոր ուժով, բարձր մարդկային հատկանիշներով, անշահախնդրությամբ ու հայրենասիրությամբ, քաղաքացիականությամբ ու դեմոկրատիզմով, և, վերջապես, «կյանքի տիրոջ» խորը ինքնազգացողությամբ, տեր, որը պատասխանատու է իր շուրջը կատարվող ամեն բանի համար և իրենն է համարում հասարակության բոլոր հոգսերը։

Պարզաբանելով մեր՝ ժամանակակցի հոգևոր կերպարի բարդ ու կարևոր հարցերից շատերը, հեղինակն ընդգծում է հայկական արձակի համար կարևոր այնպիսի մի պարագա, ինչպիսին պատմականության գործոնն է, որը նշանակալի դեր է կատարում գեղարվեստական կոնցեպցիայի ձևավորման մեջ։ Գրքում այդ միտքը սահմանված է չափազանց հստակ. «Անցյալի փորձը իսկական ազգային հարստություն է, որը շարունակ բարոյապես ու հոգեպես հարստացնում է նորանոր սերունդների կյանքի բովանդակությունը... Առանց պատմական ու տոհմական հիշողության չկա ներկա և ապագա — այս մտքով, թեև տարբեր չափերով, սակայն հիմնավորապես ներթափանցված են ժամանակակից հայ գրողներից շատերի ստեղծագործությունները։ Պատմական և արդի իրականության փոխներթափանցվածությունը, դրանց փոխուղղված մարմնավորումը ստեղծագործության գեղարվեստական հյուսվածքում կոչված են հետազոտելու այսօրվա իրադարձություններն ու կյանքի երևույթները ժողովրդի անցած պատմության պրոյեկցիայում։ Ժամանակակից թեմայի անդրադառնալիս, մեր գրողները գրեթե միշտ առաջ են մղում պատմական կապերի պրոբլեմը։ Քանի որ, եթե ժամանակակից թեման զուրկ է պատմական արմատներից, այն կորցնում է իր ծանրակշռությունը, մասշտաբայնությունը, գեղարվեստական տարողունակությունն ու արտահայտչականությունը։

Հեղինակի կողմից առաջարկված կոնցեպտուալ ձևակերպումը համընթաց է սովետական գրականագիտության ժամանակակից որոնումների հունին, այն նպաստում է մեր երկրի բազմազգ գրականության մեջ, արվեստում անհատի կոնցեպցիայի առավել լրիվ ու խորը վերլուծությանը։

Ինչպես Լ. Կիրակոսյանի մյուս գրքերում, այստեղ էլ բազմաթիվ էջեր նվիրված են Հայրենական մեծ պատերազմի թեմայի քննարկմանը, վերջին տարիների սովետական արձակում դրա արտացոլմանը։ Այստեղ, կարծում ենք, հարկ է նշել եղբայրական հանրապետությունների գրականություններում վերոհիշյալ թեմայի տարբերի պրոբլեմային ու թեմատիկ սահմանազատման յուրօրինակ փորձը։ Հեղինակը, մասնավորապես, համարում է, որ, ասենք, հայ գրականության մեջ պատերազմական արձակը նախ և առաջ «իրադարձությունների

---

* Левон Киракосян. Черты времени. Издательство «Советакан грох», Ереван, 1985, 316 с.

գեղարվեստական ժամանակագրություն է, դրանում մեծ է նաև զինվորական կենցաղի թեմայի բաժինը», բելոռուսական գրականության մեջ՝ պատմություն պարտիզանական դիմադրության մասին և այլն: Համաձայնելով այս պնդմանը, եզրակացնում ենք, որ այն հարըստացնում է քննադատության հնարավորությունները պատերազմական արձակի հոգեոր-բարոյական պրոբլեմատիկայի քննարկման գործում, ընդլայնում է գեղարվեստական ստեղծագործության վերլուծության շրջանակները, քանի որ լայնորեն ընդգրկում է դրանց կոնկրետ սյուժետային-բովանդակային կողմը:

Հետաքրքրական է «Աշխարհի կենտրոնում» բաժինը, ուր խոսվում է Ավ. Իսահակյանի ստեղծագործության մասին, ցույց է տրվում բանաստեղծի գեղագիտական ու փիլիսոփայական-աշխարհայացքային մտածողության, հայացքների, նրա մշակութային հետաքրքրությունների լայնությունը: Այստեղ հետազոտվում են նաև Իսահակյան-հրապարակախոսի գործունեության որոշ քիչ հայտնի կողմերը, արտացոլվում է նրա համագործակցությունը այն տարիների առաջադեմ մամուլի, մասնավորապես, «Մշակի» հետ: Հետաքրքրական է, թե ինչպես է հեղինակը նմանություններ, շփման կետեր գտնում Ավ. Իսահակյանի և Կնուտ Համսունի ստեղծագործության փիլիսոփայական-գեղագիտական կոնցեպցիաներում: Այդ նմանությունը, ինչպես իրավացիորեն նշված է գրքում, ուղղակի հետևանքն է երկու այդքան տարբեր գրողներին հատուկ «բողոքի ընդդեմ բուրժուական քաղաքակրթության, որը այլանդակում և աղավաղում է «բնական մարդուն»»:

Ժողովածուում քիչ չեն նաև այլ ուշագրավ նյութերը, ինչպես օրինակ, գիտության և արվեստի մարդկանց հանդիպումների մասին հուշագրությունները, մարդիկ, որոնց հետ հեղինակը շփվել է լրագրողի աշխատանքի բերումով:

Ընդհանուր առմամբ Լ. Կիրակոսյանի գիրքը, անկասկած, արժեքավոր ուսումնասիրություն է, որոշակի ավանդ հայ գրականագիտության, քննադատության և հրապարակախոսության զարգացման գործում:

Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Հանձնված է շարվածքի՝ 08. 07. 87 թ.: Ստորագրված է տպագրության 13. 08. 87 թ.: ՎՖ 02969:
Ֆորմատ՝ $70 \times 108^{1}/_{16}$: Տպագրություն՝ բարձր,, 8,4 պայմանական տպ. մամ., 9,4 հրատ. մամ.:
Տպաքանակը՝ 18032: Պատվեր 1522:

ՀԿԿ Կենտկոմի հրատարակչության տպարան, Երևան—23, Օրջոնիկիձեի պողոտա № 2: